เจดีย์พุทธญาณมุนี
รัตนจารุธัมมานุสรณ์

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

วัดถ้ำซับมืด ตำบลจันทึก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

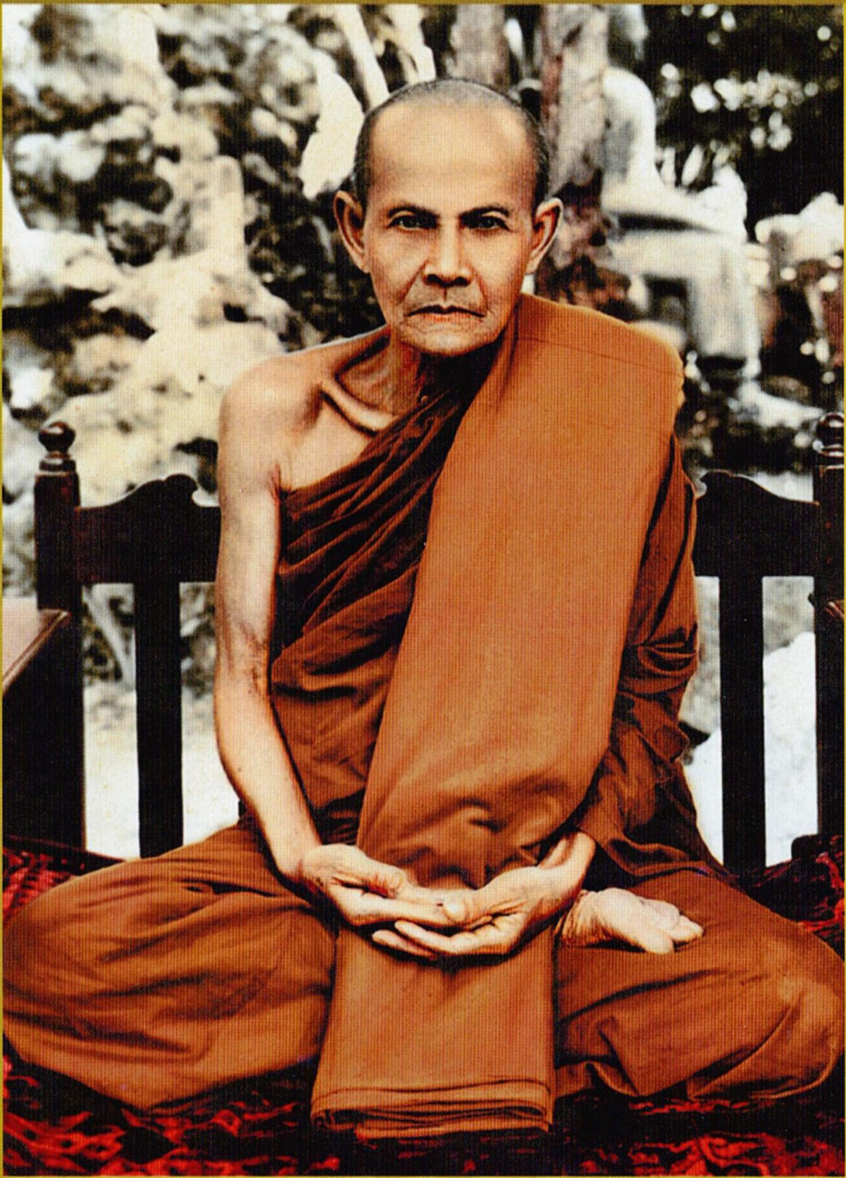
เจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

พระประธานภายในถ้ำซับมืด

ท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

หลวงปู่มี ญาณมุนี

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม ประธานในวางศิลาฤกษ์สร้าง
เจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๐

คำปรารภ

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม ท่านเป็นประธานพิธีวางศิลาฤกษ์สร้างเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๐ หลังจากนั้น ๓ เดือน ท่านได้ถึงแก่มรณภาพ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิต์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ ฯพณฯ นายพลากร สุวรรณรัฐ องคมนตรี เป็นผู้แทนพระองค์ในพิธีพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ ในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๐ ณ บริเวณ ที่เตรียมไว้สร้างเจดีย์ จากวันที่ท่านมรณภาพถึงวันนี้รวมเวลา ๒ ปี พอดี

คณะศิษยานุศิษย์ได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างเจดีย์ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ, อัฐิธาตุ และอัฐบริขารของท่าน ไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ ขอนอบน้อมถวายสักการะบูชาอุทิศเทิดทูนพระคุณขององค์ท่าน **หลวงปู่ทา จารุธมฺโม** และยังเป็นสถานที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนสืบไป

ในการนี้คณะศิษยานุศิษย์ ได้จัดทำหนังสือชีวประวัติโดยย่อของ**หลวงปู่มี ญาณมุนี**, **หลวงปู่ทา จารุธมฺโม** บันทึกธรรมของ**หลวงปู่มี ญาณมุนี**, **หลวงปู่ทา จารุธมฺโม** แผ่นซีดีธรรมะคำสอน ของ**หลวงปู่มี ญาณมุนี** และ **หลวงปู่ทา จารุธมฺโม** เพื่อเป็นธรรมบรรณาการ เนื่องในงานฉลองเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์

บัดนี้การดำเนินการก่อสร้างเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ ได้เสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยใช้ระยะเวลาในการก่อสร้าง ๑ ปี ๘ เดือน บัดนี้ได้เวลาอันเป็นมหามงคลแล้ว คณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันจัดงานทำบุญฉลองเจดีย์ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระคุณความดี ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ของ**หลวงปู่ทา จารุธมฺโม**

ด้วยอานิสงส์แห่งการเสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ของท่านทั้งหลายที่ได้ช่วยกันดำเนินการก่อสร้างเจดีย์จนสำเร็จลุล่วงด้วยดีทุกประการ โปรดอำนวยดลบันดาลให้ทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมในการเนรมิตเจดีย์พุทธญาณมุณีรัตนจารุธัมมานุสรณ์องค์นี้ขึ้นมา และมาร่วมฉลองเจดีย์ ตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่ได้ร่วมอนุโมทนา จงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย ประสงค์สิ่งใดอันเป็นสิ่งที่ชอบ ประกอบด้วยธรรม ขอสิ่งนั้นพลันสำเร็จดังมโนปณิธานในที่ทุกสถานกาลทุกเมื่อเทอญ

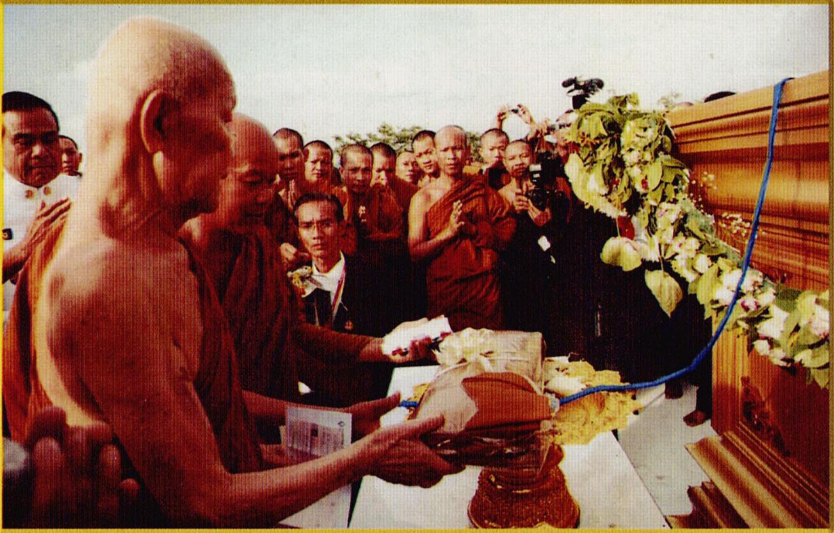
คณะศิษยานุศิษย์

การบำเพ็ญกุศล ถวายแด่หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

เมรุพระราชทานเพลิงศพ หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน วางดอกไม้จันทร์
ถวายเพลิงศพ หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

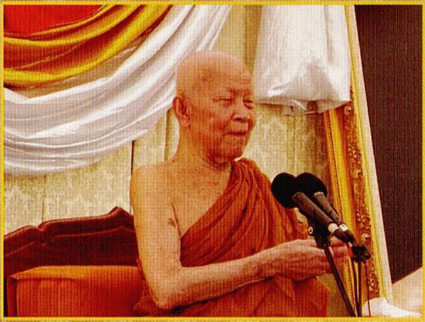
ฯพณฯ นายพลากร สุวรรณรัฐ องคมนตรี เป็นผู้แทนพระองค์
ในพิธีพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๐

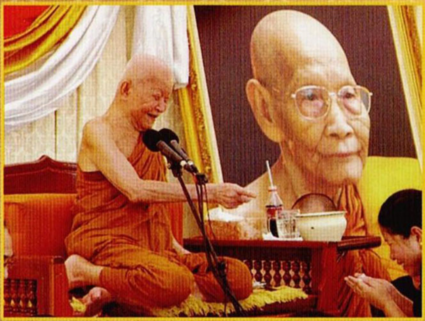
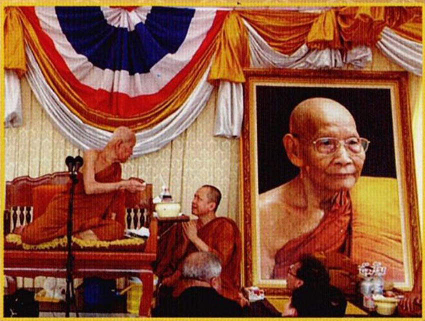

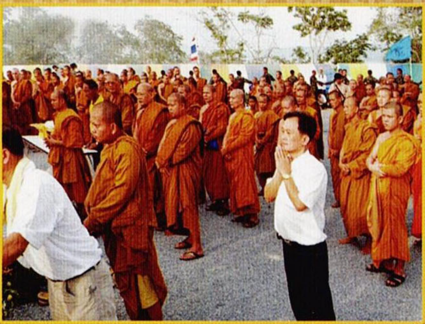
เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังอัญเชิญไฟพระราชทานเพลิงศพ
มายังเมรุชั่วคราว ณ วัดถ้ำซับมืด

ประมวลภาพงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม วางศิลาฤกษ์สร้าง เจดีย์พุทธญาณมุนี
รัตนจารุธัมมานุสรณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๐

ประมวลภาพการก่อสร้างเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์

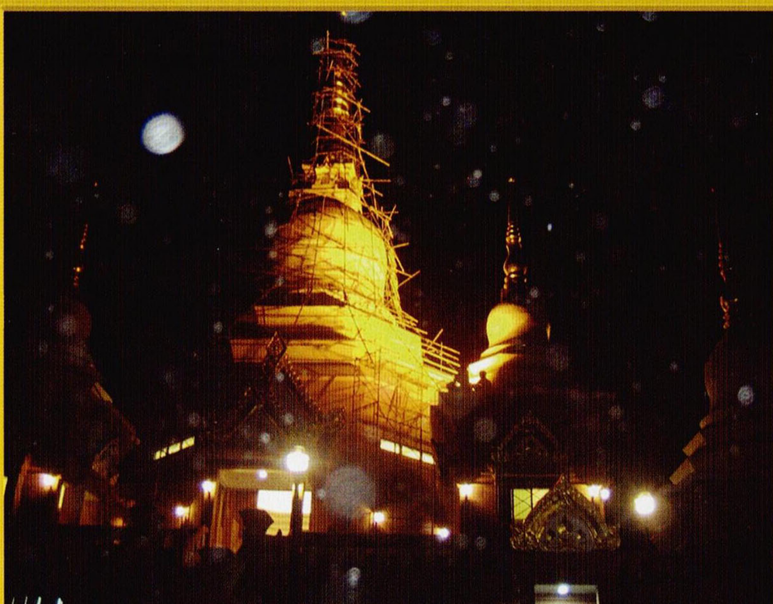
พิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ วัตถุมงคล
และเหรียญพระอริยเจ้า วันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒

พระอาจารย์ปรีดา ฉนฺทกาโร (หลวงพ่อทุย) และพระอาจารย์อุทัย สิริธโร
เมตตามาเป็นองค์ประธานในพิธีบรรจุ เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๒

ขอเชิญร่วมพิธีฉลองเจดีย์
พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์
หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

วัดถ้ำซับมืด ตำบลจันทึก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

การดำเนินการก่อสร้างเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ ได้เสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยใช้ ระยะเวลาในการก่อสร้าง ๑ ปี ๘ เดือน บัดนี้ได้เวลาอันเป็นมหามงคลแล้ว คณะศิษยานุศิษย์จึงได้ร่วมกันจัดงาน ทำบุญฉลองเจดีย์ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระคุณ บูชาคุณความดี ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ของ**หลวงปู่ทา จารุธมฺโม**

จึงขอเรียนเชิญศิษยานุศิษย์ และผู้มีจิตศรัทธาทุกท่าน มาร่วมทำบุญครั้งนี้โดยพร้อมเพรียงกัน

กำหนดการ

วันเสาร์ที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๒

เวลา: ๑๙.๐๐ น. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
พระเถระแสดงพระธรรมเทศนา

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๒

เวลา: ๐๖.๓๐ น. พระภิกษุ-สามเณร ออกรับบิณฑบาตรอบเจดีย์
เวลา: ๐๘.๐๐ น. ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ-สามเณร
เวลา: ๐๙.๓๙ น. พิธียกฉัตร - อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นบรรจุ

โครงการก่อสร้างเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์
เจดีย์แห่งการสักการะนอบน้อมคุณธรรมแห่งพระบูรพาจารย์

หลวงปู่ทา จารุธัมโม

เมื่อองค์หลวงปู่ได้มีอายุก้าวล่วงสู่วัยชราทางกลุ่มลูกศิษย์หลายๆ รายก็ได้กราบเรียนขออนุญาตสร้างเจดีย์เพื่อไว้เป็นอนุสรณ์แห่งการบูชาสักการะแทนองค์หลวงปู่เมื่อละสังขารแล้ว จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ หลวงปู่จึงอนุญาตให้สร้างได้โดยมีคุณณรงศักดิ์ เลิศฤทธิ์ศิริกุล ซึ่งเป็นศิษย์ใกล้ชิด ได้เรียนเชิญลูกศิษย์ของหลวงปู่ทุกท่านที่มีความรู้ความสามารถเพื่อพิจารณาหาข้อสรุปในการที่จะดำเนินการก่อสร้างเจดีย์ จนกระทั่งมีศรัทธาใหญ่ที่เคารพอย่างยิ่งในธรรมปฏิบัติของของหลวงปู่ได้ปวารณาว่าจะเข้ามาร่วมรับผิดชอบจ่ายค่าก่อสร้างในส่วนที่ขาดทั้งหมดจึงได้ข้อยุติตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคัดเลือกแบบการก่อสร้างตลอดจนกำหนดรูปแบบต่างๆรวมทั้งกำหนดวงเงินงบประมาณ โดยพิจารณาหาบริษัทฯ ที่มีคุณธรรมและมีผลงานที่ดีเข้ามาดำเนินการก่อสร้างเจดีย์ดังกล่าว ให้สมกับฐานานุรูปและความยิ่งใหญ่ในธรรมของหลวงปู่โดยเมื่อ วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๐ ได้ว่าจ้างให้ บริษัท วี.เอส.เอ็นจีเนียริ่ง แอนด์ คอนสตรัคชั่น จำกัด เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างรวมค่าก่อสร้างทั้งสิ้น ๕๐ ล้านบาทซึ่งเป็นเงินที่รับการบริจาคจากลูกศิษย์ และกรรมการผู้ดำเนินการก่อสร้างประมาณ ๑๒ ล้านบาทเศษ โดยมีศรัทธาใหญ่

ผู้ซึ่งปวารณาถวายการสร้างเจดีย์ไว้ก่อนองค์หลวงปู่จะละสังขาร อีกจำนวน ๓๘ ล้านบาท ซึ่งบริษัท วี เอสฯ มีผลงาน การก่อสร้างศาลาใหญ่ของสวนแสงธรรม ถนนพุทธมณฑล สาย ๓ กรุงเทพมหานคร การดำเนินการก่อสร้างในครั้งนี้ พระครูสังวรวีรธรรม เจ้าอาวาสวัดถ้ำซับมืดได้ลงนามแต่งตั้งคณะกรรมการ คัดเลือกผู้ก่อสร้างควบคุมการก่อสร้าง ตลอดจนตรวจรับงานก่อสร้างประกอบด้วยเจ้าอาวาสวัดถ้ำซับมืดเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ โดยมีฝ่ายฆราวาสคือ พลโทชลวิชญ์ เพิ่มทรัพย์ ปลัดบัญชีกองทัพบกเป็นประธานการดำเนินการฯ

โดยสถานที่ก่อสร้างเจดีย์อยู่บนยอดเขาที่ซึ่งเป็นสถานที่พระราชทานเพลิงศพของหลวงปู่ทาและหลวงปู่ทาได้กำหนดให้เป็นที่สร้างเจดีย์พร้อมทั้งองค์หลวงปู่เองก็ได้วางศิลาฤกษ์ให้แล้วเมื่อ ๒๕ ก.พ.๒๕๕๐ ก่อนจะละสังขารเพียง ๓ เดือน ฉะนั้นจึงเป็นสถานที่ที่เป็นมหามงคลแก่ลูกศิษย์ที่จะรักษาและอนุรักษ์เจดีย์แห่งนี้สืบต่อไปชั่วกัลปวสาน

เจดีย์พุทธญาณมุนีรัตจารุธัมมานุสรณ์มีความสูง ๓๙.๙ เมตร กว้าง ๒๙.๙ เมตร มีซุ้มเจดีย์ประกอบอีก ๘ ซุ้มลงลักปิดทองลายน้ำปทุมชาติหมายถึงการกำเนิดของพุทธศาสนาคือมรรคมีองค์ ๘ เจดีย์ยอดที่ ๙ หมายความถึงเฉลิมฉลองการครองราชย์ ๖๐ ปีของพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ ๙ ทางขึ้น ๔ ด้านมีความหมายว่าพุทธศาสนิกชนทั่วแคว้นแดนใดก็ดีสามารถเดินทาง

เข้าไปสักการะได้ทั้ง ๔ ทิศ ด้านชั้นบนยอดสูงสุดของพระเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอัครสาวกอีกมากมายตลอดจนถึงช่องถัดลงมาก็ได้ทำพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ วัตถุมงคลและเหรียญของพระอริยเจ้าในยุครัตนโกสินทร์นับไม่ถ้วน โดยพระอาจารย์ปรีดา ฉนฺทกาโร (หลวงพ่อทุย) วัดป่าดานวิเวก อ.โซ่พิสัย จ.หนองคาย และพระอาจารย์อุทัย สิริธโร วัดป่าเขาใหญ่เจริญธรรมญาณสัมปันโน อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา เมตตามาเป็นองค์ประธานในพิธีบรรจุเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๒

ส่วนสถูปด้านบนถัดลงมาจากยอดมีประตู ๓ ด้านเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเชียงแสนหน้าตัก ๓๙ นิ้วเป็นหินแกะสลักจากใต้แม่น้ำโขง และรูปเหมือนของพระอริยเจ้าอีก ๔ องค์ คือองค์ที่ ๑ หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล ผู้เป็นบิดาแห่งพระกรรมฐานของเมืองไทย องค์ที่ ๒ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต แม่ทัพผู้เป็นอาจารย์ใหญ่แห่งกองทัพธรรมสายกรรมฐาน องค์ที่ ๓ คือหลวงปู่มี ญาณมุนี ลูกศิษย์เอกของหลวงปู่ทั้ง ๒ องค์ และเป็นพระอุปัชฌาจารย์ของหลวงปู่องค์ที่ ๔ คือหลวงปู่ทา จารุธมฺโม ส่วนชั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นชั้นล่างมีพระพุทธรูปองค์ดำนาลันทา (จำลอง) แกะสลักจากหินเขียวใต้แม่น้ำโขงเป็นพระพุทธรูป ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ น้อมถวายเป็นศิริมงคลแด่องค์พระเจดีย์ โดยพระอาจารย์นิพนธ์ อภิปสนฺโน วัดป่าศาลาน้อย อ.ด่านซ้าย จ.เลย สำหรับชั้นล่างนี้สามารถบรรจุพุทธศาสนิกชนได้ถึง

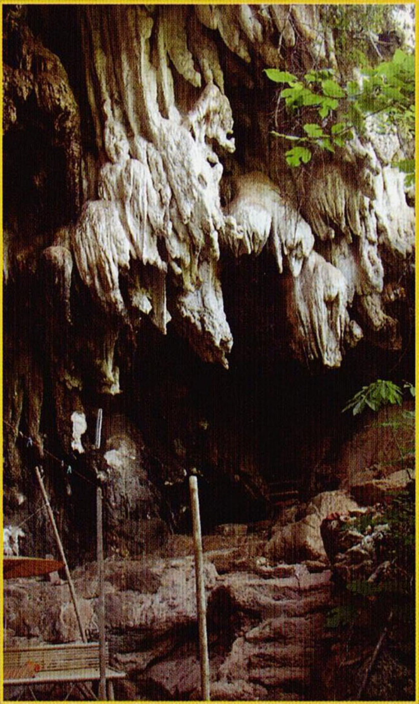
๓๐๐ คนเพื่อปฏิบัติธรรมฟังเทศน์ได้ในวันสำคัญหรือวันธรรมสวนะ สถาปนิก ผู้ออกแบบได้แก่อาจารย์วิชิต คงประกายวุฒิ และวิศวกรโครงสร้าง อาจารย์สุชาติ ปัตถา จากมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล จ.นครราชราชสีมา น้อมถวายองค์หลวงปู่โดยกตัญญุตาธรรม ซึ่งรูปลักษณะในความหมายขององค์เจดีย์เป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมภาคอีสาณซึ่งเป็นสถานที่เกิดของหลวงปู่และวัฒนธรรมภาคกลาง ซึ่งเป็นที่รวมแห่งศิษย์ของหลวงปู่ นำมายังการไหลหลั่งของศาสนิกชนชาวพุทธผู้เลื่อมใสในวัตรปฏิบัติของพระอริยเจ้าองค์นี้มาจากทุกสารทิศ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างก็มาจากจังหวัดนครราชสีมา เสียเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะหินทรายสีแดงซึ่งมีความโดดเด่นเป็นอย่างมาก บัดนี้คณะกรรมการได้ตรวจรับการก่อสร้างเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ เรียบร้อยโดยสมบูรณ์

บัดนี้ถึงแล้วซึ่งแห่งมหาปิติได้จัดเฉลิมฉลองเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ซึ่งนับแต่วันเริ่มการก่อสร้างเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันรวมระยะเวลาการก่อสร้างประมาณ ๒๐ เดือน ซึ่งได้ผ่านอุปสรรคนานานัปการจนมาถึงซึ่งความสำเร็จและความงดงามของมหาเจดีย์แห่งนี้ ด้วยความโดดเด่นในโลกุตตรธรรม และความยิ่งใหญ่ในธรรมปฏิบัติซึ่งหลวงปู่ฯ ได้ประพฤติและปฏิบัติมาได้เห็นถึงความงามพร้อม แม้แต่เทพเทวดาทุกหมู่เหล่ายังนอบน้อมสักการบูชาร่วมกันแซ่ซ้องสรรเสริญร่วมอนุโมทนาในปฏิปทาของหลวงปู่ทา

จารุธัมโม จนนำมาซึ่งความสำเร็จมาเป็นเจดีย์ที่มีแต่ความงดงามให้ผู้คนได้น้อมกราบไว้เป็นศรีแห่งความเป็นมหามงคล สมัยที่ได้สักการะบูชาสืบเนื่องพระพุทธศาสนาไว้ถึง ๕,๐๐๐ ปีดังองค์หลวงปู่ได้พร่ำสอนไว้ตลอดเวลาว่า **"อยากได้ให้ทำเอา อย่าหายใจทิ้งเปล่า ๆ"**

ขอกราบพร้อมน้อมในธรรมจรณะอันงดงามของพระอริยเจ้าผู้มีจริยวัตรอันงดงามแม้สังขารจะดับมอดก็ยังคงเหลือบารมีธรรมที่แผ่ไพศาลให้ลูกศิษย์ได้รับอานิสงส์ผลบุญสืบไป เจดีย์แห่งนี้เป็นที่บรรจุอัฐิธาตุเปรียบดั่งสายรุ้งที่คงคุณค่าตลอดไปชั่วนิจนิรันดร์

ธรรมชาติ ภายในบริเวณวัดถ้ำซับมืด

กุฏิหลวงปู่มี ญาณมุนี

กุฏิหลวงปู่ทา จารุธมฺโม

อัฐิธาตุ หลวงปู่มี ญาณมุนี

อัฐิธาตุ หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

ประวัติวัดถ้ำซับมืด

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ นายอินตา สุขเสวง ได้บุกเบิกถางป่าเพื่อทำไร่ ได้พบถ้ำ ๓ ถ้ำบริเวณโดยรอบเป็นป่าดงดิบมีสัตว์ป่านานาชนิด มืดครึ้มตลอดทั้งวัน มีน้ำซับ (น้ำผุด) จากแอ่งหินชาวบ้านที่มาทำไร่ได้อาศัยใช้สอยดื่มกิน เนื่องด้วยบริเวณดังกล่าวเป็นถ้ำมีน้ำซับ ป่าไม้หนาแน่นมืดครึ้มตลอดวัน ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนี้ว่าถ้ำซับมืด

หลังจากนั้น ๒ ปี (พ.ศ.๒๔๘๐) หลวงพ่อสีลา อิสฺสริโก วัดป่าโพธิ์ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ได้เดินธุดงค์ผ่านมาเห็นสถานที่แห่งนี้ วิเวกเงียบสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม จึงอยู่พักปักกลดบำเพ็ญเพียรภาวนา นายอินตา สุขแสวง และชาวบ้านเกิดศรัทธานิมนต์ท่านอยู่จำพรรษา และยกที่ดินให้เป็นที่พักสงฆ์ ชาวบ้านได้ช่วยกันปรับปรุงถ้ำให้เป็นที่อยู่ จำพรรษาของพระสงฆ์และสร้างศาลา ๑ หลัง ไว้เป็นที่บำเพ็ญกุศลมีพระจำพรรษาอยู่ไม่เคยขาด จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๙๘ พระครูญาณโสภิต (มี ญาณมุนี) วัดป่าสูงเนิน อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา พระอาจารย์ใหญ่ของหลวงพ่อสีลา อิสฺสริโก, หลวงปู่ทา จารุธมฺโม และพระครูสังวรวีรธรรม (สุพีร์ สุสญฺญโม) ท่านได้มาอยู่จำพรรษาอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้มาประพฤติปฏิบัติธรรม และพัฒนาวัดเรื่อยมา ขณะนี้พระครูญาณโสภิต (มี ญาณมุนี) หลวงพ่อสีลา อิสฺสริโก และ

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม ได้มรณภาพแล้ว เหลือแต่พระครูสังวรวีรธรรม (สุพีร์ สุสญฺญโม)

วัดถ้ำซับมืด ตั้งอยู่เลขที่ ๒ หมู่ที่ ๒๐ บ้านซับมืด ตำบลจันทึก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เป็นวัดราษฎร์ฝ่ายอรัญวาสี สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย ได้รับหนังสืออนุญาตให้ใช้ที่ราชพัสดุเป็นที่ตั้งวัดถ้ำซับมืด จำนวน ๕๐ ไร่ เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๐ ทิศเหนือจรดภูเขา, ทิศใต้จรดภูเขา, ทิศตะวันออกจรดไร่ชาวบ้าน, ทิศตะวันตกจรดภูเขา

ปัจจุบันพระครูสังวรวีรธรรม (สุพีร์ สุสญฺญโม) อายุ ๗๕ พรรษา ๕๑ เป็นเจ้าอาวาส

หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล และหลวงปู่มี ญาณมุนี
บูรพาจารย์ผู้สอนธรรมหลวงปู่ทา จารุธมฺโม

ชีวประวัติ
พระครูญาณโสภิต (มี ญาณมุนี)

หลวงปู่มี ญาณมุนี ท่านเกิดในสกุล มาศสูงเนิน ในวันอาทิตย์ที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ตรงกับวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑ ปีมะเมีย ที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ท่านเป็นบุตร ของนายกิ นางหมา มาศสูงเนิน มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๔ คน คือ

๑. นายแสง มาศสูงเนิน

๒. นางแพง แจ้งสูงเนิน

๓. หลวงปู่มี ญาณมุนี

๔. นายรอด สว่างธรรม

ตอนเป็นเด็กท่านได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดใหญ่สูงเนิน ท่านสอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๘

ท่านได้อุปสมบทเมื่ออายุ ๒๐ ปี ในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.๒๔๕๗ ณ พัทธสีมาวัดใหญ่สูงเนิน อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

โดยมีพระครูสีหราชสมาจารมุนี เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา วัดกลางนคร ปัจจุบันคือวัดพระนารายณ์มหาราชวรวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์

พระเทิ่ง วัดกลางนคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระชื่น วัดกลางนคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ได้ฉายา ญาณมุนี แปลความหมายว่า ผู้ปรีชาหยั่งรู้ บวชแล้วได้อยู่จำพรรษาที่วัดใหญ่สูงเนิน

ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ย้ายไปศึกษาพระปริยัติธรรมที่วัดดิษานุการาม (จางวางดิษฐ์) และวัดพลับพลาชัย แล้วย้ายไปอยู่วัดชนะสงคราม จังหวัดพระนคร ขณะนั้นได้ ๕ พรรษา ตอนเย็นหลังเลิกเรียนท่านจะมาฉันน้ำร้อนเป็นประจำทุกวัน มีอยู่วันหนึ่งมีแม่ชีอายุมากแล้ว ถามท่านว่าคุณเคยนั่งสมาธิไหม ท่านตอบแม่ชีว่าไม่เคย ตกเย็นมาฉันน้ำร้อนถ้าเจอแม่ชีๆ ก็จะถามทุกครั้ง ครั้นถูกถามบ่อยๆ พอตกกลางคืน หลังไห้วพระสวดมนต์ ท่านได้ลองนั่งสมาธิ ปรากฏว่าจิตรวมสงบนิ่ง ซึ่งไม่เคยเป็นอย่างนี้มาก่อน ท่านได้ตัดสินใจเลิกเรียนปริยัติธรรมกลับมาที่วัดใหญ่สูงเนิน และตัดสินใจออกประพฤติปฏิบัติธรรม เที่ยวธุดงค์ไปจำพรรษาเพื่อศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ จากสำนักกรรมฐานต่างๆ พอท่านปฏิบัติไปได้ระดับหนึ่ง ท่านมีความประสงค์อยากจะเทียบดูว่าสิ่งที่ท่านปฏิบัติอยู่นั้นถูกต้องหรือไม่

หลวงปู่มี ญาณมุนี ท่านได้เดินธุดงค์เข้าไปในประเทศพม่ากับหลวงปู่ทองรัตน์ กนฺตสีโล ซึ่งเป็นสหธรรมิก ที่สนิทกันมาก

ท่านและ หลวงปู่ทองรัตน์ ได้ร่วมเดินธุดงค์ กับคณะหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล ได้ไปรวมตัวกันที่อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

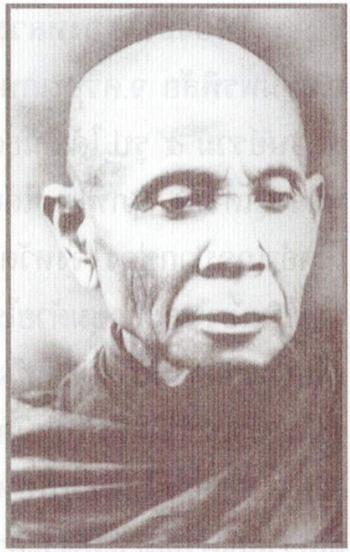

หลวงปู่ทองรัตน์ กนฺตสีโล

แล้วแยกเป็นกลุ่ม เพื่อออกเผยแผ่ หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล ให้หลวงปู่ทองรัตน์ ไปจำพรรษาบ้านชีทวน ส่วนหลวงปู่มี ญาณมุนี ให้ไปกับท่านหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล ได้กล่าวกับคณะพระธุดงค์ว่า ให้เทศน์ให้ได้เหมือนท่านอาจารย์มี หากทราบว่าท่านอาจารย์มีไปเทศน์ที่ไหน ท่านจะไปฟัง ขณะนั้นหลวงพ่อพุธ ฐานิโย วัดป่าสาละวันยังเป็นสามเณร หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล ได้เคยมาเยี่ยมหลวงปู่มี ญาณมุนี ที่วัดป่าสูงเนิน และถ่ายรูปร่วมกัน

ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ มีอยู่ครั้งหนึ่ง หลวงปู่มี ญาณมุนี ได้นอนล้มป่วยไม่ฉันอาหารเป็นเวลา ๓ วัน มีพระเณรนั่งล้อม ส่วนชาวบ้านก็รอดูอาการอยู่ห่างๆ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสโส อ้วน) ได้มี

หนังสือถึงหลวงปู่มี ญาณมุนี ความว่า ให้หลวงปู่มี ญาณมุนี กลับโคราช พอท่านได้รับหนังสือ ท่านได้ลุกขึ้นฉันอาหาร จัดบริขารเดินทางด้วยเท้าไปขึ้นรถไฟที่อำเภอวารินชำราบ สร้างความประหลาดใจ ให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทั้งที่ท่านล้มป่วยไม่ฉันอาหารมา ๓ วัน ทราบภายหลังว่า สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสโส อ้วน) ให้ท่านกลับมารับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดใหญ่สูงเนิน ซึ่งสมเด็จมหาวีรวงศ์

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน)

(ติสโส อ้วน) ได้มามอบตราตั้งด้วยตัวท่านเอง ที่วัดใหญ่สูงเนิน หลวงปู่มี ญาณมุนี ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดใหญ่สูงเนิน เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑ ท่านได้สร้างสำนักกรรมฐานที่เสนาสนะป่าบ้านสูงเนิน ปัจจุบันคือวัดป่าญาณโสภิตวนาราม ไว้สำหรับผู้มุ่งประพฤติปฏิบัติเพียงอย่างเดียว

ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ หลวงพ่อสีลา อิสฺสริโก ได้เดินธุดงค์ผ่านมาเห็นสถานที่ สงบวิเวก เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรภาวนา จึงอยู่จำพรรษา ที่ถ้ำซับมืด ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๙๘ หลวงปู่มี ญาณมุนี พระอาจารย์ของหลวงพ่อสีลา อิสฺสริโก, หลวงปู่ทา จารุธมฺโม และหลวงพ่อสุพีร์ สุสญฺญโม ได้มาอยู่จำพรรษา ที่ถ้ำซับมืด อบรมชาวไร่ให้รู้จักการให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนา

ในประวัติของหลวงปู่เครื่อง สุภทฺโท วัดสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีษะเกษ ได้เล่าว่า หลวงปู่มี ญาณมุนี และพระลูกศิษย์รวม ๕ รูป ได้เดินธุดงค์วิเวกตามป่าเขา หนึ่งในนั้น คือท่านหลวงปู่เครื่อง สุภทฺโท ได้เดินธุดงค์เข้าไปในป่าลึก บ้านซับม่วง เขตอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ลักษณะเป็นป่าดงดิบชื้นตามเชิงเขา และชุกชุมด้วยไข้ป่า (ไข้มาลาเรีย) ได้พักปักกลด บำเพ็ญเพียรภาวนา มีถ้ำอยู่ถ้ำหนึ่งสวยงามชื่อถ้ำมืด ไม่เพียงแต่ถ้ำเท่านั้นที่มืด ป่าเขาก็มืดทึบไปหมด ที่ว่าถ้ำมืดเพราะว่าแสงแดดส่องเข้าไปไม่ถึง อากาศไม่ค่อยพอหายใจ ภายในถ้ำมีความเย็นยะเยือก มีเถาวัลย์เครือไม้ระโยงระยาง ซึ่งต่อมาได้เรียกถ้ำนี้ว่าถ้ำซับมืด

ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ท่านได้ไปวิเวกทางภาคเหนือ และจำพรรษาที่วัดดอยพระเกิ๊ด อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีหลวงพ่อทองพูล ฐิตปญฺโญ และหลวงพ่อสุพีร์ สุสญฺญโม ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดถ้ำซับมืด ได้ติดตามไปด้วย ส่วนหลวงปู่ทา จารุธมฺโม ท่านให้อยู่ดูแลวัดป่าสูงเนิน เพื่อคุมงานก่อสร้างศาลาการเปรียญและกิจการในวัดทุกอย่าง

ออกพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ หลวงปู่ทา จารุธมฺโม ได้กราบนิมนต์หลวงปู่มี ญาณมุนี ให้กลับมาฉลองศาลาการเปรียญ หลังจากฉลองศาลาการเปรียญเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ท่านได้ย้อนกลับไปจำพรรษาที่วัดดอยพระเกิ๊ดอีกครั้ง โดยให้หลวงปู่ทา จารุธมฺโม และหลวงพ่อสุพีร์ สุสญฺญโม ติดตามไปด้วย รวมระยะเวลาที่ท่าน

อยู่เชียงใหม่เป็นเวลา ๙ ปี ขณะที่ท่านอยู่ที่เชียงใหม่ ท่านสั่งให้ลูกศิษย์แยกย้ายกัน ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ท่านบอกว่าท่านไม่ได้มาหาที่ปฏิบัติ แต่ท่านมาเพื่อทำประวัติของท่าน

ท่านได้ตั้งสัจจะอธิษฐานกับพระเจ้าใหญ่พระประธานในวิหารวัดดอยพระเกิ๊ด ท่านอธิษฐานว่าอย่างไร หลวงปู่ทาไม่กล้าถาม และได้เกิดแผ่นดินไหว ๒ ครั้งๆ ที่ ๑ มีหลวงพ่อทองพูล และหลวงพ่อสุพีร์อยู่ด้วย ส่วนครั้งที่ ๒ มีหลวงปู่ทา อยู่ด้วย

หลวงปู่ทา เล่าให้ฟังว่าแผ่นดินไหวเฉพาะดอยพระเกิ๊ด เสียงดัง ฮึด ฮึด ฮึด นั่งโอนเอนไปมา เสียงดังถึงตีนดอย แผ่นดินไหวก็หยุด ท่านกล่าวว่าเคยอ่านพบแต่ในพุทธประวัติ ตอนนี้เจอด้วยตนเองไม่สงสัยแล้ว

วัดดอยพระเกิ๊ดมีงานกวนข้าวทิพย์ทุกปี มีอยู่ครั้งหนึ่งมีผู้หญิงรูปร่างสวยงามมาร่วมกวนข้าวทิพย์ กวนเสร็จก็หายไปไม่ทราบว่าไปทางไหน ชาวบ้านถามกันว่าผู้หญิงที่มากวนข้าวทิพย์เป็นลูกหลานใครไปทางไหน ต่างคนต่างก็ไม่ทราบ สร้างความประหลาดใจให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก ปีต่อมามีการกวนข้าวทิพย์อีก ชาวบ้านตั้งใจมองหาผู้หญิงคนดังกล่าวว่า จะมาร่วมกวนข้าวทิพย์อีกหรือไม่ ปรากฏว่าไม่มาให้เห็นอีกเลย

หลวงปู่มี ญาณมุนี เป็นพระเถระที่เป็นที่เคารพนับถือ มีนิสัยสุขุมเยือกเย็น หนักแน่นในธรรมวินัย ชอบวิเวกอยู่เสนาสนะป่า

ชอบสมถะ ถือสันโดษ เป็นที่เคารพนับถือ ของพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนชาวบ้านเป็นอย่างดี

มีอยู่ครั้งหนึ่งที่อำเภอสูงเนินมีเหตุการณ์แปลกประหลาด พอตกกลางคืนมีแสงประหลาดวิ่งตามถนน สร้างความหวาดกลัวให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก หลวงปู่มี ญาณมุนี ได้นำพระสวดเจริญพระพุทธมนต์ ทำน้ำมนต์ ไปประพรมตามที่ต่างๆ เหตุการณ์ครั้งนั้นก็สงบลง มีพระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตฺตโก รวมอยู่ด้วย เหตุการณ์ครั้งนี้ได้สร้างความศรัทธาเลื่อมใสแก่ชาวบ้าน และพ่อค้าชาวจีนในตลาดอำเภอสูงเนินเป็นอย่างมาก

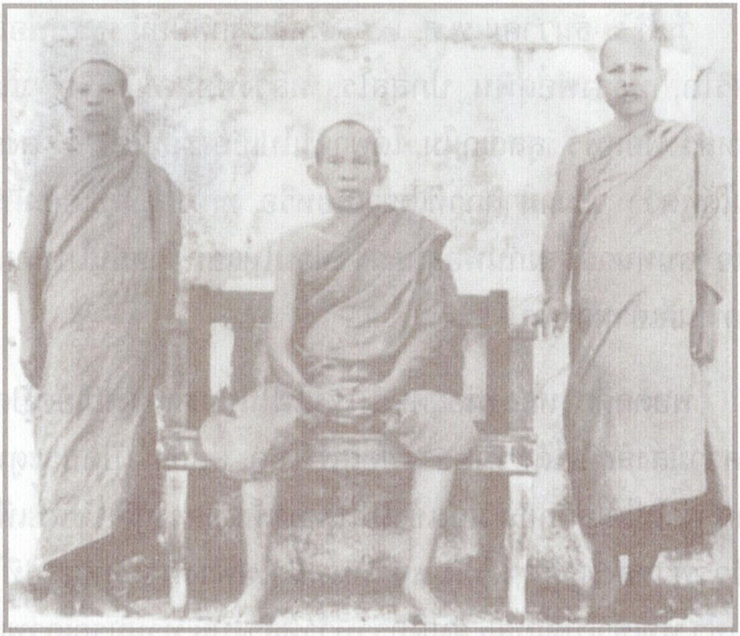
ปี พ.ศ. ๒๕๑๒- ๒๕๑๔ ท่านได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดถ้ำซับมืด อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โดยมี หลวงปู่ทา จารุธมฺโม และหลวงพ่อสุพีร์ สุสญฺญโม ติดตามมาอยู่ด้วย มีพระเถระมากราบเยี่ยมสนทนาธรรมกับท่านอยู่เสมอ เท่าที่ทราบมี หลวงปู่สิม พุทฺธาจาโร วัดถ้ำผาปล่อง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ หลวงปู่โชติ วัดวชิราลงกรณ์ อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา หลวงปู่ทั้งสองได้มากราบเยี่ยมหลวงปู่มี เป็นประจำ ทั้งที่วัดป่าสูงเนิน และวัดถ้ำซับมืด

ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ หลังจากปวารณาออกพรรษา และรับกฐินแล้ว ท่านได้กลับไปพักอยู่ที่วัดป่าสูงเนิน เนื่องจากที่วัดถ้ำซับมืดปีนั้นอากาศหนาวมาก อาการอาพาธของท่านก็กำเริบ ท่านอนุญาติให้ถ่ายรูป ซึ่งเป็นรูปสุดท้ายของท่าน ชาวบ้านได้ทำแคร่หามท่านจากวัดถ้ำซับมืด ถึงบ้านซับม่วง นิมนต์ท่านขึ้นรถไปส่งที่วัดป่าสูงเนิน

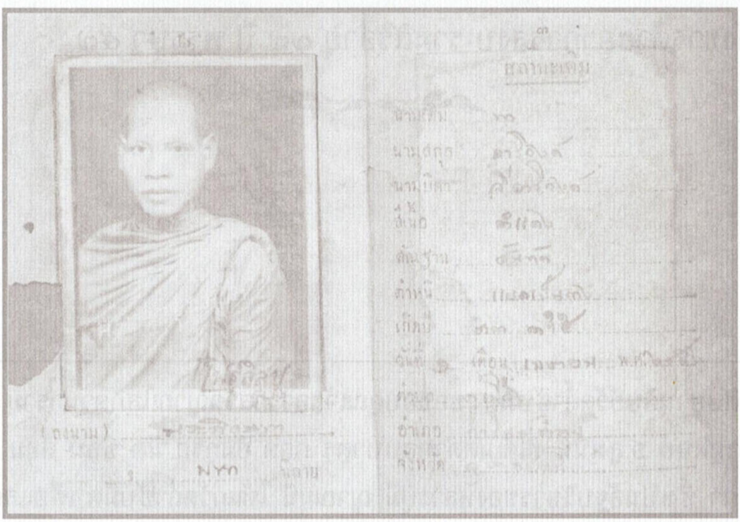
วันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ คณะลูกศิษย์มี หลวงพ่อสีลา อิสฺสริโก, หลวงพ่อสุพิน ปภสฺสโร, หลวงพ่อสุคนธ์ จิตฺติวณฺโณ และหลวงพ่อสุพีร์ สุสญฺญโม ได้พากันไปเยี่ยมท่านที่วัดป่าสูงเนิน ท่านได้พูดว่า จะมามาติกาทีเดียวเลยหรือ ทุกท่านที่ไปเยี่ยมก็มิได้เอะใจ สนทนาธรรมกันพอสมควร ท่านให้แยกย้ายกันไปพักผ่อน ส่วนท่านก็เข้าห้องพัก

พอตกดึก หลวงพ่อสุคนธ์ เห็นไฟในห้องหลวงปู่มียังเปิดอยู่ เกิดความสงสัยจึงได้ชวนหลวงพ่อสุพีร์ไปดู ค่อยๆ เปิดประตูห้อง ปรากฏว่าไม่ได้ใส่กลอน มองเข้าไปในห้องเห็นหลวงปู่มี นั่งพับเพียบ ห่มจีวรพาดสังฆาฏิ นั่งก้มหน้าหันหน้าไปทางพระพุทธรูปที่โต๊ะหมู่บูชา พอเข้าไปดูใกล้ๆ จึงได้ทราบว่าหลวงปู่มี ท่านมรณภาพแล้ว ตอนนั้นเป็นเวลา ตี ๔ ของวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๔ ท่านนั่งละสังขารด้วยอาการสงบ รวมสิริอายุ ๗๗ ปี พรรษา ๕๗

คณะศิษยานุศิษย์วัดถ้ำซับมืด ขอขอบคุณเจ้าอาวาสวัดญาณโสภิตวนาราม และศิษยานุศิษย์ อ.สูงเนิน ที่ได้เมตตามอบบาตร กลด ธัมกรก มีด ช้อน ส้อม และนาฬิกา ซึ่งเป็นอัฐบริขารของหลวงปู่มี ญาณมุนี ให้แก่วัดถ้ำซับมืด เพื่อแสดงไว้เป็นที่สักการะบูชาภายในเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม หลวงปู่มี ญาณมุนี และหลวงปู่สุพีร์ สุสณฺโม

หนังสือสุทธิหลวงปู่ทา จารุธมฺโม

ชีวประวัติ

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

หลวงปู่ทา จารุธมฺโม ท่านเกิดในสกุล อารีวงศ์ ในวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีระกา ตรงกับวันอังคารที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒ ที่ตำบลคูเมือง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ท่านเป็นบุตรของนายลี - นางเขียว อารีวงศ์ มีพี่น้อง ร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๙ คน ท่านเป็นบุตรคนที่ ๗ น้อง ๒ คนเสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็ก

ตอนเป็นเด็กท่านไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือ ต้องช่วยบิดา มารดา เลี้ยงน้อง เลี้ยงควาย บิดา มารดา ของท่านเกิดในตระกูลสัมมาทิฐิ ใส่บาตรเข้าวัดฟังธรรมอยู่เป็นประจำ พอท่านอายุได้ ๕ ขวบ โยมมารดาของท่านเสียชีวิต หลังจากนั้นไม่นานนัก โยมบิดาก็เสียชีวิตตามไปอีกคน ท่านต้องเป็นเด็กกำพร้าตั้งแต่ยังเล็ก ลูกทั้ง ๗ คน ต้องแยกย้ายไปอาศัยอยู่กับญาติผู้ใหญ่ ส่วนท่านไปอยู่กับโยมน้าหญิง ซึ่งท่านเรียกว่าแม่น้า ที่อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี โยมน้าไม่มีลูกจึงรับท่านเป็นบุตรบุญธรรม ให้การเลี้ยงดูให้ความอบอุ่นเป็นอย่างดี ท่านได้ช่วยโยมน้าทำไร่ ปลูกอ้อย เลี้ยงควาย เมื่อว่างจากหน้าที่การงานทางบ้าน ท่านจะไปอยู่วัด รับใช้พระ

พอท่านอายุได้ ๒๐ ปี ได้อุปสมบท ที่วัดใหญ่ชีทวน และได้จำพรรษาอยู่ที่วัดท่าชีทวน เป็นเวลา ๕ พรรษา แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีอาจารย์ผู้สอนอุบายธรรมท่านจึงได้ลาสิกขาบทเพื่อมาช่วยงานทางบ้าน มีอยู่วันหนึ่งท่านและเพื่อนได้ไปตัดต้นชาติ ที่ราวป่าติดลำโดมใหญ่ เพื่อเอาไม้มาทำ ฮวงหีบอ้อย (เครื่องหีบอ้อย) เพื่อนแต่ละคนแสดงอาการคึกคะนอง และพูดจาไม่สุภาพ ส่วนท่านสำรวมระวังตัวอยู่เสมอ

หลังจากนั้นไม่นานเพื่อนที่ไปตัดไม้ด้วยกัน ได้ล้มป่วยและเสียชีวิตไปทีละคนๆ โดยไม่ทราบสาเหตุ ส่วนท่านก็ล้มป่วยมีอาการหนักมาก นอนอยู่ที่ระเบียงบ้านฝนตกหนักฟ้าร้อง ท่านไม่ได้ยินเลย โยมแม่น้าได้พูดที่ข้างหูว่า จะตายจริงๆ หรือ และบอกให้ภาวนา พุทโธ ภาวนาไปสักระยะหนึ่ง จิตเริ่มสงบ หลังจากนั้นอาการไข้ได้ทุเลาลง และหายไปในที่สุด

กาลต่อมาคณะพระธุดงค์กรรมฐานมีหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล เป็นหัวหน้าคณะ และมีหลวงปู่มีญาณมุนี พร้อมคณะได้เดินทางผ่านบ้านชีทวน และปักกลดที่ป่าบ้านชีทวน เพื่อเดินทางต่อไปยังบ้านข่าโคม อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นบ้านเกิดของหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล ชาวบ้านชีทวนพอทราบข่าวว่าคณะพระธุดงค์มาปักกลด ตกเย็นหลังจากเสร็จกิจการงานทางบ้าน ชาวบ้านชีทวนได้พากันออกไปฟังธรรม โยมพ่อน้า แม่น้า ก็ออกไปฟังธรรมกับเขา หลวงปู่ทาได้มีโอกาสติดตามไปด้วย คณะพระธุดงค์

ได้ผลัดเปลี่ยนกันแสดงธรรม ท่านได้ฟังธรรมจากหลวงปู่มี เกิดศรัทธาเลื่อมใสตั้งใจว่าหากได้บวชจะบวชกับพระอาจารย์องค์นี้

หลังจากนั้นราว ๓ ปี ท่านได้กราบลา พ่อน้ำ แม่น้ำ ผู้เปรียบเสมือนบิดามารดาคนที่สองของท่าน เพื่อไปฝากตัวเป็นศิษย์ของหลวงปู่มี ญาณมุนี ท่านได้เดินทางลงไปทำงานที่กรุงเทพเป็นเวลา ๑ เดือน แล้วจึงย้อนกลับมาหาหลวงปู่มีฝากตัวเป็นศิษย์ ปรนนิบัติรับใช้หลวงปู่มี อยู่ที่เสนาสนะป่าบ้านสูงเนิน ปัจจุบันคือวัดป่าญาณโสภิตวนาราม

ตลอดระยะเวลา ๓ ปี ท่านได้ทำกิจวัตร เหมือนพระทุกอย่าง ทำวัตรเช้า-เย็น ตกกลางคืนเดินจงกรมภาวนา ถึง ๖ ทุ่มจึงขึ้นที่พัก เมื่อหลวงปู่มีเห็นว่าท่านตั้งใจทำกิจวัตรมีกริยามารยาทเรียบร้อย สมควรที่จะบวชได้แล้ว จึงอนุญาตให้บวชได้

ท่านได้อุปสมบทเมื่ออายุ ๓๔ ปี ในวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เวลา ๑๒.๒๔ น. ณ อุโบสถวัดใหญ่สูงเนิน อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

โดยมี หลวงปู่มี ญาณมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์

พระอาจารย์เนียม เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระอธิการถนอม เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ได้ฉายา จารุธมฺโม แปลความหมายว่า ผู้มีธรรมประดุจทอง

ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในองค์หลวงปู่มีเป็นอย่างมาก ท่านได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติตามคำอบรม สั่งสอนของหลวงปู่มี ทุกประการท่านว่าถ้าผู้ใดบวชมาอยู่กับหลวงปู่มีแล้วไม่ตั้งใจ ประพฤติปฏิบัติ หลวงปู่มีท่านจะขับออกจากสำนักทันที ท่านอยู่จำพรรษากับหลวงปู่มี ที่เสนาสนะป่าบ้านสูงเนิน เป็นเวลาหลายปี พอออกพรรษาท่านก็เที่ยววิเวกไปตามที่ต่างๆ

ท่านเล่าให้ฟังว่า ในชีวิตของท่าน ท่านกลับบ้านเกิดเพียง ๒ ครั้ง

ครั้งที่ ๑ ไปเผาศพแม่ใหญ่ (ยายของท่าน)

ครั้งที่ ๒ ไปเผาศพพี่ชาย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ หลวงปู่มี ญาณมุนี, หลวงพ่อทองพูล ฐิตปญฺโญ และหลวงพ่อสุพีร์ สุสญฺญโม ได้ขึ้นไปวิเวกทางภาคเหนือ และอยู่จำพรรษาที่วัดดอยพระเกิ๊ด อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยให้หลวงปู่ทาอยู่ดูแลวัดป่าสูงเนิน เพื่อคุมงานก่อสร้างศาลาการเปรียญ ช่วงที่หลวงปู่มีเที่ยววิเวกที่เชียงใหม่หลวงปู่ทา ท่านเข้าออกอยู่ระหว่างวัดป่าสูงเนินกับวัดป่าสระเพลง วัดป่าสระเพลงเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่สัปปายะถูกจริตกับท่านมาก

ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ หลวงปู่ทา ได้มาอยู่จำพรรษาที่วัดถ้ำซับมืด ตำบลจันทึก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งในสมัยนั้นยังเป็นป่าดงดิบ ไข้มาลาเรียระบาดหนักมีสัตว์ป่านานาชนิด เช่น

เสือ เก้งกวาง หมูป่า เป็นต้น พอออกพรรษาท่านได้กลับไปอยู่ที่วัดป่าสูงเนินเพื่อเตรียมการฉลองศาลาการเปรียญ และท่านได้ขึ้นไปเชียงใหม่ เพื่อกราบนิมนต์ หลวงปู่มีให้มาเป็นประธานฉลองศาลาการเปรียญที่วัดใหญ่สูงเนิน หลังจากจัดงานฉลองศาลาการเปรียญเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หลวงปู่มี มีความประสงค์จะขึ้นไปเชียงใหม่อีกครั้ง โดยให้หลวงปู่ทาติดตามไปด้วย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๑ หลวงปู่มี ญาณมุนี, หลวงปู่ทา จารุธมฺโม และหลวงพ่อสุพีร์ สุสญฺญโม ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดดอยพระเกิ๊ด อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ หลวงปู่ทาได้เล่าถึงหลวงปู่มีว่าท่านมีเมตตาต่อท่านมาก ท่านว่าไม่ว่าผมไปอยู่ที่ไหนหลวงปู่มี จะให้ผมมาอยู่กุฏิใกล้ๆ ท่าน ท่านว่าเวลาเรียกหาจะได้ยิน ส่วนพระรูปอื่นให้แยกกันอยู่ห่างๆ กัน

ท่านได้เล่าถึงอดีตกรรมของท่านว่า ในคราวที่ท่านไปบำเพ็ญเพียรภาวนาที่วัดป่าโคกมะกอก มีอยู่วันหนึ่งท่านเป็นไข้หนัก โยมมานิมนต์ไปสวดมาติกาบังสุกุล ขณะที่สวดมาติกา อาการไข้ก็หนักอยู่ พอกลับมาถึงกุฏิอาการไข้ก็ไม่ได้ทุเลาลง ท่านจึงนั่งสมาธิผินหน้าไปทางหน้าต่างภาวนาจนจิตสงบเกิดนิมิตเห็นควายกับฮวงหีบอ้อย (เครื่องหีบอ้อย) จิตบอกว่ารู้แล้ว รู้แล้ว รู้แล้ว ท่านได้ลุกขึ้นอาเจียนที่หน้าต่าง หลังจากนั้นอาการไข้จึงค่อยทุเลาลง

ท่านได้ย้อนรำลึก ถึงครั้งเป็นฆราวาส ท่านเคยบังคับควายให้หีบอ้อย ควายพึ่งกินหญ้ามาใหม่ๆ มันไม่ยอมเดิน ท่านตีบังคับ

ให้มันเดิน เมื่อบังคับมันมากๆ มันอวกหญ้าอ่อนที่เพิ่งกินเข้าไปออกมา ท่านเกิดความสลดสังเวชจึงเลิกบังคับมัน เพราะกรรมนี้เองปรากฏให้เห็นในนิมิต ทำให้ท่านเป็นโรคลม และอาเจียนเป็นประจำ

ท่านได้เร่งความเพียรอย่างหนัก ที่วัดป่าสระเพลง ถือเนสัชชิกไม่นอนตลอด ๗ วัน ขณะนั่งสมาธิได้ยินเสียงเหมือนมีใครมาเทศน์อยู่ข้างหลัง เทศน์เรื่องอริยสัจ ๔ ประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง เป็นธรรมะอันลึกซึ้ง ซึ่งท่านไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน

ท่านจึงนึกถึงคำพูดของหลวงปู่มี ที่เคยกล่าวกับท่านว่าให้ภาวนาจนถึงขั้นพระพุทธเจ้ามาเทศน์ให้ฟัง นั่นถึงจะดี

หลวงปู่ทา ท่านเป็นผู้สืบทอดข้อวัตรปฏิบัติ ปฏิปทา จากหลวงปู่มี ได้มากที่สุด อาจจะพูดได้ว่าเป็นหนึ่งเดียวก็ว่าได้

ปี พ.ศ. ๒๕๑๒ หลวงปู่มี ญาณมุนี ได้มาอยู่จำพรรษาที่วัดถ้ำซับมืด โดยมีหลวงปู่ทา และหลวงพ่อสุพีร์ ติดตามมาอยู่ด้วยตั้งแต่นั้นมา หลวงปู่ทาท่านก็ไม่เคยไปจำพรรษาที่ไหนอีกเลย

หลังจากหลวงปู่มีจะมรณภาพไปแล้ว ท่านก็ได้อยู่จำพรรษากับหลวงพ่อสุพีร์ อบรมสั่งสอนลูกศิษย์ด้วยการทำให้ดู เป็นอยู่ให้เห็นฉันน้อย นอนน้อย ปฏิบัติให้มาก ท่านครองสมณเพศ อย่างเรียบง่ายสมถะ ถือสันโดษ เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม เป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใส ของพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนสาธุชนทั่วไป

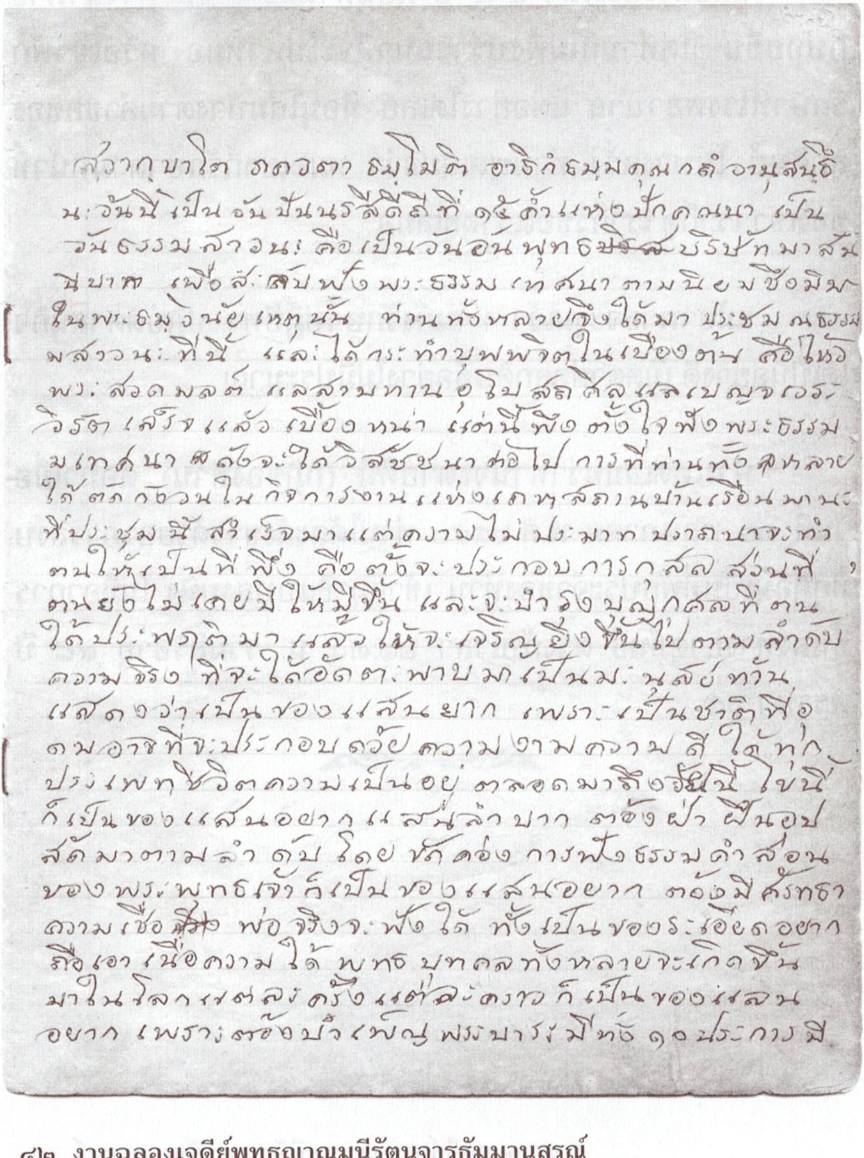
มีพระกรรมฐาน ทั้งฝ่ายมหานิกาย และธรรมยุต ได้มาอยู่ร่วมกับท่าน ปฏิบัติตามธรรมวินัย อยู่ร่วมกันอย่างเย็นใจตลอดมา

ตลอดระยะเวลา ๔-๕ ปี ก่อนท่านมรณภาพ การอาพาธก็บ่อยขึ้น แต่ท่านก็ไม่พึงปรารถนาที่จะไปหาหมอ หรือเข้าพักรักษาที่โรงพยาบาล แต่อย่างใดเลย มีอนุโลมบ้างตามคำขอของลูกศิษย์ ในบางครั้ง ท่านพูดเสมอว่า หมอเขาก็รักษาตามหน้าที่ของเขา เราก็ดู เราก็รู้ของเราอยู่เสมอ

แม้อาพาธจะรุมเร้า ท่านยังรักษาปฏิปทา ปฏิบัติศาสนกิจได้เป็นอย่างดี เมตตาต่อลูกศิษย์อย่างไม่มีประมาณ

ท่านพูดเสมอว่าท่านจะตายที่นี่ (กฏิของท่าน) ต่อมาเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๐ ท่านได้ละสังขารด้วยอาการสงบที่กุฏิอันเป็นที่พักประจำของท่าน เข้าสมาธิแบบสงบนิ่ง ไม่มีอาการขึ้นลงทางธาตุขันธ์ ตรงกับเวลา ๒๑.๓๙ น. รวมสิริอายุ ๙๘ ปี พรรษา ๖๕

บันทึกธรรม
หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโมติ อาทิกํ ธมฺมคุณกถํ อานุสนฺธิ
นะวันนี้เป็นวันปัณณรสีดิถีที่ ๑๕ ค่ำแห่งปักคณนา เป็น
วันธรรมสวนะ คือเป็นวันอันพุทธบริษัทมาสัน
นิบาต เพื่อสดับฟังพระธรรมเทศนา ตามนิยมซึ่งมี
ในพระธมฺมวินัย เหตุนั้น ท่านทั้งหลายจึงได้มาประชุม ณ ธรรม
มสวนะที่นี้ และได้กระทำบุพพกิจในเบื้องต้น คือไหว้
พระ สวดมนต์ และสมาทานอุโบสถศีล และเบญจเวร
วิรัติ เสร็จแล้ว เบื้องหน้าแต่นี้ พึงตั้งใจฟังพระธรรม
มเทศนา ที่จะได้วิสัชชนาต่อไป การที่ท่านทั้งหลาย
ได้ตัดกังวลในกิจการงานแห่งเคหสถานบ้านเรือนมานะ
ที่ประชุมนี้ สำเร็จมาแต่ความไม่ประมาท ปรารถนาจะทำ
ตนให้เป็นที่พึ่ง คือตั้งจะประกอบการกุศล ส่วนที่
ตนยังไม่เคยมีให้มีขึ้น และจะบำรุงบุญกุศลที่ตน
ได้ประพฤติมา แล้วให้จะเจริญยิ่งขึ้นไปตามลำดับ
ความจริง ที่จะได้อัตตภาพมาเป็นมนุษย์ ท่าน
แสดงว่าเป็นของแสนยาก เพราะเป็นชาติที่อุ
ดมอาจที่จะประกอบด้วยความงามความดีได้ทุก
ประเภทชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดมาถึงอันนี้ ใช่นี้
ก็เป็นของแสนอยาก แสนลำบาก ต้องฝ่าฟันอุป
สัคมาตามลำดับ โดยชักคล่อง การฟังธรรมคำสอน
ของพระพุทธเจ้าก็เป็นของแสนอยาก ต้องมีศรัทธา
ความเชื่อถือ พ่อจริงจะฟังได้ ทั้งเป็นของละเอียดอยาก
คือเอาเนื้อความได้ พุทธบุคคลทั้งหลายจะเกิดขึ้น
มาในโลกแต่ละครั้งแต่ละคราว ก็เป็นของแสน
อยาก เพราะต้องบำเพ็ญพระบารมีทั้ง ๑๐ ประการมี

ท่านสิ้นเป็นต้นบริบูรณ์แล้ว เพราะต้องบำเพ็ญ
พระบารมีทั้ง ๑๐ ประการ มีทานศีลเป็นต้นบริบริบูรณ์
แล้ว จึงจะมาเกิดขึ้นได้ ในพวกเราทั้งหลายทุก
วันนี้ ของหาได้โดย(หยาก)ยาก ทั้ง ๔ ประการนี้ได้มา
ถึงจำเพราะหน้าแล้ว มิหนำซ้ำเกิดในตระกูล(สัมมา)
อันเป็นสัมมาทิฏฐิ ส่วนตนก็มีศรัทธาเชื่อกรรมเชื่อ
ผลของกรรม และเชื่อคุณพระรัตนะตรัยว่าเป็น
สรณะที่พึ่งได้ แต่มักพูดกันโดยมากว่าความเพียรของ
ตนยังอ่อน ถ้าเช่นนั้นก็ควรปรารภความเพียร
ให้หนักขึ้น เอาตัวรอดทุกข์ได้ในชาตินี้เป็นดี
เพราะชาติหน้าหมายไม่ได้ว่าจะได้อัตตะภาพเป็นอะไร
ถึงจะได้อัตตะภาพเป็นมะนุษย์อีก จะวางใจว่าเราจะ
มีศรัทธาเหมือนชาตินี้ไม่ได้ เพระค่ามภพค่ามชาติไป
แล้ว ด้วยความเพียรเอาตัวรอดเสียในชาตินี้เป็นดี
เพราะทางออกจากทุกข์ก็พากันเข้าใจอยู่โดยมากแล้ว
ๆ ปัดนี้จักแสดงพระธรรมมะคุณถือเอาเนื้อความในบท
ว่าสวากขาโตพระตวะตาธรรมโม นั้นแสดงต่อไป
จักแสดงปฏิบัติธรรมกับปฏิเวธธรรมทางออกจากโลก ~~โดย~~
~~ทางพระอัฏฐังคิกมรรคในวันก่อน พระวิสุทธิมรรค~~
หรือทางออกจากทุกข์โดยทางวิสุทธิมรรคในวันนี้ พระก่อนได้
แสดงทางออกจากโลกโดยทางพระอัฏฐังคิกามรรค วันนี้
จะแสดงโดยทางวิสุทธิมรรค ทางทั้งสองนี้เมื่อตรองได้ความแล้ว
ก็คงกลมเกลียวลงรอยเดียวกัน ต่างแต่อัฏฐังคิกามรรค
มีองค์ ๘ วิสุทธิมรรคมีองค์ ๗ เท่านั้น ในองค์ทั้ง ๗ ของวิสุทธิ
มรรคนั้นคือ สีลวิสุทธิ ความ~~ห~~บริสุทธิ

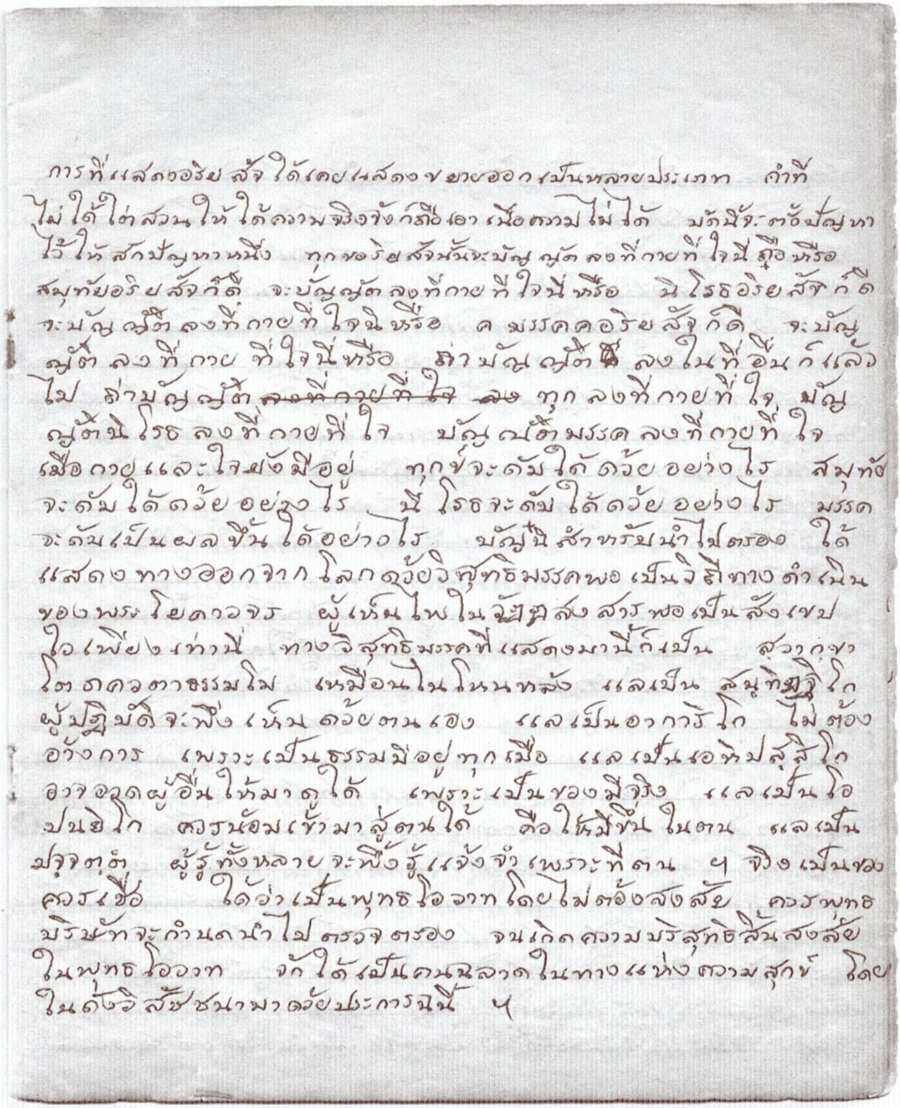
ของศีล ๑ จิตตวิสุทธิ ความบริสุทธิ์ของจิตต์ ๑ ทิฏฐิวิสุทธิ ความบริสุทของทิฏฐิ ๑ กังขาวิตรณวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งการพ้นความสงสัยเสียได้ ๑ มัคคา มัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งความรู้ ความเห็นว่านี้ทาง นี่ไช่ทาง ๑ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิแห่งความรู้ความเห็นว่านี่ปฏิปทา ทางปฏิบัติตรง ๑ ญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิแห่งความรู้ ความเห็นอันสำเร็จมาแต่ปฏิปทา ชื่อว่าญาณทัสสนวิสุทธิ ๑ ญาณทัสสวิสุทธินี่ท่านแสดงว่าเป็นมรรค ตามนัยอภิธัมมัตถสังคะหะว่า ญาณทัสสนวิสุทธิ นามจตุมคฺคญาณํ ความว่าญาณทัสสนวิสุทธินี่ ท่านกล่าวเป็นชื่อของมรรค ดังนี้ ฯ

จักอธิบายวิสุทธิทั้ง ๗ นั้นต่อไปสำหรับเป็นทางศึกษา ความจริงก็คือปฏิบัติธรรมคือศีลสมาธิปัญญานั้นเอง จึงไม่แก่งแย่งกันกับอัฏฐังคิกามรรค ศีลวิสุทธิ ก็คือแสดงกองศีล จิตตวิสุทธิ ก็คือแสดงกองสมาธิ ทิฏฐิวิสุทธิถึงญาณทัสสนวิสุทธิก็คือแสดงปัญญา ฯ สีลวิสุทธิท่านหมายอริยกันตศีลในอริยมรรค คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว เหมือนกัน ตั้งเจตนาให้เป็นสมุจเฉทวิรัติก็นับว่าเป็นสีลวิสุทธิได้ ฯ จิตตวิสุทธินั้นก็หมายเอาอุปนาจิตต์ คือตั้งใจบำรุงสติตวัย สติปัฏฐานอันสัมปยุตรด้วยสัมมาวายามะ จนบรรลุอุปนาจิตต์ชื่อว่าจิตต์วิสุทธิ ฯ ทิฏฐิวิสุทธินั้นท่านหมายทิฏฐิที่ตรงเป็นองค์สัมมาทิฏฐิ คือเห็นว่าความดีความชั่วเป็นของมีจริง สัตว์ทำชั่วได้ชั่วจริง โลกนี้โลกหน้าเป็นของมีจริง มรรคผลนิพพานเป็นของมีจริง กันสิ้นญาวิปลาสออกเสียได้ สัญญาวิปลาสนั้นชื่อว่ามิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด เหมือนอย่างผู้เห็นว่าตายแล้วสูญไม่มีอไร

ไปเกิดอีก ข้อนี้พึงกำหนดดูธรรมชาติสิ่งใดซึ่งเป็นของมีอยู่แล้ว
แล้วแลจักสูญไป สิ่งนั้นจะพึงมีได้ด้วยเหตุไร ฯ
เหมือนอย่างผู้เกิดเป็นมนุษย์ก็จักเกิดเป็นมนุษย์ร่ำไป
เคยเป็นมนุษย์ก็จักเป็นมนุษย์ร่ำไป เคยเป็นสตรีก็เป็น
สตรีร่ำไป เคยเป็นบุรุษก็เป็นบุรุษร่ำไป เคยเป็นสตรี
ก็เป็นสตรีร่ำไป เคยเป็นสัตว์ประเภทใด ก็จะต้องเป็นสัตว์
ประเภทนั้นร่ำไป ดังนี้ ข้อนี้พึงกำหนดดูให้เข้าใจ ส่วน
รูปร้อยเหมือนอย่างเป็นมนุษย์หรือเป็นสัตว์ต่างๆ นั้นเป็น
ภพเป็นชาติส่วนไม่กลับวายตายที่ แต่สัตว์ผู้เป็นเจ้าของ
ภพชาตินั้นอีกส่วนหนึ่ง ส่วนสัตว์นั้นจะไปถือเอาภพใด
ชาติใดก็ได้ สุดแต่กุศลอกุศลจะนำไป ฯ บางพวกเห็น
ว่า บุญไม่มีบาปไม่มี เหตุไม่มีผลไม่มี ดีชั่วไม่มี เป็นของ
เองทั้งนั้น อย่างชื่อว่านัตถิกทิฏฐิ ฯ บางพวกเห็นว่าความไม่
ทำ เป็นหมดกิเลส ทำสิ่งใดเป็นกิเลสทั้งสิ้น อย่างนี้
ชื่อว่าอกิริยทิฏฐิ ฯ เมื่อกันทิฏฐิวิปลาสออกแล้ว
เป็นผู้เชื่อกรรมเชื่อผลของกรรมโดยแท้ ตั้งใจปฏิบัติ
ตามพุทธโอวาท เจริญสมถวิปัสสนาจริงๆ แต่อย่างนั้นสัญญา
วิปลาสยังแอบเข้าไปเป็นเจ้าของเสียอีก ทำให้ทิฏฐิไม่บริสุทธิ์
ได้ เหมือนอย่างผู้ยกสังขารขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ เห็นสังขารเป็นของไม่
เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาได้แล้ว ก็ยังไม่พ้นวิปลาส เพราะยัง
เห็นซีกเดียว เห็นแต่เขาไม่เห็นเรา ถ้าจะให้เป็นทิฏฐิวิสุทธิ ต้อง
ให้เห็นเขาด้วย เห็นเราด้วย เห็นไม่ใช่เขาด้วยไม่ใช่เราด้วย จึง
เป็นสัมมาทิฏฐิเป็นทิฏฐิวิสุทธิ ฯ ส่วนกังขาวิตรณวิสุทธิ ความบริ
สุทธิ์แห่งการข้ามความสงสัยนั้น ก็คือทิฏฐิวิสุทธิชำระวิปลาสเสียได้

แล้ว คือเห็นสรรพสังขารไม่ใช่เขาไม่ใช่เรา คือเห็นปัจจุบันธรรมชัดขึ้น
เพราะรู้เท่าสังขาร คือที่รู้ว่าร่างกายจิตต์ใจของตน เป็นสังขารนั้นไม่ใช่
วิชชาของเราเอง จำเขามาทั้งนั้น ทั้งพระไตรลักษณ์ ที่ค้นหาความว่าสัง
ขารไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา ก็เป็นสัญญาอดีตจำเขามาทั้งนั้น
ตกลงก็คือสังขารผู้ลูกไม่เที่ยงเป็นอนัตตาก็สัญญาอดีต ส่วนตัวไม่
เที่ยง ตัวทุกข์ ตัวอนัตตาเอง ก็สัญญาอดีตเหมือนกัน เมื่อเห็น
ธรรมที่เป็นปัจจุบันเต็มที่ สัญญาอดีตดับหมด คือสังขารผู้จำเลย
ก็ดับ อนิจจํ ทุกขํ อนัตตา ผู้โจทก็ดับยังเหลืออยู่แต่ปัจจุบัน
ธรรมเป็นธรรมอันแน่นอน เป็นธรรมอันไม่กำเริบ เป็นผู้สิ้นสงสัย
ในอดีตอนาคต ด้วยเห็นปัจจุบันธรรมนี้ ชื่อว่ากังขาวิตรณวิสุทธิ ฯ
ส่วนมรรคคามรรคคญาณทัสสนวิสุทธินั้น เป็นผลสืบมา
สำเร็จมาแต่กังขาวิตรณวิสุทธิเหมือนกัน คือสิ้นสงสัยในอดีต
อนาคตเห็นปัจจุบันธรรมเป็นตนแล้วก็ตั้งหน้าสำรวจทางเดินต่อไป ให้
รู้แน่ว่านี่ทางผิด นี่ทางถูก เมื่อสมาธิฟอกจิตต์ให้ผ่องใสแล้ว จักได้
ประสพวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่างๆ ใดอย่างหนึ่ง โอภาโส คือเกิดแสง
สว่าง อย่างยิ่งที่ไม่เคยได้ภพได้เห็น ปีติ ความอิ่มกายอิ่มใจ ปัสสัทธิ
ความสงบกายสงบใจ อธิโมกโข ความน้อมใจเชื่อต่อพระนิพพาน ปคคโห
ความประคองอารมณ์ สุขํ ความสุข ญาณํ ความรู้ อุปัฏฐานํ ความเป็น
ไปหมั่น อุเบกขา ความเพิกเฉยต่ออารมณ์ นิกกันติ ความรักใคร่
ในพระนิพพาน ฯ แต่ละอย่างๆ ล้วนเป็นของปรานีตทำให้พิศ
สวงงงวยไปได้ ให้สำคัญว่าตนเป็นผู้สำเร็จ ความจริงเป็นกิเลส
เครื่องกั้นจิตต์มิให้สำเร็จพระนิพพาน เมื่อได้สอบเห็นความผิดอย่างนี้ก็
เพ่งหาความที่ถูกต่อไป เห็นวิปัสสนาญาณ ๑๐ ประการว่าเป็นทางที่
ถูก การพิจารณารู้แน่ว่า ที่ทางผิดที่ทางถูก เพียงเท่านี้ชื่อว่ามรรคคา
มรรคคญาณทัสสวิสุทธิ ฯ ส่วนปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินั้นเป็นผล

สำเร็จมาแต่มรรคคา มรรคคญาณ ทัสสนวิสุทธิ คือเมื่อวินิจฉัยตก
ลงว่า นี่ทางก็ลงมือดำเนิน คือน้อมจิตต์วิปัสสนาญาณ ยก
สังขารขึ้นเป็นอารมณ์ เห็นความเกิดความดับแห่งสังขารชัดใจ
ชื่อว่าอุทยัพยญาณ แล้วพิจารณาแต่ความดับอย่างเดียวเป็นภังคญาณ
แล้วพิจารณาเห็นสังขารเต็มไปด้วยโทษ เป็นอาทีนวญาณ แล้ว
เกิดความเบื่อหน่ายในสังขารเป็นนิพพิทาญาณ แล้วเกิดความส
ดุงหวาดต่อสังขาร เป็นภยญาณ แล้วหาทางหนีจะคิดออกจากสังขาร
เป็นมุญจิตุกัมยตาญาณ แล้วพิจารณาหาทางออก เป็นปฏิสังขานุ
ปัสสนาญาณ เมื่อพิจารณาเห็นไม่มีทางที่จะออกได้ ก็เพิกเฉย
ต่อสังขาร ชื่อสังขารุเปกขาญาณ ถ้ากำลังปัญญาน้อย มาถึงแต่
เพียงนี้แล้วก็ถอย ~~ยกให้สูงขึ้นไป~~ ยกจิตต์ให้สูงขึ้นไปอีกไม่
ได้ ฯ พระโยคาวจรเมื่อเห็นแต่เพียงเพิกเฉยต่อสังขาร เป็นแต่เพียง
อนิจจํ ทุกขํ อนัตตา เท่านี้ หาพ้นจากโลกไม่ จึงกลับพิจารณาญาณ
ทั้ง ๘ นั้นเป็นอนุโลม ยกขึ้นสู่ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นสัจจานุ
โลมิกญาณ ฯ ~~เมื่อสัจจานุโลมิกญาณแก่กล้ามีกำลังเต็มที่ ก็~~
~~แลเห็นโลกุตรธรรมทีเดียว โลกิยวิปัสสนาเห็นโลกุตระมีแต่~~
~~โคตรภูญาณอย่างเดียว ฯ การที่ยกวิปัสสนาญาณชั้นต่ำขึ้นสู่อริยสัจจ~~
๔ เมื่อสัจจานุโลมิกญาณแก่กล้ามีกำลังเต็มที่ ก็แลเห็นโลกุตระ
ธรรม เรียกว่าโคตรภูญาณ ฯ จะได้จะเสียก็ตรภูญาณนี้เอง ถ้ากำ
ลังน้อยก็กลับหลัง ถ้ากำลังมากก็ไปหน้าถึงโลกุตรทีเดียว โลกิยวิ
ปัสสนาเห็นโลกุตระมีแต่โคตรภูญาณอย่างเดียว ฯ การที่ยกวิปัสส
นาญาณชั้นต่ำขึ้นสู่อริยสัจจ ๔ เป็นข้อสำคัญ คือให้เห็นสังขารเป็น
ตัวทุกข์ ให้เห็นความไม่รู้เท่าสังขารเป็นสมุทัย ความรู้เท่าสัง
ขารแล้วสังขารดับเป็นนิโรธ ปัญญาที่รู้อาการแห่งสังขาร. เป็น
ทุกข์ เป็นสมุทัย เป็นนิโรธ ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ เป็นมรรค ฯ

การที่แสดงอริยสัจได้เคยแสดงขยายออกเป็นหลายประเภท คำที่
ไม่ได้ใส่ส่วนให้ได้ความจริงจังก็คือเอาเนื้อความไม่ได้ บัดนี้จะตั้งปัญหา
ไว้ให้สักปัญหาหนึ่ง ทุกขอริยสัจนั้นจะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้คือหรือ
สมุทัยอริยสัจก็ดี จะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ นิโรธอริยสัจก็ดี
จะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ ค มรรคอริยสัจก็ดี จะบัญ
ญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ ถ้าบัญญัติลงในที่อื่นก็แล้ว
ไป ถ้าบัญญัติ ~~ลงที่กายที่ใจ~~ ~~ลง~~ ทุกลงที่กายที่ใจ บัญ
ญัตินิโรธลงที่กายที่ใจ บัญญัติมรรคลงที่กายที่ใจ
เมื่อกายและใจยังมีอยู่ ทุกข์จะดับได้ด้วยอย่างไร สมุทัย
จะดับได้ด้วยอย่างไร นิโรธจะดับได้ด้วยอย่างไร มรรค
จะดับเป็นผลขึ้นได้อย่างไร บัญหานี้สำหรับนำไปตรอง ได้
แสดงทางออกจากโลกด้วยวิสุทธิมรรคพอเป็นวิธีทางดำเนิน
ของพระโยคาวจร ผู้เห็นภัยในวัฏสงสารพอเป็นสังเขป
ไว้เพียงเท่านี้ ทางวิสุทธิมรรคที่แสดงมานี้ก็เป็น สวากขา
โตภควตาธรรมโม เหมือนในโหนหลัง แลเป็น สันทิฏฐิโก
ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นด้วยตนเอง แลเป็นอกาลิโก ไม่ต้อง
อ้างกาล เพราะเป็นธรรมมีอยู่ทุกเมื่อ แลเป็นเอหิปัสสิโก
อาจอวดผู้อื่นให้มาดูได้ เพราะเป็นของมีจริง แลเป็นโอ
ปนยิโก ควรน้อมเข้ามาสู่ตนได้ คือให้มีขึ้นในตน แลเป็น
ปัจจัตตัง ผู้รู้ทั้งหลายจะพึงรู้แจ้งจำเพาะที่ตน ๆ จึงเป็นของ
ควรเชื่อ ได้ว่าเป็นพุทธโอวาทโดยไม่ต้องสงสัย ควรพุทธ
บริษัทจะกำหนดนำไปตรวจตรอง จนเกิดความบริสุทธิ์สิ้นสงสัย
ในพุทธโอวาท จักได้เป็นคนฉลาดในทางแห่งความสุข โดย
ในด้วยวิสัชชนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ

อิทานิ สนฺนิปติตาย พุทฺปริสาย กาจิ ธมฺมิกถา กถิยเต ตํสุณาถ สาธุวนฺติฯ

วันนี้เป็นวันเสาร์ท่านทั้งหลายมีท่านผู้อำนวยการเป็นหัวหน้า พร้อมทั้งครูและนักเรียน ได้มาสันนิบาตในที่นี้ มีประสงค์จะฟังพุทธโอวาทศาสนา คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยพวกเราชาวสยามล้วนเป็นพุทธบริษัท สืบเนื่องกันมาแต่บรรพบุรุษ กว่า ๑๐๐๐ ปีแล้ว ส่วนท่านผู้อำนวยการและครูมีความรู้ในทางพุทธศาสนาโดยมาก แต่นักเรียนการอบรมยังอ่อน แต่ยังเป็นเด็กมุ่งอยู่แต่การเล่าเรียนวิชา สำหรับโลกเท่านั้น ซึ่งท่านผู้เป็นหัวหน้าได้ชักชวนให้มีวันมาประชุมกัน ฟังธรรมเทศนาเช่นนี้ นับว่าเป็นการอบรมนิสัยของนักเรียนให้รู้จักคุณพระพุทธศาสนา นักเรียนทั้งปวงจึงเข้าใจว่าเราเป็นชาวสยามเป็นคนไทย จะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ตาม ต่างกันแต่วัยวะเล็กน้อยบางประการ ส่วนความสุขความทุกข์บุญบาป และความปรารถนาอย่างเดียวกันหมด ข้อสำคัญต้องการความสุขด้วยกันทั้งสิ้นส่วนความสุข เกิดจากความรู้ความฉลาดเป็นมูล ความทุกข์เกิดจากความโง่เขลาเป็นมูล เพราะเหตุนั้นจึงต้องพากันมาเป็นนักเรียนทรมานฝึกฝนตนได้รับความลำบากไม่ใช่น้อย ก็เพื่อจะกำจัดความโง่เขลาออกเสียจากตัว และเพื่อได้รับความรู้ความฉลาด ในวิชาศิลปศาสตร์สำหรับบำรุงความรู้แก่ตนและสำหรับบำรุงชาติ และสกุลของตน ส่วนในพระพุทธศาสนาเป็นของสำหรับโลกทางพระพุทธศาสนาไม่เข้าใจก็มีประโยชน์น้อยจะได้รับความสุขแต่เพียงชาติเดียวเท่านี้ เพราะพระพุทธศาสนา

แสดงทางแห่งความสุข อันจะพึงได้ในชาตินี้ และทางแห่งความสุข อันจะพึงได้ในชาติหน้า และทางแห่งความสุขคือพระนิพพาน ซึ่งผลจะชาตินี้และชาติหน้า วันนี้จะแสดงข้อสำคัญอันนักเรียนควรรู้ไว้เป็นเบื้องต้น ตามหลักพระพุทธศาสนา นักเรียนทุกคนทั้งชายทั้งหญิงจะต้องรู้จัก ที่ควรเคารพ ๖ ประการ เป็นหลักไว้ก่อนคือ พระพุทธเจ้า ๑ พระธรรม ๑ พระสงฆ์ ๑ มารดาบิดา ๑ ครูบาอาจารย์ ๑ พระเจ้าแผ่นดิน ๑ วัตถุทั้ง ๖ ประการนี้ เป็นที่เคารพนบนอบนับถือ พระพุทธเจ้าซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนับถือนั้น เพราะพระองค์ท่านเป็นผู้ประเสริฐ ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาคุณ กรุณาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระคุณทั้ง ๓ นี้ เป็นพยานปรากฏอยู่ในหมู่พุทธบริษัท พากันได้รับความสุข เพราะพระคุณทั้ง ๓ เป็นเครื่องเตือนใจ ได้พากันประพฤติดี เป็นผลจนทุกวันนี้ พระธรรมซึ่งว่าเป็นที่เคารพนับถือนั้น เพราะมีพระคุณอันประเสริฐทรงไว้ซึ่งผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกต่ำเป็นพยานแก่ผู้ปฏิบัติจนถึงทุกวันนี้ พระสงฆ์ซึ่งว่าเป็นที่เคารพนับถือนั้น เพราะไว้ซึ่งธรรมอันประเสริฐ อันเนื่องมาแต่พระพุทธเจ้า ให้พวกเราผู้เกิดมา ณ กาลอันเป็นภายหลังได้ศึกษาและปฏิบัติตามได้ผลเป็นสุขจนทุกวันนี้ มารดาบิดาซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนับถือนั้น เพราะท่านได้เลี้ยงดูบุตรและธิดา มาเป็นอย่างดีหวังความสุขความเจริญแก่บุตรและธิดาเป็นอย่างยิ่ง รักเสมอด้วยจิตเพราะเหตุนั้น ผู้เป็นบุตรและธิดา ก็จำจะต้องรักมารดาบิดาเสมอด้วยชีวิตเหมือนกัน จึงว่ามารดาบิดาเป็นที่เคารพตลอดชีวิต ครูบาอาจารย์ซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนับถือนั้นเพราะครูบาอาจารย์เป็นผู้ฝึกฝนให้ความฉลาด

คือวิชาศิลปะเป็นเครื่องมือสำหรับทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นสมบัติสำหรับติดตัวไปจนถึงวันตาย การที่ท่านสั่งสอนก็ย่อมสำเร็จด้วยเมตตากรุณาหวังความเจริญแก่สานุศิษย์ มิใช่จะสอนแต่วิชาศิลปะเท่านั้น ยังต้องแนะนำตักเตือนในทางจรรยาให้สุภาพบุรุษสุภาพสตรี วิชาศิลปะและจรรยา อันสานุศิษย์ได้จากครูบาอาจารย์ย่อมเป็นอาภรณ์เครื่องประดับ อยู่กับตัวตลอดวันตาย เพราะเหตุนั้นครูบาอาจารย์จึงเป็นที่เคารพโดยแท้ พระเจ้าแผ่นดินซึ่งว่าเป็นที่ควรเคารพนั้นเพราะเป็นยอดเป็นจอมของประเทศ เป็นที่พึ่งของประเทศที่เรียกกันโดยคำสามัญว่าเจ้าชีวิต เพราะชีวิตของไพร่บ้านพลเมือง ทั้งหลาย อยู่ในความบริหารปกครองของท่าน ถ้าประเทศไม่มีเจ้าชีวิต ชีวิตของ มนุษย์ในประเทศนั้นอาจจะเป็นอันตรายได้โดยพลัน แต่ประเทศที่มีเจ้าชีวิตคอยระวังรักษาอยู่อย่างทุกวันนี้ยังมีผู้ย่อมมีผู้ลอบฆ่าฟันกันตายอยู่บ่อยๆ ผู้เป็น เจ้าชีวิตมิใช่จะบริหารแต่เพียงชีวิตอย่างเดียวเท่านั้น ก็หาไม่ บรรดาครอบครัวและทรัพย์สมบัติประชาชนทั้งปวงก็ตกอยู่ในความบริหารของพระเจ้าแผ่นดินด้วย เป็นต้นว่ามีผู้บังอาจเบียดเบียนชีวิต หรือบุตรภรรยา และทรัพย์สมบัติของฝ่ายหนึ่งท่านต้องให้ไต่สวนจับกุมฝ่ายที่ทำผิดมาลงพระราชอาญาตามโทษานุโทษ แก้แค้นแทนผู้ถูกทำลายอาศัยเหตุนั้น จึงมีเนรมิตรพระนามว่าพระเจ้าอยู่หัวบ้างเจ้าชีวิตบ้างด้วยเหตุนี้ พระเจ้าแผ่นดินจึงเป็นที่ควรเคารพอย่างยิ่ง ต่อไปนี้จะอธิบายอาการแห่งการเคารพไว้พอได้ใจความในพระพุทธศาสนายก ศีล ๕ ขึ้นไว้เป็นข้อปฏิบัติให้เป็นคนดี สำหรับโลก ให้ชื่อ

ว่าเว้นจากเวร ๕ ข้อที่ ๑ คือให้ตั้งเจตนาว่า ปาณาติปาตาเวรมณี เราจะเว้นจากการเบียดเบียน ชีวิต และร่างกายแห่งผู้อื่นด้วยกายของตน และจะไม่บังคับให้ผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่นด้วย ข้อที่ ๒ คือให้ตั้งเจตนาว่าอทินาทานาเวรมณี เราจะเว้นจากการเบียดเบียนคือลักเอาข้าวของๆ ท่านผู้อื่นด้วยกายของตน และจะไม่บังคับผู้อื่นให้เบียดเบียนข้าวของผู้อื่นด้วย ข้อที่ ๓ คือให้ตั้งเจตนาว่า กาเมสุมิฉาจาราเวรมณี เราจะเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือเว้นจากเล่นเมียท่าน ผู้หญิงให้เว้นเล่นชู้จากผัว และเล่นผัวท่าน ข้อที่ ๔ คือให้ตั้งเจตนาว่า มุสาวาทาเวรมณี เราจะเว้นจากการกล่าวคำเท็จคำไม่จริง และคำหยาบ หรือคำด่า และคำสับส่อให้ท่านผิดกัน และคำเพ้อเจ้อไม่ประโยชน์ ข้อที่ ๕ คือให้ตั้งเจตนาว่า สุราเมรยมัชชะปะมาทัฏฐานาเวรมณี เราจะเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ต่อนี้จะได้นำให้รู้จักหัวใจแห่งศีล ๕ ให้จำง่าย คือให้เอาตัวของเราเป็นเครื่องวัด เป็นเครื่องเปรียบคนทั้งโลก ต่างกันแต่รูปพรรณสีสัณฐานด้วยกันเท่านั้น ส่วนความสุข ความทุกข์ ความรัก ความชัง เป็นต้น เหมือนกันหมด จะผิดกันบ้างก็แต่เพียงน้อยบ้าง มากบ้างเท่านั้น หัวใจศีล ๕ ถือว่าสิ่งใดที่ตัวของเราไม่ชอบใจอย่าเอาไปแก่ผู้อื่น เท่านี้

บัดนี้จะต้องถาม ข้อ ๑ หากว่ามีผู้ฆ่าฟันทุบต่อยตบตี เราจะชอบใจไหม

ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบอย่าเอาไปให้คนอื่นเขา

ข้อ ๒ หากว่าเรามีสมบัติข้าวของเรายังรักใคร่หวงแหนอยู่ มีผู้มาลักขโมยแย่งชิงเอาไป เราจะชอบใจไหม

ตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบอย่างเอาไปให้แก่คนอื่นเขา

ข้อ ๓ หากว่าเรามีเมียหรือมีชู้ซึ่งเป็นที่รัก และมีผู้มาลอบลักช่วงชิงกรรมสิทธิ์ของเรา เราจะชอบใจไหม

ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบอย่าเอาไปให้แก่คนอื่นเขา

ข้อ ๔ หากว่ามีผู้มาโกหกล่อลวงเรา มีผู้มาด่าเรามีผู้ไปลับล่อให้คนซึ่งเป็นที่รักของเรา หรือลับล่อให้เจ้านายซึ่งเป็นที่นับถือของเราโกรธเกลียดชังแก่เราจะชอบใจไหม

ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบอย่าเอาไปให้แก่คนอื่นเขา

ข้อ ๕ คนขี้เมาพูดซ้ำๆ ซากๆ พูดมากปากหลาย หาความเอามิได้ เป็นที่ชอบใจของเราไหม

ต้องตอบว่าไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบเราอย่าเป็นคนขี้เมา

ผู้ที่เก็บสิ่งที่ตนไม่ชอบเสียสิ้น ไม่ต้องให้แก่ใคร แม้ตนของเราก็ไม่เก็บเอาไว้ประพฤติได้เช่นนี้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในความเคารพต่อพระธรรม คือเคารพต่อศีล ๕ เป็นพระธรรม คือเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้เคารพในพระธรรมอย่างเดียว เท่านี้เป็นอันเคารพในพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ ทั้งมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ และพระเจ้าแผ่นดิน ด้วยว่าท่านทั้งสองมีความประสงค์ ร่วมกัน คือมุ่งให้เราเป็นคนดีเท่านั้น ถ้าเราทำตนให้เป็นศีล ๕ ได้แล้วก็เป็นอันหมดเวรหมดภัย หมดคดีที่จะเกิดขึ้นโรง ขึ้นศาล ศีล ๕ กลายเป็นเครื่องรางสำหรับป้องกันภยันตรายอยู่ยงคงกระพันชาตรีโดยไม่มีใครทำอันตรายนั่นเอง ไม่ต้องไปเรียนวิชาอาคมให้ป่วยการเสียเวลา จึงชื่อว่าเราได้เคารพในทางที่ควรเคารพ เพราะเหตุนั้นควรตั้งใจรักษาแต่ศีลห้าเท่านั้น หากว่ารักษาให้เต็มทั้ง ๕ ไม่ได้

เพราะปาณาติบาต เว้นการฆ่าสัตว์ไม่ได้ เพราะต้องกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ถ้ายังเว้นไม่ได้ก็ให้เว้นจากการฆ่ามนุษย์ และเว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีคุณ มีวัว ควาย เป็นต้น ฆ่าแต่สัตว์ที่เป็นอาหารก็ยังดี คือดีกว่า ผู้ฆ่ามนุษย์ และฆ่าสัตว์ที่มีคุณ แต่ให้เข้าใจไว้ว่าฆ่าสัตว์เป็นบาป ศีล ๕ ขาด จะได้หาโอกาสหลีกเว้น ให้ศีล ๕ ของตนเต็มบริบูรณ์ แสดงสถานที่ควรเคารพ ๖ ประการ และอาการแห่งความเคารพ คือเคารพในศีล ๕ อย่างเดียวเป็นอันเคารพในที่ทั้ง ๖ ประการ พอให้เข้าใจความเพียงเท่านี้

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโมติ อาธิกํ ธมฺมคุณกถํ อานุสนฺธิ
นะ วันนี้เป็นวันปันนรสีดิถีที่ ๑๕ ค่ำแห่งปักขคณนา เป็น
วันธรรมสาวนะ คือเป็นวันอันพุทธบริษัทมาสัน
นิบาต เพื่อสดับฟังพระธรรมเทศนาตามนิยมซึ่งมีมา
ในพระธรรมวินัย เหตุนั้น ท่านทั้งหลายจึงได้มาประชุม ณ ธรรม
มสาวนะที่นี้ และได้กระทำบุพพกิจในเบื้องต้น คือไหว้
พระสวดมนต์ และสมาทานอุโบสถศีล และเบญจเวระ
วิรัต เสร็จแล้ว เบื้องหน้าแต่นี้พึงตั้งใจฟังพระธรรม
มเทศนา ที่จะได้วิสัชชนาต่อไป การที่ท่านทั้งหลาย
ได้ตัดกังวลในกิจการงานแห่งเคหสถานบ้านเรือนมาณะ
ที่ประชุมนี้ สำเร็จมาแต่ความไม่ประมาท ปรารถนาจะทำ
ตนให้เป็นที่พึ่ง คือตั้งจะประกอบการกุศล ส่วนที่
ตนยังไม่เคยมีให้มีขึ้น และจะบำรุงบุญกุศลที่ตน
ได้ประพฤติมาแล้วให้จะเจริญยิ่งขึ้นไปตามลำดับ
ความจริง ที่จะได้อัตตภาพมาเป็นมนุษย์ ท่าน
แสดงว่าเป็นของแสนยาก เพราะเป็นชาติที่อ
ดพอาจที่จะประกอบด้วยความงามความดีได้ทุก
ประการ เพทชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดมาถึงวันนี้ ไข่นี้
ก็เป็นของแสนอยาก แสนลำบาก ต้องฝ่าฝืนอุป
สัคมาตามลำดับ โดยขัดข้อง การฟังธรรมคำสอน
ของพระพุทธเจ้าก็เป็นของแสนอยาก ต้องมีศรัทธา
ความเชื่อ พ่อจริงจะฟังได้ ทั้งเป็นของระเอียดอยาก
คือเอาเนื้อความได้ พุทธบุคคลทั้งหลายจะเกิดขึ้น
มาในโลกแต่ละครั้งแต่ละคราวก็เป็นของแสน
อยาก เพราะต้องบำเพ็ญพระบารมีทั้ง ๑๐ ประการ มี

ทานสินเป็นตนบอริบูรณ์แล้ว เพราะต้องบำเพ็ญ
พระบารมี ทั้ง ๑๐ ประการ มีทานศีลเป็นต้นบริบริบูรณ์
แล้ว จึงจะมาเกิดขึ้นได้ ในพวกเราทั้งหลาย ทุก
วันนี้ ของหาได้ โดย(หยาก)ยาก ทั้ง ๔ ประการนี้ได้มา
คือข้าเพราะหนาแล้ว มีหน้าซ้ำเกิดในตระกูล(สัมมา)
อันเป็นสัมมาทิฏฐิ ส่วนตนก็มีศรัทธาเชื่อกรรมเชื่อ
ผลของกรรม และเชื่อคุณพระรัตนะตรัยว่าเป็น
สระณะที่พึ่งได้ แต่มักพูดกันโดยมากว่าความเพียนของ
ตนยังอ่อน ถ้าเช่นนั้นก็ควรปรารภความเพียน
ให้หนักขึ้น เอาตัวออกทุกข์ได้ในชาตินี้เป็นดี
เพราะชาติน่าหมายไม่ได้ว่าจะได้อัตตะภาพเป็นอะไร
ถึงจะได้อัตตะภาพเป็นมะนุษย์อีก จะวางใจว่าเราจะ
มีศรัทธาเหมือนชาตินี้ไม่ได้ เพราะต่างภพต่างชาติไป
แล้ว ตั้งความเพียนเอาตัวรอดเสียในชาตินี้เป็นดี
เพราะทางออกจากทุกข์ก็พากันเข้าใจอยู่โดยมากแล้ว
ฯ บัดนี้จักแสดงพระธรรมมะคุณคือเอาเนื้อความในบท
ว่าสวากขาโตพระตวงตาธรรมโม นั้นแสดงต่อไป
จักแสดงปฏิบัติธรรม กับปฏิเวธธรรม ทางออกจากโลก ~~โดย~~
~~ทางพระอัฏฐังคิกะมรรคในวันพระก่อน พระวิสุทธิมรรค~~
หรือทางออกจากทุกข์โดยทางวิสุทธิมรรคในวันนี้ พระก่อนได้
แสดงทางออกจากโลกโดยทางพระอัฏฐังคิกะมรรค วันนี้
จะแสดงโดยทางวิสุทธิมรรค ทางทั้งสองนี้เมื่อตรองได้ความแล้ว
ก็คงกลมเกลียวลงรอยเดียวกัน ต่างแต่อัฏฐังคิกะมรรค
มีองค์ ๘ วิสุทธิมรรคมีองค์ ๗ เท่านั้น ในองค์ทั้ง ๒ ของวิสุทธิ
มรรคนั้นคือ สีลวิสุทธิ ความบริสุทธิ

ของศีล ๑ จิตตวิสุทธิ ความบริสุทธิ์ของจิตต์ ๑ ทิฏฐิวิสุทธิ
ความบริสุทธ์ของทิฏฐิ ๑ กังขาวิตรณวิสุทธิ ความบริสุทธิ์
แห่งการพ้นความสงสัยเสียได้ ๑ มัคคา มัคคญาณทัสสนวิสุทธิ
ความบริสุทธิ์แห่งความรู้ความเห็นว่านี้ทางนี้ไม่ใช่ทาง ๑ ปฏิปทาญาณ
ทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งความรู้ความเห็นว่านี้ปฏิปทา
ทางปฏิบัติตรง ๑ ญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งความรู้
ความเห็นอันสำเร็จมาแต่ปฏิปทา ชื่อว่าญาณทัสสนวิสุทธิ ๑
ญาณทัสสวิสุทธินี้ท่านแสดงว่าเป็นมรรค ตามนัยอภิธัมมัตถสัง
คหะว่า ญาณทัสสนวิสุทธิ นามจตุมคญาณ ปวุจจติ ความว่าญาณ
ทัสสนวิสุทธินี้ ท่านกล่าวเป็นชื่อของมรรค ดังนี้ ฯ
จักอธิบายวิสุทธิทั้ง ๗ นั้นต่อไปสำหรับเป็นทางศึกษา ความจริง
ก็คือปฏิบัติธรรม คือศีลสมาธิปัญญานั่นเอง จึงไม่แก่งแย่ง
กันกับอัฏฐังคิกามรรค ศีลวิสุทธิ ก็คือแสดงกองศีล
จิตตวิสุทธิ ก็คือแสดงกองสมาธิ ทิฏฐิวิสุทธิถึงญาณทัสสน
วิสุทธิก็คือแสดงปัญญา ฯ ศีลวิสุทธิท่านหมายอริยกันตศีล
ในอริยมรรค คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เหมือน
กัน ตั้งเจตนาให้เป็นสมุจเฉทวิรัติก็นับว่าเป็นศีลวิสุทธิได้ ฯ
จิตตวิสุทธินั้นก็หมายเอาอุปนาจิตต์ คือตั้งใจบำรุงสติด้วย สติปัฏฐ
าน อันสัมปยุตรด้วยสัมมาวายามะ จนบรรลุอุปนาจิตต์ ชื่อว่าจิตต์
วิสุทธิ ฯ ทิฏฐิวิสุทธินั้นท่านหมายทิฏฐิที่ตรงเป็นองค์สัมมาทิฏฐิ
คือเห็นว่าความดีความชั่วเป็นของมีจริง สัตว์ทำชั่วได้ชั่วจริง
โลกนี้โลกหน้าเป็นของมีจริง มรรคผลนิพพานเป็นของมีจริง
กันสัญญาวิปลาสออกเสียได้ สัญญาวิปลาสนั้น ชื่อว่ามิจฉา
ทิฏฐิ ความเห็นผิด เหมือนอย่างผู้เห็นว่าตายแล้วสูญไม่มีอะไร

ไปเกิดอีก ข้อนี้พึงกำหนดดูธรรมชาติสิ่งใดซึ่งเป็นของมีอยู่แล้ว
แล้วแลจักสูญไป สิ่งนั้นจะพึงมีได้ด้วยเหตุไร ฯ
เหมือนอย่างผู้เกิดเป็นมนุษย์ ก็จักเกิดเป็นมนุษย์ร่ำไป
เคยเป็นมนุษย์ก็จักเป็นมนุษย์ร่ำไป เคยเป็นสตรีก็เป็น
สตรีร่ำไป เคยเป็นบุรุษก็เป็นบุรุษร่ำไป เคยเป็นสตรี
ก็เป็นสตรีร่ำไป เคยเป็นสัตว์ประเภทใด ก็จะต้องเป็นสัตว์
ประเภทนั้นร่ำไป ดังนี้ ข้อนี้พึงกำหนดดูให้เข้าใจ ส่วน
รูปร้าย เหมือนอย่างเป็นมนุษย์ หรือเป็นสัตว์ต่างๆ นั้นเป็น
ภพเป็นชาติ ส่วนไม่กลับกลายคงที่ แต่สัตว์ผู้เป็นเจ้าของ
ภพชาตินั้นอีกส่วนหนึ่ง ส่วนสัตว์นั้นจะไปถือเอาภพใด
ชาติใดก็ได้ สุดแต่กุศลอกุศลจะนำไป ฯ บางพวกเห็น
ว่า บุญไม่มีบาปไม่มี เหตุไม่มีผลไม่มี ดีชั่วไม่มี เป็นของ
เองทั้งนั้น อย่างนี้ชื่อว่านัตถิกทิฏฐิ ฯ บางพวกเห็นว่าความไม่
ทำ เป็นหมดกิเลส ทำสิ่งใดเป็นกิเลสทั้งสิ้น อย่างนี้
ชื่อว่าอกิริยทิฏฐิ ฯ เมื่อกันทิฏฐิวิปลาสออกแล้ว
เป็นผู้เชื่อกรรมเชื่อผลของกรรมโดยแท้ ตั้งใจปฏิบัติ
ตามพุทธโอวาท เจริญสมถวิปัสสนาจริงๆ แต่อย่างนั้นสัญญา
วิปลาสยังแอบเข้าไปเป็นเจ้าของเสียอีก ทำให้ทิฏฐิไม่บริสุทธิ์
ได้ เหมือนอย่างผู้ยกสังขารขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ เห็นสังขารเป็นของไม่
เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาได้แล้ว ก็ยังไม่พ้นวิปลาส เพราะยัง
เห็นซีกเดียว เห็นแต่เขาไม่เห็นเรา ถ้าจะให้เป็นทิฏฐิวิสุทธิ ต้อง
ให้เห็นเขาด้วย เห็นเราด้วย เห็นไม่ใช่เขาด้วยไม่ใช่เราด้วย จึง
เป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นทิฏฐิวิสุทธิ ฯ ส่วนกังขาวิตรณวิสุทธิ ความบริ
สุทธิ์แห่งการข้ามความสงสัยนั้น ก็คือทิฏฐิวิสุทธิ ชำระวิปลาสเสียได้

แล้ว คือเห็นสรรพสังขารไม่ใช่เขาไม่ใช่เรา คือเห็นปัจจุบันธรรมชัดขึ้น
เพราะรู้เท่าสังขาร คือที่รู้ว่าร่างกายจิตต์ใจของตน เป็นสังขารนั้นไม่ใช่
วิชชาของเราเอง จำเขามาทั้งนั้น ทั้งพระไตรลักษณ์ ที่ค้นหาความว่าสัง
ขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ก็เป็นสัญญาอดีตจำเขามาทั้งนั้น
ตกลงก็คือสังขารผู้ลูกไม่เที่ยงเป็นอนัตตาก็สัญญาอดีต ส่วนตัวไม่
เที่ยง ตัวทุกข์ ตัวอนัตตาเอง ก็สัญญาอดีตเหมือนกัน เมื่อเห็น
ธรรมที่เป็นปัจจุบันเต็มที่ สัญญาอดีตดับหมด คือสังขารผู้จำเลย
ก็ดับ อนิจจํ ทุกขํ อนตฺตา ผู้โจทก์ดับยังเหลืออยู่แต่ปัจจุบัน
ธรรมเป็นธรรมอันแน่นอน เป็นธรรมอันไม่กำเริบ เป็นผู้สิ้นสงสัย
ในอดีตอนาคต ด้วยเห็นปัจจุบันธรรมนี้ ชื่อว่ากังขาวิตรณวิสุทธิ ๗
ส่วนมรรคคามรรคคญาณทัสสนวิสุทธินั้น เป็นผลสืบมา
สำเร็จมาแต่กังขาวิตรณวิสุทธิเหมือนกัน คือสิ้นสงสัยในอดีต
อนาคต เห็นปัจจุบันธรรมเป็นตามแล้ว ก็ตั้งหน้าสำรวจทางเดินต่อไป ให้
รู้แน่ว่านี่ทางผิด นี่ทางถูก เมื่อสมาธิฟอกจิตต์ให้ผ่องใสแล้ว จักได้
ประสพวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่างๆ ใดอย่างหนึ่ง โอภาโส คือเกิดแสง
สว่างอย่างยิ่งที่ไม่เคยได้พบได้เห็น ปีติ ความอิ่มกายอิ่มใจ ปัสสัทธิ
ความสงบกายสงบใจ อธิโมกโข ความน้อมใจเชื่อต่อพระนิพพาน ปคคโห
ความประคองอารมณ์ สุขํ ความสุข ญาณํ ความรู้ อุปัฏฐานํ ความเป็น
ไปหนั่น อุเบกขา ความเพิกเฉยต่ออารมณ์ นิกันติ ความรักใคร่
ในพระนิพพาน ฯ แต่ละอย่างๆ ล้วนเป็นของประณีต ทำให้พิศ
สวงงงงวยไปได้ ให้สำคัญว่าตนเป็นผู้สำเร็จ ความจริงเป็นกิเลส
เครื่องกั้นจิตต์มิให้สำเร็จพระนิพพาน เมื่อได้สอนเห็นความผิดอย่างนี้ก็
เพ่งหาความที่ถูกต่อไป เห็นวิปัสสนาญาณ ๑๐ ประการว่าเป็นทางที่
ถูก การพิจารณารู้แน่ว่า ที่ทางผิดที่ทางถูก เพียงเท่านี้ชื่อว่ามรรคคา
มรรคคญาณทัสสนวิสุทธิ ๗ ส่วนปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินั้นเป็นผล

สั่งเรื่อยมาแต่มรรคคา มรรคญาณ ทัสสนวิสุทธิ คือเมื่อวินิจฉัยตก
ลงว่า นี่ทางก็ลงมือดำเนิน คือน้อมจิตต์วิปัสสนาญาณ ยก
สังขารขึ้นเป็นอารมณ์ เห็นความเกิดความดับแห่งสังขารชัดใจ
ชื่อว่าอุทยัพพยญาณ แล้วพิจารณาแต่ความดับอย่างเดียว เป็นภังคญาณ
แล้วพิจารณาเห็นสังขารเต็มไปด้วยโทษ เป็นอาทีนวญาณ แล้ว
เกิดความเบื่อหน่ายในสังขาร เป็นนิพพิทาญาณ แล้วเกิดความส
ดุ้งหวาดต่อสังขาร เป็นภยญาณ แล้วหาทางหนีจะคิดออกจากสังขาร
เป็นมุญจิตุกัมยตาญาณ แล้วพิจารณาหาทางออก เป็นปฏิสังขานุ
ปัสสนาญาณ เมื่อพิจารณาเห็นไม่มีทางที่จะออกได้ ก็เพิกเฉย
ต่อสังขาร ชื่อสังขารุเปกขาญาณ ถ้ากำลังปัญญาน้อย มาถึงแต่
เพียงนี้แล้วก็ถอย ~~ยกให้สูงขึ้นไป~~ ยกจิตต์ให้สูงขึ้นไปอีกไม่
ได้ ๆ พระโยคาวจรเมื่อเห็นแต่เพียงเพิกเฉยต่อสังขาร เป็นแต่เพียง
อนิจจํ ทุกขํ อนัตตา เท่านี้ หาพ้นจากโลกไม่ จึงกลับพิจารณา ญาณ
ทั้ง ๘ นั้นเป็นอนุโลม ยกขึ้นสู่ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นสัจจานุ
โลมิกญาณ ๆ ~~เมื่อสัจจานุโลมิกญาณแก่กล้ามีกำลังเต็มที่ ก็~~
~~และเห็นโลกุตรธรรม [illegible] โลกียวิปัสสนาเห็นโลกุตระมีแต่~~
~~โคตรภูญาณอย่างเดียว ๆ การที่ยกวิปัสสนาญาณชั้นต่ำขึ้นสู่อริยสัจจ~~
๔ เมื่อสัจจานุโลมิกญาณแก่กล้ามีกำลังเต็มที่ ก็และเห็นโลกุตระ
ธรรม เรียกว่าโคตรภูญาณ ๆ จะได้จะเสียก็ตรงโคตรภูญาณนี้เอง ถ้ากำ
ลังน้อยก็กลับหลัง ถ้ากำลังมากก็ไปหน้าถึงโลกุตรทีเดียว โลกียวิ
ปัสสนาเห็นโลกุตระมีแต่โคตรภูญาณอย่างเดียว ๆ การที่ยกวิปัสส
นาญาณชั้นต่ำขึ้นสู่อริยสัจ ๔ เป็นข้อสำคัญ คือให้เห็นสังขารเป็น
ตัวทุกข์ ให้เห็นความไม่รู้เท่าสังขารเป็นสมุทัย ความรู้เท่าสัง
ขารแล้วสังขารดับเป็นนิโรธ ปัญญาที่รู้อาการแห่งสังขาร. เป็น
ทุกข์ เป็นสมุทัย เป็นนิโรธ ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ เป็นมรรค ๆ

การที่แสดงอริยสัจได้เคยแสดงขยายออกเป็นหลายประเภท คำที่
ไม่ได้ใส่ส่วนให้ได้ความจริงจังก็ถือเอาเนื้อความไม่ได้ บัดนี้จะตั้งปัญหา
ไว้ให้สักปัญหาหนึ่ง ทุกขอริยสัจนั้นจะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้ก็ดีหรือ
สมุทัยอริยสัจก็ดี จะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ นิโรธอริยสัจก็ดี
จะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ มรรคอริยสัจก็ดี จะบัญ
ญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ ถ้าบัญญัติลงในที่อื่นก็แล้ว
ไป ถ้าบัญญัติ ~~ลงที่กายที่ใจ~~ ~~ลง~~ ทุกข์ลงที่กายที่ใจ บัญ
ญัตินิโรธลงที่กายที่ใจ บัญญัติมรรคลงที่กายที่ใจ
เมื่อกายและใจยังมีอยู่ ทุกข์จะดับได้ด้วยอย่างไร สมุทัย
จะดับได้ด้วยอย่างไร นิโรธจะดับได้ด้วยอย่างไร มรรค
จะดับเป็นผลขึ้นได้อย่างไร ปัญหานี้สำหรับนำไปตรอง ได้
แสดงทางออกจากโลกด้วยวิสุทธิมรรคพอเป็นวิธีทางดำเนิน
ของพระโยคาวจร ผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร พอเป็นสังเขป
ไว้เพียงเท่านี้ ทางวิสุทธิมรรคที่แสดงมานี้ก็เป็น สวากขา
โต ภควตาธรรมโม เหมือนในหนหลัง และเป็น สันทิฏฐิโก
ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นด้วยตนเอง และเป็นอกาลิโก ไม่ต้อง
อ้างกาล เพราะเป็นธรรมมีอยู่ทุกเมื่อ และเป็นเอหิปัสสิโก
อาจจะเรียกผู้อื่นให้มาดูได้ เพราะเป็นของมีจริง และเป็นโอ
ปนยิโก ควรน้อมเข้ามาสู่ตนได้ คือให้มีขึ้นในตน และเป็น
ปัจจัตตัง ผู้รู้ทั้งหลายจะพึงรู้แจ้งจำเพาะที่ตน ๆ จึงเป็นของ
ควรเชื่อ ได้ว่าเป็นพุทธโอวาท โดยไม่ต้องสงสัย ควรพุทธ
บริษัทจะกำหนดนำไปตรวจตรอง จนเกิดความบริสุทธิ์สิ้นสงสัย
ในพุทธโอวาท จักได้เป็นคนฉลาดในทางแห่งความสุข โดย
นัยดังวิสัชชนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโมติ อธิกํ ธมฺมคุณกถํ อนุสนฺธิ

ณ วันนี้เป็นวันปัณณรสีดิถีที่ ๑๕ ค่ำแห่งปักขคณนา เป็นวันธรรมสวนะ คือ เป็นวันอันพุทธบริษัทมาสันนิบาต เพื่อสดับฟังพระธรรมเทศนาตามนิยม ซึ่งมีมาในพระธรรมวินัย เหตุนั้นท่านทั้งหลายจึงได้มาประชุม ณ ธรรมสวนะที่นี้ และได้กระทำบุพพกิจในเบื้องต้นคือ ไหว้พระสวดมนต์ และสมาทานอุโบสถศีล และเบญจเวระวิรัต เสร็จแล้ว เบื้องหน้าแต่นี้พึงตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาดังจะได้วิสัชนาต่อไป การที่ท่านทั้งหลายได้ตัดกังวลในกิจการงานแห่งเคหสถานบ้านเรือนมา ณ ที่ประชุมนี้ สำเร็จมาแต่ความไม่ประมาท ปรารถนาจะทำตนให้เป็นที่พึ่ง คือ ตั้งจะประกอบการกุศลส่วนที่ตนยังไม่เคยมีให้มีขึ้น และจะบำรุงบุญกุศลที่ตนได้ประพฤติมาแล้วให้เจริญยิ่งขึ้นไปตามลำดับ ความจริงที่จะได้อัตตภาพมาเป็นมนุษย์ ท่านแสดงว่าเป็นของแสนยาก เพราะเป็นชาติที่อุดมที่จะประกอบด้วยความงามความดีได้ทุกประเภท ชีวิตความเป็นอยู่ตลอดมาถึงวันนี้ แค่นี้ก็เป็นของแสนยากแสนลำบากต้องฝ่าฝืน อุปสรรคมาตามลำดับโดยขัดข้อง การฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็เป็นของแสนยากต้องมีศรัทธาความเชื่อ พอจึงจะฟังได้ ทั้งเป็นของละเอียด ยากจะถือเอาเนื้อความได้พุทธบุคคลทั้งหลายจะเกิดขึ้นมาในโลกแต่ละครั้ง แต่ละคราวก็เป็นของแสนยากเพราะต้องบำเพ็ญพระบารมีทั้ง ๑๐ ประการ มีทาน ศีล เป็นต้นบริบูรณ์แล้ว จึงจะมาเกิดขึ้นได้ในพวกเราทั้งหลาย ทุกวันนี้ของหา

ได้โดยยากทั้ง ๔ ประการนี้ได้มาถึงจำเพาะหน้าแล้ว มิหนำซ้ำเกิดในตระกูลอันเป็นสัมมาทิฐิ ส่วนตนก็มีศรัทธาเชื่อกรรมเชื่อผลของกรรม และเชื่อคุณพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งได้ แต่มักพูดกันโดยมากว่าความเพียรของตนยังอ่อนถ้าเช่นนั้นก็ควรปรารภความเพียรให้หนักขึ้น เอาตัวออกทุกข์ได้ในชาตินี้ เป็นดี เพราะชาติหน้าหมายไม่ได้ว่าจะได้อัตตภาพเป็นอะไร ถึงจะได้อัตตภาพเป็นมนุษย์อีกจะวางใจว่าเราคงมีศรัทธาเหมือนชาตินี้ไม่ได้เพราะข้ามภพข้ามชาติไปแล้ว ตัวความเพียรเอาตัวรอดเสียในชาตินี้เป็นดีเพราะทางออกจากทุกข์ ก็พากันเข้าใจอยู่โดยมากแล้ว บัดนี้จะแสดงพระธรรมคุณถือความเอาในบทว่า สวากขาโต ภควตาธมฺโมนั้นแสดงต่อไป จะแสดงปฏิบัติธรรม กับปฏิเวธธรรมออกจากโลกหรือทางออกจากทุกข์ โดยทางวิสุทธิมรรคในวันนี้ วันพระก่อนได้แสดงทางออกจากโลกโดยทางพระอัฏฐังคิกมรรค วันนี้จะแสดงทางวิสุทธิมรรค ทางทั้งสองนี้ เมื่อไตร่ตรองได้ความแล้วก็คงกลมเกลียวลงรอยเดียวกัน ต่างแต่อัฏฐังคิกมรรค มีองค์ ๘ วิสุทธิมรรคมีองค์ ๗ เท่านั้น ในองค์ทั้งสองของวิสุทธิมรรคนั้นคือ สีลวิสุทธิความบริสุทธิ์ของศีล ๑ จิตตวิสุทธิ ความบริสุทธิ์ของจิต ๑ ทิฏฐิวิสุทธิความบริสุทธิ์ของทิฏฐิ ๑ กังขาวิตรณวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งการพ้นความสงสัยเสียได้ ๑ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งความรู้ความเห็นว่านี้ปฏิปทาการปฏิบัติตรง ๑ ญาณทัสสนวิสุทธิความบริสุทธิ์แห่งความรู้ความเห็นอันสำเร็จมาแต่ปฏิปทา ชื่อว่าญาณทัสสนวิสุทธิ ๑ ญาณทัสสนวิสุทธินี้ท่านแสดงว่าเป็นมรรค

ตามนัยอภิธรรมมัตถะสังคหะว่า ญาณทัสสนวิสุทธิ นามมัคโค ปวุจจะติ ความว่า ญาณทัสสนวิสุทธินี้ ท่านกล่าวเป็นชื่อของมรรค ดังนี้ ฯ

จะอธิบายวิสุทธิทั้ง ๗ นั้นต่อไปสำหรับเป็นทางศึกษา ความจริงก็คือปฏิบัติธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญานั่นเอง จึงไม่แก่งแย่งกันกับอัฏฐังคิกมรรค สีลวิสุทธิ ก็คือแสดงกองศีล จิตตวิสุทธิ ก็คือแสดงกองสมาธิ ทิฏฐิวิสุทธิถึงญาณทัสสนวิสุทธิ ก็คือแสดงปัญญา สีลวิสุทธิท่านหมายอริยกันตศีล ในอริยมรรคคือสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว เหมือนกัน ตั้งเจตนาให้เป็นสมุทเฉจวิรัต ก็นับว่า เป็นสีลวิสุทธิได้ จิตตวิสุทธินั้นก็หมายเอาอัปนาจิตคือ ตั้งใจบำรุงสติด้วยสติปัฏฐาน อันสัมปยุตด้วย สัมมาวายามะ จนบรรลุอัปนาจิตชื่อว่าจิตวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธินั้นท่านหมายทิฏฐิที่ตรงเป็นองค์สัมมาทิฏฐิ คือเห็นว่าความดีความชั่วเป็นของมีจริง สัตว์ทำชั่วได้ชั่วจริง โลกนี้โลกหน้าเป็นของมีจริง มรรคผล นิพพานเป็นของมีจริง กันสัญญาวิปลาสออกเสียได้ สัญญาวิปลาสนั้นชื่อว่า มิจฉาทิฏฐิความเห็นผิด เหมือนอย่างผู้เห็นว่าตายแล้วสูญไม่มีอะไรไปเกิดอีกข้อนี้พึงกำหนดดูธรรมชาติสิ่งใดซึ่งเป็นของมีอยู่แล้วและจะสูญไป สิ่งนั้นจะพึงมีได้ด้วยเหตุไร เหมือนอย่างผู้เกิดเป็นมนุษย์ก็จะเกิดเป็นมนุษย์ร่ำไป เคยเป็นมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ ร่ำไป เคยเป็นสตรีก็เป็นสตรีร่ำไป เคยเป็นสัตว์ประเภทใดก็จะต้องเป็นสัตว์ประเภทนั้นร่ำไป ดังนี้ ข้อนี้พึงกำหนดดูให้เข้าใจ ส่วนรูปร่างเหมือนอย่างเป็นมนุษย์หรือเป็นสัตว์ต่างๆ นั้น เป็นภพ เป็นชาติ ส่วนไม่กลับกลายคงที่

แต่สัตว์ผู้เป็นเจ้าของภพชาตินั้นอีกส่วนหนึ่ง ส่วนสัตว์นั้นจะไปถือเอาภพใดชาติใด ก็ได้ สุดแต่กุศล อกุศลจะนำไป บางพวกเห็นว่าบุญไม่มี บาปไม่มี เหตุไม่มีผลไม่มี ดีชั่วเป็นเองทั้งนั้น อย่างชื่อว่านัตถิกทิฏฐิ บางพวกเห็นว่าความไม่ทำเป็นหมดกิเลส ทำสิ่งใดเป็นกิเลสทั้งสิ้นอย่างนี้ชื่อว่า อกิริยทิฏฐิ เมื่อกันทิฏฐิวิปลาสออกเสีย เป็นผู้เชื่อกรรมเชื่อผลของกรรมโดยแท้ ตั้งใจปฏิบัติตามพุทธโอวาทเจริญสมถวิปัสสนาจริงๆ แต่อย่างนั้นสัญญาวิปลาสยังแอบเข้าไปเป็นเจ้าของเสียอีก ทำให้ทิฏฐิไม่บริสุทธิ์ได้ เหมือนอย่างผู้ยกสังขารขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ เห็นสังขารเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตาได้แล้วก็ยังไม่พ้นวิปลาส เพราะยังเห็นซีกเดียวเห็นแต่เขาไม่เห็นเราถ้าจะให้เป็นทิฏฐิวิสุทธิต้องให้เห็นเขาเห็นเราด้วยเห็นไม่ใช่เขาด้วย ไม่ใช่เราด้วย จึงเป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นทิฏฐิวิสุทธิ ส่วนกังขาวิตรณวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งการข้ามความสงสัยนั้นก็คือทิฏฐิวิสุทธิ ชำระวิปลาสเสียได้แล้ว คือเห็นสรรพสังขารไม่ใช่เขาไม่ใช่เรา ถือเป็นปัจจุบันธรรมชัดขึ้น เพราะรู้เท่าสังขารคือ ที่รู้ว่าร่างกายจิตใจของตน เป็นสังขารนั้นไม่ใช่วิชาของเราเอง จำเขามาทั้งนั้น ทั้งพระไตรลักษณ์ ที่หมายความว่าสังขารไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา ก็เป็นสัญญาอดีตจำเขามาทั้งนั้น ตกลงก็คือ สังขารผู้ถูกไม่เที่ยงเป็นอนัตตา ก็สัญญาอดีตส่วนตัวไม่เที่ยงตัวทุกข์ตัวอนัตตาเองก็สัญญาอดีตเหมือนกัน เมื่อเห็นธรรมที่เป็นปัจจุบันเต็มที่สัญญาอดีตดับหมด คือ สังขารผู้จำเลยก็ดับ อนิจจัง ทุกขังอนัตตา ผู้เป็นโจทย์ก็ดับเหลืออยู่แต่ปัจจุบันธรรม เป็นธรรมอัน

แน่นอน เป็นธรรมอันไม่กำเริบ เป็นผู้สิ้นสงสัยในอดีต อนาคต ด้วยเหตุปัจจุบันธรรมนี้ชื่อว่า กังขาวิตรณวิสุทธิ ส่วนมัคคา มัคคญาณทัสสนวิสุทธินั้น เป็นผลสำเร็จมาแต่กังขาวิตรณวิสุทธิเหมือนกัน คือ สิ้นสงสัยในอดีต อนาคต เห็นปัจจุบันธรรมเป็นต้นแล้ว ก็ตั้งหน้าสำรวจทางเดินต่อไปให้รู้แน่ว่านี้ทางผิด นี้ทางถูก เพื่อสมาธิฟอกจิตให้ผ่องใสแล้วจักได้ประสพ วิปัสสนูกิเลส ๑๐ อย่างๆ ใดอย่างหนึ่ง โอภาโส คือเกิดแสงสว่างอย่างยิ่งที่ไม่เคยได้พบได้เห็น ปีติความอิ่มกายอิ่มใจ ปัสสัทธิ ความสงบกายสงบใจ อธิโมกข์ ความน้อมใจเชื่อต่อพระนิพพาน ปัคคาหะ ความประคองอารมณ์ สุขัง ความสุข ญาณัง ความรู้ อุปัฏฐานัง ความเป็นหมั่น อุเบกขา ความเพิกเฉยต่ออารมณ์ นิกันติ ความรักใคร่ในพระนิพพาน แต่ละอย่างๆ ล้วนเป็นของประณีต ทำให้พิศวงงงงวยไปได้ ให้สำคัญว่าตนเป็นผู้สำเร็จความจริงเป็นกิเลสเครื่องกั้นจิต มิให้สำเร็จพระนิพพาน เมื่อไตร่ส่วนเห็นความผิดอย่างนี้ ก็เพ่งหาความที่ถูกต่อไป เห็นวิปัสสนาญาณ ๑๐ ประการว่าเป็นทางที่ถูก การพิจารณารู้แน่ว่านี้ทางผิด นี้ทางถูกเพียงเท่านี้ ชื่อว่ามัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ส่วนปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินั้นเป็นผล สำเร็จมาแต่มัคคามัคคญาณ ทัสสนวิสุทธิ คือเมื่อวินิจฉัยตกลงว่า นี้ทางก็ลงมือดำเนินคือน้อมจิตวิปัสสนาญาณ ยกสังขารขึ้นเป็นอารมณ์ เห็นความเกิดความดับแห่งสังขารชัดเจน ชื่อว่าอุทยัพพยญาณ แล้วพิจารณาแต่ความดับอย่างเดียวเป็นภังคญาณ แล้วพิจารณาเห็นสังขารเต็มไปด้วยโทษเป็นอาทีนวญาณ แล้วเกิดความเบื่อหน่าย

ในสังขารเป็นนิพพิทาญาณ แล้วเกิดความสะดุ้งหวาดต่อสังขาร เป็นภยญาณ แล้วหาทางหนีจะคิดออกจากสังขาร เป็นมุญจิตุกามยตาญาณ แล้วพิจารณาหาทางออกเป็นปฏิสังขาณุปัสสนาญาณ เมื่อพิจารณาเห็นไม่มีทางที่จะออกได้ก็เพิกเฉยต่อสังขาร ชื่อสังขารุเปกขาญาณ ถ้ากำลังปัญญาน้อยมาถึงแต่เพียงนี้แล้วก็ถอยยกจิตสูงขึ้นอีกไม่ได้ พระโยคาวจรเมื่อเห็นแต่เพียงเพิกเฉยต่อสังขารเป็นแต่เพียง อนิจจัง ทุกขัง อนัตฺตา เท่านี้ หาพ้นจากโลกไม่ จึงกลับมาพิจารณาญาณทั้ง ๘ นั้นเป็นอนุโลม ยกขึ้นสู่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นสัจจานุโลมิกญาณ แก่กล้ามีกำลังเต็มที่ก็เห็นโลกุตตรธรรม เรียกว่า โคตรภูญาณ จะได้จะเสีย ก็โคตรภูญาณนี้เอง ถ้ากำลังน้อยก็กลับหลัง ถ้ากำลังมาก ก็ไปหน้าถึงโลกุตตรทีเดียว โลกียวิปัสสนาเห็นโลกุตตรมีแต่โคตร ภูญาณอย่างเดียว การที่ยกวิปัสสนาญาณขั้นต่ำขึ้นสู่อริยสัจ ๔ เป็นข้อสำคัญคือให้เห็นสังขารเป็นตัวทุกข์ เห็นความไม่รู้เท่าสังขารเป็นสมุทัย ความรู้เท่าสังขารแล้วสังขารดับเป็นนิโรธ ปัญญาที่รู้อาการแห่งสังขารเป็นทุกข์ เป็นสมุทัย เป็นนิโรธ ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ เป็นมรรค การที่แสดงอริยสัจ ได้เคยแสดงขยายออกเป็นหลายประเภท ธรรมที่ไม่ได้ไต่สวนให้ได้ความจริงจัง ก็ถือเอาเนื้อความไม่ได้ บัดนี้จะตั้งปัญหาไว้ให้สักปัญหาหนึ่ง ทุกขอริยสัจนั้นจะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้ หรือสมุทัยอริยสัจก็ดี จะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ นิโรธอริยสัจ ก็ดีจะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ มรรคอริยสัจก็ดี จะบัญญัติลงที่กายที่ใจนี้หรือ ถ้าบัญญัติลงในที่อื่นก็แล้วไป ถ้าบัญญัติทุกข์ลงที่กายที่ใจ บัญญัตินิโรธลงที่กายที่ใจ

บัญญัติมรรคลงที่กายที่ใจ เมื่อกายและใจยังมีอยู่ทุกข์จะดับได้ด้วยอย่างไร สมุทัยจะดับได้ด้วยอย่างไร นิโรธจะดับได้ด้วยอย่างไร มรรคจะดับเป็นผลขึ้นได้อย่างไร บัญญัตินี้สำหรับนำไปตรอง ได้แสดงทางออกจากโลกด้วยวิสุทธิมรรคพอเป็นวิถีทางดำเนิน ของพระโยคาวจร ผู้เห็นภัยในวัฏฏะสงสารพอเป็นสังเขป ไว้เพียงเท่านี้ ทางวิสุทธิมรรคที่แสดงมานี้ก็เป็น สวากขาโต ภะคะวะตาธัมโม เหมือนในหนหลัง และเป็น สันทิฏฐิโก ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นด้วยตนเอง และเป็นอะกาลิโกไม่ต้องอ้างกาล เพราะเป็นธรรมมีอยู่ทุกเมื่อ และเป็น เอหิปัสสิโก อาจอวดผู้อื่นให้มาดูได้เพราะเป็นของมีจริง และเป็น โอปะนะยิโก ควรจะน้อมเข้ามาสู่ตนได้ คือให้มีขึ้นในตน และเป็นปัจจัตตัง ผู้รู้ทั้งหลายจะพึงรู้แจ้งจำเพาะ ที่ตนจึงเป็นของควรเชื่อ ได้ว่าเป็นพุทธโอวาท โดยไม่ต้องสงสัยควรที่พุทธบริษัทจะกำหนดนำไปตรวจตรอง จนเกิดความบริสุทธิ์สิ้นสงสัยในพุทธโอวาท จักได้เป็นคนฉลาดในทางแห่งความสุข โดยในดังวิสัชนามาด้วยประการ ฉะนี้

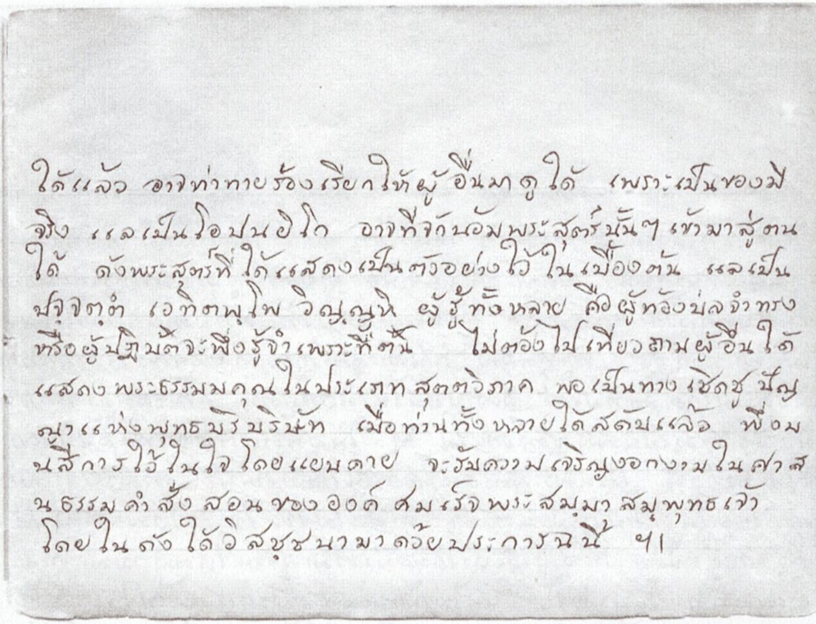
สวากขาโต ภควตาธมโม วิธิกํธมฺมคุณกถํ อนุสนฺธํ นะวันนี้เป็นวัน
อัฏฐมีดิถีที่ ๘ ค่ำ แห่งปักขคณนา พุทธบริษัทได้มาสันนิบาตประชุม
กันในธรรมสวนะที่นี้ เพื่อประสงค์จะฟังพระธรรมเทศนา แลสมาทาน
องค์อุโบสถศีลแลเป็นจะเจริญวัตร ตามความสามารถของตน เพื่อ
ให้สำเร็จเป็นปฏิบัติบูชาในพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ ซึ่งนับว่าเป็น
บูชาอย่างยิ่ง เมื่อได้พร้อมกระทำบุพพกิจในเบื้องต้น มีว่ายพระสวด
มนต์สมาทานศีลสำเร็จแล้ว เบื้องหน้าต่อนี้เป็นโอกาสที่จะฟังพระธรรม
เทศนา พึงเข้าใจว่าการฟังพระธรรมเทศนาเป็นเหตุให้บรรลุอานิสงส์
ผลโดยประการเป็นอันมาก ข้อสำคัญก็คือให้เกิดความรู้ความฉลาด
อาจรักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยได้ ส่วนความฉลาดนั้นต้องอาศรัยการ
สดับรับฟังจึงจะเกิดขึ้นได้ จะนิ่งๆ เฉยอยู่ก็เกิดขึ้นไม่ได้ มีอยู่บ้างก็
แต่ทางภาวนาอบรมความคิดฝึกตรึกตรอง อาจเกิดความฉลาดขึ้น
ได้ แต่ก็มีโดยส่วนน้อย เพราะเหตุนั้นเมื่อท่านทั้งหลายได้มาแล้วยัง
ที่ประชุม พึงตั้งใจฟังพุทธโอวาทโดยความตั้งใจสำหรับจะได้เป็น
เครื่องตักเตือนตนให้ขวนขวายในคุณความดีให้ยิ่งขึ้น เพราะความ
ชั่วคือกิเลสได้แก่โลภโกรธหลงที่จะละให้ได้หมดยาก ทนใจไม่ได้
ด้วยเวลาเราฟังธรรมเห็นโทษเขาแล้วยากจะละเต็มที่ แต่โลภ
โกรธหลงหามีไม่ ครั้นเมื่อเวลาเขามีมาเข้าก็เป็นตัว เราโลภ เรา
โกรธ เราหลง เสียแล้ว หมดทางแก้ จะแก้หรือไม่ทัน เขาก็ดับไป
เอง เพราะเหตุนั้นจึงต้องศึกษาหาความทางแก้ไข ไม่ยอมปล่อย
ให้เขามีอำนาจโดยส่วนเดียว ความฉลาดตามโอวาทคำสอนของพระพุทธ
เจ้านี่แหละเป็นทางแก้ได้ ด้วยกิเลสเหล่านี้ฝังมาในสันดานสัตว์นับได้
อเนกชาติ ต่อเมื่อเห็นโทษกันจริงจังนั้นแลจึงจะแก้จะละได้ ให้เพ่ง
ความโลภ โลภะ แปลว่าโลภอยากได้ แต่ความอยากได้นั้นต้องแบ่ง
๒ อยากได้สิ่งใด สิ่งนั้นให้ผลเป็นทุกข์ เป็นตัวโลภะแท้ เพราะเป็น

สมุทัยให้ผลเป็นทุกข์ ถ้าอยากได้สิ่งนั้นให้ผลเป็น~~ทุกข์~~ สุข ไม่นับเป็น
โลภะ เพราะเป็นมรรค คือเป็นทางปฏิบัติ ฯ ส่วนที่เป็นโลภะให้ผล
เป็นทุกข์ ให้เพียรละเสีย ส่วนที่เป็นมรรคควรทำให้มีขึ้น ๆ ส่วน
ความโกรธนั้น ก็ให้เห็นโทษจริงจัง เพราะความโกรธเกิดขึ้นทับใจแล้ว
ย่อมเดือดร้อนหาความสุขสบายไม่ได้ เผาตนแล้วยังไปเผาคนอื่นเขาให้เร่า
ร้อนด้วย พรรคนำไปสู่ความผิดโดยส่วนเดียว เมื่อเห็นโทษแล้วต้องเพียร
ละ ๆ ด้วยขันติความอดทนไปก่อน ครั้นขันติแก่กล้าขึ้นจักกลายเป็นสติ ระวัง
ตั้งสติคือรู้ทันทั่วที่ดีกว่าขันติ ครั้นสติแก่กล้าขึ้นจักกลายเป็นญาณะคือความ
รู้เท่า เห็นว่าความโกรธเหล่านี้เขามีประจำอยู่เต็มโลกอย่างนี้เอง เราไม่ควรเอา
ชีวิตมีประมาณน้อยไปแห่งกับเขา คิดได้อย่างนี้ความโกรธก็ไม่ครอบงำได้
ฯ ส่วนความหลงนั้น ต้องจะแก้ให้มีสติรู้ตนอยู่~~รู้ตน~~เสมอ ไม่หลงไปตามอำ
นาจความรักความชังไม่หลงไปตามอารมณ์มีรูปเสียงเป็นต้น ความมีสติ
~~ชื่อว่า~~ นั่นแหละชื่อว่าเป็นผู้ละความหลงเสียได้ ความโลภความโกรธความ
หลง นี้แหละเป็นประธานของกิเลสทั้งสิ้น กิเลสอย่างอื่นเป็นแต่
กิ่งก้านสาขาเท่านั้น การฟังพระธรรมเทศนาก็ประสงค์จะให้ได้ความรู้
ความฉลาด สามารถจะรักษาตนให้พ้นจากอำนาจแห่งกิเลสเป็นข้อแห่ง
สำคัญ เหมือนอย่างผู้ที่หลีกออกจากหมู่จากคณะไปอยู่ตามถ้ำตามเขา ไม่
มีอารมณ์อันใดมากระทบ เป็นผู้ไม่มีโลภไม่มีโกรธไม่มีหลง ไม่
จะเป็นของอัศจรรย์นัก ผู้ที่ครอบครองหมู่คณะ เป็นผู้ไม่โลภไม่โกรธ
ไม่หลง ส่วนนี้เป็นของน่าอัศจรรย์นัก แต่ต้องได้ด้วยอาศัยปฏิบัติ
ตามพุทโธวาทที่ท่านได้สดับมานั่นเอง เหตุนั้นควรพุทธบริษัททั้งจะมี
ความยินดีต่อการฟังพระธรรมเทศนาให้ยิ่งขึ้น ๆ บัดนี้จักแสดงพระธรรม
คุณในบทว่า สวากขาโต ภควตา ธรรมโม ขยายให้กว้างออกไป เพราะคำที่
แปลว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเทศนาดีแล้ว กว้างขวางไม่
มีที่สิ้นสุด ก็คงอยู่ลงในปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธ

ธรรม นั่นแหละ แต่ในยุคเมื่องต้นครั้งพุทธการมีแต่ธรรมวินัย ตัดออกเป็น
สอง คือธรรม ๑ วินัย ๑ ครั้นภายหลังเมื่อพระสังคาหกเถรเจ้าทั้งหลาย
ได้ยกขึ้นสู่สังคายนาแล้ว จึงได้แยกประเภทเป็น ๓ คือพระ
สูตร์ ๑ พระวินัย ๑ พระปรมัตถ์ ๑ เรียกว่าพระไตรปิฎก ทั้งสิ้น
รวมเป็นปริยัตติธรรม เพราะเป็นของอันกุลบุตรชาท่องบ่นจำทรง
ให้ขึ้นปากขึ้นใจ ฯ ส่วนพระสุตร์นั้นท่านจัดเป็นนิกาย ๕ มีขุท
ทกนิกายเป็นต้น พระวินัยนั้นก็จัดเป็น ๕ พระคัมภีร์มี อาทิกรรม
เป็นต้น ส่วนพระปรมัตถ์นั้นก็จัดเป็น ๗ พระคัมภีร์ มีอภิธรรม
สังคิณีเป็นต้น ฯ บัดนี้จักแสดงลักษณอาการแห่งพระสูตร์
ให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนน้อยได้เข้าใจกันบ้าง พระสุตร์นั้นมี
ประการเป็นอันมาก เหลือที่จะพึงกำหนดจดจำ จะยกมา
แสดงพอเป็นตัวอย่าง ตามที่อ้างได้ว่าเป็นพระสูตร์พอได้ใจ
ความ สุตฺต แปลว่าร้อยกรอง ได้แก่คุณธรรมที่ท่านร้อยกรอง
ไว้เป็นหมวดน้อยบ้างมากบ้าง ไม่เหมือนกัน สุดแต่หมวด
หนึ่งก็เป็นสุตต์ อันหนึ่งๆ เปรียบด้วยด้ายที่เขาร้อยดอกไม้
ให้เป็นพวง น้อยบ้างใหญ่บ้าง ก็เรียกว่าพวงหนึ่งเหมือนกัน
ดังอนิจจํ ทุกขํ อนตฺตา เท่านี้ก็เป็นสุตร์ ๑ หรือดังธาตุ คือ
ดินน้ำไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ก็นับเป็นสุตร์ ๑ หรือ
อายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็นับเป็นสุตร์ ๑ ยกมาแสดง
เพียงเท่านี้พอได้ใจความ คุณธรรมเหล่านี้ ถ้าแสดงเป็น
กลางๆ เรียกว่า ธรรมาธิฏฐาน ท่านเรียกว่าปรมัตถ์ ถ้ายกมาสู่
ปุคคลาธิฏฐาน เรียกว่าพระสูตร์ ฯ จะชี้ตัวอย่างดังอนิจจํ
ทุกขํ อนตฺตา ท่านยกขึ้นเป็นธรรมนิยามสุตร์ มีความในพระ
สุตร์นั้นว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารทั้งสิ้นไม่เที่ยง
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารทั้งสิ้นเป็นทุกข์ สพฺเพ ธมฺมา

อนตฺตา ธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตา ดังนี้ เพราะยกอนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา
ขึ้นสู่สังขาร เรียกว่าปุคคลาธิฏฐานจริง เป็นพระสูตร์ พึงเข้าใจว่าสังขาร
ทั้งสิ้นได้แก่สังขาร ซึ่งมีในตัวเรานี้เอง ธรรมทั้งสิ้นได้แก่สกลกาย เรา
นี้เอง ธรรมนิยามสูตร์เป็นพระสูตร์ภายนอก นอกเข้ามาในตัวเรา
ตัวเราเต็มไปด้วยสังขาร เต็มไปด้วย อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ตัวเรา
เป็นพระสูตร์ภายใน ฯ ในประเภทของธาตุ ท่านแจก ดิน น้ำ ไฟ
ลม อากาศ วิญญาณ ยกขึ้นสู่ปุคคลาธิฏฐาน ได้ชื่อว่าธาตุ
วิภังคสูตร์ เป็นสูตร์ภายนอก นอกเข้ามาในตัวของเรา คือในสกลกายนี้เต็มไป
ด้วย~~ธาตุ~~ ธาตุดิน คือสิ่งที่เข้มแข็ง มีผม ขน เลม ฟัน หนัง เป็นต้น
เต็มไปด้วยธาตุน้ำ คือสิ่งที่อ่อนเหลวมีน้ำเลือดน้ำหนองเป็นต้น เต็ม
ไปด้วยธาตุไฟ คือที่อบอุ่นในร่างกายทั่วไป เต็มไปด้วยธาตุลม คือ
สิ่งที่ภัดส่ร้านไป~~ในร่างกาย~~ ทั่วสกลกายมีลมหายใจเข้าออกเป็นต้น
เต็มไปด้วยธาตุอากาศ คือช่องว่างทั่วสกลกายที่เป็นทางให้เลือดลมเดิน
ไปได้ เต็มไปด้วยธาตุวิญญาณ เป็นต้น พึงเข้าใจว่าตัวของเรา ~~เต็ม~~
ซึ่งเต็มไปด้วยธาตุนี้เป็นพระสูตร์ภายใน ฯ ในประเภทแห่งรูปนาม
แจกออกเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนัตตลักขณ
สูตร์ เป็นพระสูตร์ภายนอก ยกขึ้นสู่ปุคคลาธิฏฐาน คือยกขึ้นสู่ขันธ์
เป็น รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์
พึงเข้าใจว่า ขันธ์ ได้แก่สกลกายก้อนนี้ สกลกายก้อนนี้เต็มไปด้วย
รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ ~~สัน~~ สัญญาขันธ์ วิญญาณขันธ์ สกลกายนี้
ได้ชื่อว่าเป็นพระสูตร์ภายใน ในประเภทรูปนามนั้น แจกออกเป็นตา
เป็นหู เป็นจมูก เป็นลิ้น เป็นกาย เป็นใจ ยกขึ้นสู่ปุคคลาธิฏฐาน คือ
ยกขึ้นสู่อายตนะ คือ จักขวายตนะ โสตายตนะ ฆานายตนะ ชิวหา
ยตนะ กายายตนะ มนายตนะ ยกขึ้นสู่พระสูตร์ชื่ออาทิตต ปริยาย
สูตร์ เป็นพระสูตร์ภายนอก พึงเข้าใจว่า อายตนะ เป็นชื่อของ

สกลกายนี้ สกลกายนี้เต็มไปด้วย อายตนะ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สกลกาย
นี้จึงได้ชื่อว่าเป็นพระสูตรภายใน ๆ ในประเภท เกิดแก่เจ็บตาย เท่านี้ก็นับว่าเป็น
คุณธรรมหมวดหนึ่ง เป็นพระสูตรอันหนึ่ง ถ้ายกขึ้นสู่บุคคลาธิษฐาน คือยก
ขึ้นสู่บุคคลได้แก่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ยกขึ้น
เป็นพระสูตรชื่อว่าเทวทูตสูตร เป็นพระสูตรภายนอก พึงเข้าใจว่าสกลกาย
นี้มีความเกิด มีความแก่ มีความเจ็บไข้ มีความตาย เป็นธรรมดา สกลกาย
นี้ จึงชื่อว่าเป็นพระสูตรภายใน ๆ ในสุตตันตปิฎกทั้งสิ้นมีนอก
มีใน อย่างนี้ ส่วนพระสูตรภายนอกนั้นเปรียบเหมือนตำรายา พระ
สูตรภายในเปรียบเหมือนตัวยา ถ้าฟังไม่เข้าใจ ฟังพระสูตรได้
ก็รู้จักอยู่เพียงพระสูตรนั้นหาได้น้อมเข้ามาสู่ตนให้ตรงกับพระคุณ
ธรรมบทว่า โอปนยิโก นั้นไม่เมื่อน้อมเข้ามาสู่ตนไม่ได้ ก็ชื่อ
ว่าฟังธรรมยังไม่เป็น จะหาประโยชน์ในการฟังพระสูตรเหล่า
นั้นไม่ได้เลย การที่ยกพระสูตรมาแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่าง
นี้ เพื่อจะให้รู้ตนของเราเต็มไปด้วยพระสูตร คือพระสูตรห่อ
หุ้มมิดชิดเต็มที่ พึงเข้าใจว่า บรรดาพระสูตรทั้งสิ้นล้วนเป็น
สังขารธรรมหมดด้วยกัน และเป็นของอันพวกเราจำทรงไว้ได้
มากแล้ว คือเป็นชื่ออันมีอยู่ในสกลกายนี้โดยมาก เมื่อ
เข้าใจอย่างนี้ ถึงแม้เป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนน้อย ก็จัก
ได้ความอุ่นใจว่า เราจำทรงพระสูตรไว้ได้บ้างเหมือนกัน
ได้ยกพระสูตรมาแสดงเป็นอุทาหรณ์ไว้เพียงเท่านี้ พอเป็น
ทางบำรุงสติปัญญาของพุทธบริษัทผู้ใคร่ต่อการศึกษา บรรดา
พระสูตรทั้งสิ้นเป็น สวากขาโต ภควตา ธัมโม คือเป็นธรรม
อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเทศนาดีแล้ว และเป็น อกาลิโก
ไม่ต้องอ้างกาล คือเป็นของมีอยู่ทุกเมื่อ เพราะท่องบ่นจำ
ทรงเมื่อใดก็ได้ และเป็นเอหิปัสสิโก ถ้าท่องบ่นจำทรงไว้

ได้แล้ว อาจท้าทายร้องเรียกให้ผู้อื่นมาดูได้ เพราะเป็นของมี
จริง และเป็นโอปนยิโก อาจที่จักน้อมพระสูตรนั้นๆ เข้ามาสู่ตน
ได้ ดังพระสูตรที่ได้แสดงเป็นตัวอย่างไว้ในเบื้องต้น และเป็น
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ ผู้รู้ทั้งหลาย คือผู้ทรงบัลจำทรง
หรือผู้ปฏิบัติจะพึงรู้จำเพาะที่ตน ไม่ต้องไปเที่ยวถามผู้อื่นได้
แสดงพระธรรมคุณในประเภทสุตตวิภาค พอเป็นทางเชิดชูปัญ
ญาแห่งพุทธบริษัท เมื่อท่านทั้งหลายได้สดับแล้ว พึงม
นสีการไว้ในใจโดยแยบคาย จะรับความเจริญงอกงามในศาส
นธรรมคำสั่งสอนของอองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
โดยในดังได้วิสัชชนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม อธิกํ ธมฺมคุณกถํ อนุสนฺธึ

ณ วันนี้เป็นวันอัฏฐมีดิถีที่ ๘ ค่ำ แห่งปักขคณนา พุทธบริษัทได้มาสันนิบาตประชุมกันในธรรมสวนะที่นี้ เพื่อประสงค์จะฟังพระธรรมเทศนา และสมาทานองค์อุโบสถศีล และเบญจเวรวิรัตตามความสามารถของตนเพื่อให้สำเร็จเป็นปฏิบัติบูชา ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งนับว่าเป็นบูชาอย่างยิ่ง เมื่อได้พร้อมกระทำบุพพกิจในเบื้องต้นมี ไหว้พระสวดมนต์ มีสมาทานศีลสำเร็จแล้ว เบื้องหน้าต่อนี้เป็นโอกาสที่จะฟังธรรมเทศนาพึงเข้าใจว่า การฟังพระธรรมเทศนาเป็นเหตุให้บรรลุอานิสงส์ ผลโดยประการเป็นอันมาก ข้อสำคัญก็คือให้เกิดความรู้ความฉลาด อาจรักษาตน

ให้พ้นจากทุกข์ภัยได้ ส่วนความฉลาดนั้นต้องอาศัยการสดับรับฟัง จึงจะเกิดขึ้นได้ จะนิ่งเฉยอยู่ก็เกิดขึ้นไม่ได้มีอยู่บ้างก็แต่ทางภาวนา อบรมความคิดนึกตรึกตรอง อาจเกิดความฉลาด ขึ้นได้ แต่ก็มีส่วนน้อย เพราะเหตุนั้น เมื่อท่านทั้งหลายได้มาแล้วยัง ที่ประชุม พึงตั้งใจฟังพุทธโอวาท โดยความตั้งใจสำหรับจะได้เป็นเครื่องตักเตือนตนให้ขวนขวายในคุณความดีให้ทวีขึ้น เพราะความชั่วคือกิเลสได้แก่ โลภ โกรธ หลง ที่จะละให้ได้ทันอกทันใจไม่ได้ ด้วยเวลาเราฟังธรรมเห็นโทษเขาแล้วอยากจะละ เต็มที่ แต่ โลภ โกรธ หลง หามีไม่ ครั้งเมื่อเวลาเขามีมาเข้าเป็นตัวเรา โลภ เราโกรธ เราหลง หมดทางแก้ จะแก้หรือไม่แก้ เขาก็ดับไปเอง เพราะเหตุนั้นจำต้องศึกษาหาทางแก้ไขไม่ยอมปล่อยให้เขามีอำนาจโดยส่วนเดียว ความฉลาดตามโอวาทคำสอนของพระพุทธเจ้านี้และเป็นทางแก้ได้ ด้วยกิเลสเหล่านี้ฝังมาในสันดานสัตว์นับได้อเนกชาติต่อเมื่อเห็นโทษกันจริงจังนั้นแล จึงจะแก้จะละได้ให้เพ่งความโลภ โลภะ แปลว่าละโมบอยากได้ แต่ความอยากได้นั้นต้องแบ่งสอง อยากได้สิ่งใดสิ่งนั้นให้ผลเป็นทุกข์ เป็นตัว โลภะ แท้ เพราะเป็นสมุทัย ให้ผลเป็นทุกข์ ถ้าอยากได้สิ่งนั้นให้ผลเป็นสุขไม่นับเป็นโลภะ เพราะเป็นมรรคคือเป็นทางปฏิบัติส่วนที่เป็นโลภะให้ผลเป็นทุกข์ให้เพียรละเสียส่วนที่เป็นมรรคควรทำให้มีขึ้นส่วนความโกรธนั้นก็ให้เห็นโทษจริงจัง เพราะความโกรธเกิดขึ้นกับใจแล้วย่อมเดือดร้อนหาความสุขสบายไม่ได้ เผาตนแล้วยังไปเผาคนอื่นเขาให้เร่าร้อนด้วย มักนำไปสู่ความผิดโดยส่วนเดียวเมื่อเห็นโทษแล้วต้องเพียรละด้วยขันติ

ความอดทนไปก่อน ครั้นขันติแก่กล้าขึ้นจะกลายเป็นสติ ระวังด้วยสติคือรู้ทันท่วงทีดีกว่าขันติ ครั้นสติแก่กล้าขึ้นจะกลายเป็นญาณคือความรู้เท่า เห็นว่าความโกรธเหล่านี้เขามีประจำอยู่เต็มโลกอย่างนี้เองเราไม่ควรเอาชีวิตมีประมาณน้อยไปแข่งกับเขาคิดได้อย่างนี้ความโกรธก็ไม่ครอบงำได้ ส่วนความหลงนั้นถ้าจะแก้ให้มีสติรู้ตนอยู่เสมอไม่หลงไปตามอำนาจ ความรักความชัง ไม่หลงไปตามอารมณ์มีรูปเสียงเป็นต้น ความมีสตินั้นและชื่อว่า เป็นผู้ละความหลงเสียได้ ความโลภ ความโกรธ ความหลงนี้แหละ เป็นประธานของกิเลสทั้งสิ้น กิเลสอย่างอื่นเป็นแต่กิ่งก้านสาขาเท่านั้น การฟังพระธรรมเทศนาก็ประสงค์จะให้ได้ความรู้ความฉลาดสามารถจะรักษาตนให้พ้นจากอำนาจแห่งกิเลสเป็นข้อแห่งสำคัญ เหมือนอย่างผู้ที่หลีกออกจากหมู่คณะไปอยู่ตามถ้ำตามเขาไม่มีอารมณ์อันใดมากระทบ เป็นผู้ไม่มีโลภ ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง จะเป็นของอัศจรรย์นักผู้ที่ครอบครองหมู่คณะเป็นผู้ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ส่วนนี้เป็นของน่าอัศจรรย์นัก แต่ต้องได้ด้วยอาศัยปฏิบัติตามพุทธโอวาท ที่ตนได้สดับมานั่นเอง เหตุนั้นพุทธบริษัทควรมีความยินดี ต่อการฟังพระธรรมเทศนาให้ยิ่งขึ้นบัดนี้จะแสดงพระธรรมคุณ ในบทว่า สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม ขยายให้กว้างออกไป เพราะคำนี้แปลว่าพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเทศนาดีแล้ว กว้างขวางไม่มีที่สิ้นสุดก็คงย่นลงในปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม นั้นแหละแต่ในยุคเบื้องต้นครั้ง พุทธกาลมีแต่ธรรมวินัย ตัดออกเป็นสองคือธรรม ๑ วินัย ๑ ครั้นภายหลังเมื่อพระสังคหกเถรเจ้าทั้งหลาย

ได้ยกขึ้นสู่สังคายนาแล้ว จึงได้แยกประเภทเป็น ๓ คือ พระสูตร ๑ พระวินัย ๑ พระปรมัตถ์ ๑ เรียกว่าพระไตรปิฎกทั้งสิ้น รวมเป็นปริยัติธรรมเพราะเป็นของอันกุลบุตรจำท่องบ่น ทรงจำให้ขึ้นปากขึ้นใจ ส่วนพระสูตรนั้นท่านจัดเป็นนิกกาย ๕ มี ขุททกนิกายเป็นต้น พระวินัยนั้นก็จัดเป็น ๕ พระคัมภีร์มีอาทิกรรมเป็นต้น ส่วนพระปรมัตถ์นั้นจัดเป็น ๗ พระคัมภีร์มีพระอภิธรรมสังคิณีเป็นต้น บัดนี้ จะแสดงอาการแห่งพระสูตร ให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนน้อยได้เข้าใจกันบ้าง พระสูตรนั้นมีประการเป็นอันมาก เหลือที่จะพึงกำหนดจดจำ จะยกมาแสดงพอเป็นตัวอย่าง ตามที่ได้อ้างว่าเป็นพระสูตรพอได้ใจความ สุตะ แปลว่าร้อยกรอง ได้แก่ คุณธรรมที่ท่านร้อยกรองไว้เป็นหมวดน้อยบ้าง มากบ้าง ไม่เหมือนกันสุดแต่หมวดหนึ่งก็เป็นสุตะอันหนึ่ง เปรียบด้วยด้ายที่เขาร้อยดอกไม้ให้เป็นพวงน้อยบ้างใหญ่บ้าง ก็เรียกว่าพวกหนึ่งเหมือนกัน ดังอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เท่านี้ก็เป็นสูตรหนึ่ง หรือดังธาตุคือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ก็นับเป็นสูตรหนึ่ง หรืออายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็นับเป็นสูตรหนึ่ง ยกมาแสดงเพียงเท่านี้พอได้ใจความ คุณธรรมเหล่านี้ ถ้าแสดงเป็นกลาง ๆ เรียกว่า ธรรมาธิษฐาน ท่านเรียกว่าปรมัตถ์ ถ้ายกมาสู่ปุคคลาธิษฐานเรียกว่าพระสูตร จะชี้ ตัวอย่างดัง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ท่านยกขึ้นเป็นธรรมนิยามสูตร มีความในพระสูตรนั้นว่า สัพเพสังขาราอนิจฺจา สังขารทั้งสิ้นไม่เที่ยง สัพเพสังขารา ทุกฺขา สังขารทั้งสิ้นเป็นทุกข์ สัพเพธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งสิ้นเป็นอนัตตาดังนี้ เพราะยกอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาขึ้นสู่สังขาร

เรียกว่าปุคคลาธิษฐาน จึงเป็นพระสูตร พึงเข้าใจว่าสังขารทั้งสิ้นได้แก่สังขารซึ่งมีในตัวเรานี้เอง ธรรมทั้งสิ้นได้แก่สกลกายเรานี้เอง ธรรมนิยามสูตรเป็นพระสูตรภายนอก บอกเข้ามาในตัวเรา ตัวเราเต็มไปด้วยสังขาร เต็มไปด้วยอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตัวเราเป็นพระสูตรภายใน ในประเภทของธาตุ ท่านแจกดินน้ำไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ยกขึ้นสู่ปุคคลาธิษฐานได้ชื่อว่าธาตุวิภังคสูตรเป็นสูตรภายนอก บอกเข้ามาในตัวของเรา คือในสกลกายนี้เต็มไปด้วยธาตุดิน คือสิ่งที่เข้มแข็งมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น เต็มไปด้วยธาตุน้ำคือสิ่งที่อ่อนเหลวมี น้ำเลือด น้ำหนอง เป็นต้น เต็มไปด้วยธาตุไฟ คือที่อบอุ่นในร่างกายทั่วไป เต็มไปด้วยธาตุลมคือ สิ่งที่พัดซ่านไปทั่วสกลกายมีลมหายใจเข้าออกเป็นต้น เต็มไปด้วยธาตุอากาศคือช่องว่างทั่วสกลกายที่เป็นทางให้เลือดลงไปได้ เต็มไปด้วยธาตุวิญญาณเป็นต้น พึงเข้าใจว่าตัวของเราซึ่งเต็มไปด้วยธาตุนี้เป็นพระสูตรภายใน ในประเภทรูปนามแจกออกเป็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนัตตลักขณสูตร เป็นพระสูตรภายนอกยกขึ้นสูปุคคลาธิษฐาน คือยกขึ้นสู่ขันธ์ เป็นรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ พึงเข้าใจว่าขันธ์ได้แก่สกลกายก้อนนี้ สกลกายก้อนนี้เต็มไปด้วยรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ สกลกายนี้ได้ชื่อว่าเป็นพระสูตรภายใน ในประเภทรูปนามนั้น แจกออกเป็น ตา เป็นหู เป็นจมูก เป็นลิ้น เป็นกาย เป็นใจ ยกขึ้นสู่ปุคคลาธิษฐาน คือยกขึ้นสู่อายตนะ คือจักขวายตนะ โสตายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ

กายายตนะ มนายตนะ ยกขึ้นสู่พระสูตรชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร เป็นพระสูตร ภายนอกพึงเข้าใจว่าอายตนะเป็นชื่อของสกลกายนี้ สกลกายนี้ เต็มไปด้วยอายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สกลกายนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็นพระสูตรภายใน ในประเภทเกิด แก่ เจ็บ ตาย เท่านี้ ก็นับว่าเป็นคุณธรรมหมวดหนึ่ง เป็นพระสูตรอันหนึ่ง ถ้ายกขึ้นสู่ ปุคคลาธิษฐาน คือยกขึ้นสู่บุคคล ได้แก่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ยกขึ้นเป็นพระสูตรชื่อว่า เทวฑูตสูตร เป็นพระสูตร ภายนอก พึงเข้าใจว่าสกลกายนี้ มีความเกิด มีความแก่ มีความเจ็บไข้ มีความตายเป็นธรรมดา สกลกายนี้จึงชื่อว่าเป็นพระสูตรภายใน ในสุตตันตปิฎกทั้งสิ้นมีนอกมีในอย่างนี้ ส่วนพระสูตรภายนอกนั้น เปรียบเหมือนตำรายา พระสูตรภายในเปรียบเหมือนตัวยา ถ้าฟัง ไม่เข้าใจ ฟังพระสูตรได้ก็รู้จักอยู่เพียงพระสูตรนั้น หาได้น้อมเข้ามา ใส่ตนให้ตรงกับพระคุณธรรมบทว่า โอปะนะยิโก นั้น ในเมื่อน้อม เข้ามาใส่ตนไม่ได้ก็ชื่อว่าฟังธรรมยังไม่เป็น จะหาประโยชน์ในการฟัง พระสูตรเหล่านั้นไม่ได้เลย การยกพระสูตรมาแสดงให้เห็นเป็น ตัวอย่างนี้ เพื่อจะให้รู้ตนของเราเต็มไปด้วยพระสูตร คือ พระสูตร ห่อหุ้มมิดชิดเต็มที่พึงเข้าใจว่า บรรดาพระสูตร ทั้งสิ้นล้วนเป็น สังขารทั้งหมดด้วยกัน และเป็นของอันพวกเราทรงจำไว้ได้มากแล้ว คือเป็นชื่ออันมีอยู่ในสกลกายนี้อันมาก เมื่อเข้าใจอย่างนี้ถึงแม้ เป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนน้อยก็จะได้ความอุ่นใจว่า เราทรงจำพระสูตร ไว้ได้บ้างเหมือนกัน ได้ยกพระสูตรมาแสดงเป็นอุทาหรณ์ไว้เพียง เท่านี้พอเป็นทางบำรุงสติปัญญาของพุทธบริษัทผู้ใคร่ต่อการศึกษา

บรรดาพระสูตรทั้งสิ้นนี้ สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม คือเป็นธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเทศนาดีแล้ว และเป็นอกาลิโก ไม่ต้อง อ้างกาล คือเป็นของมีอยู่ทุกเมื่อเราจะท่องบ่นทรงจำเมื่อใดก็ได้ และเป็นเอหิปัสสิโก ถ้าท่องบ่นทรงจำไว้ได้แล้ว อาจท้าทายร้องเรียก ให้ผู้อื่นมาดูได้ เพราะเป็นของมีจริง และเป็น โอปนยิโก อาจที่ จะน้อมพระสูตรนั้นๆ เข้ามาสู่ตนได้ ดังพระสูตรที่ได้แสดงเป็น ตัวอย่างไว้ในเบื้องต้น แลเป็น ปัจจัตตังเวทิตตัพฺโพวิญญูหิ ผู้รู้ ทั้งหลายคือผู้ท่องบ่นทรงจำ หรือผู้ปฏิบัติจะพึงรู้จำเพาะตน ไม่ต้อง ไปเที่ยวถามผู้อื่นได้แสดงพระธรรมคุณในประเภท สุตตวิภาค พอเป็นทางเชิดชูปัญญาแห่งพุทธบริษัทเมื่อท่านทั้งหลายได้สดับ แล้วพึงมนสิการไว้ในใจโดยแยบคายจะรับความเจริญงอกงาม ในศาสนธรรม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยในดังได้วิสัชนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ

นามรูปปริเฉทญาณ ปัจจยปริคคหญาณ สัมมสนญาณ
อุทัพพยญาณ ภังคญาณ ภยญาณ อาทีนวญาณ ผลญาณ
นิพพิทาญาณ มุลจิตุกัมมยตาญาณ ปฏิสังขาญาณ
สังขารุเปกขาญาณ อนุโลมญาณ โคตรภูญาณ มัคคญาณ
ปัจจเวกขณญาณ ฯ

สุปฏิปันโน อุชุปฏิปันโน ญายปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโนติ
บัดนี้จักได้พรรณนาในบทสังฆคุณต่อไป ดังได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า
สุปฏิปันโน อุชุปฏิปันโน ญายปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโน ในบทสังฆ
คุณนี้ท่านจัดข้อปฏิบัติของบุคคลไว้เป็น ๔ พวกๆ หนึ่ง คือสุปฏิปันโน
ผู้ปฏิบัติดี อีกพวกหนึ่ง อุชุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติตรง อีกพวกญายปฏิปันโน
ผู้ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ อีกพวกหนึ่ง สามีจิปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง
ในบุคคล ๔ จำพวกนี้กับบุคคลพวกที่ ๑ เป็นชั้นต่ำ แต่ที่เป็นชั้นต่ำนั้น
ก็ถือ๒อาศัยศรัทธาเหมือนกัน เพราะท่านขาดจาก ~~[illegible]~~ สักกาย
ทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพัตตปรามาส ผู้ที่ยังติดอยู่ ในสักกายทิฏฐินั้นยังมี

ความเห็น ๒๐ อย่างที่ตั้งคือเห็นตัวเป็นขันธ์ ๕ เห็นขันธ์ ๕ เป็นตัว
เห็นตัวมีในขันธ์ ๕ เห็นขันธ์ ๕ มีในตัว เมื่อเห็นดังนี้จึงเป็นสักกาย
ทิฏฐิ ส่วนท่านที่ขาดจากสักกายทิฏฐินั้น เห็นว่า รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณนี้ไม่ใช่ขันธ์ ๕ ขันธ์ ๖ อะไร เป็นของมีอยู่
แล้ว ที่มีอยู่นั้นไม่ใช่ขันธ์ ๕ เป็นสภาพธรรมอันหนึ่งๆ
เป็นธรรมฐิติ ธรรมนิยาม เป็นของตั้งอยู่มีอยู่แล้ว ที่เรียกว่าขันธ์ ๕
นั้น เรียกตามสมมุติบัญญัติต่างหาก เมื่อเห็นเช่นนี้ขันธ์ ๕ จึง
ไม่มีในตนๆ จึงไม่มีในขันธ์ ๕ จึงหมดความสงสัยในสักกายสมุ
ทัย สักกายนิโรธ สักกายมรรค สักกายสมุทัยนั้นคือเห็นขันธ์ ๕
เป็นตัวทุกข์ เมื่อเห็นว่าตัวเป็นขันธ์ ๕ จึงจะแก้ให้ออกจาก
ทุกข์ จึงเป็นสักกายสมุทัย เมื่อ
เห็นแจ้งในความดับทุกข์ จึงเห็นตัวไม่มีในขันธ์ ๕ ขันธ์ ๕
ไม่มีในตัว ส่วนรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่คงใช้
อยู่ เป็นธรรมฐิติธรรมนิยาม เป็นบัญญัติ เห็นดังนี้จึงเป็นสักกายนิโรธ
สักกายมรรคนั้นก็รวมใน ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อ ศีล สมาธิ ปัญญา
แก่หนักเข้า สัมมาทิฏฐิจึงเป็นผู้เห็นๆ ในสักกายทุกข์ สักกาย
สมุทัย สักกายนิโรธ สักกายมรรค เมื่อเห็นเช่นแล้วจึงหมด
ความสงสัยสักกาย เบญจขันธ์เห็นไม่ใช่ตัวตนแน่หมด วิจิกิจ
ฉาในเบญจขันธ์ และในพระรัตนไตร ด้วยเห็นคุณพระรัตนไตรชัด
เจนในตน หมดศีลพัตตปรามาส ด้วยเห็นชัดว่าตนบริสุทธิ์ด้วยไตรสิก
ขาไม่บริสุทธิ์ด้วยศีลและวัตรอย่างอื่น ปรามาสนั้นแปลว่าลูบคลำได้
แก่สงสัยศีลและวัตรนั้นเอง ผู้เห็นดังนี้ โลภ โทส โมหะ เบาบาง ทุจริต
อันจะนำไปสู่ทุคติไม่มี จึงได้ชื่อว่าสุปฏิปันโนบุคคล ไม่ต้องเลือกว่าบุค
คลชนิดไร จะเป็นภิกษุก็ตาม สามเณรก็ตาม อุบาสกก็ตาม อุบาสิกา
ก็ตาม เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ก็ชื่อว่าสุปฏิปันโนบุคคลทั้งสิ้น ในจำพวกที่ ๒

คืออุชุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติตรง คือตรงกาย ตรงวาจา ตรงน้ำใจ ๆ คิดอย่างไร
วาจาก็กล่าวอย่างนั้น วาจากล่าวอย่างไร กายก็ทำอย่างนั้น ปฏิบัติละเอียดขึ้น
ไปอีกคือปราบกามราคพยาบาท ส่วนจะนำไปสู่ทุคติให้หมดไป เพราะเห็น
โทษของกามแล้ว แต่ยังไม่ขาดทีเดียว เพราะยังมีการทำมาหาเลี้ยงชีพ
บ้าง เมื่อถึงวันอุโบสถก็มาสมาทานอุโบสถ แต่วันทำมาค้าก็รักษาความ
สุจริตอยู่เสมอ มีเว้นจากฆ่าสัตว์ชั่ว ลักทรัพย์ เป็นต้นไม่มีอาการทุจริต
เมื่อใจคิดอย่างไรวาจาก็กล่าวอย่างนั้นกายก็ทำอย่างนั้นจึงว่าผู้ปฏิบัติตรง
ส่วนผู้ปฏิบัติคด ปฏิบัติงอนั้นคือใจคิดอย่างหนึ่ง วาจากล่าวอย่างหนึ่ง
กายทำอย่างหนึ่ง ดังนี้ชื่อว่าวังกปฏิบัติ ไม่นับว่าอุชุปฏิปันโนได้
ในจำพวกที่ ๓ นั้นคือ ญายปฏิปันโน ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ เป็น
ผู้เห็นโทษของกามราคพยาบาทละได้ขาด แลหน่ายจากการครองเหย้า
เรือน แม้แต่การทำมาหาเลี้ยงชีพก็ไม่ทำ ออกประพฤติพรตพรหมจรรย์
ฝ่ายเดียวไม่เห็นแก่ชีวิตไม่ต้องกลัวอดกลัวตายเลย รักธรรมยิ่งกว่า
ชีวิต ผู้ที่รักธรรมยิ่งกว่าชีวิตนี้ ธรรมย่อมรักษาบุคคลผู้นั้น แม้จะไป
ในที่ใดก็มีผู้เมตตากรุณาเสมอ สมกับคำว่าธัมโมหเวรักขติธรรมจาริ
ธรรมย่อมรักษาคนผู้รักษาธรรมฉะนั้น ในจำพวกที่ ๔ คือสามีจิ
ปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นขาดจากรูปราคอรูปราค มานะ อุทธัจจ
อวิชชา สรรพอาสวกิเลสทั้งหลาย ไม่มีในขันธสันดาน เป็นสมุจเฉทป
หาร เมื่อปฏิบัติถึงชั้นนี้จึงสำเร็จโสฬสกิจ ไม่มีกิจที่จะต้องทำเพื่อหา
ผลเช่นนั้นต่อไปอีก จึงได้นามว่าอรหันต์ เพราะความปฏิบัติลึกซึ้ง
เช่นนี้จึงยากที่จะมีผู้ทำได้ แต่ก็ไม่เป็นการเหลือวิสัย แต่นัก
ปราชญ์สมัยทุกวันนี้ที่เข้าใจกันว่าตัวเป็นอรหันต์ก็มีโดยมาก คือ
เรียนเอา แต่ความรู้ขึ้นพูด ๆ กันแล้วก็ไม่ต้องทำอะไร ส่วนคนว่า
ความรู้ของตัวถึงพระอรหันต์ แล้วไม่ต้องทำอะไรก็ได้ อยู่บ้าน
ครองเหย้าเรือนก็ได้ มีลูกมีเมียไป หยากทำอะไรก็ทำไป แล้ว

ก็เข้าใจว่าตนเป็นพระอรหันต์แล้ว เช่นนี้จะใช้ได้อย่างไร ถึงในครั้งพุทธการพวกอรหันต์เหล่านี้ก็มีมากเหมือนกัน เช่นพวกอกิริยทิฏฐิ พวกนี้ถือความไม่ทำอะไรเป็นความบริสุทธิ จะทำอะไรก็เป็นกิเลสไปหมด จะสวดมนต์ภาวนาก็ไม่ได้เป็นกิเลส จะรักษาศีลจะฟังเทศน์ก็ไม่ได้เป็นกิเลสทั้งสิ้น ต้องอยู่เฉยๆ แล้วก็เข้าใจว่าตนเป็นพระอรหันต์ดังนี้พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งเรียกว่านัตถิกทิฏฐิ ไม่ทำบุญให้ทานอะไรหมด ถือว่าไม่มีเหตุไม่มีผลทั้งนั้น บุญบาปไม่มีตัวของตัวก็ไม่ทำ ยังซ้ำเห็นผู้อื่นเขาทำก็ว่าเขาด้วยว่าเป็นคนโง่ ผู้ที่บวชเล่าเรียนศึกษานั้นเป็นคนเกียจคร้านไม่รู้จักทำมาหากินอะไร แล้วยังจะไปให้ทานทำบุญกับคนเหล่านี้ จะมีประโยชน์อะไร ส่วนตนของตนก็เป็นพระอรหันต์แล้ว ดังนี้พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งชื่อว่าอุทเฉทิฏฐิ จำพวกนี้เห็นว่าตายแล้วสูญ ไม่ต้องเกิดอีก จะทำบาปทำกรรมอะไรก็ได้ ตายแล้วก็ไม่มีอะไร ตนของตนก็เป็นอรหันต์แล้วพวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งชื่อว่าสตสตทิฏฐิ ตายแล้วก็ต้องเกิดอีก เคยเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น เคยเป็นคนตายแล้วก็กลับเกิดเป็นคนอีก ที่เคยเป็นสัตว์ตายแล้วก็เกิดเป็นสัตว์อีก จะต้องไปทำบุญให้ทานรักษาศีลอะไร ส่วนตนก็เป็นอรหันต์แล้ว นี้จำพวกหนึ่ง เจ้าทิฏฐิ ๔ จำพวกนี้ใช้ไม่ได้ เมื่อยังมีความเห็นอยู่เช่นนี้เป็นอันไม่ได้การทีเดียว ชื่อว่าเกิดมาเสียชาติเป็นมนุษย์น่าเสียดายนัก พวกเราซึ่งเป็นศาสนิกพุทธบริษัทได้ฟังธรรมปริยายดังได้พรรณนามาฉะนี้แล้ว จงทำความเห็นของตนให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ คือเชื่อกรรมดีกรรมชั่ว ผลดีผลชั่วมีจริง ทุกข์มีจริง ทางดับทุกข์มีจริง ชาตินี้ชาติหน้ามีจริง พึงเร่งตนให้ขวนขวายคุณความดีให้หนาขึ้น ให้ได้รับคุณแห่งพระสงฆ์ทั้ง ๔ จำพวกแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง คือให้พระคุณเหล่านั้นมีในตนจึงจะสมควรแก่ตน ซึ่งนับว่าเป็นพระพุทธบริษัท ศาสนทายาท จะได้ไม่เสียทีเกิดมาพบพระพุทธศาสนา ดังแสดงมานี้แล ฯ

นามรูปปริเฉทญาณ ปัจจยปริคคหญาณ สมสนญาณ อุทยัพพยญาณ ภังคญาณ ภยญาณ อาทีนวญาณ ผลญาณ นิพพิทาญาณ มุญจิตุกามยตาญาณ ปฏิสังขาญาณ สังขารุเปกขาญาณ อนุโลมญาณ โคตรภูญาณ มัคคญาณ ปัจจเวกขณญาณ ฯ

สุปฏิปันโน อุชุปฏิปันโน ญายปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโน บัดนี้จะได้พรรณนาในบทสังฆคุณต่อไป ดังได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า สุปฏิปันโน อุชุปฏิปันโน ญายปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโน ในบทสังฆคุณนี้ท่านจัดเป็นข้อปฏิบัติของบุคคลไว้เป็น ๔ พวกๆ หนึ่งคือ สุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติดี อีกพวกหนึ่ง อุชุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติตรง อีกพวกหนึ่ง ญายปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ อีกพวกหนึ่งสามีจิปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง ในบุคคลสี่จำพวกนี้ กับบุคคลพวกที่หนึ่งเป็นชั้นต่ำ แต่ที่เป็นชั้นต่ำนั้นก็ถึงอจลศรัทธาเหมือนกันเพราะท่านขาดจากสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพัตตปรามาส ผู้ที่ยังติดอยู่ในสักกายทิฏฐินั้นยังมีความเห็น ๒๐ อย่าง ที่ตัวคือ เห็นตัวเป็นขันธ์ ๕ เห็นขันธ์ ๕ เป็นตัว เห็นตัวมีในขันธ์ ๕ เห็นขันธ์ ๕ มีในตัว เมื่อเห็นดังนี้จึงเป็นสักกายทิฏฐิ ส่วนท่านที่ขาดจากสักกายทิฏฐินั้นเห็นว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่ใช่ขันธ์ ๕ ขันธ์ ๖ อะไรเป็นของมีอยู่แล้ว ที่มีอยู่นั้นไม่ใช่ขันธ์ ๕ เป็นสภาวธรรมอันหนึ่งเป็นธรรมทิฏฐิ ธรรมนิยาม เป็นของตั้งอยู่มีอยู่แล้วที่เรียกว่าขันธ์ ๕ นั้น เรียกตามสมมุติบัญญัติต่างหาก เมื่อเห็นเช่นนี้ ขันธ์ ๕ จริงไม่มี

ในตนๆ จริง ไม่มีในขันธ์ ๕ จึงหมดความสงสัยในสักกายสมุทัย สักกายนิโรธ สักกายมรรค สักกายสมุทัยนั้นคือ เห็นขันธ์ ๕ เป็นตัวทุกข์ เมื่อเห็นว่าตัวเป็นขันธ์ ๕ จึงจะแก้ให้ออกจากทุกข์ จึงเป็นสักกายสมุทัย เมื่อเห็นแจ้งในความดับทุกข์ จึงเห็นตัวไม่มีใน ขันธ์ ๕ ขันธ์ ๕ ไม่มีในตัวส่วน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่คงใช้อยู่เป็นธรรมทิฏฐิ ธรรมนิยาม เป็นบัญญัติเห็นดังนี้ จึงเป็น สักกายนิโรธ สักกายมรรค นั้นก็รวมในศีลสมาธิปัญญา เมื่อศีล สมาธิปัญญา แก่หนักเข้า สัมมาทิฏฐิจึงเป็นผู้เห็นฯ ในสักกายทุกข์ สักกายสมุทัย สักกายนิโรธ สักกายมรรค เมื่อเห็นนั้นแล้วจึงหมด ความสงสัยสักกายเบญจขันธ์ เห็นไม่ใช่ตัวตนแน่หมด วิจิกิจฉา ในเบญจขันธ์และในพระรัตนตรัย ด้วยเห็นคุณพระรัตนตรัยชัดเจน ในตนหมดสีลพัตตปรามาส ด้วยเห็นชัดว่าตนบริสุทธิ์ด้วยไตรสิกขา ไม่บริสุทธิ์ด้วยศีลและวัตรอย่างอื่น ปรามาสนั้นแปลว่ารูปคลำได้ แก้ไขศีล และวัตรนั้นเอง ผู้เห็นดังนี้ โลภะ โทสะ โมหะ เบาบาง ทุจริตอันจะนำไปสู่ทุคติไม่มี จึงได้ชื่อว่า สุปฏิปันโนบุคคล ไม่ต้อง เลือกว่าบุคคลชนิดใดจะเป็นภิกษุก็ตาม สามเณรก็ตาม อุบาสก อุบาสิกาก็ตาม เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ก็ชื่อว่าสุปฏิปันโนบุคคลทั้งสิ้น ในจำพวกที่สองคือ อุชุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติตรงคือ ตรงกาย ตรงวาจา ตรงน้ำใจฯ คิดอย่างไร ว่าจาก็กล่าวอย่างนั้น วาจากล่าวอย่างไร กายก็ทำอย่างนั้น ปฏิบัติละเอียดขึ้นไปอีก คือปราบกามราคะ พยาบาท ล้วนจะนำไปสู่ทุคติให้หมดไป เพราะเห็นโทษของกามแล้ว แต่ยังไม่ขาดทีเดียวเพาะยังมีการทำมาหาเลี้ยงชีพบ้างเมื่อถึงวัน

อุโบสถก็สมาทานอุโบสถ แต่วันธรรมดาก็รักษาความสุจริตอยู่เสมอ มีเว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์เป็นต้น ไม่มีอาการทุจริตเมื่อใจคิดอย่างไรวาจาก็กล่าวอย่างนั้น กายก็ทำอย่างนั้น จึงว่าผู้ปฏิบัติตรง ส่วนผู้ปฏิบัติคดปฏิบัติงอนั้นคือใจคิดอย่างหนึ่งวาจาก็กล่าวอย่างหนึ่ง กายทำอย่างหนึ่งดังนี้ชื่อว่า วังกปฏิบัติ ไม่นับว่าอุชุปฏิปันโนได้ ในจำพวกที่ ๓ นั้นคือ ญายปฏิปันโน ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์เป็นผู้เห็นโทษของกามราคะพยาบาทละได้ขาด และหน่ายจากการครอบเหย้าเรือนแม้แต่การทำมาหาเลี้ยงชีพก็ไม่ทำ ออกประพฤติพรตพรหมจรรย์ฝ่ายเดียว ไม่เห็นแก่ชีวิตไม่ต้องกลัวอดกลัวตายเลย รักธรรมยิ่งกว่าชีวิต ผู้รักธรรมยิ่งกว่าชีวิตนี้ธรรมย่อมรักษาบุคคลผู้นั้น แม้จะไปในที่ใดก็มีผู้เมตตากรุณาเสมอ สมกับคำว่า ธัมโมหะเว รักขะติ ธัมมะจาริงฺ ธรรมย่อมรักษาบุคคลผู้รักษาธรรม ฉะนั้น ในจำพวกที่ ๔ สามีจิปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งเป็นผู้ขาดจากรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุจทัจจะ อวิชชา สรรพอาสวกิเลสทั้งหลายไม่มีในขันธสันดาน เป็นสมุทเฉจปหาน เมื่อปฏิบัติถึงชั้นนี้จึงสำเร็จโสฬสกิจไม่มีกิจที่จะต้องทำ เพื่อหาผลเช่นนั้นต่อไปอีกจึงได้นามว่าอรหันต์ เพาะความปฏิบัติลึกซึ้งเช่นนี้จึงยากที่จะมีผู้ทำได้ แต่ก็ไม่เป็นการเหนือวิสัย แต่นักปราชญ์สมัยทุกวันนี้ที่เข้าใจกันว่าตัวเป็นอรหันต์ ก็มีโดยมาก คือเรียนเองแต่ความรู้พูดๆ กันแล้ว ก็ไม่ต้องทำอะไร สำคัญว่าความรู้ของตัวถึงพระอรหันต์ แล้วไม่ต้องทำอะไรก็ได้ อยู่บ้านครองเหย้าเรือนก็ได้ มีลูกมีเมียไป อยากอะไรก็ทำไปแล้วก็เข้าใจว่าตนเป็นพระอรหันต์ เช่นนี้ จะใช้ได้อย่างไรถึง

ในครั้ง พุทธกาล พวกอรหันต์เหล่านี้ก็มีมากเหมือนกัน เช่นพวกอกิริยทิฏฐิพวกนี้ถือความไม่ทำอะไรเป็นความบริสุทธิ์ จะทำอะไรก็เป็นกิเลสไปหมด จะสวดมนต์ก็ไม่ได้เป็นกิเลส จะรักษาศีล จะฟังเทศน์ก็ไม่ได้เป็นกิเลสทั้งสิ้น ต้องอยู่เฉยๆ แล้วก็เข้าใจว่าตนเป็นพระอรหันต์ดังนี้พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งเรียกว่า นัตถิกทิฏฐิ ไม่ทำบุญให้ทานอะไรหมดถือว่าไม่มีเหตุไม่มีผลทั้งนั้น บุญบาปไม่มีตัวของตัวก็ไม่ทำ ยังซ้ำเห็นผู้อื่นเขาทำก็ว่าเขาด้วยว่าเป็นคนโง่ ผู้บวชเล่าเรียนศึกษานั้นเป็นคนเกียจคร้าน ไม่รู้จักทำมาหากินอะไรแล้วยังจะไปให้ท่านทำบุญกับคนเหล่านี้จะมีประโยชน์อะไร ส่วนตนของตนก็เป็นพระอรหันต์แล้วดังนี้พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งชื่อว่าอุทเฉทกทิฏฐิ จำพวกนี้เห็นว่าตายแล้วสูญ ไม่ต้องเกิดอีกจะทำบาปทำกรรมอะไรก็ได้ตายแล้วก็ไม่มีอะไร ตนของตนก็เป็นอรหันต์แล้วพวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งชื่อว่าสันตติทิฏฐิ ตายแล้วก็ต้องเกิดอีกเคยเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น เคยเป็นคนตายแล้วก็กลับเกิดเป็นคนอีกที่เคยเป็นสัตว์ตายแล้วก็เป็นสัตว์อีก จะต้องไปทำบุญให้ท่านรักษาศีลอะไร ส่วนตนก็เป็นอรหันต์แล้วนี้จำพวกหนึ่ง เจ้าทิฏฐิ ๔ จำพวกนี้ใช้ไม่ได้ เมื่อยังมีความเห็นอยู่เช่นนี้ เป็นอันไม่ได้การทีเดียว ชื่อว่าเกิดมาเสียชาติเป็นมนุษย์ เป็นมนุษย์น่าเสียดายนัก พวกเราซึ่งเป็นศาสนิกพุทธบริษัทได้ฟังธรรมปริยายดังได้พรรณนามาฉะนี้แล้วจงทำความเห็นของตนให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ คือเชื่อกรรมดีกรรมชั่ว ผลดี ผลชั่ว สุขมีจริง ทุกข์มีจริง ทางดับทุกข์มีจริง ชาตินี้ชาติหน้ามีจริง พึงเร่งตนให้ขวนขวายคุณความดีให้หนักขึ้นให้ได้รับ

คุณแห่งพระสงฆ์ทั้ง ๔ จำพวก แต่อย่างใดอย่างหนึ่งคือให้พระคุณเหล่านั้น มีในตนจึงจะสมควรแก่ตน ซึ่งนับว่าเป็นพุทธบริษัทศาสนทายาท จะได้ไม่เสียทีเกิดมาพบพระพุทธศาสนาดังแสดงมานี้แลฯ

รายนามผู้ให้การสนับสนุน
การก่อสร้างเจดีย์พุทธญาณมุรีรัตนจารุธัมมานุสรณ์

ประธานฝ่ายสงฆ์

พระครูสังวรวีรธรรม เจ้าอาวาสวัดถ้ำซับมืด

ประธานที่ปรึกษา

พลโทชลวิชญ์ เพิ่มทรัพย์

คณะกรรมการดำเนินการ

นายณรงศักดิ์ เลิศฤทธิ์ศิริกุล (ประธาน)

นายธำรงค์เดช อินทนิเวศน์ (เลขานุการ)

นางสุวรรณี ตรีรัตนาวสัย (เหรัญญิก)

นายสัตวแพทย์วรพงษ์ เตชอาภรณ์กุล (ผู้ช่วยเหรัญญิก)

พ.อ.(พิเศษ) ศิรินทร์ ทวิชศรี

พ.อ.นิธิชัย แสงทอง

พ.ต.อ.วิวัฒน์ สีลาเขตต์

พ.ท.สุรพงษ์ สิริสิทธินันท์

นายณรงศักดิ์ เนียมนัด

นายสิทธิชัย เกษตรเกษม

นายณรงค์ กรรณทิพย์สกุล

นายสมผล ตระกูลรุ่ง

คณะศิษยานุศิษย์หลวงปู่ทาและผู้มีจิตศรัทธาทุกท่าน

ไก่เขี่ยแก้ว

ของ

พระครูญาณโศภิต ภิกขุ วัดป่าสูงเนิน

คำนำ

ข้าพเจ้าได้แต่งหนังสือเล่มนี้ขึ้น ด้วยตั้งใจว่าจะได้แจกจ่ายในงานผูกพัทธสีมาโบสถ์ วัดใหญ่สูงเนิน เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม และเพื่อเป็นการตอบแทนผู้ที่ได้สละทรัพย์ในการก่อสร้างให้สำเร็จ

อนึ่ง การก่อสร้างโบสถ์หลังนี้ต้องทำด้วยความเหนื่อยยากอย่างไร เท่าไรก็ดี ข้าพเจ้าอุทิศส่วนกุศลนี้ให้ท่านผู้สละทรัพย์ ที่ได้ร่วมการก่อสร้างให้โบสถ์นี้สำเร็จลุล่วงไป และขอกุศลนี้ จงได้แก่อุปัชฌาย์อาจารย์และมารดาบิดาทุกท่านด้วย

อนึ่ง ที่จะได้แต่งหนังสือเล่มนี้ขึ้น และชื่อหนังสือว่า **ไก่เขี่ยแก้ว** ก็ด้วยนึกถึงการปฏิบัติศาสนาที่เป็นส่วนมาก มักทำตามประเพณี ที่ปฏิบัติเพื่อรู้เพื่อเห็นจริงด้วยปัญญาก็มี แต่มีส่วนน้อย

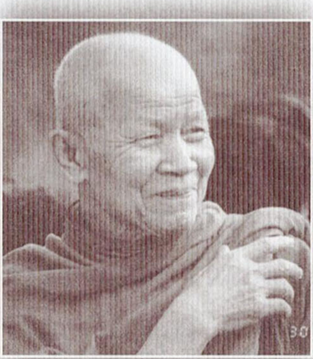
อนึ่ง ครั้นต่อมาภายหลัง ก็เลยนึกขึ้นอีกอย่างหนึ่งว่าพิมพ์เพื่อแก้ความสลดใจด้วย แต่พิมพ์เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนาเพื่อประโยชน์แก่คนส่วนมาก เป็นความปรารถนามากที่สุด และขอหนังสือนี้จงตั้งอยู่เพื่อเป็นประโยชน์ และเป็นไปตามพระศาสนาสิ้นกาลนานฯ

เดชะคุณพระรัตนตรัย ขอให้ผู้ได้ร่วมการก่อสร้างโบสถ์หลังนี้จงเจริญรุ่งเรืองในพระธรรมวินัย ศาสนาคำสั่งสอนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสิ้นกาลนานเทอญฯ

พระครูญาณโศภิต
(หลวงปู่มี ญาณมุนี)

พระครูญาณโศภิต (หลวงปู่มี ญาณมุนี)

โดย หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน
ณ วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี
เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๔ (เช้า)

(ชาว อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา มานิมนต์รับผ้าป่าช่วยชาติ) อยู่ที่สูงเนิน รู้จักท่านอาจารย์มีไหม (รู้จักครับ) โห ท่านเมตตาเรามากนะ **ท่านอาจารย์มี (พระครูญาณโศภิต) น่ะ เรารักเคารพท่านมาก นั่นล่ะ ท่านเข้าในขั้นเพชรน้ำหนึ่งนะ เป็นลูกศิษย์หลวงปู่มั่น (หลวงปู่เสาร์ด้วยครับ) เออ หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น**

เราเคยไปกราบนมัสการท่าน โอ๋ย ท่านใจดี เมตตามากมาย ท่านมหาด้นดั้นมายังไง คึกคักเลยเหมือนอายุยังหนุ่มเลยนะ เราก็ว่าครูอาจารย์อยู่ที่ไหน ก็มาที่นั่นแหละ พ่อแม่ญาติพี่น้องเราอยู่ที่ไหน เราก็ต้องไปหาพ่อแม่ญาติพี่น้องของเรา อันนี้ครูบาอาจารย์อยู่นี้ก็ต้องมา เหอ ๆ อู๊ย คึกคัก ๆ อยู่ในถ้ำนะ เราจำไม่ได้ว่าเป็นมวกเหล็กหรือเป็นอะไร หากเป็นแถวนั้น ท่านเคยไปพักอยู่เป็นประจำ

หลวงปู่มี เราเรียกครูจารย์ ๆ เลยแหละ เราไปพักกับท่านอยู่ที่สูงเนินก็ไป (วัดป่าสูงเนิน) นั่นแล้ว พักวัดป่าสูงเนินเราก็ไปท่านอยู่แถวมวกเหล็กหรืออะไรเราจำไม่ได้ แต่ว่าแถวนั้น ท่านมาอยู่เป็นประจำ เราไปเราก็บุกเข้าไปหาเลย อู๊ย ท่านดีใจเมตตามากจริง ๆ หือ ท่านมหามาได้ยังไง โอ๋ ครูบาอาจารย์อยู่ไหนมาได้ทั้งนั้นแหละ

รู้สึกท่านเมตตามากจริง ๆ นะ เป็นพิเศษเลย คึกคัก วัยท่านแก่ ๆ โอ๋ย กิริยาท่าทางไม่แก่เลย คึกคัก ๆ ก็นาน ๆ จะเจอกันทีหนึ่ง เรากับท่านเจอกันมาตั้งแต่สมัยเรียนหนังสืออยู่นู้นน่ะ ท่านก็เรียนหนังสือ คุ้นกันสนิทสนมกันกับท่านมาตั้งแต่สมัยเรียนหนังสือ พอเรียนแล้วก็ออกปฏิบัติ พอหลังจากนั้นก็มาพบกับท่านเรื่อย ๆ

เพราะการที่เคยพบกันอยู่เสมอ ๆ เรานาน ๆ ทีหนึ่ง คราวนี้ที่ไปหาท่าน บุกเข้าไปในป่า ท่านถึงยิ่งเมตตาดีใจมาก อู๊ย เราไม่ได้พบกันเลย คุยกันนานนะ นี่ล่ะลูกศิษย์หลวงปู่มั่น หลวงปู่เสาร์ องค์นี้องค์หนึ่ง ที่ท่านเล่าให้ฟัง เราจำได้หมดนั่นแหละ องค์ไหนชื่อว่ายังไงสมัยนั้นนะ เวลานี้ท่านก็ล่วงลับไปหมด แม้แต่พ่อแม่ครูอาจารย์มั่นเรายังล่วงลับไป ท่านบอกลูกศิษย์ของท่านฝ่ายมหานิกายที่ท่านบอกเองไม่ให้ญัตติ อาจารย์มีนี้ท่านห้ามไม่ให้ญัตติ ท่านพูดเองนี่ เมื่อท่านพูดแล้วแม่นยำร้อยเปอร์เซ็นต์ ๆ ท่านพูดด้วยความเมตตาสงสารมากนะ

อาจารย์ทองรัตน์ อาจารย์กินรี อาจารย์มี เท่าที่เราจำชื่อได้นะ แล้วอาจารย์ไหนบ้าง ท่านเล่าไปหมดนั่นแหละ แต่เราจำไม่ได้ ท่านแนะนำสั่งสอนตลอดมา ท่านก็เลยกระจายออกมาว่า เมื่อไม่ให้ท่านเหล่านี้ญัตติแล้ว เพื่อนฝูงก็ได้มาก ทำประโยชน์ได้มากมายก่ายกอง ท่านว่าอย่างนั้นนะ ท่านเห็นประโยชน์ส่วนรวม ท่านพูดจี้ลงอย่างหนัก ๆ ประสาซื่อ ตั้งแต่ไก่มันก็มี มาหาพูดอะไรธรรมยุตมหานิกายวะ ท่านว่าอย่างนี้นะ ตั้งแต่ไก่มันก็มีชื่อนี่นะ ตั้งไว้อย่างนั้นแหละ ความที่ถูกต้องโดยอรรถโดยธรรมนี้ อยู่ไหน ๆ เข้ากันได้สนิทเลยท่านว่า เพราะฉะนั้นจึงไม่อยากให้ท่านเหล่านี้ญัตติ

เพราะธรรมดาโลกเราต้องถือสมมุติ คณะนั้นคณะนี้ เมื่อท่านเหล่านี้มาญัตติเสียแล้ว บรรดาเพื่อนฝูงที่เป็นสายเดียวกัน ก็

จะเข้าหาลำบาก เพราะฉะนั้นจึงไม่ให้ญัตติ เพื่อจะเปิดทางให้บรรดาเพื่อนฝูงทั้งหลายเข้ามาแล้ว ได้เป็นประโยชน์อันกว้างขวาง ท่านว่าอย่างนั้นก็เป็นจริง ๆ เห็นไหม สายอาจารย์ชา กว้างขวางขนาดไหน อาจารย์ชาก็เคยไปอยู่วัดหนองผือด้วยกันนี่นะ ตอนที่ท่านไปศึกษาอบรม เราก็อยู่ที่นั่น ถึงคุ้นกันมาตั้งแต่โน้นล่ะกับอาจารย์ชานะ ที่นี่ท่านก็มา...อาจารย์ชา ที่หนองป่าพงเราก็ไป ไปเวลาไหน เราไปพักหนองป่าพง เราไม่พักที่อื่นนะ ไปทีไรเราไปพักหนองป่าพง วัดอาจารย์นั่นแหละ เป็นอย่างนั้นตลอดมา

ทางอุบลฯ ไปหมดแหละสายกรรมฐานอยู่ที่ไหน ๆ เราไปหมด จนกระทั่งถึงเขื่อนสิรินธร ที่ไหน ๆ วัดป่าเป็นสายของหนองป่าพง เราไปพักหนองป่าพง แล้วก็ให้พระที่วัดหนองป่าพงพาไป สำนักไหน ๆ ไป ๆ พอแนะยังไง เราก็แนะ ๆ เพราะเราสงวนกรรมฐานมาก คือกรรมฐานนี้ล่ะเราแน่ใจ จะเป็นผู้ทรงมรรคทรงผลแทนองค์ศาสดาและสาวกทั้งหลายเรื่อยมา ด้วยภาคปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพราะฉะนั้นเราจึงสงวนมาก พระกรรมฐานอยู่ที่ไหน นี้คือกองแห่งธรรมจะอยู่ที่นี่ ธรรมจะงอกเงยขึ้นที่นี่ เพราะฉะนั้นเราถึงไป ถ้าเป็นกรรมฐานอยู่ที่ไหน อย่างไปทางกรุงเทพฯ ก็เหมือนกัน อยู่ทางด้านตะวันออก ทางเมืองชลก็เหมือนกัน เราไปเรื่อยนะ พอไปถึงกรุงเทพฯ แล้วเราก็ไปเขาฉลาก แล้วก็แถวนั้น เขาเขียวเขาอะไร

พอเราบอกข่าวไป โทรศัพท์ไปบอกว่าเราจะไป ทางโน้นก็นัดแนะกันมารวม ๆ อยู่ที่วัดเขาฉลาก เราก็ไปให้โอวาทสั่งสอนที่ตรงนั้น เพราะขาดครูขาดอาจารย์ เหมือนลูกเต้ามีหลายคน พ่อแม่ไม่มี โหย อะไรจะเป็นกองทุกข์ยิ่งกว่าลูกแตกกับพ่อกับแม่ใช่ไหมล่ะ แตกกระสานซ่านเซ็นไปก็มี อันนี้เราก็ไป เวลาว่าง ๆ ไป เราก็จี้เลย เทศน์ธรรมะล้วน ๆ ให้ฟังเลย ถ้าเป็นสำนักกรรมฐาน

อยู่ที่ไหน เราจะเข้าถึงทันทีเลย ไม่สนใจว่า ธรรมยุต มหานิกาย เราไม่สนใจจริง ๆ นะ มันเรื่องชื่อเฉย ๆ ธรรมต่างหากว่างั้น อยู่คณะเดียวกันก็ลองดูซิ อย่างวัดป่าบ้านตาด ใครมาปฏิบัติขัดข้องหรือ ขัดขวางต่อหลักธรรมหลักวินัย เราไล่หนีทันที ถ้า เฮ่อ ๆ หนหนึ่งหนสองไม่ฟังนะ มากกว่านั้นไล่เลย อย่างหนึ่งไล่ทันทีก็มีหลายแบบนะ ควรจะไล่ทันที-ไล่ทันที ควรจะ เฮ่อ ๆ ขู่เสียก่อนก็มี มันหลายแบบ

ตั้งแต่วัดเดียวกันชื่อเดียวกันธรรมยุตเดียวกันก็ตาม เราไม่ได้เอาอันนั้น เราเอาหลักธรรมวินัยเป็นตัวตั้งใช่ไหม ทีนี้เมื่อธรรมวินัยตั้งอยู่ที่ไหน ๆ เข้ากันได้หมด นั่นเราเอาตรงนั้น **พูดถึงอาจารย์มี เรารักเราเคารพท่านมากนะ ตั้งแต่เรียนหนังสือ โอ๋ย ท่านเป็นพระที่สุขุมละเอียดมาก สมชื่อสมนามว่าเป็นลูกศิษย์หลวงปู่มั่นจริง ๆ** แต่ก่อนเรายังไม่เคยไปเห็นหลวงปู่มั่น ท่านไปเห็นมาก่อนแล้ว อยู่มาก่อนแล้ว ทีนี้พอไปอยู่กับหลวงปู่มั่นกลับมาแล้วจึงได้เข้ามาหาท่าน คราวนี้ยิ่งสนิทกันใหญ่โตเลยเทียวนะ เรียกว่าลูกพ่อแม่เดียวกันไปเลยทีเดียว กลมกลืนทันทีเลยนะ ท่านก็ เหอ ท่านมหามาเหรอ คึกคักเลย ทั้ง ๆ ที่แก่ ๆ นะ คึกคักด้วยกัน มาได้ยังไง โหย ครูบาอาจารย์อยู่ที่ไหนมาได้ทั้งนั้นแหละ

(ตอนที่ละสังขารอายุ ๗๖ ปี ครับ) ปี ๑๔ เราไม่ได้ไปงานศพท่าน ตอนนั้นเรามีอะไรนั่นแหละที่ไปไม่ได้ ที่ไหนก็เหมือนกัน เช่นอย่างศพอาจารย์ใช่* อยู่ที่เขาฉลากก็เหมือนกัน อันนั้นจะมานิมนต์มาวันเดียวกันอีกแหละ ทางนี้ก็รับนิมนต์เขาแล้วจะไปเทศน์ที่วัดถ้ำผาปู่ อาจารย์สีทน อันนั้นก็วันเดียวกัน ตกลงก็อย่างนี้แหละ

---

* *ท่านอาจารย์ใช่ สุชีโว วัดปาลิไลย์วัน (เขาฉลาก)*

รับนิมนต์ทางนี้ก่อน เลยตกลงก็ต้องไปทางนี้ ถ้ารับทางโน้นก่อน ทางโน้นต้องมีความหมายทันที อันนี้ปัดทันทีเลย คือก่อนหลังนั่นล่ะ

นี่พูดถึงเรื่องอาจารย์มี โอ๋ย เราดีใจนะพูดถึงเรื่องอาจารย์มี สูงเนินเราเคยไปพักแล้วนี่ ไปพักกับท่านนั่นแหละ ถ้าไม่มีท่านอาจจะไม่ได้พักก็ได้ เพราะท่านเป็นแม่เหล็กใหญ่อยู่นั่น พอเราทราบว่าท่านอยู่ที่นั่นก็บึ่งเข้าหาเลย พักกับท่าน นั่นอย่างนั้นแล้ว โอ๊ยท่านเมตตามากจริง ๆ กับหลวงตานะ รู้สึกเมตตามากจริง ๆ เหมือนหนึ่งว่าเป็นกรณีพิเศษนะ มาเห็นบอกพระเณร นี่ท่านมหาบัวนะ ลูกศิษย์ผู้โปรดท่านอาจารย์มั่น อู๊ย อย่าพูดอย่างนั้นเถอะ ขอพูดบ้างเถอะ นาน ๆ ได้พบกันท่านว่าอย่างนั้นนะ ท่านว่าลูกศิษย์ผู้โปรดหลวงปู่มั่น ท่านว่านั้นนะ อู๊ย อย่าพูดอย่างนั้น ขอพูดบ้างเถอะมันไม่ได้พูดสักทีท่านว่า แล้วท่านก็พูดเอาอย่างเต็มปากของท่านเลย เราก็หมดท่า ท่านก็พูดกับพระกับเณรนั่นล่ะ คุยกัน โฮ้ สนุกสนาน

ที่ท่านพักอยู่สูงเนินก็ดี วัดป่า ท่านอยู่วัดป่าของท่าน เรารักเราเคารพท่านมากจริง ๆ นะ เรียกท่านเรียกว่าครูจารย์เลยแหละ คือมันติดปากมาแต่ดั้งเดิม เรียกแต่ครูจารย์ ๆ สนิทติดปาก ไปหาท่าน ท่านอยู่ในเขานะ ท่านแก่ ๆ อย่างนั้น อู๊ย คึกคัก ๆ คุยกันตั้งนานกว่าจะได้กลับเพราะไม่ได้ค้าง เราไปเราทราบว่าท่านอยู่ที่นั่นเราก็เข้าแวะเลย เข้าไปหาท่าน เสร็จเรียบร้อยแล้ว เราถึงออกมาแล้วก็ไปกรุงเทพฯ เป็นอย่างนั้นล่ะ ท่านอยู่ที่ไหนเราไปหา อยู่ที่สูงเนินเราก็ต้องไปพักกับท่านเลย มาจากกรุงเทพฯ ก็เข้าไปพักกับท่านไม่ได้มาก น้อยก็เอา นาน ๆ ได้พบท่านทีหนึ่ง ได้กราบท่านพอแล้วเพราะฉะนั้นวัดสูงเนินถึงได้ไปพักที่นั่น

คำปรารภผู้จัดพิมพ์

หนังสือไก่เขี่ยแก้ว ได้ถูกจัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้งเพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ เนื่องในโอกาสงานฉลองพระเจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ ของหลวงปู่ทา จารุธัมโม อดีตประธานสงฆ์วัดถ้ำซับมืด และพระอริยเจ้าผู้มีธรรมงามพร้อม ซึ่งตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒ ณ วัดถ้ำซับมืด บ้านซับม่วง ตำบลจันทึก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

หลวงปู่ทา จารุธัมโม พระอริยเจ้าแห่งวัดถ้ำซับมืดนี้ ท่านเป็นศิษย์กรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่สำคัญรูปหนึ่ง โดยมีท่านพระอาจารย์มี ญาณมุนี พระอริยเจ้าแห่งวัดป่าสูงเนิน อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เป็นปฐมอาจารย์ของท่าน

หลวงปู่ทา เป็นพระอริยเจ้าที่ได้ปฏิบัติตามแบบอย่างอาจารย์ของท่านคือหลวงปู่มีเป็นอย่างดี ไม่มียิ่งหย่อนในหลักธรรมคำสอนของพระอาจารย์ เป็นพระที่รักษาขนบธรรมเนียมจารีตและแนวทางที่พระอาจารย์มี ได้พร่ำสอนไว้เป็นอย่างดี เป็นผู้ยินดีในความสงบวิเวก ปรารถนาความสงบเสมอ ปลีกตัวอยู่ผู้เดียวไม่คลุกคลีกับหมู่คณะ จึงทำให้ท่านเป็นพระผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เป็นเนื้อนาบุญอย่างแท้จริง เป็นแบบอย่างของสมณะที่ใช้ชีวิตในร่มกาสาวพัสตร์อย่างเรียบง่าย สันโดษ เสมอต้นเสมอปลายในวัตรปฏิบัติจนกระทั่งวาระสุดท้าย

ทางคณะผู้จัดพิมพ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทธรรมะในหนังสือ "ไก่เขี่ยแก้ว" ซึ่งพระครูญาณโศภิต ภิกขุ (พระอาจารย์มี ญาณมุนี) เป็นผู้แต่งนี้ จะสร้างประโยชน์ให้แก่ท่านอย่างมหาศาล หากว่าท่านได้นำมาอ่านและนำมาพิจารณาใช้

ในท้ายที่สุดนี้ ทางคณะผู้จัดพิมพ์ขอน้อมจิตคารวะต่อองค์หลวงปู่ทา จารุธัมโม พระอริยเจ้าของบรรดาลูกศิษย์ทั้งหลาย และหากคณะผู้จัดพิมพ์ได้ทำผิดพลาดบกพร่องประการใด ขอองค์หลวงปู่ทาได้โปรดเมตตาอโหสิกรรมด้วยเทอญฯ

คณะผู้จัดพิมพ์

สารบัญ

หน้า

นมตฺถุ สุคตสฺส

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา

สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ

พุทฺธ ธมฺมปทตฺถกถา

แปล กรรม ๓ อย่างนี้ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การยังกุศลให้ถึงพร้อม ๑ การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ๑ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โกหิ นาโถ ปโร สิยา

อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ

พุทฺธ ธมฺมปทตฺถกถา

แปล ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าพึงเป็นที่พึ่งได้ เมื่อบุคคลมีตนอันฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันเขาได้ด้วยยาก

พระพุทธเจ้าได้รับความสุขแท้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้หนึ่งในโลกได้ความสุขแท้ ความสุขที่มีอยู่ในโลกนี้เป็นอันมาก อันผู้เกิดมาแล้ว ย่อมปรารถนาเป็นอย่างยิ่ง ใคร ๆ ในโลกชื่อว่าเกิดมาแล้ว ไม่อยากได้ความสุขเป็นอันไม่มี พระพุทธเจ้าเป็นผู้ได้ความสุขอันจริงก่อนคนอื่น ละทุกข์เสียแล้วได้ สุขอย่างยิ่งยวดคือสุขในมรรคผลนิพพาน ไม่มีสุขอื่นยิ่งไปกว่า แลเป็นโลกุตรสุข เป็นสุขที่แน่นอน ไม่ใช่โลกียวิสัย ความสุขอันจริงที่มีในนิพพานนี้ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบ ด้วยพระปัญญาอันประเสริฐก่อนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยอย่างนี้ จึงได้สมกับเป็นนายกผู้นำของโลกไปในทางอันประเสริฐหาผู้อื่นจะสู้ได้ยากอย่างยิ่งที่มนุษย์ในสมัยโน้นแลสมัยปัจจุบันได้ถือเป็นตัวอย่าง สมควรจะถือเอาเป็นแบบอย่างได้ เพื่อได้ความจริงอันมีในโลกเป็นธรรมดาต่อไป

อนึ่ง ความรู้ ความเห็น และ ความได้สุข อย่างพระพุทธเจ้าได้นี้ ไม่ใช่ของอันจะพึงใช้ผู้อื่นเป็นทูตไปรู้ ไปเห็นมาแล้วให้มาบอกมาสอนพระพุทธเจ้าหรือสอนคนอื่นไม่ได้เป็นอันขาด แม้จะใช้ให้ไปเป็นแสน ๆ ก็ต้องไม่ได้ความ เป็นเรื่องของพระองค์ท่าน พระพุทธเจ้าต้องออกไปด้วยตนเองกล่าวว่าละปราสาทและช้างม้า ทั้งทรัพย์อื่นมากมายก่ายกอง โอรสและมเหสี ออกไปแล้วสำเร็จความปรารถนา

ในที่นี้ใคร่อยากจะกล่าวว่า ถ้าจะติดอยู่ใน รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ติดอยู่ในทรัพย์ ก็น่าให้พระพุทธเจ้านั้นแลติดอยู่

อย่าให้ท่านหนีได้ เพราะท่านมีปราสาทและทรัพย์ส่วนอื่น ช้างม้ามากมายยิ่งนัก ทั้งโอรสและมเหสี ที่ผู้มีนิด ๆ หน่อย ๆ อย่างพวกเราประชาชนส่วนมาก น่าจะละได้ง่ายได้เร็วยิ่งกว่า แต่ท่านละของอเนกอนันต์ พวกเราทำไม่ได้เช่นนั้น ไฉนจึงตรงกันข้าม คือพวกเรามีน้อยนัก แต่กลับละไม่ได้ เพราะปัญญาและบารมีอื่นอีกของท่านกับของพวกเรา มันไกลกันมากแสนที่จะไกล เหมือนอย่างว่าจะตัดเหล็กเส้นเท่าแข้งหรือเท่าขา ผู้มีปัญญาตัดด้วยเครื่องตัดครู่เดียวก็ขาดได้ แต่ผู้ไม่มีปัญญาเส้นเหล็กเล็กนิดหนึ่ง ใช้ปากกัดจะทำให้เหล็กขาดไม่ได้แม้สิ้นเวลานาน หรือกำกำปั้นสองมือแล้วเข้าไปเพื่อจะตีให้เสือตาย ก็เท่ากับเอากำปั้นเข้าไปให้เสือกัดตัวเท่านั้น เป็นอันสู้เสือไม่ได้ ไม่เป็นการจะฆ่าเสือให้ตายได้ ต่อเวลาอื่นมีอันจะสู้ได้เมื่อใดจึงจะสู้ได้เมื่อนั้น

พระพุทธเจ้าได้ไปค้นพบความสุขที่เป็นความสุขแท้ ไม่ใช่ความสุขที่ระคนด้วยทุกข์ไปตามกัน ได้ความเย็นแท้ไม่ใช่เย็นระคนด้วยความร้อนอย่างเย็นอื่น ที่เหมือนอย่างว่า มือข้างหนึ่งจับมือหม้อน้ำแต่ข้างหนึ่งจับไฟอย่างนี้ อนึ่ง พระพุทธเจ้าพระองค์ได้ฝึกใจ ทำสมาธิจิตให้ใจเข้มแข็งมาแล้วก่อนแต่ยังไม่ตรัสรู้ ใจอันฝึกดีแล้วทำให้ตั้งมั่นอยู่กับอารมณ์อันเดียวได้ ทำให้ชำนาญเป็นใจเข้มแข็งใจที่ทรมาน คือ ฝึกดีแล้วอย่างนี้ จะทำอะไรทั้งทางธรรมและทางโลกมักสำเร็จได้ดี ไม่เหมือนจิตฟุ้งซ่าน ที่ไม่มีหลักที่ทำกิจการให้สำเร็จเพื่อประโยชน์ได้ยาก

พระพุทธเจ้าสู้รบกับกิเลสมาร

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าว่าในทางสู้รบ พระพุทธองค์ท่านก็ได้ผ่านมาแล้วเป็นครั้งใหญ่หลวง พระองค์ได้เข้าสงครามต่อสู้กับข้าศึก คือพญามารอย่างเต็มกำลัง ที่ได้แก่ คราวพญามารยกทัพมารบจะแย่งเอาแท่นแก้ว กิเลสมาร คือ เจตสิกเครื่องฝ่ายร้ายสำหรับเกิดขึ้นกับใจ ทำใจให้เศร้าหมอง เฉพาะในที่นี้เมื่อพระองค์ท่านได้ทำทุกรกิริยา คือ ทำความเพียรอย่างลำบากตรากตรำมาได้ถึง ๖ ปีบริบูรณ์ ก็จะเกิดเหนื่อยใจ ท้อใจ เป็นต้น อันเป็นสิ่งที่จะให้กีดขวางที่จะสำเร็จโพธิญาณ

แต่ท่านผู้รจนาพรรณาในที่รจนาไว้เป็นการใหญ่ กล่าวถึงพระยาวัสสวดีมาราธิราชขี่ช้างคีรีเมฆถือกงจักร ยกกองทัพพร้อมด้วยเสนามารอย่างมหึมาคือมากมาย มาจะรบเอาแท่นแก้วพระพุทธเจ้าฯลฯ แล้วว่าพระพุทธเจ้า พระองค์ท่าน จึงกล่าว พระคาถาว่า **อายนฺตุ โภนฺโต อิธทานสีลา เนกฺขมฺมปญฺญา สห วิริยขนฺตี** เป็นต้น ถือเอาความโดยย่อว่า ดูก่อนบารมีทั้งหลาย เราได้สร้างได้เลี้ยงท่านมาสิ้นกาลนานเป็นอเนก ฯลฯ จงมาช่วยเราเวลานี้เถิด

เมื่อผจญสู้รบกันเป็นการใหญ่ยิ่งเช่นนั้นแล้ว ในที่สุดพระพุทธเจ้ามีชัย ข้างพญามารเป็นฝ่ายแพ้ดังนี้ อย่างนี้ก็ชื่อว่าสว่างเกิดขึ้นแล้วมืดก็ดับ เหมือนตะวันขึ้นแล้วมืดกลางคืนก็ดับไปกลายเป็นกลางวันฉะนั้น โดยธรรมดาเมื่อน้ำมากกว่าไฟนัก ไฟก็ดับ

เมื่อไฟมากกว่าน้ำนัก น้ำก็แห้ง แล้วแต่ข้างไหนจะมีกำลังกว่าข้างนั้นก็ชนะฝ่ายข้างตรงกันข้าม

ความมีชัยแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในที่นี้ชื่อว่าชนะประเสริฐกว่าชนะอื่นใด ๆ เพราะได้ความชนะภายในถึงขีดสุด กิเลสภายในอันเป็นเหตุให้เวียนเกิดเวียนดับวนกันอยู่ในสังสารวัฏมี **อวิชชา ตัณหา อุปาทาน** ฯลฯ หรือ **โลภะ โทสะ โมหะ** เป็นต้น เกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป เป็นการทำประโยชน์ให้แก่พระองค์เองให้ถึงพร้อม ที่พระองค์ได้ตรากตรำลำบากสร้างบารมีมา มี ทาน ศีล เป็นต้น สิ้นโกฏิแห่งกัลป์เป็นอันมาก และเป็นไปเพื่อประโยชน์ผู้อื่น เป็นอันมาก หาประมาณมิได้ คือสั่งสอนประชานิกรสัตว์ให้ได้รับรสพระธรรมเหลือที่จะมากต่อมาก ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์ตรัสว่า *"ตนเนออันใครชนะแล้วประเสริฐกว่า"* อันนี้เป็นดีเอาอย่างมาก ๆ ทีเดียว คือชนะตนคนเดียวได้เป็นประเสริฐยิ่ง

ดังจะกล่าวอีกทีหนึ่งว่า *"ถ้าผู้ใดชนะใจของตนอันเดียว ได้ชื่อว่าเป็น ผู้ชนะเลิศ"* ที่ชนะอันใดอันหนึ่งได้ที่ว่าเป็นอัศจรรย์นั้นก็ดีอยู่ แต่ชนะสิ่งที่เป็นภายนอกก็ชื่อว่ายังไม่สำคัญเท่าภายใน เพราะยังไม่ได้ความสุขอันยวดยิ่ง และอาจกลับแพ้อีกก็ได้ ถ้าชนะใจอันเป็นภายใน จึงได้ความสุขในโลก อย่างสันติสงบแท้ คำที่ว่าชนะหรือที่ว่าชนะใจนี้ หมายปรารภความดี ทำศีลเป็นบาท ทำสติอบรมใจ ทำให้เป็นและชินเคย ให้หยุดอยู่ได้ เป็นสมาธิและมั่นคง ทำปัญญาให้เกิดกล้า

เมื่อสติกับปัญญาเกิดกล้า ฆ่ากิเลสตาย ฆ่าความชั่วตาย ใจก็ยังอยู่ และอยู่ประกอบกับความบริสุทธิ์ ใจหมดพิษร้ายและสงบ

แล้ว และหยุดแล้ว ไม่ทำความชั่วต่อไป แต่ถ้าไม่ได้อย่างสูงอย่างกล้า ก็คือมีสติเตือนตัวสกัดเราไว้ ห้ามเราไว้ ไม่ให้กระทำความชั่วด้วย กาย วาจา ใจ เพราะมี **หิริโอตฺตปฺป** ละอายแก่ใจ และกลัวเกรงบาปที่เป็นทุจริตความชั่ว ทั้งที่ลับทั้งที่แจ้งได้ตามสามารถของตน เพียงเท่านี้ยังดี ชื่อว่าชนะตนได้อย่างหนึ่ง

พระพุทธเจ้านิพพาน ไม่เอาบารมีไปด้วย

อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ดับขันธ์นิพพานไป ท่านไม่ได้เอาบารมีไปนิพพานด้วย ท่านก็วางไว้ในศาสนาในโลกนี้ เพื่อผู้มีศรัทธาและปัญญา จะได้ปฏิบัติตามความสามารถของตน บารมี ๑๐ คือ **ทาน** การให้บริจาค ๑ **ศีล** การรักษากาย วาจา ให้ปกติเรียบร้อย ๑ **เนกฺขมฺม** การออกจากกาม ๑ **ปญฺญา** ความรอบรู้หรือรู้ทั่วถึง ๑ **วิริย** ความเพียร ๑ **ขนฺติ** ความอดใจหรืออดทน ๑ **สจฺจ** ความจริงกาย จริงวาจา จริงใจ ๑ **อธิฏฺฐาน** ความตั้งใจยิ่ง ๑ **เมตฺตา** ความรักใคร่ปรารถนาอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข ๑ **อุเปกฺขา** ความวางเฉยในอารมณ์ทั้งปวง ๑

ทั้ง ๑๐ อย่างที่กล่าวมานี้ ไม่พึงเข้าใจว่าเป็นของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แล้วไม่กล้าไม่อยากปฏิบัติกระทำตาม พึงเข้าใจว่าบารมีทั้ง ๑๐ เป็นพระธรรม เป็นธรรมที่ดีจริง และเป็นของกลาง ไม่ใช่ของผู้หนึ่งผู้ใด แต่พระพุทธเจ้า พระองค์สร้างสิ้นโกฏิแห่งกัลป์เป็นอันมาก เมื่อสร้างบารมีนี้เต็มบริบูรณ์ได้ดีแล้ว พระองค์ท่านก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า สำเร็จโพธิญาณ ด้วยกำลังบารมีของท่าน เมื่อท่านดับขันธ์ปรินิพพาน ท่านก็วางไว้ตามสภาพเดิม ให้เป็นของมีและอยู่ตามเดิม ท่านก็นิพพานแต่ส่วนตัวพระองค์ท่าน

เท่านั้น บารมี ๑๐ อย่างเป็นเสมือนสะพานข้ามแม่น้ำ ที่ผู้ใดไต่สะพานข้ามแล้วก็ไม่เอาสะพานไปด้วยอย่างเดียวกัน เมื่อผู้ใดในโลกนี้สร้างได้เต็มบริบูรณ์แล้วเมื่อใด ผู้นั้นก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า ไม่ใช่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า เฉพาะแต่พระพุทธเจ้าของเราพระองค์เดียว

อนึ่ง ถ้าผู้ใดสร้างบารมีไม่ได้บริบูรณ์ทุกอย่าง สร้างได้ คือปฏิบัติตามได้แต่เพียง ๒ อย่าง คือ ทาน ศีล เท่านี้ หรือปฏิบัติได้ทาน ศีล ปัญญา หรือได้ ๔ อย่าง ๕ อย่าง ก็แล้วแต่สามารถจะปฏิบัติได้ ก็จะได้กุศลบารมี ได้ผลได้ประโยชน์ ความสุขตามสมควรแก่กำลังของตน ๆ เมื่อทำได้ในบารมีใด ๆ ก็จะได้รับอานิสงส์แห่งบารมีนั้น ๆ ที่ให้ได้รับตามน้อยมาก ไม่ว่าบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ย่อมปฏิบัติได้ตามกำลังและความสามารถ ไม่มีการขัดข้องแต่อย่างใด มีแต่จะเป็นความดีอย่างเดียว

บารมี ๑๐ ไม่ใช่จะให้ได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าแต่อย่างเดียว

อีกอย่างหนึ่ง บารมีทั้ง ๑๐ อย่าง ที่เป็นศีลเป็นธรรมอันดีอันจริงและเป็นของไม่ตายในโลกนี้ ถ้าเมื่อได้สร้างบริบูรณ์เต็มที่แล้ว ไม่ใช่แต่จะให้ประเสริฐแต่ฆ่ากิเลสแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างเดียว พึงเข้าใจว่า อะไรมีในพระกาย คือ ตัวพระพุทธเจ้าแล้วเลยเป็นดีไปทั้งหมด ก็ด้วยอำนาจพระบารมีนั้นเองให้ดีให้ประเสริฐ พึงเห็นเช่น พระธาตุ คือ **เสมฺหํ** เสลด หรือ **เขฬะ** น้ำลาย ก็มีฤทธิ์มีเดชได้ หรือ รอยที่พระพุทธเจ้าทรงอธิษฐานเหยียบไว้ ที่เรียกว่า พระบาท ย่อมเป็นที่ให้เกิดปีติพอใจและให้เกิดเป็นบุญกุศลแก่ผู้ได้สักการะบูชาเป็นอันดี และที่นั้นอาจให้เกิดสักการะลาภโดยไม่เป็นการยากก็ได้

ถ้าอย่างว่ามานี้ ความประเสริฐหรือความดีของคนเราผู้ทำดี ไม่ได้หมายว่าอยู่เบื้องบน คือ ศีรษะหรือกลางตัว และแข้งขา คืออยู่เต็มทั่วตัว เหมือนอย่างพระบาทพูดง่าย ๆ ก็ว่ารอยพระพุทธเจ้าจนแต่รอยความดีก็ยังไปปรากฏอยู่ได้ให้เป็นกุศลแก่ผู้กราบนมัสการ ส่วนพระธาตุที่เป็นพระธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมเป็นอัศจรรย์ประกอบไปด้วยปาฏิหาริย์ เปล่งรัศมีฉายแสงแล้วเสด็จไปที่อื่นเองใกล้บ้างไกลบ้าง เมื่อสมควรแก่กาลเวลาแล้วก็เสด็จกลับมายังที่อยู่

ตามเดิมได้ เหมือนอย่างพระธาตุจอมทอง ได้ยินว่าพระธาตุจอมทองนี้เป็นธาตุ **เสมฺหํ** เสลดหรือน้ำมูก ย่อมเสด็จไปที่อื่นด้วยเปล่งรัศมีเป็นดวงใหญ่และสว่างได้กว้างมาก ครั้นแล้วก็เสด็จกลับมายังที่อยู่นั้นเอง และเป็นที่นับถือขึ้นบูชาสักการะบำเพ็ญกุศลแห่งศรัทธามหาชนเป็นอันมาก

เลยตรงกันข้ามกับร่างกายของปุถุชนคนสามัญ ดังที่มาในบาลีมีความว่า กายนี้มีวิญญาณไปปราศแล้ว อันเขาทิ้งเสียแล้วจักนอนทับแผ่นดินไม่นานหนอ ดังท่อนไม้อันหาประโยชน์มิได้ฉะนั้น เมื่อเป็นของพระพุทธเจ้าแล้ว ในพระกายนั้น แม้แต่เสลด หรือน้ำลาย เลยเป็นดีวิเศษยิ่งกว่าแก้วปกติหรือเพชรพลอยที่นิยมว่า ดีมีค่าเสียอีก หรือซ้ำที่ไม่ใช่ตัวองค์พระธาตุ เพียงแต่ทะนานที่ตักตวงพระธาตุ ที่โทณะพราหมณ์ตวงพระธาตุแบ่งให้กษัตริย์ ๘ หัวเมืองนั้น โทณะพราหมณ์ได้ไปแล้วบรรจุในพระสถูปให้ได้เป็นที่สักการะบูชาแห่งมหาชนทั้งหลาย ก็ยังเป็นที่เจริญจิตใจแห่งปวงชนได้เป็นการบำเพ็ญกุศลได้ดี ฯ

พระบรมธาตุ

วัดหลวงจอมทอง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ในวัดหลวงจอมทองนี้ มีพระธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งน่าสักการะบูชา น่ายินดีเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง มีท่านพระครูสุวรรณ์โมลี เจ้าคณะอำเภอ และมีเจ้าอาวาสวัดจอมทองนี้ชื่อว่าท่านพระครูสุวิทยธรรมเป็นเจ้าอาวาส ท่านทั้ง ๒ องค์นี้เป็นผู้รักษาปฏิบัติพระธาตุเป็นอย่างดี และวัดนี้เป็นที่เยือกเย็นสบายที่จะดูจะชมก็นับว่าวัดหนึ่งเป็นที่ดูได้ เป็นที่ศรัทธาสัปปุรุษเข้าวัดบำเพ็ญกุศล ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ทำจิตทำใจกันเป็นอันดี พระธาตุที่มีอยู่ในที่นี้นั้น ใส่โกฏิทอง (ทองคำ) แล้วเก็บไว้ที่ซึ่งนิยมเรียกกันว่า ปราสาทแก้วในวิหาร

พระธาตุนี้มีขนาดเท่าเมล็ดข้าวโพด มีสีขาวหม่นและเหลืองอ่อน ๆ และมีปาฏิหาริย์อย่างนี้ว่า บางครั้งเปล่งรัศมีทำแสงสว่างให้เป็นลำ คือ เป็นเลาขึ้นเบื้องบน เป็นเลาขนาดเท่าบาตร หรือที่เรียกว่า เท่าต้นตาลสูงขึ้นไปบน แล้วให้แสงสว่างให้แจ้งไปในบริเวณบ้านใหญ่ ประมาณแปดร้อยหลังคาเรือนแจ้งทั่วกันไปหมด ดูใบไม้เขียวใบไม้แห้งได้ตามสบายอย่างแจ่มแจ้ง ในเวลากลางคืนดึกประมาณ ๖ ทุ่ม (เที่ยงคืน) และแสงนั้นมีสีเป็น ๓ อย่างคือ สีเขียว ขาว เหลือง เป็นพร้อมกันทั้ง ๓ สีดังนี้ ในเมื่อเวลาเป็นแสงสว่างอยู่ ถ้ามีผู้จะเดินไปก็เดินผ่านไปได้ยาก คือ ให้ขนลุกขนพองแล้วไม่กล้าเดินได้

อนึ่ง บางครั้งพระธาตุนี้เสด็จออกไปเอง ไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง ซึ่งที่นั้นเป็นภูเขา (ดอย) ที่มีสิ่งสำคัญ คือ มีพระพุทธรูปอยู่ที่นั้น อันเป็นของตั้งแต่โบราณนานนักประมาณ ๑๐๐ กว่าปี (๑ ศตวรรษ) และเป็นที่สักการะบูชาแห่งมหาชน เป็นที่น่ายินดี น่ากราบไหว้ และเมื่อพระธาตุเสด็จไปนั้น ก็เป็นรัศมีฉายแสงออกไปให้สว่างรุ่งเรือง แผ่แสงออกไปกว้างไกลมาก คือ เป็นดวงกลมประมาณเท่าบาตร แล้วเสด็จไปด้วยสี ๓ อย่าง คือ สีแดง เขียว ขาว ไปพร้อมกัน เมื่อไปถึงที่ภูเขา อันพระพุทธรูปมีอยู่นั้น ก็ไปหายลงที่นั้น ครั้นเมื่อสมควรแก่เวลาแล้ว ก็เสด็จมายังที่อยู่ตามเดิม ซึ่งรู้กาลเวลาที่จะเสด็จกลับมาได้เองเป็นอย่างดียิ่ง เท่าที่กล่าวมาโดยย่อนี้ พอเป็นเครื่องพิจารณาแห่งพวกเราต่อไป

พระธาตุ เท่าที่กล่าวมาก็คือ สิ่งที่ไม่มีจิตวิญญาณ ไฉนจึงเปล่งรัศมีเป็นครั้งคราว แล้วเสด็จไปที่สำคัญ ๆ แล้วรู้เสด็จกลับมาที่อยู่เดิมได้ อันพุทธวิสัยนี้เหลือวิสัยนี้ที่พวกเราจะตามรู้ได้ นับเข้าในอจินไตยอย่างหนึ่ง คือ เป็นของที่ไม่ควรคิดให้เกินสามารถที่จะรู้ อนึ่ง ซึ่งเป็นที่น่ายินดี บารมี ๑๐ อย่าง มี **ทานบารมี** เป็นต้น มี **อุเปกขาบารมี** เป็นที่สุด ที่พระพุทธเจ้าทรงสร้างให้เต็มบริบูรณ์ แล้วทำให้พระพุทธเจ้า โดยเป็นพระธาตุก็ให้ทำปาฏิหาริย์ ซึ่งน่าอัศจรรย์และน่าเลื่อมใส การเป็นเช่นนี้ได้ก็ไม่ใช่อื่นไกล คือ อำนาจผลแห่งบารมีแห่งพระองค์นั้นเอง ที่สมควรพวกเราจะปฏิบัติได้ตามสามารถ ก็จะได้รับประโยชน์อันเป็นของตนตามมากน้อย โดยไม่ต้องสงสัย ฯ

พระบรมธาตุอีก

ต่อไปนี้ใคร่จะเขียนเรื่องพระธาตุอีกสักเรื่องหนึ่ง เพื่อผู้อ่านจะได้คิดหรืออ่านแปลก ๆ หน่อยหนึ่ง

ยังมีหญิง ๒ คน ในกาลไม่นานนัก คนหนึ่งชื่อ ยะเด้ เพราะแก่แล้วก็เรียก ยายยะเด้ คนหนึ่งชื่อ นางเสาร์ ยังมีคนชาวสวนคนหนึ่งได้ทำสวนเป็นอาชีพ ครั้นแล้วคนชาวสวนนี้ได้จ้างยายยะเด้กับนางเสาร์ สองคนนี้ไปหาขี้นกค้างคาว (ขี้เจีย) มาขายให้เพื่อใส่เป็นปุ๋ยในสวนผัก ยายยะเด้กับนางเสาร์ไปเอาขี้นกค้างคาวที่ถ้ำหนึ่งอันมีที่ภูเขาแห่งหนึ่ง และ ถ้ำนั้นเรียกว่า ถ้ำง่าว ภาษาอื่นเรียกคำ ง่าว นี้ว่า โง่ คือ ถ้ำนั้นเมื่อใครเข้าไปแล้วทำจิตใจให้โง่ไป แต่ภาษาเมืองนั้นเรียกความโง่ว่าง่าว

ครั้นแล้วจึงไปเห็นหม้อลูกหนึ่งมีอยู่ในถ้ำนั้น เมื่อเห็นว่าเป็นของแปลกจึงเอามาเปิดฝาออกดูบ้าง เมื่อเปิดฝาออกก็เห็นกับ (คำว่ากับจะเป็นอับหรือผะอบหรือแอบก็ไม่แน่) อยู่ข้างในอีกชั้นหนึ่ง และในกับนั้น มีพระธาตุอยู่ในนั้นขนาดเท่าเมล็ดข้าวโพด และมีช้อนทองคือช้อนทองคำและช้อนเงินอีกเป็น ๒ อย่าง ช้อนนี้สำหรับตักพระธาตุเวลาอาราธนาเชิญออกมาสรง ธรรมเนียมอาราธนาเชิญพระธาตุออกมาสรงไม่ใช้มือหยิบ เอาช้อนตักเชิญออกมา

เมื่อยายยะเด้กับนางเสาร์เห็นว่าเป็นของแปลกจึงเอามาบ้านด้วย ครั้นเอามานางเสาร์ก็อยากได้ไปไว้บ้านตัว ยายยะเด้ก็

อยากได้มาไว้ทางบ้านยายยะเด้ ยายยะเด้จึงว่ากูเห็นก่อนเอาไปไว้บ้านกูเถิด แล้วนางเสาร์ก็ยอมให้ไป และกิริยาอาการที่เอามาจากถ้ำนั้น เอาขึ้นกค้างคาวใส่ตะกร้าแล้วก็เอาใบตองพลวง ที่เรียกว่าตองกุงบ้าง เรียกว่าตองตึงบ้างปกบนขี้นกค้างคาวที่ปากตะกร้าแล้วเอาหม้อพระธาตุตั้งลงบนนั้นแล้วหาบมา เมื่อเอามาถึงบ้านแล้วก็เอาหม้อพระธาตุไว้ข้างเบื้องที่สูง

ครั้นเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วพอเวลากลางคืนดึกมากแล้ว (น่าจะเป็นเวลาตี ๑ หรือตี ๒ หรือตี ๓) พระธาตุ ก็เปล่งรัศมีฉายแสงออกสว่างไสว ไปหมดทั่วเรือนทั่วบ้าน เมื่อตื่นขึ้น ได้เห็นเช่นนั้นแล้วก็แปลกใจตกใจ ว่าเป็นอะไรอย่างนี้ ของอยู่ในหม้อนี่เองทำให้แจ้งให้สว่างอย่างนี้ เพราะยายยะเด้แกก็เป็นผู้หญิง แกก็ไม่รู้อะไรไปให้มากและแกก็ยังมีสติได้ดีว่าคิดจะเอาไปบ้านแก่บ้าน คือ บ้านผู้ใหญ่บ้าน

ครั้นแล้วที่สุดแกก็เข้าไปบ้านผู้ใหญ่บ้าน ตามความคิดเห็นแล้วผู้ใหญ่บ้านได้พิจารณาเห็นว่า เป็นพระธาตุของดีของประเสริฐสมควรจะเชิญเอาไปไว้วัด แล้วในที่สุด ก็ได้เชิญเอาไปไว้วัด ชื่อว่าวัดท่าข้าม โดยประชาชนทั้งหลายก็ปีติยินดีเป็นอันมาก ครั้นแล้วต่อมา วัดท่าข้ามนั้นก็เจริญดีขึ้นกว่าแต่ก่อนแต่เดิมมา ในกาลไม่นานที่หม้อพระธาตุตกไปอยู่ในถ้ำนี้จะเป็นด้วยเมื่อเก่าก่อน ผู้รักษาปฏิบัติพระธาตุ จะถูกกาลเวลามีข้าศึกสงครามแล้วกลัว พระธาตุจะตกไปในมือข้าศึก หรือจำเป็นจะได้อพยพย้ายบ้านเรือนไปอยู่ที่ใดที่อื่นจึงเอาพระธาตุไปซุกไว้ในถ้ำก็เลยรู้ไม่ได้ แลพระธาตุนี้ก็ถือกันว่าเป็นพระธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าฯ วัดท่าข้าม อำเภอแม่สะเลียงจังหวัดแม่ฮ่องสอน

พระธรรมคุณและพระธรรมไม่เสื่อม

สภาพที่ทรงอยู่เป็นธรรมดา ชื่อว่าพระธรรม ความไม่หวั่นไหวชื่อว่าพระธรรม ความเที่ยงธรรมชื่อว่าพระธรรม อนึ่ง พระธรรม คือ ศีลธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม วิมุตติญาณทัสสนธรรม มรรคธรรม ผลธรรม นิพพานธรรม ผู้ใดตั้งอยู่ในความไม่หวั่นไหว ในความเป็นยุติธรรม ในความเป็นกลาง ในความเที่ยงธรรม ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม หรือเรียกว่า ผู้มีธรรมมาตั้งอยู่ในใจ ตั้งอยู่ในตน

พระพุทธศาสนาอันได้แก่คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ **ธมฺโม จ วินโย จ** แปลความว่า ธรรมด้วยวินัยด้วย นี้ก็คือ ส่วนที่เป็นศีลและส่วนที่เป็นธรรม รวมเข้าเรียกว่าศีลธรรม หรือรวมเรียกว่าธรรม เป็นของบริสุทธิ์และสว่างแจ่มแจ้งอยู่เป็นนิตย์คือว่า ศีลฆ่ากิเลสอย่างหยาบ คือ ฆ่า โลภะ โทสะ โมหะ อย่างหยาบที่ให้ล่วงการทำบาปด้วยกาย วาจา ให้ดับไป สมาธิฆ่ากิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ อย่างกลาง ที่เรียกว่า นิวรณ์ ๕ ให้ดับไป ปัญญาฆ่ากิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ อย่างละเอียด ที่เรียก อนุสัย ๗ ให้ดับไป คราวนี้ก็ถึงวิมุตติความหลุดพ้นที่เป็นที่สุดแห่งพระพุทธศาสนา แล้วก็เป็นวิสุทธิ คือ กาย วาจา ใจ บริสุทธิ์ แลเป็นสันติ คือ ใจสงบยิ่ง แล้วก็นิพพานไปเอง

อย่างนี้ถือเอาความว่า เมื่อศีลฆ่ากิเลสอย่างหยาบดับไปแล้ว ความสุขก็เกิดขึ้นที่เราได้ขั้นหนึ่ง และใจเราก็รู้แจ้งที่ใจเราเองว่า มีความสุข มีความเย็นใจอย่างนี้ ๆ เมื่อสมาธิฆ่ากิเลสอย่างกลางให้ดับไปแล้ว ความสุขก็เกิดขึ้นอีกทีหนึ่ง แลเราก็รู้ได้ที่ใจเรานี้เองว่ามีความสุขและละเอียดเข้าไป สุขมากเข้าไปอีกทีหนึ่ง เพราะว่าการละกิเลสนั้น ๆ เมื่อละกิเลสได้มากเท่าใด ก็ได้รับความสุขมากเท่านั้น เมื่อปัญญาฆ่ากิเลสละเอียดให้ดับไปแล้ว ความสุขก็เกิดมากยิ่งขึ้น เมื่อใจได้รับความเบาความเบิกบาน ความแช่มชื่นคือสุขจริง ๆที่ใจตนแล้ว ก็เห็นก็รู้ได้เอง ไม่ต้องเชื่อแต่ผู้อื่นบอก

นี้เองที่ว่า **สวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** ที่แปลว่าพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว **สนฺทิฏฺฐิโก** เป็นของอันบุคคลพึงเห็นเอง หมดเรื่องที่จะถามผู้อื่นว่าพระธรรมมีคุณ มีประโยชน์จริงหรือให้ได้ความสุขจริงหรือ อย่างนี้เสียแล้ว เหมือนตนกินอาหารที่ดีมีเปรี้ยวหวาน ที่ปากตนแล้ว ก็หมดเรื่องที่จะถามหรือที่จะเชื่อแต่ผู้อื่นและเห็นอยู่เห็นได้ไม่เลือกกาลเวลา และมีอยู่แท้ไม่เลือกฤดู วันคืน เดือนปี ทั้งสิ้น และเป็นของจะเรียกผู้อื่นมาดูมาชมมาปฏิบัติได้ เพราะเป็นของดีแท้และเป็นของจะพึงน้อมพึงนำมาใส่ตนได้ ไม่เหลือวิสัย และพระธรรมทั้งดีทั้งจริง ดังกล่าวมานี้ เป็นของอันวิญญูชนผู้มีปัญญาจะพึงเห็นแจ้งเฉพาะตัว จะไปเห็นแทนคนอื่น ผู้ไม่มีปัญญา หรือไม่ได้ปฏิบัติตามธรรมนั้นไม่ได้

พระธรรมเท่าที่กล่าวมานี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ยังบริบูรณ์อยู่ไม่ได้สูญหายไปไหน อัฏฐังคิกมรรค คือ มรรคมีองค์ ๘ ที่สงเคราะห์เข้าในศีล สมาธิ ปัญญา ที่เป็นทางปฏิบัติให้ถึงนิพพานนั้น

ก็ยังบริบูรณ์ครบทั้ง ๘ เท่าเดิม ยังไม่ขาดสูญไปแต่องค์ใดองค์หนึ่ง เฉพาะอย่างยิ่ง พระรัตนตรัย คือ พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ก็ยังคง ๓ อยู่อย่างเดิม ไม่มีขาดตกบกพร่องแปรเป็นอื่น หรือ ศีล ๕ ก็คงเต็ม ๕ ไม่ได้ขาดหายไปไหน ที่จะได้ว่ายังเหลือแต่ศีล ๓ หรือ ศีล ๒ ศีล ๘ ก็อย่างเดียวกัน ก็ยังคง ๘ อยู่เท่าเดิม หรือถ้าว่าด้วย สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ ก็ยังเต็มส่วนบริบูรณ์ ครบอยู่ทุกอย่าง

เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าว่าเสื่อม ก็คือ พุทธบริษัท ๔ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เสื่อมเอง เพราะไม่ได้เรียน ไม่ได้ศึกษาให้รู้ ให้พอกันกับการศาสนา และไม่ได้ปฏิบัติตามพระศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นข้อปฏิบัติ เป็นต้น ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว หรือเฉพาะบางคน ถ้าหากว่ามีที่เห็นไปว่า พุทธศาสนานี้เป็นของเก่าแก่ไปแล้ว ถึงจะปฏิบัติเท่าไร ก็ไม่เห็นไปไหนมาไหน ไม่เป็นของแปลก ครั้นแล้วก็ทอดทิ้งศีลธรรมคำสั่งสอนเสียหมด ทั้งระเบียบธรรมเนียมประเพณีที่ดีเสียแล้ว ไปประพฤติทางอื่น อันเป็นทางไม่ชอบแก่ศีลธรรม เข้าใจว่ามีความสนุกมีความสุขอันเลอเลิศ

ดังที่กล่าวมานี้ ก็เป็นทางเสื่อมทางเศร้าหมองแห่งศาสนา แต่เสื่อมด้วยเหตุอย่างอื่นก็มีมากแล้วแต่เหตุการณ์ แต่ไม่ประสงค์จะนำมากล่าวในที่นี้ให้ทั่วถึง ที่เห็นว่าศาสนาเป็นของเก่าแล้ว หรือเห็นว่า เวลานี้ศาสนาล่วงไปมาก มรรคผลวายไปแล้ว หมดเขตที่จะได้มรรคผล ถึงจะปฏิบัติดีอย่างไรจะเอามรรคผลให้ได้ ก็ไม่ได้อยู่เอง ครั้นแล้วก็วางใจ ไม่เกี่ยวข้องกับวัดกับศาสนาไปทีเดียว อย่างนี้ดูเหมือนน่าสังเวชและน่าเสียดายกุศลและความสุขที่ตนจะได้

ซึ่งเป็นผู้ควรจะได้รับคุณความดีทุกหน้าที่ในทางนี้ ถ้าไม่ได้ไม่ถึงโลกุตระขั้นมรรคผล เมื่อให้เป็นกุศลเป็นบุญได้แล้ว ถึงเป็นโลกิยกุศลก็ยังดี

ที่กล่าวอย่างนี้แล้วใคร่อยากจะกล่าวสมมุติว่า มีบุรุษผู้หนึ่งตามืดบอดไม่เห็นแจ้งสว่างได้ เมื่อได้ยินว่าบ่อเพชรบ่อพลอยทางโน้นมีและ เพชรพลอยบ่อนี้มีมาก เหลือที่จะมากและไม่มีทางเลือกฤดูเดือนปีเลย ก็ไปขุดเพชรพลอยดูบ้าง เมื่อขุดแล้วในที่บริเวณนั้น ๆ ก็มากไปด้วยเพชรด้วยพลอย แต่ไม่รู้ว่าจะเอาเม็ดไหนที่จะเป็นเพชรเป็นพลอย ก็เลยไม่รับสะดวก มีแต่ความลำบากอยู่นั้นเอง จะเอาร่ำรวยให้มั่งให้มีก็เลยเอาไม่ได้ แล้วก็คิดไปต่าง ๆ บ้างว่า จะมีเพชรพลอยหรือไม่มีจริงอย่างไรก็ไม่แน่ เพราะเราก็ไม่เห็นแจ้งกับตาเราเองเป็นอันว่าลำบากเพราะไม่เห็นไม่รู้ พูดง่าย ๆ ว่าตาบอดไปขุดเพชรขุดพลอย เลยไม่ได้ความ

เมื่อเป็นเช่นนี้จะกล่าวให้โทษว่า ไม่มีเพชรพลอยหรือจะว่าเพชรบ่อนี้เก่าแก่ไปแล้ว เห็นจะเป็นที่ร่วงโรย เห็นจะไม่มีเพชรพลอยถ้าฝืนขุดไปก็จะมีแต่ความเหนื่อยความลำบากเปล่า เพราะไม่เห็นมีอะไรกับตาได้ ถ้าไปนั่งบ่นนั่งว่าให้โทษแก่บ่อเพชรบ่อพลอยอยู่อย่างนี้คนตาดีที่เขาไปขุดได้มาก ๆ เขาก็หัวเราะ ฉะนั้นจะไปติเตียนนินทาบ่อเพชรบ่อแก้วว่ามีโทษมากเพราะเก่าแล้ว และไม่มีเพชรมีแก้วไม่ได้ที่ไม่ได้เพชรพลอยให้เป็นลาภ เป็นรวยก็ด้วย เพราะตาของผู้ไปขุดไม่เห็นเอง ตกลงว่าโทษอยู่ที่ตาไม่เห็น ไม่ใช่โทษอยู่ที่ข้างบ่อเพชรบ่อแก้ว ส่วนบ่อและตัวเพชรพลอยหาโทษมิได้ เป็นของมีแท้

ผู้เห็นว่าพระพุทธศาสนานี้เป็นของเก่าแก่ ถึงจะปฏิบัติเท่าใดก็ไม่ได้มรรคผล เพราะหมดเขตมรรคผลจะเกิดจะมีเสียแล้ว ถึงจะว่ามีผู้ได้ผู้ถึง เราก็ไม่เห็นกับตาเรา ถ้าจะว่าศาสนามีมรรคมีผลไม่เลือกกาล ก็ไม่เห็นมีผู้ใดเป็นผู้ได้ผู้ถึง และตัวเราเองก็ไม่เห็นไปไหนมาไหน เหมือนบุรุษคนผู้เสียจักษุคือตาบอดไปขุดเพชรขุดพลอย เมื่อไม่ได้เพชรพลอยแล้ว ก็นั่งบ่นนั่งว่าบ่อเพชรบ่อพลอยฉะนั้น

อย่างหนึ่ง ใคร่จะกล่าวอุปมาแถมอีก คืออุปมาเหมือนทองคำที่เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์แล้ว บางคราวบางสมัยบุคคลไม่นิยม เขานิยมสิ่งอื่นไปเสีย ราคาทองคำก็ตกต่ำ แต่บางครั้งประชาชนไม่มีสิ่งอื่นจะนิยมกว่า ก็นิยมทองคำว่าเป็นดี ราคาทองคำก็สูงขึ้น ความเป็นเช่นนี้ไม่ใช่ทองคำเสื่อมลงและเจริญขึ้น คือเวลาทองคำราคาตกต่ำ ก็ไม่ใช่ทองคำนั้นเปลี่ยนรูปกลายเป็นของไม่บริสุทธิ์ไป และก็ไม่เสียใจว่าตนไม่มีใครนับถือแล้ว ก็กลายเป็นตะกั่วเป็นทองแดงทองเหลืองไป ก็คงเป็นทองคำอยู่เท่าเก่าคงที่

เมื่อสมัยใดคนนิยมทำราคาให้สูงขึ้น ก็คงเป็นทองอยู่เท่าเดิม และก็ไม่ดีใจเห่อเหิม แล้วกลายตัวให้เป็นทองวิเศษยิ่งขึ้น ก็ทรงตัวคงที่มีสีมีเนื้ออยู่เท่านั้นตามเคย และถ้าเมื่อบางคราวได้ลงไปอยู่ใต้ดินขี้โคลนได้ ๑๐ ปี ๑๐๐ ปี หรือยิ่งกว่านั้นไม่มีใครเห็นก็ทรงตัวเป็นทองคำอยู่ได้ ดินและขี้โคลนไม่สามารถจะทำให้ทองคำนั้นเสื่อมเสียแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง การเป็นอย่างนี้เมื่อคราวทองคำราคาต่ำก็เป็นด้วยคนทำราคาให้ต่ำเอง เมื่อคราวทองราคาสูงก็เป็นด้วยคนนิยมทำราคาให้สูงเอง ตกลงว่าเป็นเรื่องของคนตามยุคตามคราว

ศาสนาประกอบไปด้วยประโยชน์ที่ดี เป็นศีลธรรมอันดีอันจริง พระพุทธเจ้าแสดงไว้ทั้งส่วนโลกียธรรม ทั้งส่วนโลกุตรธรรม ก็เป็นของสว่างเป็นทางให้ไปสู่ความดี จนมรรคผลนิพพานก็เป็นอยู่อย่างนั้น แม้ถึงคราวที่คนไม่รู้ไม่เห็นหรือไม่ปฏิบัติตาม พระธรรมนั้นก็คงมีและบริสุทธิ์อยู่ไม่ได้เคลื่อนหนีสูญหายไปไหนจากโลกนี้ เป็นแต่คนไม่รู้ไม่เห็นเองเท่านั้น

ผู้ไม่ปฏิบัติไม่ได้ดื่มกินรสพระธรรม

ข้ออื่นยังมีอีก ผู้ถือพระพุทธศาสนาก็เป็นการดี ผู้เรียน ผู้ทรงจำพระพุทธศาสนาได้มากก็เป็นการดีย่อมเป็นที่ชอบยิ่ง เมื่อได้ปฏิบัติได้เท่าใดตามสามารถของตน ๆ ก็ได้รสปีติอิ่มใจตามมากน้อย แต่ว่าถ้าศาสนาอันประเสริฐ ประกอบด้วยรสให้เอิบอิ่มใจนี้ เมื่อยังไม่ได้นำมาปฏิบัติตาม ก็ยังไม่ได้ดื่มกินซึ่งรสพระธรรมเมื่อนั้น

ดังที่ท่านเปรียบไว้ว่า เหมือนคนเลี้ยงโคในวันหนึ่ง ๆ ก็จะต้องได้ตามฝูงโค ไล่ไปเลี้ยงที่มีหญ้าและน้ำ ครั้นถึงเวลาก็ต้อนโคกลับมาให้ได้และไม่ให้โคหาย การเป็นเช่นนี้คนเลี้ยงโคก็ได้ค่าจ้างไม่ขาดได้ แต่ไม่ได้กินรสแห่งน้ำนมโคที่ตนเลี้ยงและตามฝูงโคอยู่ทุกวัน เป็นแต่ได้ค่าจ้างเลี้ยงเท่านั้น

ดังมีที่มาจะถือเอาใจความว่า **พระนาคเสน** เรียนพระไตรปิฎกที่พระอาจารย์จบแล้ว ก็ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญอย่างดี แต่พระอาจารย์ได้เตือนพระนาคเสนว่า ดูก่อน นาคเสน ท่านได้เรียนพระไตรปิฎกจบแล้วนั้นก็เป็นการดี แต่ว่าคนเลี้ยงโคได้แต่ค่าจ้างเลี้ยงโคเท่านั้น ถ้าไม่ได้กินรสแห่งน้ำนมโค ก็ไม่รู้ว่าน้ำนมโคนั้นมีรสหวานมันเท่าไร มีรสดีเพียงไหนเลยรู้ไม่ได้ ส่วนน้ำนมโคนั้นก็ผู้เจ้าของโค ได้ดื่มกินรสแห่งน้ำนมโคนั้น

เมื่อพระนาคเสนได้ฟังอย่างนี้แต่พระอาจารย์ เพราะตนเป็นผู้เชี่ยวชาญมีปัญญาอยู่แล้ว ก็ได้สติและสะดุ้งในใจ รีบออกไปได้ที่

สงัดแล้ว บำเพ็ญสมณธรรมปฏิบัติตามที่ตนเรียนรู้ ไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหัตผล ถือเอาความว่าผู้รู้ศาสนา รู้ศีลรู้ธรรม แต่ถ้าเมื่อไม่ปฏิบัติตามศีลธรรมที่รู้แล้วก็ไม่ได้ปีติปราโมทย์ ยังไม่สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลผู้เข้าไปดื่มรสอันเกิดแต่วิเวก และรสธรรมเป็นที่เข้าไประงับ ดื่มรสปีติอันเกิดแต่ธรรม ย่อมไม่ได้ความกระวนกระวาย ไม่มีความเศร้าหมอง

ธรรมเป็นข้อ ๆ

ต่อไปนี้ใคร่จะเขียนธรรมเป็นข้อ ๆ เพื่อผู้อ่านพิจารณาดังนี้

๑. ความรักในโลกย่อมมีนานาประการ ถ้าจะกล่าวว่าความรักลูก ความรักเมีย เป็นยิ่งกว่าสิ่งอื่นและกล่าวว่ารักพ่อรักแม่เป็นความรักกว่าอะไรทั้งหมด บางคนก็ว่ารักศีลรักธรรมเป็นรักกว่าอะไรทั้งนั้น ก็เป็นสิ่งที่กล่าวทั้งหมดด้วยกัน หรืออาจกล่าวว่ารักวิชารักเรียนเป็นต้องรักกว่าสิ่งอะไร ๆ ในโลก ผู้ปรารถนาพุทธภูมิ หรืออัครสาวกภูมิ และปัจเจกภูมิก็น่าจะกล่าวว่า พุทธภูมิ ปัจเจกภูมิ อัครสาวกภูมิ เป็นที่รักอย่างยิ่งไม่มีอะไรสู้ได้ **แต่พึงรู้เถิดว่าความรักตนนั้นแล เป็นความรักยิ่งกว่าความรักทั้งหลาย ได้ที่มาในบาลีว่า *"นตฺถิ อตฺตสมํ เปมํ ความรักจะเสมอด้วยรักตนไม่มี"* รักสิ่งอื่นมากก็จริงอยู่ แต่ก็ต้องปรารภตนก่อน**

๒. แสงสว่างที่มีอยู่ในโลกนี้มากหลาย มีทั้งแสงพระอาทิตย์ที่สว่างไปได้ในที่ไกล และแสงพระจันทร์ก็นับว่าเป็นแสงสว่างหนึ่งได้ ยังแสงไฟปกติก็นับว่าอย่างหนึ่งเหมือนกัน ซ้ำยังประกอบไฟนั้นให้แสงสว่างเป็นพิเศษ ถ้าจะกล่าวว่าสิ่งเหล่านี้และสว่างมากก็ชอบอยู่แล **แต่พึงรู้เถิดว่าแสงสว่างคือปัญญา เป็นสว่างกว่าแสงสว่างทั้งหลาย ได้ในบาลีเป็นใจความว่า *"แสงสว่างจะเสมอด้วยปัญญาไม่มี"* ความสว่างอย่างอื่นเป็นแต่สว่างภายนอกจะส่องไปให้เห็นกรรมว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เช่นนี้เป็นต้น ก็ส่องไปให้ไม่ถึง แต่ปัญญา**

ย่อมสว่างไปได้โดยประการทั้งปวง ไม่มีอะไรส่องถึงเท่าปัญญาได้ ถึงแม้จะมีสิ่งที่อยู่ใต้น้ำหรือใต้ดิน ปัญญาย่อมส่องได้ หรือฝ่ายธรรมที่เป็นโลกียธรรมถึงโลกุตรธรรม มรรคผลนิพพาน ปัญญาก็ทำให้แจ้งได้

๓. คนเราย่อมมีการเมาอยู่แล บางครั้งก็เมาฝิ่น บางครั้งก็เมากัญชา และบางทีก็เมาอาหารที่เรากินอันใดอันหนึ่งก็มี เมาอย่างที่กล่าวมานี้ก็เป็นอย่างหนึ่ง และก็อาจเป็นได้ **แต่ให้คิดเห็นไปอีกว่า เมาโลกีย์ลืมตาย เมากายลืมแก่ เมาเมียลืมแม่ เมาชอบเนื้อลืมกรุณา เมาสุราลืมคำสัตย์**

๔. คนเราย่อมให้กันในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นมาแต่นมนาน ให้เป็นการตอบแทนบุญคุณ อย่างให้พ่อให้แม่ก็มี หรือให้ด้วยเพราะกรุณาแก่ผู้ขอก็มี **แต่ในที่นี้ใคร่จะกล่าวอีกทีว่า ผู้ซาวอยู่ที่มือ ผู้ถืออยู่ที่โกรธ ผู้ให้คุณให้โทษอยู่ที่กรรม (ทำดีทำชั่ว) ทำดีให้รับผลดี ทำชั่วให้รับผลชั่ว**

๕. วาจาที่คนเราต้องพูดต้องกล่าว มีมากหลาย บางคนก็มักบรรยายความให้มากได้ บางคนก็พูดน้อยและแต่บางคนก็มักกล่าวพอประมาณ การเจรจาดังที่กล่าวมาก็ยังดีย่อมจะพอฟังได้ แต่พึงรู้ว่า วาจาแม้สักร้อยหนึ่งหรือยิ่งมากกว่าพัน ถ้าวาจานั้นฟังไม่ได้ปัญญาเครื่องรู้ และไม่ได้สติเครื่องตื่นเครื่องเตือนใจอันใดได้ วาจานั้นยังไม่ประเสริฐ **แต่วาจาใดฟังแล้วแม้เล็กน้อยแต่ฟังได้สติ วาจานั้นคำเดียวยังดีกว่า ได้ในบาลีที่มามีใจความว่า วาจาแม้สักพันหนึ่ง แต่ไม่แสดงประโยชน์ (ฟังไม่เป็นที่สงบระงับได้)**

วาจานั้นยังไม่ประเสริฐ **ผู้ใดกล่าวคาถา แม้บทหนึ่งฟังเป็นที่สงบระงับได้ คาถาที่ผู้นั้นกล่าวแล้วนั้นบทเดียวประเสริฐกว่า**

๖. วาจาที่กล่าว ถ้าเว้นวาจาส่อเสียด เว้นวาจามุสาได้ก็เป็นการดี ที่กล่าวแล้วเว้นคำหยาบ เว้นคำเพ้อเจ้อได้ก็เป็นการดี **แต่พึงรู้ว่า วาจาที่ผู้ใดกล่าวด้วยปัญญาแสดงเหตุด้วย แสดงผลด้วย คือพูดมีเหตุผลและประกอบด้วยปัญญา วาจาของผู้นั้นจึงไพเราะ**

๗. ไฟใดที่เกิดแล้วที่บ้านนอกและในเมืองที่ว่าร้อน หรือไฟใดที่เกิดในภูเขาแลในป่าที่ราบ หรือที่ดอนและที่ใด ๆ ทั้งหมด ไฟเหล่านี้ไม่ปรากฏว่าจะให้ลำบากด้วยร้อนเท่าใดนัก และเป็นไฟภายนอกหรือร้อนแต่พระอาทิตย์ก็ไม่ร้ายแรงเสียอีก **แต่ว่าไฟที่ให้ร้อนจะเสมอด้วยไฟ คือ ราคะ ไฟ คือ โทสะ ไฟ คือ โมหะ ไม่มีเลยในโลก ที่ยากอย่างยิ่งอันผู้หวังจะดับแล้วให้ใจนั้นถึงความสุขอันแท้จริงได้**

๘. ถ้าจะกล่าวใกล้ ๆ ว่าทุกข์ เกิดแต่ความยากจน ไม่มีทรัพย์ ทุกข์เกิดแต่ความไม่มีทรัพย์จะจ่าย บริโภค เครื่องนุ่งห่มที่อยู่ที่นอน ทุกข์เกิดแต่เพราะเป็นหนี้ท่านผู้อื่น ทุกข์เกิดแต่ประกอบการงานทางผิดมากด้วยโทษอย่างนี้ก็ฟังได้ **แต่พึงรู้เถิดทุกข์ในโลกจะเสมอด้วยขันธ์ ๕ ไม่มี**

๙. ถ้าจะกล่าวว่าความประจวบกับสิ่งที่ไม่ชอบใจเป็นทุกข์ ความพรากจากความรักของชอบใจเป็นทุกข์ ความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ตามปรารถนาเป็นทุกข์ ก็ยิ่งเป็นการถูกต้อง **ก็แต่พึงเข้าใจอีกว่า ความทุกข์ยิ่งกว่าความไม่สงบไม่มี ไม่สงบกาย ไม่สงบวาจา ไม่สงบใจลงได้ เพราะ อวิชชา ตัณหา เป็นทุกข์อย่างยิ่ง**

๑๐. ความไปย่อมมีมากอย่างมีนานาประการ ไปทำการค้า ย่อมได้กล่าวว่าไปนานหรือไปช้า ได้กลับมาช้าหรือมาเร็ว ไปไม่กลับมาก็มีอยู่บ้าง ไปผิดหรือไปชอบ อันนั้นก็แล้วแต่เหตุการณ์และรู้กันอยู่แล้วว่ามักไปด้วยเท้าปกติ **แต่ให้คิดไปอีกทีหนึ่งว่า ผู้กินอยู่ที่ปาก ผู้ยากที่ใจ ผู้ไปอยู่ที่ท้อง**

๑๑. ใครเรียนใครก็รู้สิ่งทั้งหลาย ใครเรียนช่างไม้ก็รู้ช่างไม้โดยการ ใครเรียนแพทย์เยียวยาพยาบาลก็รู้ได้ดีในทางนั้นทั้งภายในและภายนอก ใครเรียนวิศวกรรม พาณิชยกรรม กสิกรรมแต่ละอย่างก็อาจรู้ได้ตามวิชา และย่อมได้ย่อมมีเป็นส่วนมาก เหล่านี้นักปราชญ์ทั้งหลายไม่กล่าวว่าหาได้ยากนัก **แต่พึงรู้ว่า *"บุคคลผู้รู้คุณของผู้อื่นที่ทำให้แก่ตนแล้วตอบแทน"* ความรู้อย่างนี้เป็นคุณธรรมของผู้ดีที่หาได้ยากในโลก ถ้าหากมีอยู่และหาได้แล้วผู้นั้นควรชมและควรถือเป็นแบบอย่างได้**

๑๒. ความมีทรัพย์เป็นวิญญาณกทรัพย์ ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้น อวิญญาณกทรัพย์ แก้ว แหวน เงิน ทอง เป็นต้น ความมีดังที่กล่าวมานี้ มีนั้นแลเป็นดี ใครเลยจะไม่กล่าวว่า ความมีทรัพย์เป็นของดีในโลก ซึ่งทำให้ได้ความสุขความสนุกใจแก่ผู้มั่งมีเหลือที่จะกล่าวให้ทั่วถึง **แต่พึงรู้เถิดว่า ยังเป็นความมีภายนอกอยู่ก่อนที่เป็นทรัพย์นอกตัว ก็แต่ว่าศีลธรรมในที่นี้ชื่อว่าเป็นทรัพย์ในตัวแท้ที่ไม่มีภัยแก่ผู้ทรงศีลผู้รักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้**

ภัย คือ โจร ไฟไหม้ น้ำท่วม ไม่มีแก่ศีลธรรม ศีล แปลว่า ทรงไว้หรือตั้งไว้เพื่อกุศลธรรมทั้งปวง ศีล แปลว่า อุดม ศีล แปลว่า เย็น ศีล แปลว่า อันบัณฑิตพึงส้องเสพ คือรักษาเป็นอย่างดี และ

เป็นที่สรรเสริญแห่งนักปราชญ์ทั้งหลาย" มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ในบาลีเป็นใจความว่า *"ก็ผู้ใดมีศีลชั่วเลวทราม (คือความประพฤติชั่วเลวทราม) มีใจไม่มั่นคงพึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี (ไม่ประเสริฐ) ผู้มีศีลและมีความเพ่งพิจารณาวันเดียวประเสริฐกว่า"* **ความว่าผู้ไม่มีศีลธรรม ให้วันคืนล่วงไปได้ร้อยปี วันคืนของผู้นั้นยังไม่ประเสริฐ แต่ผู้มีศีลธรรมดี มีความเพ่งพิจารณาให้วันคืนล่วงไปวันเดียวประเสริฐกว่านั้น**

๑๓. การกล่าวสั่งสอนกันได้เคยมีมาแล้วแต่โบราณกาล การให้โอวาทการฝึกการอบรมย่อมทำประโยชน์ให้เกิดขึ้น ก็แต่มีความในภาษิตว่า ผู้จะสอนยังไม่สอนตนก่อน ผู้จะให้โอวาทยังไม่ให้โอวาทตนเอง ภาษิตหรือโอวาทนั้นยังไม่ขลังและไม่ไพเราะ **พึงรู้ว่าบุคคลเมื่อจะสอนผู้อื่นอย่างใด พึงทำตนอย่างนั้นก่อน ถ้าเมื่อบิดาหรือมารดาจะสอนบุตรอย่างใด ก็ควรทำตนอย่างนั้น จะห้ามผู้อื่นฉันใด ก็พึงห้ามตนฉันนั้นก่อน แล้วจึงห้ามผู้อื่นภายหลัง โอวาทนั้นจึงไพเราะได้จึงไม่ลำบาก ได้ในบาลี "บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน จึงสอนผู้อื่นภายหลังจึงไม่ลำบาก" ดังนี้**

๑๔. การให้โอวาท การกล่าวสอนคนอื่นได้มีมาแล้วมากหลาย และย่อมได้ผลดีมาก็มากต่อมาก ไม่ว่ากิจการใด ๆ และตรงกันข้ามที่ไม่ได้ผลก็ย่อมมี คือมีได้ก็ย่อมมีเสีย ก็แต่ในที่นี้ เมื่อคิดไปก็ให้ใคร่กล่าวว่า ผู้อื่นสอนได้ยากก็ตามที แต่ไฉนย่อมมีในที่มาว่าตนเองสอนได้ยาก แทนที่ว่ากายตนเองก็อยู่ที่ตนและอยู่ในที่ใกล้วาจาตนเองก็อยู่ที่ตน ใจของตนเองก็อยู่ที่ตนและอยู่ในที่ใกล้อย่างยิ่งแล้วจะสอนง่ายมิใช่หรือ ไฉนจึงต้องตรงกันข้ามว่า **ตนเองสอนได้ยาก**

ได้ในบาลีเป็นใจความว่า **"ถ้าว่าบุคคลจะสอนผู้อื่นฉันใด ควรทำตามฉันนั้น ฝึกตนดีแล้วหนอจึงฝึกผู้อื่น ได้ยินว่าตนเองฝึกได้ยาก"**

๑๕. ผู้ใดผจญคนร้ายได้ตั้งหมื่นหรือตั้งแสนก็ดี สู้จระเข้และมังกรหรือพาลไพรได้ถึงล้านก็ดี หรือ สู้เสือสู้หมีฝูงโคและหมู่ช้างได้ตั้งหมื่น จะว่าเป็นผู้มีชัยน่าอัศจรรย์ก็จริงยังฟังได้ แต่ยังไม่ใช่ผู้ชนะประเสริฐก่อน **พึงรู้ว่า ถ้าผู้ใดชนะใจตนอันเดียว ได้ชื่อว่ามีชัยเป็นผู้ชนะเลิศ** ถ้าเราแพ้ใจที่ประกอบด้วยความหลง และความอยากนี้ มันก็ให้เราอยู่ใต้เหลือที่จะยุ่งยาก ถ้าเราเอาชนะได้เราก็ใช้มันบ้าง คราวนี้ได้อยู่เหนืออยู่สูง นี้หมายใจที่ฝึกดีแล้วในขั้นหนึ่ง ถ้าใจใคร่จะทำในทางผิด มีสติชักให้หยุดได้ มีสติเตือนไปในทางชอบแล้วแต่สิ่งอันนี้ นี้ก็ชื่อว่าชนะอย่างหนึ่ง

๑๖. ผู้ใดได้ทำคุณแก่คนอื่นแล้วมากหลายได้หยิบยกสิ่งที่มีของตนให้แก่กันเป็นอเนก ได้มากแล้วขวนขวายช่วยคนอื่น ด้วยเมตตาจิตและกรุณาจิตเป็นเที่ยง การทำได้แล้วนี้เป็นการทำดีทำชอบแก่ตนและคนอื่นแท้ **แต่พึงรู้เถิดว่า ความสุขจะมีแต่ผู้ให้ ก็คือไม่หวังแม้การตอบแทน ถ้าหวังว่าจะได้การตอบแทนมาแล้วทุกอย่าง ก็เป็นความหวังโดยเขลาโดยโง่**

๑๗. ไม้คดเขาก็ใช้ทำขอและในงานมีนานาอเนก ทำกงล้อหรือแอกไถ ทำอะไร ๆ หลายอย่างยังมีมาก เหล็กงอคนก็ยังปรารถนาทำการงานให้มากได้ แม้ทางคดก็ยังได้เดินให้สำเร็จงานไม่ใช่น้อย **แต่ คนคด หรือเรียกว่า คดคน นี้** ใช้อะไรไม่ได้ **ควรลี้หลีกหนี** ให้นึกไปว่า ถ้าผัวเมียคิดคดไม่สัตย์ซื่อต่อกัน เป็นต้นจะเป็นอย่างไร หาความสุขความเจริญมิได้เลย

๑๘. ความตื่นในโลกนี้หลายประการ ตื่นข่าวมักหาแก่นสารได้ยาก ตื่นมงคลกาลก็มีอยู่บ้างแล้วแต่ผู้ถือ แต่ตื่นยังมีอีก ตื่นไปกระทำการกสิกรรม วาณิชยกรรม การทำนา และ การค้า หรือทำสวน ทำไร่ อันเป็นประโยชน์แก่ตนนับว่าเป็นการดี ตื่นเพื่อประกอบทางของแพทย์ หรือราชการอันไม่ผิดทางแห่งความเป็นธรรมก็นับว่าเป็นการตื่นดีด้วยกันทั้งนั้น **แต่พึงรู้เถิดว่า ความตื่นทั้งหลายดังกล่าว มานี้ยังไม่ประเสริฐก่อน แต่ตื่นปัญญา คือปัญญาเกิดเป็นประเสริฐกว่าตื่นทั้งหลายในโลก**

๑๙. ใครได้กลิ่นดอกไม้หรือเครื่องหอมที่ทำโดยนานาประการก็เป็นความดี อันกล่าวว่าได้กลิ่นหอมเป็นดี เพราะเป็นที่เพลิดเพลินใจก็จริง แต่อันนี้เป็นกลิ่นปกติไม่ใช่กลิ่นหอมอย่างสูง **พึงรู้ว่า กลิ่นดอกไม้ก็หอมไปได้แต่ตามลม กลิ่นจันทน์ หรือกฤษณา และกระลำพัก* ก็หอมไปได้แต่ตามลม กลิ่นเครื่องหอมที่ทำขึ้นก็หอมจริงด้วยกันทั้งหมด แต่ก็หอมไปได้แต่ตามลม จะหอมไปทวนลมเหนือลมไม่ได้ ก็แต่ว่ากลิ่นแห่งศีลเป็นเยี่ยมกว่ากลิ่นทั้งหลายเหล่านี้ เพราะกลิ่นแห่งศีลย่อมหอมไปได้ทั้งตามลม ทั้งเหนือลม และทางขวาง**

๒๐. ความได้ฟังเสียงขับร้องไพเราะเสนาะโสต คือ เพราะหูก็เป็นความดี ได้ฟังเสียงฆ้อง เสียงกลอง หรือนกกาเหว่าแลเสียงกาเสียงอูฐ ฟ้าร่ำร้องก็ดีย่อมมีอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างเยี่ยม **พึงรู้ว่า ถ้าเมื่อ**

**กระลำพัก* (น) เนื้อไม้หอมอย่างดีที่หนึ่ง เกิดจากแก่นไม้เป็นโรค โรคนี้ลงจับต้นไม้ใดจะทำให้ต้นไม้นั้นตายและทำให้เนื้อไม้หอม

ได้ฟังพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม หรือได้ฟังพระสงฆ์แสดงธรรม แล้วเห็นธรรมด้วยปัญญา นี้แลเป็นความได้ฟังอย่างเยี่ยม เพราะเป็นไปเพื่อรู้ยิ่งเห็นจริง เป็นไปเพื่อรู้ดีรู้ชอบ เป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ หรือแม้ได้ฟังครูหรือได้ฟังอาจารย์อธิบายสอนวิชาเพื่อรู้ ก็ชื่อว่าได้ ฟังดีในที่นี้

๒๑. ในโลกอันกว้างใหญ่ไพศาล หมู่มนุษย์มีนานาประการต่างชาติต่างหมู่เหล่า ต่างก็มีผู้ที่เป็นหัวหน้านำไปเพื่อประโยชน์ของตนนั้น ๆ พระพุทธเจ้าก็นับว่าผู้หนึ่งที่เป็นนายกผู้นำประเสริฐในโลกเพื่อทางไปสู่สุขอันจริง เป็นตัวอย่างอันดี เป็นสูงสุดของเทวดาแลมนุษย์ทั้งหลาย คือ สันติ ความสงบ (นิพพาน) เป็นความสุขอย่างยอดยิ่ง ถึงอย่างนี้ก็ดีก็ประเสริฐอยู่แท้แต่ก็ยังเป็นภายนอก **พึงรู้ว่า ผู้ถึงก่อนผู้เป็นหัวหน้าภายใน คือใจนี้แล เป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าที่สำคัญจริง** เพราะว่า ถ้าใจชั่วใจได้เห็นผิดไป โจรเห็นโจรหรือคนมีเวรเห็นคนมีเวรก็ไม่ร้ายเท่านี้ได้ ความประพฤติก็จะผิดไปได้ร้อยแปดพันประการไม่มีที่สุด ถ้าเมื่อใจดีแล้ว มารดา บิดา หรือญาติมิตรสหายจะทำให้ก็ไม่ประเสริฐเท่าได้ทีเดียว ความประพฤติและความเจริญก็จะตามมาภายหลัง

เพราะใจดีแล้วนั้นหาที่สุดมิได้ ได้ในที่มาโดยบาลีมีใจความว่า "ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน มีใจประเสริฐกว่า สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าใจชั่วแล้วจะพูดอยู่ก็ชั่ว จะทำอยู่ก็ชั่ว เพราะความชั่วนั้นทุกข์ย่อมตามผู้นั้นไป เหมือนล้อเกวียนตามรอยเท้าแห่งโคไปฉะนั้น" **ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน มีใจประเสริฐกว่า สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าใจ**

ผ่องใส (ใจดี) แล้ว จะทำอยู่ก็ผ่องใส จะพูดอยู่ก็ผ่องใส เพราะความผ่องใสนั้นสุขย่อมตามผู้นั้นไปเหมือนเงาตามตนไปฉะนั้น

๒๒. ในเมื่อทรัพย์ทั้งหลายมีอยู่ ที่รู้กันอยู่แล้วทั่วไปในโลก คือ วิญญาณกทรัพย์ มี ช้าง ม้า เป็นต้น และ อวิญญาณกทรัพย์ มี เงินทอง นาสวน บ้านเรือน เป็นต้น รู้แล้วว่าเป็นของดีมีค่า ทั้งที่เป็นประโยชน์และความสุขแก่โลกทั้งปวงได้ แต่ถึงอย่างนี้ก็เพราะด้วยเป็นทรัพย์ภายนอก ยังประกอบไปด้วยภัย มีโจรภัย เป็นต้น จึงกล่าวว่าทรัพย์ทั้งหลายดังกล่าวมาแล้วนั้น มีช้างม้าแลเงินทอง เป็นต้น **ปัญญาประเสริฐกว่า คือ ปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งหลายเหล่านั้น** มีที่มาในบาลีว่า

ชีวเตวาปิ สปฺปญฺโญ อปิ วิตฺตปริกฺขยา

ปญฺญาย จ อลาเภน วิตฺตวาปิ น ชีวติ

แปลว่า ผู้มีปัญญาถึงแม้ทรัพย์จะสิ้นไปก็ยังเป็นอยู่ได้ แต่เพราะไม่มีปัญญา (คือไม่มีปัญญา) ถึงมีทรัพย์ก็เป็นอยู่ไม่ได้

๒๓. หม้อใบใดมิได้ใส่น้ำให้เต็ม หม้อใบนั้นมีเสียงดีก้องนัก หม้อใบใดใส่น้ำให้เต็ม หม้อใบนั้นย่อมเงียบเสียงสงบอยู่ **คนพาลท่านกล่าวไว้ว่า เหมือนหม้ออันมีน้ำได้ครึ่งหนึ่ง ย่อมจะมีเสียงสนั่นลั่นไป ส่วนว่าผู้เป็นบัณฑิตนักปราชญ์นั้น เหมือนหม้อน้ำอันเต็มจะได้อวดอ้างคุยโอ้หามิได้**

๒๔. ถ้าไม่เห็นศีลธรรมศาสนา เป็นเพียงหญ้าปากคอกจะดีมาก ถ้าไม่เห็นกับตาจะไม่เชื่ออย่างนั้นหรือ ถ้าอย่างนั้นบางวันนอนฝันว่าได้เงินได้ทองหรือฝันว่าได้ปลา เมื่อตื่นขึ้นมาไม่เห็นปลาจะว่าตนนอนไม่ฝันอย่างนั้นหรือ หรือเดินทางไปบ้านไกลไปเห็นป้าย

ที่เขาทำลูกศรไว้ด้วยและสับเป็นตัวหนังสือไว้ด้วย ถ้าไม่เห็นบ้านที่ลูกศรชี้ไปและตัวหนังสือบอกนั้นกับตาเองจะไม่เชื่อหรือ ต้องให้เห็นกับตาจึงจะเชื่ออย่างนั้นหรือ ถ้าไม่เชื่อลูกศรกับหนังสือที่ป้ายนั้นจะว่าโง่หรือฉลาด ถ้าเชื่อลูกศรกับหนังสือจะว่าโง่หรือฉลาด

๒๕. พระพุทธศาสนา มีเหตุผลตามเป็นจริงอย่างไร พระพุทธเจ้าแสดงมีบทบาทดีมาก เหมือนอย่างดิน น้ำ ไฟ ลม ที่มีจริงอยู่อย่างนี้ ดินมีเพชรมีพลอย เป็นต้น น้ำมีประโยชน์ดังที่รู้กัน ลมมีประโยชน์ดังที่รู้อยู่แล้ว แต่อย่างลมหายใจเข้าออก ไม่ใคร่จะมีผู้นึกถึงเลย **ศาสนาศีลธรรมเวลานี้ ทั้งที่เป็นของมีและทั้งดีทั้งจริง แต่ไม่ใคร่จะมีผู้นึกถึง** เหมือนลมหายใจก็เหมือนกัน เมื่อถึงเวลากินก็นึกถึงข้าวนึกถึงแกงไปเสีย เมื่อถึงเวลาอาบก็นึกถึงน้ำที่แม่น้ำหรือที่บ่อ แต่ลมหายใจนี้ ทั้งที่ให้เป็นชีวิตก็ไม่ใคร่จะมีผู้เอาใจใส่ คือไม่ใคร่คิดเห็น

๒๖. ไม่ว่าในถิ่นใด ๆ ทั้งหมดทั่วไป ถ้าว่าบุคคลในถิ่นนั้น ๆ มีศีลธรรมพอตัว มีทรัพย์พอกิน มีปัญญาพอใช้ ก็หายลักหายขโมยเท่านั้นเอง ถ้าว่าไม่ว่าถิ่นใดดังกล่าวแล้ว **ถ้าว่าประชาชนไม่มีศีลธรรมพอตัว (ไม่มีศีลธรรมในตัวหรือติดตัว) ไม่มีทรัพย์พอกิน ไม่มีปัญญาพอใช้ ทีนี้ก็ขโมยเท่านั้นเอง**

๒๗. คนพาลที่ไม่ได้ประโยชน์ทั้งสองอย่าง คือ ไม่ได้ประโยชน์ตนแลประโยชน์คนอื่น เมื่อเข้าไปใกล้บัณฑิตจนตลอดชีวิตก็รู้ธรรมไม่ได้ เหมือนช้อน (หรือทัพพี) ไม่รู้รสแกงฉะนั้น **แต่ว่าวิญญูชนผู้มีปัญญา ที่มีประโยชน์ทั้งสองคือได้ประโยชน์ตนแล**

ประโยชน์ผู้อื่น เมื่อได้เข้าไปใกล้บัณฑิตแม้ครู่หนึ่ง ย่อมรู้ธรรมได้ฉับพลัน เหมือนลิ้นรู้รสแกงฉะนั้น

๒๘. ในโลกนี้อันกว้างใหญ่โดยธรรมดา ถ้าไม่มีสุริยสัญจรให้แสงสว่างได้ โลกนั้นถึงจะงามอยู่แล้วชื่อว่าไม่มีงาม โลกใดที่พระอาทิตย์อุทัยสัญจรผ่านได้ ให้แสงสว่างเรืองโรจน์ โลกนั้นถึงจะเป็นต่างรูปร่างก็คงชื่อว่า สวยงามแท้ รูปกายของคนเรามีมาก รูปใดถึงจะสวยอย่างลอยเลิศประการใดก็ตาม ถ้าขาดปัญญาและความประพฤติดีนี้เสียแล้วห่อนได้งามเลย รูปใดได้งามยิ่งโดยแท้ หรือขี้เหร่เกินประมาณ แต่ว่าทรงปัญญาความประพฤติดี ยังมีวิชาศิลปะเต็มเปี่ยม รูปอย่างนี้ถึงจะขี้เหร่ล้นฟ้า ก็ให้พึงรู้ว่างามจริง

รวมความหมายของศาสนา

พระพุทธศาสนา คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นของใหญ่ของกว้าง หรือที่จะใหญ่จะกว้าง จนเหลือที่พวกเราทั้งหลายจะศึกษาและจดจำให้ได้ทั่วถึง แต่รวมย่อเข้ามา ก็มีหลักอยู่คือ

" สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ "

แปลว่า กรรม ๓ อย่างนี้ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การยังกุศลให้ถึงพร้อม ๑ การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ๑ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย รวมย่อเข้ามามีหลัก ๓ อย่างเท่านี้

ไม่พึงทำบาปทั้งปวง

คำที่ว่าบาปนั้น ก็คือเรียกว่าบาปบ้าง เรียกว่าอกุศลบ้าง เรียกว่าความชั่วบ้าง ที่เรียกว่า บาปอกุศล ก็คือความชั่วที่เป็นเจตสิก คือ ธรรมชาติเกิดขึ้นกับใจ ทำใจให้เศร้าหมอง ทำใจให้ขุ่นมัว ชื่อว่าบาป ที่สุดก็ให้ผลนำมาซึ่งทุกข์ ให้เลวให้เสื่อมจากความสุข ความเจริญอันตนจะได้ คำว่าบาปอกุศลนี้เป็นความจริงอย่างหนึ่ง ถ้าหากจะมีผู้หนึ่งกล่าวว่า บาปอกุศลไม่มีจริงก็ตาม แต่บาปอกุศลก็มีอยู่อย่างนั้น เพราะเป็นของได้มีแล้ว หากจะมีผู้กล่าวว่าบาปอกุศลมีจริงก็มี เพราะเป็นของมีอยู่จริง เหมือนอย่างไฟที่เป็นของมีอยู่แล้วและเป็นของร้อนจริง การกล่าวของคนเราหากจะมีผู้กล่าวว่าไฟไม่มีจริง หรือกล่าวว่ามีแต่ไม่ใช่ของร้อน การกล่าวเช่นนั้นจะกล่าวหรือไม่กล่าว ไม่เป็นปัญหา จะกล่าวก็ตามหรือไม่กล่าวก็ตาม แต่ถ้าไปจับเข้าก็ต้องร้อนตามหน้าที่ ได้กับที่มาทางฝ่ายนี้ว่า "ผู้ใดทำชั่วผู้นั้นได้ชั่ว" ที่เป็นของไม่พึงกระทำ ยิ่งเป็นส่วนที่ไม่จำเป็น ก็ยิ่งเป็นของที่ไม่ควรกระทำเสียเลยทีเดียว เป็นของจะพึงละให้น้อยลงที่สุดเท่าที่จะให้น้อยได้ หรือหมดไปไม่มีเหลือ

อย่างหนึ่ง คำที่ว่า บาป อกุศล ความชั่ว เป็นของจริงอย่างหนึ่งนี้ ดังจะเขียนตามอันมีที่มาว่าเหมือนอย่าง **ปิตุฆาต** ฆ่าบิดา ๑ **มาตุฆาต** ฆ่ามารดา ๑ **อรหันตฆาต** ฆ่าพระอรหันต์ ๑ **โลหิตุปบาท** ทำพระกายพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิต ๑ (ทำกาย

พระพุทธเจ้าให้ห้อเลือด) **สังฆเภท** ทำลายสงฆ์ให้แตกกันเป็น ๒ ฝ่าย ๑ ทั้ง ๕ อย่างนี้ท่านว่า สังฆเภททำลายสงฆ์ให้แตกกันเป็นบาปหนักที่สุดกว่า ปิตุฆาต มาตุฆาต เป็นต้น ไม่ต้องกล่าวถึงฆ่ามารดาบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำโลหิตุปบาท หรือทำสังฆเภท เพียงแต่ตีหรือด่ามารดาบิดา และพระอรหันต์ ทำลายพระพุทธรูป ตีหรือด่าพระสงฆ์เท่านี้ ก็เป็นบาปอกุศลเสียแล้ว ถ้าประกอบด้วย **หิริโอตฺตปฺป** ความละอายแก่ใจ ความกลัวแก่ใจ ไม่ต้องทำบาปด้วยกายวาจาใจทั้งที่ลับและที่แจ้ง เพราะพิจารณาด้วยปัญญาดูเหตุดูผลอย่างนี้จะเป็นการดีได้ไม่น้อยทีเดียว

ยังมีอะไรอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งใคร่จะกล่าวในที่นี้คือ ความเป็นนักเลงหญิง ความเป็นนักเลงสุรา ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน ความคบคนชั่วเป็นมิตร ทั้ง ๔ อย่างนี้ เขาว่าช้างร้ายงูร้าย ก็ยังดีอยู่ยังไม่ร้ายแท้ ยังไม่แปลกนัก คือว่าช้างร้ายงูร้าย มันก็อยู่ในที่อื่นมีในป่าในดง เป็นต้น อยู่ในถิ่นอันหนึ่งแล้วก็หาใส่ปากใส่ท้องของตนตามที่ได้ เสือร้ายหมีร้ายอันน่ากลัวย่อมมีจริง แต่อยู่ในป่ารกหรือมีที่ดอยที่ภูเขาและถ้ำ แล้วหาอาหารกินไปทางหนึ่ง ทั้ง ๔ อย่างที่ว่าสัตว์ร้ายนี้ไม่อัศจรรย์ เพราะไม่ขึ้นบ้านขึ้นเรือนใคร ผู้เจริญผู้ปานกลาง และผู้ต่ำ แล้วทำทรัพย์สินเงินทองของใคร ๆ ให้สิ้นเสื่อมเสียประโยชน์

แต่ความเป็นนักเลงหญิง และนักดื่ม นักการพนันคบคนชั่วคนพาล นี้ร้ายกว่านั้นร้อยเท่าพันเท่าเสียอีก ย่อมขึ้นบ้านเรือนคนเราได้ ครั้นแล้วให้วิญญาณกทรัพย์ และอวิญญาณกทรัพย์เสื่อมสิ้น แทบไม่มีอะไรเหลือ

ดังที่เขาเรียกว่าไล่วัวไล่ควายเข้าไปในปากขวดปากไห ทำให้หลวมเข้าไปได้ ๑๐ ตัว หรือ ๑๐๐ ตัว ยังเอานาเอาสวนใส่ในปากขวดปากไหนั้นได้อีก ๒ ทุ่ง หรือ ๓ ทุ่ง ซ้ำเอาเรือนเอาที่บ้านใส่เข้าไปอีกและสิ่งอื่นก็เป็นอันมาก จึงกล่าวว่า ช้าง งู เสือ และ หมีร้ายไม่ใช่ความยาก สิ่งที่จะให้มนุษย์บุคคลลำบาก ก็คือสิ่ง ๔ อย่างดังกล่าวแล้ว

อย่างหนึ่ง เขาย่อมพูดเล่ากันอยู่มากหลายว่าโจรปล้นที่โน้นเสียทรัพย์ไปมากมาย ไฟไหม้ที่โน้นสิ้นบ้านเรือนไปเป็นสิบเป็นร้อยและสิ่งอื่นเป็นอันมาก อันนี้ย่อมเป็นได้ แต่ถึงอย่างนี้ก็ยังไม่ใช่สิ่งที่ร้ายนักก่อน เพราะว่าถ้าโจรปล้นก็คงเอาแต่ทรัพย์มีเงินทองเป็นต้นบนเรือนนั้นและไป คงไม่เอาเรือนเอาที่บ้านเอายุ้งเอาฉางไปด้วยและโจรปล้นนั้นยังจะมีเจ้าหน้าที่เจ้านายเป็นที่กลัวแลจับกุมได้บ้างหรือมีประตูบ้านปิดด้วยหนาม มีสุนัขเห่า มีกุญแจใส่แล้วเอาไปไม่ได้ก็ยังจะมี ที่ไฟไหม้ก็คงจะไหม้สิ่งที่อยู่บนดินคงจะถอนเสาเรือนขึ้นมาไหม้ไม่ได้ หรือคงจะไหม้ตามเสาเรือนยังไหม้ไปใต้ดินไม่ได้ และคงจะตามไปไหม้ที่ไร่ที่นาที่สวนอันเป็นแผ่นดินไม่ได้ หรือที่บ้านอันตนอยู่ก็ไหม้ไม่ได้เหมือนกัน และเชื่อว่าไม่สำคัญก็เพราะเป็นโจรเป็นไฟภายนอก

แต่โจรขโมยหรือไฟที่เป็นภายในคือของ ๔ อย่างดังกล่าวแล้วเพราะความอยากสนุก อยากกิน อยากได้อยากรวยนี้ลำบากมากจะลำบากยิ่งกว่านั้นร้อยเท่าพันเท่าทวี ที่เอาสติเอาสัมปชัญญะความรู้ตัวยั้งตัวไว้ไม่ได้ แล้วมักหลวมตัวเข้าไปเห็นว่าเป็นสนุกที่สุดย่อมมักหมดไปสิ้นไปทั้งที่นาแลที่สวน สิ่งที่อยู่กับดิน มีที่บ้านอันได้อยู่ได้อาศัย ก็หมดไปตามกัน จึงกล่าวว่า นักเลงหญิง และนักดื่ม

นักการพนัน แลคบคนชั่ว ร้ายกว่าสิ่งทั้งหลายที่เป็นภายนอก ดังกล่าวมาแล้ว ทั้ง ๔ ประการ

อันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้นี้ ถ้าผู้ใดเชื่อและปฏิบัติตามแล้วเว้นเสีย ถึงจะมีมากหรือมีแต่น้อย ก็ได้ความสุขไม่เดือดร้อนใจเพราะเรื่องนี้ ถ้าว่าผู้ใดผู้ไม่เชื่อแล้วประพฤติหนักในทางนี้ ก็ย่อมถึงความทุกข์โศกเพราะเสียดายทรัพย์ที่เสียไป ถึงจะเป็นสมัยไหนก็เป็นอย่างนั้นแล จึงกล่าวในที่นี้ว่าศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทันสมัยอย่างหนึ่งแท้ ความสนุกของคนกินเหล้าแลเล่นการพนัน ดูเหมือนความสนุกของผู้ตกอยู่ในหลุมในบ่อที่อยู่ในที่แคบ ไม่ใช่ความสนุกอันจริงเลย เพราะสนุกกินเหล้าเล่นการพนันย่อมระคนกับด้วยความร้อนใจทั้งที่ไม่รู้สึก หรือได้ความทุกข์ลำบากความเศร้าใจเมื่อภายหลัง ฯลฯ

พึงยังกุศลให้เกิดให้มีขึ้น

คำที่เรียกกุศล ก็คือ ที่เรียกว่ากุศลบ้าง เรียกว่าบุญบ้าง เรียกว่าความดีบ้าง แต่พระอาจารย์บางท่านกล่าวว่า บุญให้ถึงเพียงขั้นสวรรค์ กุศลให้ถึงมรรคผลนิพพาน กุศลก็คือเจตสิกที่เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นกับใจ ชำระใจให้ผ่องใส ฟอกใจสะอาดให้ขาวเอิบอิ่มใจ ทำใจให้บริสุทธิ์ชื่อว่ากุศลและเป็นของเต็มโลก จะทำอยู่ที่รกหรือที่เตียนที่ใกล้หรือที่ไกลที่ได้กุศลด้วยกันไม่เลือกที่ กุศลเป็นทางแห่งความดีค่อยเจริญก้าวหน้าไปเป็นลำดับ ที่สุดนำมาซึ่งความสุขจนถึงโลกุตรสุขในมรรคผลนิพพาน อันเป็นผลของการบำเพ็ญกุศลนี้ และกุศลนี้ก็เป็นความจริงอย่างหนึ่ง

ถ้าหากจะมีบางคนใช้ความเห็นอกิริยทิฏฐิ กุศลไม่มีทำได้ก็ไม่เป็นอันทำ ถึงทำได้ก็เป็นอันเปล่าไปเท่านั้นเอง ถึงจะกล่าวอย่างนี้กุศลก็มีอยู่ ถ้าหากมีผู้ถือว่ากุศลเป็นของมีจริง กุศลนี้มีแท้อย่างนี้กุศลก็มีอยู่ เพราะเป็นของมีจริงยืนตัวอยู่แล้ว เหมือนมีผู้กล่าวว่าน้ำเป็นของไม่มีจริง หรือกล่าวว่ามีแต่กล่าวว่า น้ำนี้ถ้ามีก็ต้องเป็นของร้อนยิ่งกว่าไฟเช่นนี้ น้ำก็คงมีและเป็นของเย็นอยู่นั้นเอง การกล่าวของคนหรือไม่กล่าว ไม่เป็นปัญหา กุศลเป็นความจริงยืนตัวได้ดังที่กล่าวมาว่า ผู้ใดทำดี ผู้นั้นได้ดี นี้เป็นของแน่

กุศลหรือบุญนี้เป็นของควรทำให้เกิด ให้มีขึ้นให้มากเท่าจะมากได้ ตัวอย่างดัง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้กระทำ

มาแล้ว และได้ผลดีที่สุด และที่เรียกว่ากุศลอันพึงจะกระทำนั้น ตัวอย่างคือ **ทาน** การให้บริจาค ๑ **ศีล** รักษากายวาจาให้เรียบร้อย ๑ **เนกขัมมะ** การออกจากกาม ๑ **ปัญญา** ความรอบรู้ ๑ **วิริยะ** ความเพียร ๑ **ขันติ** ความอดทน ๑ **สัจจะ** ความจริง ๑ **อธิษฐาน** ความตั้งใจยิ่ง ๑ **เมตตา** ความรักใคร่ผู้อื่นอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข ๑ **อุเบกขา** ความวางเฉย ๑ ทั้ง ๑๐ อย่างนี้ เป็นกุศลธรรมด้วยกันทุกอย่าง แล้วแต่อย่างใดจะสบายของตน ๆ แต่ในที่นี้ใคร่จะกล่าวทานข้อต้นโดยย่อ

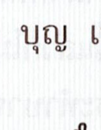
ทานนี้ตามนัยที่มาว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อยังเป็นโพธิสัตว์ พระองค์ให้ทานเป็นอเนกอนันตัง จนถึงให้บุตรให้ภรรยาเป็นทานตามในเวสสันดรชาดก ที่สุดได้ยกบารมีทั้งมวลขึ้นกล่าวว่ายกทานบารมี ขึ้นก่อนผจญกับพญามารพร้อมด้วยเสนา พระองค์มีชัย ฝ่ายข้างพญามารพ่ายแพ้

ทานนี้เมื่อจะกล่าวโดยประโยชน์แล้วว่าโดยย่อมีประโยชน์อยู่ ๒ อย่างคือ มีประโยชน์ส่วนตนเป็นภายใน ๑ มีประโยชน์แก่ผู้อื่นอันเป็นภายนอกถึงเป็นประโยชน์ส่วนรวม ๑

ที่ว่าเป็นประโยชน์ตนอันเป็นส่วนภายในนั้นก็คือ การสละการละเป็นเครื่องฟอกใจ ทำใจให้สะอาดบริสุทธิ์จากความขี้ตระหนี่อันเป็นกิเลส ให้เบาบางไปหรือหมดไป ขี้ตระหนี่ความหวงแหนเหนียวแน่นเป็นกิเลส เครื่องหมองใจอย่างหนึ่ง ที่เนื่องมาจาก **อวิชชา ตัณหา โลภะ** เมื่อสละได้ใจก็สะอาดแจ่มใสและเพื่อความบริสุทธิ์ทั้งเป็นนิสัยที่ดีได้อย่างหนึ่ง ในเมื่อถึงคราวที่ตนจะออกเพื่อธรรมส่วนโลกุตระ ก็เป็นทางอันจะพึงได้ด้วยง่าย

อย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรารถนาโมกขธรรม คือเมื่อพระองค์ไม่เคยให้ไม่เคยบริจาคนักหนาแล้ว ที่ไหนจะละปราสาทราชวัง ช้าง ม้า โภคทรัพย์ อันเหลือที่จะมาก เสวยสุขสมบัตินั้นได้แล้วเสด็จไปถือบวช เพื่อโมกขธรรมและได้พระสัมมาสัมโพธิญาณที่พระองค์สละทั้งทรัพย์อันมากมายก่ายกอง ทั้งบุตรแลภรรยาเช่นนั้นได้ ก็เพราะนิสัยเคยสละบริจาคกระทำมาเป็นอเนกอนันต์นั้นเอง และประกอบด้วยบารมีอื่นมี ศีล เนกขัมมะ ปัญญา เป็นต้น จึงออกได้เช่นนั้น

ที่ว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น จนถึงเป็นประโยชน์ส่วนรวมนั้นอย่างที่สร้างถนนหนทาง สร้างสะพานแลทำนบ ขุดบ่อขุดสระน้ำและทำศาลาที่พักในที่เปลี่ยวหรือที่ไม่เปลี่ยว สร้างโรงเรียน ศาลาการเปรียญ โบสถ์ หรือวิหาร เป็นต้น หรือให้ทานแก่สมณะแลทุคตะผู้ยากจนอนาถาหรือคนเฒ่าคนแก่ผู้ไม่มีที่พึ่ง ชื่อว่าทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เมื่อกล่าวเรื่องอกุศลหรือบาปว่าเป็นของควรละกล่าวว่า กุศล หรือเรียกว่า บุญ เป็นของจะพึงทำให้เกิดให้มีขึ้นในตนมาบ้างแล้วอย่างนี้

คนปัญญาน้อย เชื่อนรกสวรรค์ ไม่ทำบาป
คนปัญญามาก ไม่เชื่อนรกสวรรค์ ทำบาป

ต่อไปนี้ใคร่จะเขียนข้อเพื่อพิจารณาหรือเพื่อเป็นเรื่องคิดสักน้อยหนึ่ง ถ้าสมมุติว่า นรกไม่มี สวรรค์ไม่มี แต่ครั้นแล้วมีคน ๒ คน คนหนึ่งมีปัญญาน้อย มีแต่จะเชื่อว่า นรกมี สวรรค์มี แล้วกลัวแต่จะไปตกนรก ก็ไม่ทำบาปไม่ทำความชั่วด้วยกายวาจาใจ แล้วก็เพียรทำกุศลให้เกิดให้มีในตนให้ทานและรักษาศีล ทำใจให้มีเมตตากรุณา อ่อนโยนและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีหิริโอตตัปปะ ละอายและกลัวแต่บาปอกุศล แล้วไม่ทำบาป เพราะกลัวจะไปตกนรกทั้งที่ไม่เห็นกับตาก็ตาม

แต่อีกคนหนึ่งมีปัญญามากหนักข้างเหตุผล คือเมื่อไม่เห็นกับตาแล้วไม่เชื่อ เพราะอย่างนี้แล้วก็ไม่เชื่อนรกสวรรค์เลย คราวนี้ก็ไม่ต้องการจะเว้นบาป มีแต่กระทำบาปด้วยกาย วาจา ใจ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดลูกเมียคนอื่น มุสาหรือกล่าวตู่และกล่าวหยาบ ดื่มสุรา และไม่มีหิริโอตตัปปะ ไม่ละอาย ไม่กลัวความชั่ว ทั้งทุกอย่างเช่นนี้ คน ๒ คนนี้ใครจะเลวข้างไหน คน ๒ คนนี้ ใครจะดีกว่ากัน

ข้าพเจ้าผู้เขียนนี้ เข้าใจว่าผู้จะเอาข้างคนที่มีปัญญาน้อยแล้วเว้นบาป เว้นความประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ มากกว่า และถ้าสวรรค์นรกมีจริงเล่า ผู้มีปัญญาน้อยเชื่อว่านรกสวรรค์มี เว้นบาป

ความชั่วเพราะกลัวไปตกนรกทั้งที่ไม่เห็นกับตา ทำดีทำกุศลเพื่อจะได้ไปสวรรค์ แต่ผู้มีปัญญามากไม่เชื่อนรกสวรรค์ ด้วยถือว่าไม่เห็นกับตาแล้วไม่ต้องการละเว้นบาป ความชั่ว มีแต่กระทำชั่วด้วย กาย วาจา ใจ เช่นนี้ คน ๒ คนนี้อยากจะถามอีกว่าใครจะชอบข้างไหน

ผู้เขียนก็เข้าใจคิดว่า ผู้จะเห็นด้วยผู้มีปัญญาน้อยแล้วไม่ทำบาป ที่เป็นความชั่ว เพราะกลัวตกนรกนั้น และมากกว่าอีก ตกลงว่านรกสวรรค์จะไม่มีจริงก็ตาม หรือนรกสวรรค์จะมีจริงก็ตาม คนผู้มีปัญญาน้อยแล้วรีบละความชั่วกลับทำความดี มันก็ดีเท่านั้น จะมีบาปมีกรรมมีโทษแต่ที่ไหน แต่ผู้หนักทางเหตุผลมีปัญญามาก ถือว่าไม่เห็นนรกสวรรค์กับตาแล้วไม่เชื่อนรกสวรรค์ ทั้งที่นรกสวรรค์ไม่มีจริง หรือนรกสวรรค์มีจริง แต่เมื่อไม่ละความชั่ว คือ ทำแต่ความชั่วก็ต้องชั่วอยู่แล้ว และไม่ได้ทำดีก็ไม่ได้ดีเท่านั้น

ถ้ามีคนผู้หนึ่งเดินทางไกลไปถึงชายดงแห่งหนึ่ง เห็นหนังสือที่ป้ายที่เขาจารึกบอกไว้ว่า ที่นี้อย่านอนเพราะมีเสือร้ายตัวใหญ่มาก คนผู้นั้นจะนอนหรือไม่นอน หรือจะว่าไม่เห็นตัวเสือกับตาเมื่อใดก็จะนอน ก็แล้วแต่ความเห็น แต่เมื่อนอนเล่าจะว่ามีปัญญาหรือไม่มีปัญญา ถ้าไม่นอนเล่าจะว่าฉลาดหรือไม่ฉลาด

อนึ่ง สมมุติว่าบุรุษผู้นั้นเดินทางต่อไปอีกไปไม่สู้ไกลเท่าไรนักก็ถึงสถานที่แห่งหนึ่งเป็นสถานที่ที่ดีมากเป็นที่ใกล้ภูเขา มีจารึกหนังสือติดไว้กับหินแต่โบราณว่า จากก้อนหินก้อนนี้ไปทิศเหนือ ๕ วา เป็นบ่อแก้ว เต็มไปด้วยแก้วพิเศษที่ดี มีค่ามากยิ่งนัก ถ้าขุดลงไปให้ลึกได้ ๓ ศอกเท่านั้น ก็จะพบแก้วมากมายเอาเท่าไรก็ได้ และป้าย

บอกว่า จากก้อนหินใหญ่นี้ไปทางทิศใต้ ๕ วา เป็นบ่อเพชรพลอย เมื่อขุดลงไปลึกได้ ๒ ศอก ก็จะเต็มไปด้วยเพชรพลอยอย่างดีที่สุด ขุดเถิดหาภัยมิได้ บุรุษผู้นั้นเมื่อไม่เห็นแก้วแลเพชรพลอยกับตาแล้ว ก็เลยไม่เชื่อว่าจะเป็นได้ก็เป็นอันว่าไม่ขุดกัน เมื่อไม่ขุดเช่นนั้นจะว่าฉลาดหรือว่าโง่

ถ้าขุดเล่าสู้สละแรงทั้งที่ไม่เห็นกับตาก่อนแล้วจะว่ามีปัญญาหรือโง่ หรือไม่เห็นกับตาก็เชื่ออยู่และที่นั้น ก็มีแก้วแลเพชรพลอยจริงแต่ไม่ขุดเล่า จะว่าโง่หรือปัญญา ที่จริงเมื่อความจริงมันมีอยู่แล้วถึงไม่เห็นกับตามันก็มีอยู่นั้นเอง เหมือนไฟที่มันมีอยู่ในไม้ ในหินถึงไม่เห็นมันลุกเป็นเปลวขึ้นให้เห็นมันก็มีอยู่ แต่เมื่อไม่ได้เหตุอันหนึ่งก็ไม่แสดงตัว ต่อเมื่อคนเอาไม้ที่แห้งมีไม้ไผ่เป็นต้นสีกันเข้าก็เกิดไฟปรากฏหรือเอาหินเอาเหล็กประหารกันก็มีแสงจ้าออกมาให้เห็นให้รู้ได้ว่าไฟมีหรืออีกอย่างหนึ่ง เมื่อไปในดงหรือใกล้ดงแห่งหนึ่ง ถ้าไปเห็นขี้ช้างหรือรอยเสือเข้าแล้ว ถึงไม่เห็นตัวมันก็เป็นของน่าคิดว่าตัวมันมีอยู่ในดงนี้ ควรระวังมันอยู่แล้วหรือไม่เห็นขี้ไม่เห็นรอย แต่ได้ยินเสียงมันร้องชัดเจนถ้าอย่างนี้ก็น่าคิดว่า ตัวช้างตัวเสือจริงมันคงจะมีแน่เพราะได้ยินเสียงให้เป็นที่เข้าใจ เท่าที่เขียนมานี้ก็คือข้อเขียนให้เป็นเรื่องเตือนให้คิดและเพื่อพิจารณา ฯ

ตนเป็นที่พึ่งของตน

ก่อนแต่จะกล่าวถึงพระไตรสรณาคมน์ อันเป็นที่ระลึกที่พึ่งที่จะกล่าวข้างหน้านี้ ปรารถนาจะกล่าวคำที่ว่า ตนเป็นที่พึ่งของตนก่อน เพื่อจะได้เข้าใจเอาความทั้งสองอย่าง และเพื่อจะได้ถือเอาประโยชน์แต่การมีตนเป็นที่พึ่ง และมีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งต่อไป ในเมื่อตนนึกถึงตนขึ้นได้ว่า ในอันจะหาความดีใส่ตนของเรา ตนจะได้ความสุขความเจริญใส่ตนของเรา ก็เพราะมีตนเป็นหลักเป็นที่พึ่งแก่ตนก่อน

การตั้งใจและพิจารณาเห็นได้ดังที่กล่าวมานี้ เป็นการชอบแก่ความจริงโดยแท้ ได้ในบาลีที่รับเข้ามาว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ฯลฯ นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ** แปลว่า ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าพึงเป็นที่พึ่งได้ เมื่อบุคคลมีตนอันฝึกดีแล้วย่อมได้ที่พึ่งอันเขาได้ด้วยยาก ความว่า สิ่งที่เราจะพึ่งตัวเราก็คือ กาย วาจา ใจ กายเราจะพึงเว้นกระทำความชั่ว แล้วกระทำความดีมาใส่ตัวเราเอง วาจาจะพึงเว้นวาจาที่ผิดเสีย แล้วกล่าววาจาที่ชอบมาใส่ตัวเรา ใจจะพึงคิดเว้นทางที่ผิดเสีย แล้วคิดหาทางชอบคิดหาความดีมาใส่ตัวเราเอง หรือถ้าว่าทางกิจบ้านการเรือนก็อย่างเดียวกันนี้ **อตฺตโน นาโถ** พึ่งตนเป็นหลักก่อนเป็นดี ฯลฯ หรือเรียกว่าเราจะต้องพึ่ง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรานี้เป็นสำคัญ

เหมือนอย่างว่าถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ถ้าใจเราไม่เอา เราไม่ถึง จะให้ผู้อื่นถึงให้จะได้อย่างไร ศีล ๕ ถ้าเราไม่รักษาเองด้วยตัวเรา ใครจะรักษาให้เราได้เล่า หรือเหมือนหิวข้าว ถ้าเราไม่กินเองจะพึ่งผู้อื่นให้คนอื่นกินให้ จะได้แต่ที่ไหน ที่พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จะเป็นที่พึ่งเราได้ เราจะเอาท่านเป็นที่พึ่ง เราต้องตั้งใจเอาความดีเป็นที่พึ่งแก่ตนก่อน ถ้าไม่อย่างนั้นท่านเป็นที่พึ่งให้ไม่ได้เลย ในที่นี้จะนำนิทานเรื่องหนึ่งนำมาเป็นตัวอย่าง

ดังได้ยินมาและถือเอาความว่า เรื่องยายส้อนที่แกมีแต่ช้อนปลาเป็นปกติ คือว่า มียายคนหนึ่งชื่อยายส้อน แกมีแต่จะเอาช้อนปลาของแกเป็นนิตย์เป็นอาจิณ แกไม่ได้ทำไว้ในใจทางพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เลย ไม่มีศรัทธาในทางอันจะเข้าวัดฟังธรรมจำศีลภาวนา อันเป็นทางที่จะได้ที่พึ่ง

ในวาระสมัยหนึ่ง พระอานนท์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า ส่วนคนอื่นที่อยู่ทางไกลหรือใกล้ (ถึงทางไกลแสนโยชน์) พระองค์ก็ไปโปรด แต่ยายส้อนอยู่ใกล้นี้เป็นเหตุใดพระองค์ไม่ทรงพระกรุณาโปรดพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าตรัสตอบพระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์ อันคนไม่เอาแล้วถึงโปรดก็ไม่ได้ประโยชน์อันใด ดูก่อนอานนท์ เราตถาคตจะทำให้อานนท์ดู ครั้นแล้วพระองค์ก็เปล่งรัศมีไปสกัดหน้ายายส้อนเมื่อเวลาช้อนปลาอยู่ เนรมิตให้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งประทับอยู่เฉพาะหน้ายายส้อนเห็น เมื่อยายส้อนแกกำลังช้อนปลาแลไปเห็นพระพุทธเจ้าเนรมิตแกก็เบื่อนัก แล้วแกก็หันหน้าไปอีกทิศหนึ่งแล้วช้อนปลาต่อไป พระพุทธเจ้าก็เปล่งรัศมีไปสกัดหน้า

เนรมิตให้เป็นพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งทางทิศนั้น ยายส้อนแลเห็นเข้าก็ไม่ถูกใจ คิดเกลียดชังแล้วก็หันหน้าไปอีกทิศหนึ่งช้อนปลาต่อไปอีก พระพุทธเจ้า ก็เปล่งรัศมีไปอีก เนรมิตเป็นพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งสกัดหน้ายายส้อน เมื่อยายส้อนแลไปเห็นก็รำคาญไม่ยินดี แล้วจึงกลับหันหน้าช้อนปลาไปอีก อันเป็นทิศที่ ๔ พระพุทธเจ้าก็เปล่งรัศมีไปเนรมิตเป็นพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่ง ประทับนั่งเฉพาะหน้ายายส้อนแลเห็นเข้าก็ร้อนใจไม่สบาย เลยเงยหน้าแหงนขึ้นฟ้าแลตาไปบนฟ้าเพื่อจะไม่ได้เห็น พระพุทธเจ้าก็เปล่งรัศมีเนรมิต เป็นพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งบนฟ้า ยายส้อนแลเห็นเขาก็กลับหน้าก้มหน้าแลลงดิน คราวนี้พระพุทธเจ้าก็เลยไม่เปล่งรัศมีสกัดทิศใต้ เพราะพระพุทธเจ้าไม่ยอมอยู่ใต้คน จะอยู่ใต้คนไม่ได้แล้วแผ่นดินก็สูบยายส้อน

คำว่าแผ่นดินสูบยายส้อนนี้ จะสูบหายไปใต้ดินจริง ๆ ก็ตามหรือไม่สูบหายไปเช่นนั้นก็ตาม ที่พระพุทธเจ้าโปรดอยู่เฉพาะหน้าแล้วไม่รับเอาความดีเลยแม้แต่น้อย ไม่ได้ประโยชน์อันใดแม้อย่างหนึ่งยายส้อนนั้นก็ไม่ใช่คนเป็นคือคนตายนั่นเอง ก็ชื่อว่าลงไปใต้ดินโดยแท้ ที่มีลมหายใจเข้าออกอยู่ ก็ชื่อว่าเหมือนคนตายที่ฝังในหลุมใต้ดินก็เหมือนกันฉะนั้น ถ้าแผ่นดินสูบยายส้อนหายไปจริง ๆ ก็แล้วไปถ้าไม่สูบให้หายไปก็ชื่อว่าแผ่นดินสูบแท้ เหมือนแผ่นดินสูบนั้นเองเพราะเหมือนแผ่นดินสูบไปใต้ดินก็เหมือนกัน

นี้แลอันคนไม่เอาแล้ว คนไม่เป็นที่พึ่งแก่ตนแล้ว นี้พระพุทธเจ้าก็เป็นที่พึ่งให้ไม่ได้ อย่างยายส้อนนี้เป็นตัวอย่าง ถ้าตนเป็นที่พึ่งแก่ตนเองคือเป็นผู้เอา เป็นผู้รีบหาความดีใส่ตนแล้ว พระพุทธเจ้าก็เป็นที่พึ่งได้ เหมือนอย่างพระราชามหากบิลกับ

นางอโนชาผู้เป็นมเหสี ได้ข่าวว่าจากพ่อค้าที่มาแต่เมืองอื่น (เมืองสาวัตถี) บอกข่าวว่า **พุทฺโธ** คือ พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก คำว่า **พุทฺโธ** นี้ ยากจะได้ยินได้ฟังยิ่งนัก แล้วก็ได้พระราชทานให้รางวัลแก่พ่อค้าหลายแสน จึงเสด็จทรงม้าออกไปผนวช ส่วนนางอโนชาเสด็จออกทีหลัง ที่สุดก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ด้วยกันทั้งสอง นี้เป็นตัวอย่างผู้เป็นที่พึ่งตนแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงโปรดเป็นที่พึ่งได้อย่างนี้

ต่อไปนี้จะกล่าวพระไตรสรณคมน์ต่อไป คำว่าไตรสรณคมน์ก็คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นั้นเอง ที่ได้แก่คำว่าพระรัตนตรัยด้วย รัตนะ แปลว่า แก้ว ตรัย แปลว่า ๓ ถือเอาความว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นแก้ว ๓ ประการอันเป็นที่ปีติยินดี เอิบอิ่มใจ แก่ผู้ได้ผู้ถึง และเห็นแจ้งด้วยปัญญายิ่งกว่าแก้วภายนอก แต่จะพิจารณาตรึกตรองให้เข้าใจเพียงใดแลเห็นแจ้งด้วยปัญญา แล้วถือเอาเป็นที่พึ่งได้จริงแท้เท่าใดนั้น ก็แล้วแต่ผู้จะปฏิบัติได้

ไก่เขี่ยแก้ว

ดังจะเขียนเรื่องที่เปรียบไว้ที่นี้ พอเป็นนิยายเรื่องเทียบคือมีไก่ตัวหนึ่ง ไก่ตัวนั้นครั้นเมื่อถึงเวลาเช้าแล้วก็ออกไปเขี่ยหากินเหยื่อทุก ๆ วัน เป็นปกติไม่ได้ขาด ครั้นมาวันหนึ่งได้ไปเขี่ยที่กองขยะมูลฝอยอันมีฝุ่นที่ต้องประสงค์จะหาอาหารจิกกิน จึงเขี่ยฝุ่นออกแล้วเห็นแก้วดวงหนึ่งที่เขี่ย เต็มด้วยแสงสว่างอันมีค่าแพงยิ่งจะหาแก้วใดเสมอได้ยาก หรือเรียกว่าเป็นแก้วมีค่า แต่ไก่เมื่อเห็นแก้วแล้วก็ไม่กระทำไว้ในใจ ไม่พิจารณาเอาเหตุเอาผลอรรถรสแห่งแก้วนั้นได้ตั้งใจมองตาไปข้างหน้า ปรารถนาแต่มดแต่ปลวกและจะเอาแต่ข้าวเปลือกข้าวสารกินเป็นอาหารเท่านั้นเอง ครั้นแล้วก็เลยข้ามแก้วไปเสียไปหน้าต่อไป เมื่อถึงเวลาก็กลับมารังด้วยตนเปล่า ไม่ได้แก้วอันเป็นของดีติดตัวมาด้วย และจะได้ติดตัวต่อไป

ซึ่งน่าคิดน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง น่าเสียดายจริง ๆ ว่าถ้าไก่ได้สนใจและได้ทำไว้ในใจเป็นผู้ควรรู้คุณค่าของแก้วแล้ว สามารถเอาแก้วมาได้จะมีความสุขสักเท่าไร แต่นี่เพราะไม่ใช่อาหารที่ตนจะจิกกิน ก็ทำให้แก้วไม่มีประโยชน์แก่ตนไปเสีย แล้วมุ่งแต่จะเห็นข้าวเปลือกข้าวสารและมดปลวกอันมีค่าน้อยที่ตนจะจิกกินเท่านั้นนี้อะไรก็คือความไม่รู้นี้เองที่ให้เสียประโยชน์อันดี เสียแก้วประเสริฐและเสียไปทุกอย่างไม่ใช่น้อย ที่แก้วเกิดมีแล้วและมาถึงตนแต่เอาไม่ได้ พูดอย่างหนึ่งว่า ไม่รู้จักเอาแก้วไม่รู้จักคุณค่าของแก้วเอาแก้วไม่ได้ ฯ

การรับพระไตรสรณาคมน์ และ ศีล ๕

ต่อไปนี้ใคร่จะกล่าวการรับพระไตรสรณคมน์ และรับศีล ๕ ที่เป็นธรรมเนียมที่ดีของพวกเราต่อไป เมื่อมีการได้ประชุมกันเป็นคราวหนึ่ง ๆ อย่างประชุมกันที่วัดนิยมกันเมื่อวันเข้าพรรษา วันปวารณา หรือวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ในพรรษา และวันมีงานการบำเพ็ญกุศลในบ้าน หรือในวัดที่ใดที่หนึ่ง ไม่ว่าที่มีธรรมเนียมขอนับถือเอาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่ง ที่เรียกว่ารับศีล คือ รับศีล ๕ หรือ ศีล ๘ พร้อมด้วยไตรสรณคมน์ เมื่อเสร็จแล้วก็ตักบาตร คือใส่บาตรถวายทาน และมีรับพรเป็นที่สุด

อันการทำได้อย่างนี้เป็นการดี เป็นธรรมเนียมที่ดีของพวกเราอยู่แล้ว แต่ถ้าไม่ทำเพียงเป็นประเพณีเท่านั้นจะเป็นการดีมาก คือว่าพึงพิจารณาให้เข้าใจ ให้รู้ความมุ่งหมายของการปฏิบัติ แล้วให้ถือเอาอรรถรส และความประสงค์ของพระศาสนาที่ตนปฏิบัติด้วยปัญญาพิจารณาตรึกตรอง ให้รู้ให้แจ้งนั้นและอีกทีหนึ่งจึงจะดีได้ จึงจะได้รสพระธรรมและเห็นคุณศาสนาดีขึ้น ไม่พึงให้ใกล้กับคำว่าบุรุษผู้เสียตาคือตาบอดได้แว่นกระจก เลยไม่สนุกหรือเหมือนหัวล้านได้หวีก็เลยไม่สนุกเหมือนกันเช่นนั้น

ถ้ารับแล้วไม่เอาไปปฏิบัตินับถือตามพระไตรสรณคมน์ และไม่เอาศีลไปรักษาตามศีล ๕ ที่รับที่สมาทานแล้ว ก็เลยกลายเป็นไตรสรณคมน์ประเพณี ไม่ใช่ไตรสรณคมน์นับถือปฏิบัติแท้ ศีล ๕

ก็ไกลกับศีลประเพณี ไม่ใช่ศีลรักษาเอากุศลเพื่อมรรคผลนิพพาน หรืออาจเป็นไตรสรณคมน์ และศีล ๕ ประเพณีเลยก็อาจเป็นได้ อย่างนี้ดูเหมือน เป็นกำพร้ากำพลอยจริง ๆ ที่จริงพระรัตนตรัยที่เรารับเราถือนั้นเป็นแว่นอยู่แล้ว จะว่าแว่นของสว่างก็ได้ เป็นเครื่องสว่างของใจ เป็นตาของใจและเป็นเครื่องตื่นของใจอย่างประเสริฐ

"โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต จตุตาริ อริยสจฺจานิ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ ฯลฯ เอตํ สรณมาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ" ฯ

แปลความว่า ก็ผู้ใด มาถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ (ที่พึ่ง) และมาเห็นอริยสัจจ์ ๔ ด้วยปัญญาอันชอบ คือ เห็นทุกข์ (ที่ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ เป็นทุกข์) เห็นเหตุให้ทุกข์เกิด (คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) เห็นนิโรธความดับทุกข์ (ได้แก่ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง) เห็นมรรคทางให้ถึงความดับทุกข์ (ได้แก่ปัญญาเห็นว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุให้ทุกข์เกิด นี่นิโรธความดับทุกข์ นี่มรรคทางให้ถึงความทุกข์) นี่แลเป็นสรณะอันเกษม นี่เป็นสรณะอันอุดม ผู้ใดมาถึงอันนี้เป็นสรณะ แล้วย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

วิธีธรรมเนียมที่พวกเราทั้งหลายได้ทำได้ปฏิบัติกันอยู่ ที่เป็นวิธีอันดีนำมาซึ่งประโยชน์แก่พวกเราทั้งหลายแต่โบราณกาล คือ รับศีลพร้อมกับรับพระไตรสรณคมน์เป็นใจความว่า

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ๓ หน ความว่า ความนอบน้อมแห่งข้าพเจ้าจงมีแด่พระผู้มีพระภาค ผู้หักเสียซึ่งกงกรรมคือกิเลส ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ที่ว่า นโม ๓ หนนี้ เป็นความนอบน้อมพระพุทธเจ้าเท่านั้น

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ (ที่พึ่ง)

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรมว่าเป็นสรณะ (ที่พึ่ง)

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ (ที่พึ่ง)

ทุติยมฺปิ หนที่ ๒

ตติยมฺปิ หนที่ ๓

อันนี้เป็นอันรับพระไตรสรณคมน์แล้ว ทั้ง ๓ ตอนนี้เรียกว่าไตรสรณคมน์ ต่อไปนี้ก็รับศีล ๕ ต่อไป ศีล ๕ ตั้งแต่ปาณาฯ ไปคือ

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

สุราเมรยมชฺช ปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

ความเว้นตามนี้ก็รู้กันอยู่แล้วว่า ปาณาฯ เว้นฆ่าสัตว์ อทินนา เว้นลักทรัพย์ กาเมสุ เว้นประพฤติผิดในกาม มุสา เว้นพูดเท็จ สุรา เว้นกินเหล้าและเมรัย ในตอนท้ายก็บอกอานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ ด้วยว่า **อิมานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ สีเลน สุคตึ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ ตสฺมา สีลํ วิโสธเย** ความว่า สิกขาบททั้ง ๕ นี้ บุคคลทั้งหลายย่อมไปสู่สุคติได้ด้วยศีล บุคคลทั้งหลายเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยโภคสมบัติได้ด้วยศีล บุคคลทั้งหลาย

ย่อมไปสู่พระนิพพานได้ด้วยศีล เพราะเหตุนั้นบุคคลพึงยังศีลให้หมดจด (บริสุทธิ์)

ไตรสรณคมน์คือพระรัตนตรัยนี้ ถ้าเมื่อกุลบุตรปฏิบัติให้ได้ความชัดใจแล้ว ย่อมมีคุณประโยชน์เหลือที่จะกล่าวให้ทั่วถึง เป็นหลักของใจที่จะหวังความเจริญก้าวหน้า ไปสู่ความสุขในโลกได้ดียิ่ง ส่วนศีล ๕ ก็เป็นข้อวัตรปฏิบัติเครื่องรักษาตัวผู้มีศีล ผู้รักษาศีล ๕ นี้ได้ดียิ่ง เพื่อจะไม่ให้ตัวตกไปในทางเลวทางผิด และมีอานิสงส์ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทั้งมีอานิสงส์อย่างอื่นอีกมากมาย ฯ

ศีล ๘

ยังส่วนศีล ๘ ก็จะต้องกล่าวไว้ในที่นี้ด้วย ศีล ๘ คือ

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

อพฺรหฺมจริยา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

สุราเมรยมชฺช ปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

วิกาลโภชนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

นจฺจคีต วาทิต วิสูก ทสฺสน มาลาคนฺธ วิเลปน ธารณ มณฺฑนวิภูส นฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

อุจฺจาสยน มหาสยนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

ความเว้นดังจะกล่าวถือเอาความย่อดังนี้ ปาณาฯ เว้นฆ่าสัตว์ อทินฺนา เว้นลักทรัพย์ อพฺรหฺม เว้นประพฤติกิจผิดพรหมจรรย์ คือว่าชายหญิงจะประพฤติเมถุนธรรมดาไม่ได้ แม้ผัวตนเองเมียตนเองไม่ได้ทั้งหมด มุสา เว้นพูดปด สุรา เว้นดื่มเหล้า วิกาลโภชนา เว้นกินอาหารเวลาวิกาล นจฺจคีต เว้นดูฟ้อนหรือเครื่องดีดสีตีเป่า และทัดทรงดอกไม้และเครื่องกลิ่นอันเป็นของหอมและเครื่องลูบไล้ อุจฺจา เว้นที่นอนสูง ที่นอนใหญ่ คือที่นอนสูงกว่า แปดนิ้วพระสุคต ที่นอนสูงใหญ่ภายในใส่นุ่นและสำลี และศีล ๘ นี้ เมื่อรักษาได้ดีแล้ว ก็นับว่าเป็น เนกขัมมะคุณประการหนึ่ง ผู้เป็นเพศหญิงที่บวชไม่ได้

ถ้ารักษาศีล ๘ บริสุทธิ์ ก็ชื่อว่าเหมือนได้บวชก็เหมือนกันคือบวชใจ ที่ว่าเป็นเนกขัมมะคุณก็เพราะสงบระงับกิเลสคือกามคุณ ๕ ที่ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส คือ ออกจากกาม เรียกว่า เนกขัมมะคุณในที่นี้

อนึ่ง รักษาศีล ๘ ถ้าอธิษฐานหรือสมาทานรักษาอุโบสถศีล ก็รักษาสิ้นวันหนึ่งคืนหนึ่งตามที่สมาทาน เมื่อรักษาได้วันหนึ่ง คืนหนึ่งบริบูรณ์ พอได้แสงสว่างอรุณขึ้นมาก็เป็นส่วนของเราเต็ม ร้อยแล้ว เหลือจากนั้นเวลาอื่นจะไปผิดพลาดก็ไม่มาเป็นอันตราย เศร้าหมองอุโบสถนี้

อนึ่ง บุคคลบางคนหรือย่อมจะมีมากมักไม่ยินดีในศีล แล้ว พูดว่า ถ้าไปรักษาศีลแล้ว ถ้าเรารักษาไม่ได้มันบาป ถ้าอย่างนั้น ผู้ไม่รักษาศีลนั้นทำบาป มันไม่บาปอย่างนั้นหรือ จงพิจารณาดูเถิด คำว่า รักษาไม่ได้นั้น ก็คือ ไปทำผิด ไปทำสิ่งที่เป็นบาปเข้า มีฆ่าสัตว์ เป็นต้น อันไปทำบาปแล้วนี้ ถึงเป็นผู้เคยรักษาศีลอยู่ หรือไม่ได้ รักษาศีลอยู่ หรือไม่ได้รักษาศีล มันก็บาปอยู่นั่นเอง

ศีล ๘ หรืออุโบสถนี้ ก็เป็นข้อวัตรปฏิบัติของอุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาอย่างหนึ่ง ที่มีมาแล้วในศาสนาคำสั่งสอนของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเครื่องยังกิเลสให้เบาบาง และรักษาตัวได้ดี ไม่ให้ตัวตกไปในทางเลวทางผิดได้ และมีอานิสงส์อย่างอื่นอีกเป็น อันมาก

ควรรับพระไตรสรณาคมน์และศีล ๕ เพื่อไปปฏิบัติรักษา

เฉพาะอย่างยิ่งในที่นี้ ว่าโดยส่วนรวมแล้วถ้าไม่ได้มาก ไม่รู้สูงขึ้นไปยิ่งกว่านี้แล้ว ก็คือ พระรัตนตรัยและศีล ๕ ถ้ามีพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ และศีล ๕ ประจำอยู่ในตัวสวมตัวได้แล้ว ก็พอจะเรียกได้ว่า ได้รับแจกแจงส่วนแบ่งจากพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่พวกเราบางคนหรือส่วนมากไม่รู้จักเอา ไม่ตั้งใจเอาความดีมาใส่ตัวเสียแล้ว คือว่า เมื่อรับไตรสรณาคมน์และศีล ๕ เสร็จแล้วอันจะให้เกิดเป็นศีลธรรมขึ้นในตน แต่ไม่กระทำโยนิโสมนสิการ ที่เรียกว่ากระทำไว้ในใจด้วยอุบายปัญญา

เมื่อจากที่นั้นแล้วก็ละสติ และความรู้ตัวเสีย วางธรรมวางศีลเสีย แล้วก็กลับบ้านเรือน หรือไปที่อื่น โดยไม่ได้คิดถึง ที่ชื่อว่าศีลธรรมอยู่แห่งหนึ่ง คนอยู่แห่งหนึ่ง ไม่ได้เอาศีลธรรมติดตัวไปให้ถึงบ้านถึงเรือน ที่เรียกว่าคนไปที่ใด ศีลธรรมก็ติดตัวไปในที่นั้น เมื่อละความทำไว้ในใจ ไม่ได้ตั้งใจปฏิบัติตามหลักที่ตนรับและสมาทานแล้ว ชื่อว่าศีลธรรมกับคนหากันไม่เห็น คนก็ไม่พบกับศีลธรรม ศีลธรรมก็ไม่พบกับคน ตกลงว่าพระรัตนตรัยหรือศีลธรรมก็อยู่แต่ในตู้ในคัมภีร์ในผูกมัดละวัดโน้น ไม่ได้ทำประโยชน์ โปรดผู้ยังมีทุกข์อยู่ให้เจริญในตนและส่วนรวมได้ ในบาลีว่า

โปฏฐเกสุ จ ยํ สิปฺปํ ปรหตฺเถ จ ยํ ธนํ
กิจฺเจ อตฺเถ สมุปฺปนฺเน น ตํ สิปฺปํ น ตํ ธนํ

แปลว่า มีวิชาความรู้อยู่ในคัมภีร์ มีเงินแต่อยู่ในมือคนอื่น เมื่อธุรกิจหรือความต้องการเกิดขึ้น วิชานั้นก็ไม่เรียกว่าวิชา เงินนั้นก็ไม่เรียกว่าเงิน อันที่รับและสมาทานศีลพร้อมกันด้วยพระไตร-สรณคมน์นั้นดีอยู่แท้ ดีจริง ๆ อันศีลและพระไตรสรณคมน์นั้น ทั้งดีทั้งจริง แต่ถ้ารับแล้วทำให้เป็นธรรมเนียมประเพณีไปเสีย ไม่ปฏิบัติรักษาก็เลยเสียรสไม่สนุกได้ หากว่าการเป็นอย่างนี้ ก็ดูเหมือนไก่เขี่ยแก้วดังกล่าวมา คือถ้าไม่รู้คุณค่าของแก้ว ยิ่งกว่าข้าวเปลือกข้าวสาร หรือมด ปลวกร้อยเท่าแสนเท่า ไก่ก็จะข้ามแก้วอันประเสริฐไปไม่ได้เลย แต่เพราะไก่ไม่ได้ทำไว้ในใจที่ตนจะรู้แก้วได้ดีเมื่อเขี่ยเห็นแก้วแล้วจึงข้ามเสีย หาปลวกและหามดและอย่างอื่นเป็นอาหารจิกกินต่างหาก พวกเราผู้นับถือศาสนา ถ้ารู้จักคุณค่าของศาสนา รู้จักเอาศาสนา รู้จักความประเสริฐของศาสนาแล้ว จะเว้นปฏิบัติแลเอาศาสนาไปไม่ได้เลย จะไม่ให้ศีลให้ธรรมอยู่แต่ในตู้ในคัมภีร์แล้ว คนอยู่ที่อื่น ถ้าผู้ใดเอาศีลเอาธรรมออกมาจากตู้คัมภีร์มาไว้กับตัวได้ ผู้นั้นเก่งมากดีมาก เป็นผู้ควรบูชา เป็นผู้ควรนับถือ

แต่บางคนมีปัญญา และศรัทธาดีได้เห็นเหตุผล แล้วถือเอาพระศาสนาอันจริงนี้ ให้เป็นประโยชน์ตนและเป็นประโยชน์ผู้อื่น พิจารณาเอาความคือพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นย่อมแสดงชี้มาที่ กาย วาจา ใจ ของตนแล้วถือเอาได้ ดังเขียนอักษรตัวหนังสือใส่กระดานดำลงว่า ไก่ ที่อ่านอักษรว่าไก่ในกระดานดำ นี้เป็นไก่

ตัวอักษรตัว ก. ไม่ใช่ไก่แท้ ไก่ตัวจริงอยู่ที่เล้าหรือใต้ถุนเรือนในบ้านโน้นต่างหาก มีปาก มีคอ มีขน มีขา มีหงอน มีหาง และขันได้ จิกกินเหยื่อได้ ทางธรรมคือ ศาสนาที่แสดงไว้ก็อย่างนั้น

พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ

คำที่ว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คือ พระรัตนตรัย ก็เหมือนกันนั้น ที่ท่านทำท่านกล่าวเอาไว้ในคัมภีร์ ตำรา ที่ทำเป็นตัวอักษรนั้นย่อมมีประโยชน์แท้ เป็นประโยชน์ใหญ่ได้ดีมากทีเดียว แต่ว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในคัมภีร์อันเป็นตัวอักษรนั้นทีหนึ่ง ส่วนพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จริงนั้นอีกทีหนึ่ง ความจริงนั้นดังจะกล่าวโดยย่อ คือความรู้นั้นแหละเป็นพุทธ ความไม่หวั่นไหวนั้นแหละเป็นธรรม ความปฏิบัติดีเข้าไปถึงความไม่หวั่นไหวนั้นแหละเป็นสงฆ์ เพียงเท่านี้แต่ก็น้อยเกินไป

พึงเข้าใจความในพุทธคุณโดยย่ออีกทีหนึ่งคือ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้ไกลจากกิเลส คำว่า ไกลจากกิเลสหมายจิตใจผู้ไกลผู้พ้น คือ ดับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม ฯลฯ หรือเรียกว่าดับโลภ โกรธ หลง เป็นต้น ให้สิ้นไป และคำว่าไกล ไม่ได้หมายความว่าอยู่ห่างกันคนละโยชน์ ก็อยู่ด้วยกันและใกล้กันนั่นเอง ดังตากับรูป หูกับเสียง เป็นตัวอย่าง ก็เห็นก็ได้ยิน แต่เพราะรู้เท่าแล้วไม่ติดอยู่กับกิเลส หรือไม่ให้กิเลสติดได้ คือกิเลสก็มีอยู่เต็มโลกแต่ไม่เอามันมาใช้ เรียกว่าไกล

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง คำว่าผู้ตรัสรู้นี้ก็หมายจิตหมายใจ ผู้ตรัสรู้หรือผู้รู้ คือ รู้อริยสัจจ์ ๔ ที่ได้แก่ รู้ทุกข์ คือ ชาติ ชรา มรณะ เป็นทุกข์ รู้เหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น

ได้แก่ ตัณหาเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด รู้นิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ ความดับตัณหา รู้มรรค ทางให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ ปัญญารู้ว่านี้ทุกข์ นี้เหตุให้ทุกข์เกิด นี้นิโรธความดับทุกข์ นี้มรรคทางให้ถึงความดับทุกข์

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ถึงพร้อม ด้วยวิชชา ๓ และวิชชา ๔ และจรณะ ๑๕ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้ไปดีแล้ว คือไปจากกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ไม่กลับคืนมาสู่กิเลสและกองทุกข์ในโลกนี้อีก พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ สังขารโลก สัตว์โลก ธาตุโลก พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ฝึกผู้ทรมานบุรุษบุคคลควรทรมานไม่มีใครยิ่งกว่า คือสั่งสอนให้ละพยศอันร้ายแล้วเข้าหาเอาความดี พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นครูสั่งสอนแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยพระองค์เอง ฝึกและสอนพระองค์แล้ว จึงสอนผู้อื่นภายหลัง พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้ตรัสรู้แล้ว เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้เบิกบานเต็มที่ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้แจกออกซึ่งพระธรรม คือ แสดงแจกให้กุลบุตรปฏิบัติตามชั้นตามภูมิ เป็นต้น

ส่วนพระธรรมนั้น คือสภาพที่ทรงอยู่เป็นธรรมดา ก็ชื่อว่าพระธรรม ความยุติธรรม ความเป็นกลาง ความเที่ยงธรรมก็ชื่อว่าพระธรรม ศีลธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม ทัสนธรรม มรรคธรรม ผลธรรม นิพพานธรรม แต่ที่มาในบาลีธรรมคุณนั้นคือพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว ที่ได้แก่ศีลฆ่ากิเลสอย่างหยาบ สมาธิฆ่ากิเลสอย่างกลาง ปัญญาฆ่ากิเลสอย่างละเอียดเป็นต้น ที่ท่านหมายโลกุตรธรรม เป็นของอันบุคคลผู้ปฏิบัติพึงเห็นเอง เป็นของไม่เลือกกาล เป็นของอันจะเรียกผู้อื่นมาดูมาชมได้ เป็นของ

อันจะพึงน้อมมาใส่ตนได้ไม่เหลือวิสัย เป็นของอันบัณฑิตจะพึงรู้แจ้งเฉพาะตัว

ส่วนพระสงฆ์นั้นตามที่มาในบาลีสังฆคุณนั้นคือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า **สุปฏิปนฺโน** ปฏิบัติดีแล้ว **อุชุปฏิปนฺโน** ปฏิบัติตรง **ญายปฏิปนฺโน** ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรม **สามีจิปฏิปนฺโน** ปฏิบัติชอบแท้ คำว่า **สุปฏิปนฺโน** ปฏิบัติดีแล้วนั้น ก็คือปฏิบัติตาม ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเอง ที่นำ ศีล สมาธิ ปัญญา เข้ามาในตนได้ดีแล้ว เมื่อ ศีล สมาธิ ปัญญา สามัคคีกันเกิดขึ้นที่จิต ที่เห็นนิพพานเป็นอารมณ์ ฆ่ากิเลสครั้งที่ ๑ ฆ่ากิเลสครั้งที่ ๒ ฆ่ากิเลสครั้งที่ ๓ ฆ่ากิเลสครั้งที่ ๔ ที่เรียกว่า ได้โสดา ได้สกิทาคา ได้อนาคา ได้อรหันต์ นี้ชื่อว่าพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

ถ้าอย่างนี้ใครอยากกล่าวว่า ศีล สมาธิ ปัญญา นี่แหละเป็นสงฆ์ กล่าวอย่างนี้ชื่อว่าหมายเอาสงฆ์ส่วนกลาง คือสงฆ์กลางไม่ได้กล่าวแยกสมมุติเป็นนิกายนั้นนิกายนี้ และพึงเข้าใจว่าสงฆ์มี ๒ อย่าง คือสงฆ์ที่ได้ทำ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดขึ้นในตน รวมเป็นอริยมรรคฆ่ากิเลส จิตตกกระแสธรรมโลกุตระ ที่เรียกว่า โสดา สกิทาคา อนาคา อรหันต์ เรียกว่า อริยสงฆ์ อย่างหนึ่ง สงฆ์ที่ไม่ได้ทำ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดขึ้นที่รวมอริยมรรคฆ่ากิเลส จิตไม่ได้ตกกระแสธรรมโลกุตระ ที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ เรียกว่า สมมุติสงฆ์ อย่างหนึ่ง

ในคุณพระรัตนตรัย คือ พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ดังที่กล่าวมาโดยย่อนี้ ไม่ใช่มีความหมายแต่จะให้ถือเพียงเท่านั้นแต่อย่างเดียว คือให้กราบบูชาสักการะ และตั้งไว้ที่ใจแล้วพึงปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าพระองค์ไกลจากกิเลสอย่างใด เล่ะกิเลสอย่างใด คือ

ท่านไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เราตั้งใจปฏิบัติกระทำตาม เพื่อเราจะได้ละโลภ โกรธ หลง ของเราไปตามกำลังเท่าที่จะได้ หรือให้โลภ โกรธ หลง หมดไปเหมือนอย่างท่านบ้าง หรือเพียรละความชั่วทางกาย วาจา ใจ เท่าที่จะละให้น้อยลงหมดสิ้นไป ที่ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง เราก็เพื่อรู้ในธรรมของท่าน คือ อริยสัจจ์ ๔ ที่ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หรืออย่างต่ำก็ให้รู้คุณพระรัตนตรัย ศีล ๕ ศีล ๘ รู้ทาน รู้บูชาและกราบไหว้ แล้วนำมาใส่ตนคือปฏิบัติตามอย่างนี้ ก็จะสำเร็จประโยชน์สมกับตนถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่ง

บทต่อไปก็พึงปฏิบัติโดยนัยนี้ ให้ถึงพร้อมด้วยวิชชาแลจรณะ ๑๕ มีศีลสังวร เป็นต้น ฯลฯ มีจตุตถฌานเป็นที่สุด แม้ศีล ๕ ศีล ๘ ก็ชื่อว่าจรณะ ให้เป็นผู้ไปดี คือไปจากกิเลส ละกิเลสหรือละความชั่วทางกาย วาจา ใจ ชื่อว่าเป็นผู้ไปดี พึงเป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ สังขารโลก สัตว์โลก ธาตุโลก ให้เราฝึกสอนเราไปในทางที่ดี คือ ฝึกกาย วาจา ใจของเราให้ประพฤติไปในทางชอบ เพื่อละความชั่วเสียได้ หรือมีสติฝึกสอนตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไปในทางสงบหรือเพื่อสังวรแลเพื่อรู้ให้เราเป็นผู้มีสติ รู้ตน ให้พึงเป็นผู้มีศีลธรรมดี เพื่อให้ลูกให้หลานหรือคนอื่นเป็นแบบอย่าง เป็นการแจกออกซึ่งพระธรรมไปในตัวเป็นอย่างต่ำ

ถ้าตั้งใจปฏิบัติตาม ทำตาม อย่างท่านบ้าง ดังที่กล่าวมานี้ พุทธคุณก็มาติดตัวเรา แล้วเราก็จะได้ประโยชน์สุขตามกำลังสามารถที่เราปฏิบัติได้ หรือปฏิบัติตามในบารมี ๑๐ ก็ได้ชื่อว่านำเอาพุทธคุณมาสวมตัวเราเหมือนกัน คือ **ทานบารมี ศีลบารมี เนกขมฺมบารมี**

ปญฺญาบารมี วิริยบารมี ขนฺติบารมี สจฺจบารมี อธิฏฺฐานบารมี เมตฺตาบารมี อุเปกฺขาบารมี ทั้ง ๑๐ นี้ เราตรวจดูในตัวเรา ถ้าเห็นว่าเราบกพร่องบารมีใด ก็ทำบารมีนั้นให้เกิดให้มี หรือให้บริสุทธิ์ขึ้นในตัวเรา หรือเห็นว่าสบายบารมีใด ก็ทำบารมีนั้นให้มากหรือให้มีขึ้น ก็จะได้ชื่อว่าบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราด้วยปฏิบัติบูชา สมกับเราถือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นครูเป็นแบบอย่าง และเป็นศาสดาสั่งสอนเราในทางอันจะได้ที่พึ่ง

บารมี ๑๐ อย่างนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ทำได้สร้าง และได้ทดลองมาแล้วที่ได้ผลดียิ่ง เหมือนเป็นยาดียาวิเศษขนานหนึ่ง มีเครื่องเข้า ๑๐ อย่างด้วยกัน ได้เคยแก้ไข้อย่างร้ายแรงที่สุด หรือไข้ที่เป็นเจ้าเรือนเจ้าบ้านอยู่ในตัวที่แทรกเข้าถึงกระดูกและให้หายได้อย่างเด็ดขาด และผู้เชื่อยานี้กินหายจากโรคดังกล่าวแล้วมาเป็นแสน ๆ บารมี ๑๐ อย่างที่พระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทดลองและพระสงฆ์สาวกที่เป็น พระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา พระอรหันต์ ได้ปฏิบัติได้ทดลองมา ได้ผลดียิ่งนับเป็นแสน ๆ โดยอเนกมาแล้ว

แต่มาน่าสลดใจว่า ผู้จะปฏิบัติตามหลักศาสนาจริง ๆ ผู้เพียรทำตามภูมิตามชั้นของตนจริง ๆ นั้นมีน้อยนัก ร้อยคนจะเอาสัก ๕ คน ก็ทั้งยาก ถ้ามีบ้างก็ความทำน้อยไป เมื่อได้ทำอะไรเข้าสักเล็กน้อยแล้วก็ว่าตัวได้ทำแล้วที่นั้น ก็หยุดทำเสีย ความทำไม่พอกันกับกิเลสที่มีในตนมากมาย กิเลสก็ดับไปไม่ได้ ที่เหมือนกินยาไม่พอกันกับโรค กินยานิด ๆ หน่อย ๆ ติยาว่าขมบ้างฝาดบ้าง

จะให้โรคไข้หายไม่ได้เลย เพราะโรคมียาข่มไม่พอ ก็ต้องยังรออยู่ไปก่อน เมื่อยาถึงเมื่อใด ก็หายเมื่อนั้น การทำการปฏิบัติศาสนาก็อย่างเดียวกัน ฯ

ส่วนพระธรรมก็อย่างเดียวกันนี้อีก พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลละความชั่วอย่างหยาบ สมาธิละความชั่วอย่างกลาง ก็พึงปฏิบัติพระธรรมโดยนัยนี้ เมื่อศีล สมาธิ ปัญญา เกิดขึ้นในตน กาย วาจา ใจ เป็น ศีล สมาธิ ปัญญา ได้แล้ว ก็ละกิเลสจากตนได้ ก็จะเบิกบานใจ จิตใจก็สว่างไสวแจ่มแจ้ง ละกิเลสได้เท่าใด ก็ได้ความสุขเท่านั้น ยิ่งละกิเลสละความชั่วได้มากนักแล้ว ไม่ต้องไปเที่ยวหาความสุขเลย ความสุขหากมาเองเกิดขึ้นเองที่นั้น เมื่อได้รสแห่งความสุขแจ้งแก่ใจแล้ว พระธรรมก็ปรากฏเป็นของมีประโยชน์ยิ่งและเป็นจริงขึ้น ไม่ต้องเชื่อแต่ผู้อื่นบอก และเข้าใจแจ้งว่า พระธรรมเป็นของไม่เลือกกาล เป็นของอันจะพึงควรพึงเรียกผู้อื่นมาดูคือมาปฏิบัติตามได้ เป็นของจะพึงน้อมมาให้เกิดให้มีขึ้นในตนได้ เป็นของอันบัณฑิตจะพึงรู้แจ้งเฉพาะตัวอย่างนี้ อย่างต่ำเมื่อปฏิบัติในทาน ศีล ในการกราบและสักการบูชา ก็ยังได้ปีติเบิกบานใจและได้สุขตามสมควรแก่ปฏิบัตินั้น

ถ้าเมื่อได้นำพระธรรมมาปฏิบัติในตนดังที่กล่าวมานี้ พระธรรมคุณก็มาติดในตัวเราแล้ว ชื่อว่า ได้พระธรรมเป็นที่พึ่ง ตามที่เราได้นำพระธรรมบทใดบทหนึ่งหรืออย่างใดอย่างหนึ่งมาปฏิบัติในตนหรือพึงปฏิบัติใน **สังคหวัตถุ ๔** คือ **ทาน** ให้สิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ควรสงเคราะห์ ไม่มักตระหนี่เกินไป ๑ **ปิยวาจา** กล่าววาจาอ่อนหวานในที่ชุมนุมชนแลบุคคลทั่วไป ๑ **อตฺถจริยา**

ประพฤติประโยชน์คือทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ที่ไม่เห็นแก่ตัวเกินไป ๑ **สมานตฺตตา** เป็นผู้มีตนเสมอคือไม่ถือตัว ไม่ปรารถนาที่จะยกตนข่มผู้อื่น ๑

คำว่า **ทานํ** การให้การแจกจ่ายนี้ เป็นธรรมเป็นของดีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ตั้งแต่โกฏิแห่งกัลป์มาเป็นอันมาก ยังใช้ได้ดีอยู่ทุกเมื่อ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นโพธิสัตว์ ได้ให้ได้ประพฤติในทานแจกจ่ายมาสิ้นโกฏิแห่งกัลป์ เป็นอเนกมาแล้วและมีประจำสำหรับโลก มาจนบัดนี้ ยังเป็นธรรมของดีอยู่ไม่ได้เก่าแก่สูญหายไปไหน

ปิยวาจา กล่าววาจาอ่อนหวาน อันนี้ก็เป็นธรรม เป็นของดีไม่จืดจางทุกเวลามาประจำโลก สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ได้ใช้ปิยวาจากล่าววาจาอ่อนหวานมาแต่เป็นโพธิสัตว์ จนได้ตรัสรู้เองเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ก็ยังใช้ปิยวาจานี้ ให้ได้เป็นประโยชน์แก่โลกเป็นอันมาก

อตฺถจริยา คำว่าประพฤติประโยชน์แก่ผู้อื่น อันนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า ตั้งแต่เป็นโพธิสัตว์มาจนได้ตรัสรู้แล้ว ดูเหมือนกันกับพระองค์ทำเป็นอาหารเสวย (ฉันอาหาร) อยู่ทุกวันก็เหมือนกัน คือว่าพระพุทธเจ้าพระองค์มีแต่จะประพฤติประโยชน์ เพื่อผู้อื่นไม่มีเวลาว่าง ตั้งแต่เป็นโพธิสัตว์มาก็ตั้งอยู่แล้วในความเป็นอย่างนี้

สมานตฺตตา ที่ว่าไม่ถือตัว อันนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ได้ทำมาแล้ว เรื่องพระองค์เห็นนิสัยพราหมณ์ชาวนาคนหนึ่งที่จะได้มรรคผล เมื่อพราหมณ์ไปทำนาอยู่ พระองค์อาศัยพระกรุณาไปที่นาพราหมณ์ ไป ๆ มา ๆ จนพราหมณ์เรียกเกลอหรือสหาย แล้วว่าถ้าข้าวในนาเราได้บริบูรณ์ เราจะให้สหายกึ่งหนึ่ง

เราจะเอากึ่งหนึ่ง ในที่สุดพระพุทธเจ้าโปรดด้วยเทศนาได้สำเร็จโสดาปัตติผล คำที่พราหมณ์ว่า ถ้าข้าวในนาของเราได้บริบูรณ์ เราจะให้สหายกึ่งหนึ่ง ดูเหมือนพราหมณ์ไม่รู้ว่า เป็นพระพุทธเจ้าผู้ละกิเลสความโลภ โกรธ หลง ความอยากได้ของเช่นนั้นไม่มี คืออยากได้ข้าวกับพราหมณ์กึ่งหนึ่งนั้นไม่มี แต่คำว่าเป็นผู้มีตนเสมอไม่ถือตัวไม่ได้หมายว่า เป็นผู้ใหญ่แล้วไม่ถือ ไปเล่นกับคนที่เป็นบ้า เป็นต้น ฯ

ส่วน สังฆคุณ คือ คุณของพระสงฆ์นั้น ก็พึงนำมาปฏิบัติในตนอย่างเดียวกันเท่าที่จะนำมาปฏิบัติได้ คือ ที่ว่าพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติดี เข้าไปถึงความไม่หวั่นไหวอย่างไรก็ได้กล่าวแล้ว เราก็พึงทำกายของเราให้เป็นศีล ทำวาจาให้เป็นศีล ทำใจให้เป็นศีล ให้เป็นปกติ ไม่ให้กำเริบไปในทางผิด และทำใจให้เป็นสมาธิ ทำใจให้เป็นปัญญา เหมือนอย่างท่านบ้าง ถ้าได้อย่างที่ว่า **สุปฏิปนฺโน** ปฏิบัติดี **อุชุปฏิปนฺโน** ปฏิบัติตรง **ญายปฏิปนฺโน** ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรม **สามีจิปฏิปนฺโน** ปฏิบัติชอบแท้ ก็ยิ่งเป็นการชอบยิ่งนักในเรา แต่ถ้าไม่ได้เช่นนั้นได้เพียงขั้นใดก็ยังดี ตามสามารถของเราเท่าที่เราได้ แม้แต่ได้ตั้งใจว่า จะพยายามละความชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ จะยังความดีให้เกิดในตน มีพระรัตนตรัย ศีล ๕ ศีล ๘ เป็นต้นให้มาตั้งอยู่ในกาย วาจา ใจ ของตนก็ยังดีอยู่แล้ว นี่กล่าวมาถึงขั้นอุบาสก อุบาสิกา เข้าด้วย

เมื่อเราได้นำมาปฏิบัติในตนของเราตามน้อยมากแล้ว สังฆคุณก็ติดมารวมในตัวเราอันเป็นพระธรรม และจะได้สมกับเราทำในใจว่า ขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่ง ก็จะไม่เสียที คือเราจะได้ความสุขแลเบิกบานใจตามกำลังความสามารถ และพระสงฆ์สาวก

ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ๔ คู่ คือ โสดามรรค โสดาผล คู่ ๑ สกิทาคามีมรรค สกิทาคามีผล คู่ ๑ อนาคามีมรรค อนาคามีผล คู่ ๑ อรหตฺตมรรค อรหตฺตผล คู่ ๑ เรียกบุคคลเป็น ๘ คือ โสดามรรค โสดาผล สกิทาคามีมรรค สกิทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล อรหตฺตมรรค อรหตฺตผล รวมเป็น ๘

นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าท่านเป็นผู้ควรแก่ของคำนับ และเป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ทักขิณาทาน และเป็นผู้ควรแก่อัญชลีกรรม คือกระพุ่มมือที่ยกขึ้นไหว้ และเป็นเขตนาบุญของสัตว์โลก ไม่มีเขตอื่นยิ่งกว่า เพราะท่านประกอบด้วยคุณ มีศีลคุณ เป็นต้น ท่านจึงเป็นผู้ควรแก่ของคำนับ เป็นต้น จนจึงเป็นเขตนาบุญของสัตว์โลก ไม่มีเขตอื่นยิ่งกว่า

ความที่กล่าวมาในเรื่อง พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ เพื่อเป็นทางปฏิบัติแก่พวกเราโดยย่อนี้ เป็นการกล่าวกระเทือนถึงกันอยู่เสมอไป คือว่าเมื่อกล่าวพุทธคุณแล้ว ก็จำต้องกระเทือนถึงธรรมคุณและสังฆคุณด้วย เมื่อกล่าวธรรมคุณแล้ว ก็กระเทือนกินความไปถึงพุทธคุณและสังฆคุณอีก เมื่อกล่าวสังฆคุณเล่า คือเมื่อปฏิบัติตามในสังฆคุณแล้ว ก็กระเทือนไปถึงพุทธคุณและธรรมคุณไปตามกัน เพราะว่า พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ทั้ง ๓ นี้แยกกันไม่ออก จะแยกตัดตอนออกจากกันให้ขาดเลยนั้นไม่ได้ ฉะนั้นเมื่อถึงเมื่อเจริญพุทธคุณ ได้ความจริงแล้ว ก็เป็นอันได้ถึงธรรมคุณและสังฆคุณด้วยกัน ถ้าเมื่อถึงธรรมคุณ หรือสังฆคุณ ได้ความชัด และสำเร็จประโยชน์ได้แล้ว ก็ได้ชื่อว่าถึงแล้วทั้ง ๓ ประการด้วยดี

การนี้ก็เท่ากับว่าจับขาขวามาได้ ส่วนขาซ้ายก็พลอยมาด้วยไม่ลำบาก เมื่อเอาขาซ้ายมาแล้ว ขาขวาก็ไม่ยาก และส่วนอื่นอีกทั้งตัวก็มาด้วยไม่มีเหลือฉะนั้น น่าทำในใจว่าพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าที่ใจ พระธรรมเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าที่ใจ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าที่ใจ ดูเหมือนจะใกล้เข้าไปหน่อย จะไม่ได้อยู่แต่ในตู้ ในคัมภีร์อย่างเดียว และจะได้เป็นประโยชน์ ไปไหนก็จะได้ติดตัวไปตามกันได้บ้าง จะดีกว่ารับหรือสมาทานแล้ววางไว้เสียที่สมาทานนั้น

ศีล ๕

เวลานี้พวกเราชาวประชาชน ได้พากันโอดครวญร้องเรียกหาศีลหาธรรม กันอย่างกึกก้อง ที่เรียกว่า ศีลธรรม คำว่า ศีลธรรมคำนี้ ไม่ว่าสถานที่ใด เป็นได้ยินคนกล่าวถึงแทบทุกแห่ง ไม่ว่าในเมืองแลบ้านนอกทุกแห่งหนแต่ไม่มีผู้สนใจ ไม่มีผู้ปฏิบัติรักษาเป็นส่วนมาก การเป็นเช่นนี้ บางคนอาจเห็นว่า ศีล หรือ ธรรม ศาสนาไม่เป็นของสำคัญ ไม่เป็นของแปลก จะเอาก็ได้ ไม่เอาก็ได้ เลยดูเหมือนอย่างว่า ใกล้กันกับคนตาบอดไปอยู่ใกล้บ่อทองหรือบ่อแก้วแล้วไม่รวย ไม่ได้ความสุข ไม่ได้ความสนุกใจ เพราะอยู่กับบ่อทองบ่อแก้วแทนที่จะรวยมั่งมีมากยิ่งนักเพราะที่ได้อยู่กับบ่อ แต่กลับไพล่ได้แต่บ่นว่าจนเงินจนทองไม่มีความสุข และบ่นว่าอยากได้ทองได้แก้วแต่ก็ไม่มีทองที่มือตนเอง อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าเหนื่อยใจอันหนึ่ง

แต่บางคนหรือบางถิ่น เห็นศีลเห็นธรรม เป็นสำคัญ แล้วมีศีลธรรมดีเป็นปกติ สิ่งที่จะสร้างคนให้เป็นคน ก็คือศีลธรรมนี้เองจะทำให้ชีวิตของคนมีคุณค่าเป็นสัปปุรุษ ที่เรียกว่าคนผู้ดีในทางนี้จะมีมากหรือน้อยตามลำดับจนถึงอริยบุคคลเป็นที่สุดแล้วแต่สามารถศีล ๕ เป็นของมีประโยชน์มาก และมีมาแล้ว สำหรับประจำโลกก่อนแต่พุทธกาลก็มีมาแล้วด้วยดี แต่ว่าเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงอนุมัติแล้ว ก็นับว่าเป็นพุทธภาษิต เป็นพระพุทธศาสนาด้วยดีดังที่พวกเราชาวพุทธมามกะได้ยินได้ฟังทั่วถึงกันว่า

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นไม่ฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกไป

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นไม่ลักทรัพย์ที่เจ้าของหวง

๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นประพฤติผิดในกาม คือในหญิงที่เขาหวง

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นพูดเท็จคำไม่จริง

๕. สุราเมรยมัชช ปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ในที่นี้ประสงค์มีวิรัติเจตนาตั้งใจละเว้นตามนี้จริงๆ จึงเรียกว่าศีล ๕ หรือจึงเรียกว่าผู้มีศีล ในที่นี้ไม่ได้หมายว่ารับ หรือเรียกว่าสมาทานกับผู้ให้ศีลจบแล้ว ก็เป็นผู้มีศีลได้เลย ไม่ได้หมายอย่างนั้น เมื่อสมาทานรับแล้ว จากนั้นไปแล้วไม่เว้นตามองค์ศีลอันใด จะว่าเป็นผู้มีศีลไม่ได้ เมื่อมี **หิริโอตฺตปฺป** ความละอายแก่ใจ ความเกรงกลัวในใจทั้งที่ลับทั้งที่แจ้ง แล้วเว้นตามในนั้นได้แล้ว จึงว่ามีศีลแท้ ตามนัยที่มาท่านว่า **หิริโอตฺตปฺป** ความละอาย ความกลัวบาป เป็นอาสันนะเหตุแห่งศีล คือ เป็นเหตุให้มีศีลเป็นอันดีได้ **หิริโอตฺตปฺป** ย่อมมีเพราะปัญญาและศรัทธาพิจารณารู้เหตุรู้ผล เห็นโทษเห็นประโยชน์จะมีขึ้นได้ดี

ในที่นี้บุคคลทุกคนย่อมมีสิ่งประจำใจอยู่ว่า ใจอยู่ที่ไม่ชอบให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาฆ่าเราถึงตายหรือทุบตีเบียดเบียน พอใจที่ไม่ได้เห็นโจรผู้จะปล้นหรือขโมย จะลักที่ทรัพย์ของตน จะเสียไปด้วยวิธีทุกอย่าง พอใจว่าเมื่อบุตรภรรยามีอยู่ ยินดีที่ไม่พบคนบาปอกุศลมาประพฤติผิดในบุตรภรรยา และไม่อยากให้บุตรภรรยาประพฤติผิดในทางนั้น พอใจอยู่ว่าเมื่อเราอยู่อย่างนี้ อย่าให้ผู้ใดมาพูดกล่าวตู่ พูดคำมุสา

ไม่จริงแก่เรา ที่ทรัพย์ของเราจะเสียไป หรือพูดหลอกลวงที่เป็นคำไม่จริงและหยาบคายโดยประการต่าง ๆ พอใจอยู่ว่าเวลานี้เราอยู่อย่างนี้ดีอยู่ ขออย่าได้มีความไม่ดีมารบกวน คืออย่ามีคนเมาที่กินสุราแล้วมาตะโกนด่าว่า หรือทำอันใดอันหนึ่งที่หยาบคายในบ้านเรือนดังนี้

ที่มีปรารถนาความสุขและพอใจยินดีที่ไม่มีโทษ ๕ อย่างแก่ตน คือ ไม่มีการฆ่า ไม่มีการลัก แม้ขโมยมันลักของคนอื่นมาได้มันก็ไม่อยากให้คนอื่นมาลักต่ออีก ไม่มีการล่วงบุตรภรรยาของตน ไม่มีการมุสาและกล่าวหยาบ ไม่มีเมามาทำให้ยุ่งยาก นี้เป็นความปรารถนาอยู่ในตัวทั่วโลก การเป็นอย่างนี้ ก็คือความปรารถนาศีลธรรมนั้นเอง ถึงไม่กล่าวไม่ตั้งความปรารถนาด้วยเสียงปาก ก็เป็นอันปรารถนาอยู่ในตัว ซึ่งจะเว้นไปไม่ได้ แต่ไม่ชอบใจ เป็นการท้อถอยใจเอาอย่างมาก ๆ ทีเดียว ที่จะรักษาศีลนี้ให้มีศีลมีธรรมในตัวให้บริสุทธิ์ อันนี้จะเป็นด้วยถิ่นนั้น ๆ ดินฟ้าอากาศไม่อำนวย หรือจะเป็นด้วยตามยุคตามคราว หรือเป็นด้วยบุคคลไม่เอาเอง เพราะความเข้าใจผิดเป็นต้น ก็เอาแต่จะว่า

แต่ถ้าหากว่า มีผู้ใดได้ความเห็นชอบในตัว จากศาสนาแล้วมีศีล ๕ เป็นนิตย์ได้ เว้นโทษห้าอย่างนี้ได้เป็นปกติ เมื่อเป็นได้อย่างนี้ในที่มาท่านว่าเป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีภัยอยู่ในโลก คือว่า ผู้มีศีลเว้นเวรห้านี้เสียได้ ก็มีความสุขใจ ทั้งไม่กลัวภัยอันจะเกิดขึ้นแต่เวรนั้น ๆ มีทุคติ เป็นต้น เพราะตนได้ละเวรทั้งหลายเหล่านั้นเสียแล้ว เป็นผู้ไม่มีบาปกรรม ไม่มีเวรกับใคร ๆ ทั้งได้มีปีติเอิบอิ่มใจ และได้ปราโมทย์เบิกบาน ในเมื่อได้ฟังนักปราชญ์ผู้รู้สรรเสริญศีลธรรมแห่งพุทธศาสนา

ในศีล ๕ ดังที่กล่าวมานี้ก็อีก น่าเข้าใจหรือทำในใจว่า ศีลของเราอยู่ที่กาย วาจา ใจ เรานี้ ถ้าอย่างนี้ดูเหมือนจะใกล้เข้าหน่อย

ศีล จะไม่ได้อยู่แต่ในตำรา ในตู้ ในคัมภีร์ แต่อย่างเดียว จะได้เห็นคุณเห็นประโยชน์แห่งศีล และจะได้เป็นประโยชน์ตน จะได้เป็นประโยชน์ดีแก่ประเทศชาติและศาสนาต่อไปได้ ศีลอย่างนี้เป็นศีลสำเร็จประโยชน์ได้แท้ ตัวศีลแท้หรือความเป็นศีลแท้ พระพุทธเจ้าชี้มาที่ กาย วาจา ใจ ของเรานี้ ทั้งศีลทั้งธรรมพระองค์ชี้มาที่ กาย วาจา ใจ เรานี้ทั้งสิ้น ไม่ได้แสดงไปในที่อื่น

ถ้าเมื่อรู้ศีล รู้ธรรม รู้ศาสนา คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ดี และได้นำมาปฏิบัติในตนก่อน จึงจะได้รสปีติและสุขอันเกิดแต่ธรรม ถ้าได้อย่างนี้ก็จะได้กับที่ว่า ผู้มือดีมีนิ้วสมบูรณ์ได้แหวนเพชร แหวนพลอยที่ทำให้ตนงามได้

ถ้าตรงกันข้ามที่งามที่ประเสริฐอยู่แต่ศาสนา แต่ไม่ได้เอามาปฏิบัติเลยอย่างนี้ ก็เลยไปได้กับคำว่ามือด้วน (มือกุด) ได้แหวนคือเมื่อแหวนเพชรแหวนพลอยตกไปอยู่กับคนมือด้วนจะงามอย่างไรจะให้ตนเองและคนอื่น เห็นงามได้แต่ที่ไหน ขอให้ศีลธรรมให้ศาสนาที่ดีมีค่าอันล้ำเลิศยิ่งกว่าแก้วกว่าทอง หรือเรียกว่าไม่มีค่า จงได้ออกจากหีบ จากคัมภีร์ มาตั้งอยู่ในจิตในใจของพวกเราชาวพุทธศาสนาให้ได้ความสุขเจริญรุ่งเรืองทั่วกันทุกท่านทุกคน สิ้นกาลนานเทอญ

ไตรสรณาคมน์นอก ไตรสรณาคมน์ใน

ต่อไปนี้จะกล่าว ไตรสรณาคมน์นอก ไตรสรณาคมน์ใน ไตรสรณาคมน์กลาง และศีลนอก ศีลใน ศีลกลาง ต่อไป เพื่อผู้ยินดีปฏิบัติจะได้เข้าใจ ความมุ่งหมายและปฏิบัติให้ถูกความประสงค์ ในที่นี้คำว่า ไตรสรณาคมน์นอกและศีลนอก นั้นคือ ไตรสรณาคมน์และศีลของผู้อื่นและรับแล้ว ไม่เอาติดตัวไปเพื่อปฏิบัติ ชื่อว่าเป็นภายนอกยังอยู่นอก คืออยู่นอกตัวเรา

อนึ่ง ผู้รับผู้สมาทานไตรสรณาคมน์และศีล ไม่เข้าใจ ไม่เห็นแจ้งด้วยปัญญาของตนเอง จึงได้อาศัยความรู้ของครูอาจารย์ท่านสอนให้ ท่านให้รับให้นับถือและรักษา แล้วก็ปฏิบัติตามท่านสอนให้นั้นเป็นอันดี มีกราบไหว้บูชาพระรัตนตรัย และเว้นข้อห้ามในศีลที่ห้ามไว้ เป็นต้น แล้วก็นับว่าเป็นไตรสรณาคมน์และศีลได้อยู่ แต่เพราะสัญญาให้เหมือนกับว่า ไตรสรณาคมน์อยู่กับครูบาอาจารย์ หรืออยู่วัดอยู่อารามที่นอกจากตัว และสำคัญในใจเหมือนกับว่า ศีลนั้นอยู่กับครูอาจารย์ หรือกับพระที่ท่านให้ศีล เมื่อรับศีลกับท่าน ก็เหมือนว่า ศีลออกมาจากท่านมาเข้าในปากเราหรือตัวเรา ที่เหมือนกับศีลมีตนตัวหัวหางไต่ได้เดินได้ อย่างนี้เรียกว่าไตรสรณาคมน์นอกและศีลนอก เป็นไตรสรณาคมน์และศีลอย่างอ่อน

ส่วนที่ว่าไตรสรณาคมน์ในและศีลในนั้น คือ เข้าใจด้วยความเห็นในตนว่า ไตรสรณาคมน์และศีล ย่อมเกิดกับเรา เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจเรา แต่ว่าการรับการสมาทานเป็นการกระทำที่ดีเป็นระเบียบที่ดี คือ ปฏิญาณตนกล่าวต่อหน้าพระสงฆ์ มีพระสงฆ์เป็นหลักใจเครื่องช่วยสติและเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นได้ดีอีก แล้วรู้ในใจเชื่อว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นของมีแท้และตัดสินอยู่ในใจว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ที่ใจเรานี้เอง

พระพุทธเจ้าผู้ไกลจากกิเลสตรัสรู้ชอบเอง เราก็ถือแล้วที่ใจเรา และเพื่อจะปฏิบัติเพื่อไกลจากกิเลสเหมือนอย่างท่านบ้าง ตามกำลังของตน และได้รู้ได้เข้าใจธรรมตามกำลังของตน อยู่ที่ใจเรานี้ คือ รู้ธรรมด้วยปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เราทำกาย วาจา ใจให้เป็น ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วได้สุขได้ปีติอิ่มใจที่ใจของเราแท้ ความปฏิบัติดี เข้าไปหาความไม่หวั่นไหวคือพระธรรม พระธรรมของเราไม่หวั่นไหว ด้วยปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา ก็รวมอยู่ที่ใจเรานี้ ก็เรียกว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ที่ใจที่ตัวเราด้วยคุณธรรม คือเรารับเราปฏิญาณเอาต่อหน้าพระสงฆ์ แล้วเราก็ปฏิบัติให้เกิดขึ้นที่ตัวเราส่วนหนึ่ง

ส่วนศีลเล่าเมื่อเราสมาทานเรารับศีลนั้น แล้วเราก็ทำวิรัติเจตนาละเว้นให้เกิดขึ้นที่เรา แล้วก็เว้นข้อห้ามนั้น ๆ ก็เป็นศีลเกิดขึ้นที่เรานี้ ไม่ใช่ศีลเป็นตัวและหัวขาออกมาจากปากพระผู้ให้ศีล แล้วมาเข้าปากเข้าตัวเราดังความสำคัญสัญญานั้น เมื่อตนไปที่ใดอยู่ที่ใดไตรสรณาคมน์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และศีลที่ติดตัวตามตัวไปด้วย หรือเมื่อไม่ได้สมาทานศีล แต่มีเจตนาละ เมื่อพบสัตว์

ควรฆ่าไม่ฆ่า พบทรัพย์ควรลักไม่ลัก พบกาเมควรเสพไม่เสพ พบคนหรือมีเรื่องควรจะมุสาไม่มุสา พบสุราและเมรัยควรดื่มไม่ดื่ม ก็เป็นศีลอยู่แล้ว เรียกว่าสัมปัตตวิรัติเป็นศีลเหมือนกัน ที่ได้สมาทานหรือไม่ได้สมาทาน แต่ตัวเป็นผู้มีศีลเกิดขึ้นที่ตนดังกล่าวมานี้ เรียกว่าศีลใน เป็น ไตรสรณาคมน์และศีลอย่างกลาง ที่ว่าไตรสรณาคมน์กลางและศีลกลางนั้น คือเมื่อพระไตรสรณาคมน์และศีลอยู่ในตัวดีอยู่แล้ว จึงทำปัญญาให้เห็นแจ้งเกิดขึ้นที่ขันธ์ ๕ หรืออายตนะ ๑๒

ดังจะกล่าวต่อไปโดยย่อเป็นใจความว่า ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมกันเข้าเป็นรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ คือ ความรู้สึกและเสวยรสชาติแห่งอารมณ์ที่เป็นสุข เป็นทุกข์ ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ สัญญาขันธ์ คือ ความจำหมายอารมณ์ สังขารขันธ์ คือ เจตสิกธรรม ได้แก่ อารมณ์ที่เกิดกับใจปรุงใจให้คิดดี คิดชั่ว คิดไม่ดี ไม่ชั่ว วิญญาณขันธ์ คือ ความรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้ง ๕ ขันธ์นี้พิจารณาโดยเป็นไตรลักษณ์ว่าไม่เที่ยง เป็นของไม่แน่นอน เป็นทุกข์ มีชาติทุกข์ ชราทุกข์ มรณะทุกข์ เป็นต้น ไม่ใช่ตัวตนว่างเปล่าเป็นสภาพอย่างหนึ่ง ๆ

ถ้าเมื่อเอาอายตนะ ๑๒ ขึ้นพิจารณาก็คือกำหนด ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ให้เห็นตามเป็นเองว่า ทั้ง ๖ อย่างนี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความเป็นของไม่ใช่ตัวตนเป็นธรรมดา ครั้นแล้วพิจารณาส่วนที่เป็นรูป ที่เป็นรูปดีมากระทบตาทำให้เกิดโลภะอยากได้ หรือราคะความกำหนัดยินดีและให้เกิดโมหะความหลง แล้วพิจารณาว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เมื่อรูปไม่ดีมากระทบตาพาให้เกิดโทสะอันเป็นกิเลส ก็พิจารณาว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แล้ววางใจเป็นกลาง

ไม่ยินดียินร้าย เมื่อเสียงดีไพเราะมากระทบหูให้เกิดโลภะ และราคะและโมหะอันเป็นกิเลส

เมื่อเสียงไม่ดีมากระทบหูให้เกิดโทสะ ก็พิจารณาว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ให้ใจเป็นกลางไม่ยินดียินร้ายในเสียงนั้น เมื่อกลิ่นดีและกลิ่นชั่วมากระทบจมูก ส่วนดีให้เกิดโลภะและราคะและโมหะ ส่วนชั่วให้เกิดโทสะ แล้วพิจารณาว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ให้ใจเป็นกลางไม่ยินดีไม่ยินร้าย เมื่อรสมากระทบลิ้น เครื่องสัมผัสถูกต้องมากระทบกายและเมื่อธรรมารมณ์คืออารมณ์มากระทบใจ เป็นฝ่ายดีให้เกิดโลภะและราคะและโมหะ เป็นฝ่ายชั่วให้เกิดโทสะ แล้วพิจารณาว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ใจก็เป็นกลาง

เมื่อใจเป็นกลางไม่ยินดีไม่ยินร้าย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ด้วยอำนาจวิปัสสนาปัญญาแก่กล้าฆ่ากิเลสอย่างนี้ ละกิเลส เป็นสมุจเฉทประหารอย่างนี้ ไตรสรณาคมน์ก็เป็นสรณาคมน์กลาง และศีลก็เป็นศีลกลางด้วยตามกัน และเป็นโลกุตรสรณาคมน์และโลกุตรศีล เป็นของแน่นอนแท้ไม่มีเวลาเสื่อม นี้ประสงค์กล่าว สมุจเฉทวิรัติ เว้นขาดทีเดียวเป็นศีล มีนิพพานเป็นอารมณ์ อย่างนี้เป็นไตรสรณาคมน์และศีลอย่างอุกฤษฏ์อย่างสูง เท่าที่กล่าวมา เป็นศีลนอกศีลในศีลกลางอย่างนี้ ก็เพื่อจะให้เข้าใจและจะได้ปฏิบัติให้ถูกตามความประสงค์ของการปฏิบัติ และให้ได้ผลดีขึ้นบ้าง จะได้สมกับเราถือพุทธศาสนา เราเป็นเจ้าของศาสนาพุทธมานาน ที่ทำความเป็นเจ้าของศาสนา

แต่ที่ว่าศีลนอก ไตรสรณาคมน์นอก คือศีลและไตรสรณาคมน์อยู่กับผู้อื่นเป็นของคนอื่นแล้วที่ตนไม่มี อย่างนี้ไม่ประสงค์เสียแล้ว

ประสงค์ให้ตนเป็นผู้มีขึ้นในตนที่ให้เป็น ไตรสรณาคมน์และศีลใน ได้เป็นดี จึงจะเห็นคุณเห็นประโยชน์แห่งศาสนา และจะได้สมกับ ตนถือศาสนาเป็นเจ้าของศาสนาได้แท้ และที่ว่าปฏิบัติตามพระไตร สรณาคมน์และปฏิบัติศีลอยู่ แต่ว่าไม่รู้ด้วยปัญญาของตนเอง ได้ แต่สัญญา ความสำคัญว่าเหมือนอยู่ในผูกในคัมภีร์ หรืออยู่กับ ครูบาอาจารย์ที่ท่านบอกให้ว่าให้ จึงได้รักษาปฏิบัติอย่างนี้ก็ดีอยู่ ดีกว่าไม่ปฏิบัติทีเดียว ดีกว่าไม่ปฏิบัติแท้ แต่ยังไม่ถึงความประสงค์ ที่แท้จริง

ความประสงค์ที่แท้ในที่นี้ ประสงค์ให้พิจารณาให้เข้าใจ ให้ได้ความรู้ขึ้นที่ตนเองอีกทีหนึ่ง ที่เรียกว่าได้ปัญญาความรู้ขึ้นบ้าง คือให้เข้าใจว่า พระรัตนตรัยที่เรานับถือเป็นที่พึ่ง ไม่ใช่อยู่ที่วัด ที่สมุดหรือคัมภีร์ที่ไหน และไม่ใช่อยู่ที่ครูบาอาจารย์อย่างเดียว อยู่ที่ ตัวเราที่ใจอันเป็นภายในนี้เอง ศีลก็อย่างเดียวกันนี้ ไม่ใช่ศีลมีอยู่ แต่ในกับพระผู้ให้ศีล ไม่ใช่อยู่แต่กับครูบาอาจารย์ ไม่ได้ออกมา จากอุปัชฌาย์อาจารย์หรือที่อื่น มีขึ้นเป็นศีลที่เกิดขึ้นตัวเรา ที่กาย วาจาเราที่เป็นภายในนี้ต่างหาก อย่างนี้จึงประสงค์และประสงค์ ให้เป็นศีลกลาง ไตรสรณาคมน์กลางอีกต่อไป ถ้าว่าตั้งใจปฏิบัติ ไตรสรณาคมน์และศีลเป็นโลกุตระได้แล้ว จะประกอบไปด้วยคุณ ประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง จะได้กับที่มาในบาลีเป็นใจความว่า "โสดา ปัตติผลประเสริฐกว่าความเป็นเอกราชในพื้นปฐพี และความไปสวรรค์ และความเป็นอธิบดีในโลกทั้งหมด"

เหนื่อยใจ

เท่าที่กล่าวเรื่อง คุณพระรัตนตรัยและศีล ๕ หรือกล่าวเรื่องคำว่าศีลธรรมมานี้ ผู้กล่าวดูเหมือนออกจะพูดวนเวียนซ้ำแล้วซ้ำอีกไปน้อยหนึ่ง การเป็นเช่นนี้ ก็เพราะผู้กล่าวสลดใจมากที่อยากให้พวกเราชาวพุทธ ได้มีศีลมีธรรมได้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเจริญรุ่งเรืองในพุทธศาสนาจริง ๆ จึงได้กล่าวแล้วกล่าวอีกในเรื่องให้เอาพระรัตนตรัยและศีล ๕ มาไว้ในตัวจะได้ผล อย่าให้อยู่แต่ในตู้ ในคัมภีร์ที่พระรัตนตรัยและศีลธรรมกับคนหากันไม่เห็น ครั้นแล้วพวกเราพุทธมามกะปฏิบัติพุทธศาสนาอันประเสริฐของพวกเราทั้งหลายดูเหมือนค่อนข้างจะไม่ได้ความแจ่มแจ้งเป็นส่วนมาก

อันนี้ก็ดูเหมือนจะเป็นด้วยรับและสมาทานพระไตรสรณาคมน์และศีล ๕ แล้วไม่สนใจ ไม่ทำไว้ในใจ ไม่นำเอาไปปฏิบัติให้ได้จริงจึงไม่รู้ไม่เข้าใจอย่างนั้น คือดูเหมือนว่า เมื่อได้ทำวิธีรับและสมาทานตามประเพณีธรรมเนียมแล้ว ก็ดีแล้วได้บุญแล้ว ก็หยุดสุดกันเพียงนี้เอง เป็นอันว่าข้างส่วนมากยังไม่รู้จักเอาศาสนา จึงให้สลดใจสะดุดใจในเรื่องนี้มาก ทั้งพวกเราทุกคนก็เป็นเจ้าของพุทธศาสนาด้วยกันทุกคน แต่ถ้าจะถามบ้างว่า พระรัตนตรัยคืออะไร ก็ตอบว่าไม่รู้ อันนี้ก็เป็นเรื่องเหนื่อยใจอันหนึ่ง

ถ้าถามว่าศีล ๕ คืออะไรให้ละเว้นอะไรบ้าง ก็ตอบว่าไม่รู้นี้ก็เหนื่อยใจอีก ถ้าถามว่า ศีลธรรมคืออะไร อะไรเป็นศีลธรรม ก็ตอบว่าไม่รู้นี้ ผู้ถามก็เหนื่อยใจอีก บุญนั้นถ้าทำแล้ว บุญทำให้ใจ

ผ่องใส ทำให้ใจเบิกบาน ทำให้อิ่มใจ ครั้นแล้วให้ผลเป็นสุข บาปนั้นถ้าทำแล้วบาป ทำให้ใจเศร้าหมอง ทำให้ใจเดือดร้อนที่สุด ให้ผลเป็นทุกข์ ถ้าเราจะถามว่าบุญนั้นคืออะไร ก็ตอบว่าไม่รู้ บาปนั้นคืออะไร ก็จะตอบว่าไม่รู้ อันนี้ก็เอาเข้าอีกคือผู้ถามก็เหนื่อยใจอีก ที่ว่ามานี้ ว่าขั้นที่พวกยังไม่รู้อย่างนี้ยังมีมากนัก

ขันธ์ ๕

ความจริงในสกลกายของเรานี้ รวมทั้งสิ้นในตัวในกายอันเดียวที่เรียกว่าคนหนึ่งนี้ ก็มีก้อนเดียวกองเดียวที่เรียกว่าขันธ์ มีขันธ์เดียวเท่านี้ แต่เมื่อแยกออกแบ่งออกตามอาการของขันธ์จึงเป็น ๕ ขันธ์ ที่เรียกว่า ขันธ์ ๕ คือ รูปขันธ์ ๑ เวทนาขันธ์ ๑ สัญญาขันธ์ ๑ สังขารขันธ์ ๑ วิญญาณขันธ์ ๑ รูปขันธ์นั้นเฉพาะในที่นี้กล่าวแต่ย่อหมายเอาธาตุ ๔ รวมธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เข้าประชุมกันเป็นกายนี้เรียกว่ารูปขันธ์ แต่ที่มาในพระอภิธรรมว่า รูปที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ที่เป็นภายในและภายนอก รูปหยาบ ละเอียด เลว ประณีต ในที่ไกล ในที่ใกล้ก็เรียกว่ารูปขันธ์นี้ด้วย ส่วนเวทนาขันธ์นั้นหมายเอา สุขเวทนา ความเสวยอารมณ์คือความรู้สึกรสชาติแห่งอารมณ์ที่เป็นสุข ทุกขเวทนาความเสวยรสชาติแห่งอารมณ์ที่เป็นทุกข์ อทุกขมสุขเวทนา ความเสวยอารมณ์มัธยัสถ์เป็นกลาง

ส่วนสัญญาขันธ์ นั้นได้แก่ ความจำ คือ ความจำรูป เสียงกลิ่น รส เครื่องสัมผัส อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เป็นต้น จนถึงจำมือเท้า แข้ง ขา ตา หู จำพี่ จำน้อง เป็นต้น ส่วนสังขารขันธ์นั้น คือเจตสิก ได้แก่ อารมณ์ที่เกิดกับจิต เป็นส่วนดีเรียกกุศล ปรุงจิตให้คิดดี ที่เป็นส่วนชั่วเรียก อกุศล ปรุงจิตให้คิดชั่ว ที่เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่วเรียก อัพยากฤต ปรุงจิตให้คิดไม่ดีไม่ชั่ว แต่พระอาจารย์

บางท่านอธิบายว่า สังขารขันธ์คือจิตคิดปรุงแต่ง เรียกว่าสังขารขันธ์ ส่วนวิญญาณขันธ์นั้น คือ ความรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในเมื่อ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสธรรมารมณ์ มากระทบในตาเป็นต้น และรู้ตามไปในจำพวก สัญญา และเวทนา และสังขารไปด้วย เป็นอันว่าวิญญาณ ความรู้นี้ เต็มอยู่ในสกลกายนี้ทั้งสิ้นทุกส่วนในกายนี้ทั้งหมด วิญญาณย่อมเต็มไปสิ้นด้วยกัน

ต่อไปนี้ในส่วนรูปขันธ์นั้น ใคร่จะกล่าวถึงทวัตติงสาการ คืออาการ ๓๒ อาการ ๓๒ นี้มีกายเป็นประธานอันเดียวนี้ แต่มีอาการ ๓๒ อย่าง เฉพาะธาตุดิน ๒๐ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืดไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า สมอง ศีรษะ ธาตุน้ำ ๑๒ คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก น้ำไขข้อ มูตร ทั้ง ๓๒ อาการนี้รวมกันเข้าเรียกว่ากาย ว่ารูป เป็นรูปกายอันเดียวท่านว่า ให้สาธยายท่องให้ขึ้นปากขึ้นใจ

ครั้นแล้วให้พิจารณาให้ทั่วถึงทั้ง ๓๒ อาการนี้ให้ดี ให้เห็นเป็นไม่งามเต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ และถ้าเมื่อพิจารณาไปเห็นส่วนใดปรากฏแก่ใจตนแจ้งชัดมากและสบายใจ แล้วก็ให้เอาอาการนั้นเป็นอารมณ์ กำหนดแต่อันเดียวนั้นให้มาก จนกว่าใจจะเป็นสมาธิ ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์นั้น และสมาธิในที่นี้ประสงค์สมาธิดังที่มาในบาลีคือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน หรือได้สมาธิในอรูปฌาน ๔ เข้าอีก ก็ยิ่งเป็นการดีหนักขึ้น

ปฐมฌาน มีองค์ ๕ คือ วิตก ได้แก่ ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ที่เรียกว่าตรึก ๑ วิจาร ได้แก่ พิจารณาอารมณ์ที่เรียกว่าตรอง ๑

ปีติ ความอิ่มใจ ๑ สุข คือ ความสุขใจ ๑ เอกคฺคตาจิต มีอารมณ์อันเดียว ๑

ทุติยฌาน มีองค์ ๓ คือ ละวิตกกับวิจารเสียเพราะยังหยาบอยู่ และเป็นของไม่แน่นอนที่เดียว อาจวิตกวิจารไปในทางผิดก็ได้ ทางถูกก็ได้ คงยังเหลืออยู่แต่ปีติ ๑ สุข ๑ เอกคฺคตา ๑

ตติยฌาน มีองค์ ๒ คือ ละปีติเสีย เพราะว่าปีติความอิ่มใจยังหยาบอยู่ ยังเป็นของกระโดดโลดเต้นอยู่ และยังไม่แน่นอน อาจปีติไปในทางผิดก็ได้ ทางถูกก็ได้ คงเหลืออยู่แต่สุข ๑ เอกคฺคตา ๑

จตุตถฌาน มีองค์ ๒ คือ เอกคฺคตา ๑ อุเปกฺขา ๑ คือ ละทั้งสุขละทั้งทุกข์ เพราะว่าความสุขกับความทุกข์เป็นของไม่แน่นอน ที่เป็นสุขแล้วอาจกลับเป็นทุกข์ก็ได้ ที่เป็นทุกข์แล้วอาจกลับเป็นสุขก็ได้ คงยังเหลืออยู่แต่ เอกคฺคตา กับ อุเปกฺขา ที่จิตมีอารมณ์อันเดียวกับอุเปกฺขาเป็นกลาง และประกอบด้วยความที่สติเป็นของบริสุทธิ์และรู้เรียนรอบจิตย่อมมี (ที่ละเอียด)

คราวนี้จะเขียนเพื่อเป็นทางพิจารณาด้วยปัญญาต่อไป คือ รูปที่เป็นส่วนรูปก็ดี เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เป็นส่วนนามก็ดี ย่อมอยู่ในลักษณะ ๓ ทั้งสิ้น คือ เป็น **อนิจฺจํ** ไม่เที่ยงคงแปรไป **ทุกฺขํ** เป็นทุกข์ **อนตฺตา** ไม่ใช่ตัวตนที่ว่างเปล่าจากตัวตนเป็นปกติธรรมดา และสังขารทั้งหลายที่มีปัจจัยแต่งขึ้นปรุงขึ้นนี้ เขาพร้อมด้วยเหตุด้วยผลของเขาแล้ว เขาจึงไม่อยู่ในบังคับบัญชาของเรา ที่สุดเขาจึงเป็น **อนตฺตา** ไม่ใช่ตัวตนของเรา

เมื่อกล่าวถึงคำว่า **อนตฺตา** เช่นนี้แล้ว ดังจะกล่าวสมมุติเรื่องอุปมาที่เปรียบด้วยกองดอกจานว่า มีคนเมาคนหนึ่งดื่มสุรา

มากไป จึงเดินไปถึงสถานที่หนึ่งในเวลากลางคืนเดือนหงาย จึงเห็นกองดอกจานกองหนึ่งแดงอยู่ที่นั้น สำคัญว่ากองเนื้อ จึงนั่งเฝ้านอนเฝ้าอยู่คืนยังรุ่ง ด้วยคิดว่าพรุ่งนี้เราจะได้กินเนื้อนี้ได้สมปรารถนาของเรา เราจะได้มีความสุขจะได้สนุกเพราะเนื้อนี้ ในวันพรุ่งนี้เป็นแน่ ครั้นถึง เวลาเช้าแสงพระอาทิตย์สว่าง แล้วอาศัยแสงพระอาทิตย์สว่าง จึงมองดูกองดอกจานอีก จึงเห็นไม่มีกองเนื้อเลย เป็นกองดอกจานไป คราวนี้ความสำคัญว่าเป็นเนื้อแต่ก่อน ก็เลยไม่จริงเหมือนอย่างว่า เป็นอันว่าความเข้าใจผิดว่าเป็นเนื้อนั้นก็หายไป ความปรารถนาว่าจะกินเนื้อให้สนุกให้มีความสุขในวันพรุ่งนี้ เพราะเนื้อนั้นก็หายไป แล้วก็หมดอาลัยหนีจากที่นั่นไปอื่น

อันนี้ฉันใด คนเราผู้ยังมี โลภะ โทสะ โมหะ อยู่ ผู้มีกาย วาจา ใจ ยังไม่ได้อบรม ยังไม่ได้ฝึกกระทำให้แจ้งให้เห็นตามเป็นจริงอย่างไร คือปัญญายังไม่เกิดให้เห็นธรรมตามเป็นจริงอย่างไร ก็จำจะต้องเมาอยู่เอง คือ เมารูป เมาเสียง เมากลิ่น เมารส เมาเครื่องสัมผัสถูกต้อง และเมาลาภ เมายศ เมาความสรรเสริญ เมาความสุข เฉพาะอย่างยิ่งในที่นี้ คือ เมากาย เมาว่าตัวตน มีความเห็นว่าตนเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เห็นว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นตน ตนอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เห็นว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอยู่ในตน เป็นทิฏฐิวิปลาส ความเป็นผิด ๒๐ ประการ ดังนี้เป็นสักกายทิฏฐิและเป็นสักกายสมุทัย

ความเมาเหล่านี้ เพื่อจะสร่างได้ให้สิ้นเชิง หรือให้บรรเทาเบาบางลงตามความสามารถของตน ก็พึงเอาสกลกายของเรานี้เอง

ตั้งลง แล้วพิจารณาแยกออกเป็นกอง ๆ คือ กองแห่งรูปส่วนหนึ่ง แยกเวทนาออกเป็นส่วนหนึ่ง และแยกส่วนสัญญาออกเป็นกองหนึ่ง แยกสังขารออกเป็นกองหนึ่ง แยกวิญญาณออกเป็นกองหนึ่ง แล้วกำหนดพิจารณาให้เห็นว่าขันธ์ ๕ ทุกส่วนดังกล่าวนี้ ล้วนแต่เป็นสังขตธรรมมีปัจจัยแต่ง ที่เรียกว่าเกิดแต่เหตุ

เมื่อพิจารณาให้ละเอียดแล้วย่อมจะเห็นว่า มีความแปรปรวนเคลื่อนไปทีละน้อย ๆ ไม่มีเวลาจะนิ่งเฉยอยู่ได้เลยแม้แต่ทีเดียว ที่น่าดูลมหายใจเข้าออกของเรา มันมีเวลาหยุดไหม เมื่อส่วนทั้งห้าที่เรียกขันธ์ ๕ นี้ ไม่เที่ยงแปรปรวนเป็นธรรมดา มีความไม่เที่ยงคุกคามบังคับอยู่อย่างนี้ ส่วนทั้งห้านี้ก็ต้องเป็นทุกข์อยู่เอง ที่ทนอยู่ได้ยาก ต้องโศกเศร้าใจ คับแคบใจ เป็นต้น หรือรวมคือ ชาติ ชรา มรณะ เป็นทุกข์ หรือโดยย่อขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

เมื่อส่วนทั้งห้าเป็นทุกข์ทนอยู่ไม่ได้ หรือเรียกว่าเป็นของทนได้ยากอย่างนี้ ขันธ์ ๕ ก็ต้องเป็น **อนตฺตา** ไม่ใช่ตัวตนของเราไปในตัว ในที่สุดก็ศูนย์ และทั้งเพราะเราไม่มีอำนาจจะบังคับว่ากล่าวข้าชอบ อย่างนี้ขันธ์ห้าจงเป็นอยู่อย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างอื่นเลยอย่างนี้ไม่ได้ ดูเหมือนกับว่าของฝากของคนอื่นจริง ๆ คือว่าเหมือนมีคนหนึ่งเอารถหรือล้อหรือเอาเกวียนมาฝากไว้ พูดสั่งว่าเมื่อข้ายังไม่มาเอาไปเมื่อใด แล้วก็ให้ใช้ให้ขี่ไปเถิด ครั้นแล้วเมื่อถึงเวลาก็มาเอาของที่ตนฝากไว้ไปใช้ตามที่เป็นของตนตามเคย เบญจขันธ์ของเรารวมสมมุติว่า ตัวตนนี้ก็เหมือนกับของฝากนั้น

ต่อไปนี้พึงพิจารณาเพื่อเห็น หรือเข้าใจของจริงอีกทีหนึ่ง คือว่าสิ่งที่สมมุติชื่อคือตั้งชื่อว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

นี้เป็นเพียงสมบัติเท่านั้นเอง เป็นสังขารธรรม ให้พิจารณาเพื่อออกเสีย เมื่อเพิกออกแล้วพึงเห็นส่วนที่เหลือที่เคยรองสมมุติอยู่นั้นเป็นสภาวะ เป็นธรรมฐิติ ธรรมนิยาม คือเป็นสภาวะเป็นธรรมตั้งอยู่แล้ว เป็นธรรมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ตามที่มาท่านว่าเป็นวิสังขารด้วย เป็นของจริงยืนตัวอยู่เป็นปกติอยู่อย่างนั้น ใครจะสมมุติเรียกอะไรก็ตาม หรือจะไม่เรียกก็ตาม ก็เป็นของมีและเป็นของกลาง ๆ และเป็นของจริงยืนตัวอยู่อย่างนั้นเอง ไม่มีไม่เป็นขึ้นเพราะคนสมมุติให้หรือไม่สมมุติให้ และไม่มีไม่เป็นขึ้นเพราะคนนิยมไม่เสื่อมไม่ดับไปเพราะคนติเตียนนินทาและไม่นับถือ

สภาวธรรมและสมมุตินี้ ใคร่จะกล่าวเพื่อพิจารณาว่าเหมือนอย่างว่ามีบุรุษผู้หนึ่ง เอาเพชรมาวางไว้แล้วก็ไป มีคนหนึ่งมาเห็นเข้าก็เรียกว่าแก้ว ตามภาษาของตนแล้วก็ไป มีคนหนึ่งมาอีกเมื่อเห็นเข้าก็กล่าวว่าเพชร ตามภาษาของตนแล้วก็ไป เมื่อเป็นเช่นนี้เมื่อคนแรกมาเรียกแก้วอยู่ ก็เป็นอันว่ามีแต่แก้วส่วนเพชรไม่มี เมื่อคนที่ ๒ มาก็มาเรียกว่าเพชร ก็เป็นอันว่ามีแต่เพชรส่วนแก้วไม่มี เมื่อเป็นเช่นนี้ตกลงก็ไม่มีด้วยกันทั้ง ๒ คือ แก้วก็ไม่มี เพชรก็ไม่มี มีแต่สภาวธรรมที่เป็นกลาง ๆ อยู่นั้น ถ้าจะว่ามี ก็มีโดยสมมุติด้วยกันทั้งสอง มีเพียงสมมุติเรียกกันเท่านั้น ส่วนความจริงคือก้อนอันนั้นเป็นของไม่มีชื่อปกติอยู่ ขันธ์ ๕ ที่ถูกสมมุติว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ถ้าเพิกเอาชื่อออกแล้ว ก็ยังเหลือแต่สภาวะและเป็นกลางเป็นของจริงยืนตัวเหมือนกันนั้น ซึ่งเป็นสภาวะธรรมดา

ต่อไปนี้พึงเข้าใจสังขารกับวิสังขารตรงกันข้าม สังขตธรรม คือ ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเป็นสังขาร และ อสังขตธรรม คือ ธรรม

ที่เป็นวิสังขารไม่มีปัจจัยแต่ง ส่วนสังขตธรรมย่อมมีลักษณะ ๓ ดังนี้ คือ เกิดขึ้นก็ปรากฏ ๑ ตั้งอยู่และแปรไปก็ปรากฏ ๑ ดับไปก็ปรากฏ ๑ เมื่อเป็นเช่นนี้ เบญจขันธ์ของคนเราที่เกิดขึ้นนี้ ก็คือ เกิดขึ้นก็ปรากฏ ตั้งอยู่และแปรไปก็ปรากฏ ดับไปก็ปรากฏ ที่เป็นสังขารธรรมอันปัจจัยแต่ง จึงประกอบไปด้วยทุกข์เหลือทน ยากที่จะอยู่ได้ด้วยง่าย ส่วน วิสังขารธรรม คือ ธรรมปราศจากสังขารไม่มีเหตุปัจจัยแต่งนั้น ก็มีอสังขตลักษณะ ๓ พึงกำหนดดังนี้ คือ เกิดขึ้นก็ไม่ปรากฏ ๑ ตั้งอยู่และแปรไปก็ไม่ปรากฏ ๑ ดับไปก็ไม่ปรากฏ ๑ นี้

เมื่อกล่าวถึงนิพพานแล้ว นิพพานก็อยู่ในอสังขตลักษณะ ๓ นี้ นิพพานจึงไม่ประกอบด้วยทุกข์ นิพพานเป็นธรรมที่ไม่มีปัจจัยแต่ง จึงเรียกว่า นิพพาน เป็นวิสังขารแท้ เมื่อกล่าวอย่างนี้แล้วก็อย่าพึงเข้าใจว่า ความไม่มีเบญจขันธ์ เป็นนิพพาน เพราะว่าเมื่ออริยมรรคเกิดขึ้นที่เอานิพพานเป็นอารมณ์ แล้วฆ่ากิเลสตายนั้น เบญจขันธ์ คือ ขันธ์ ๕ ก็ยังมีปรากฏบริบูรณ์อยู่ ไม่ได้สูญหายไปไหน และนิพพานปราศจากสมมุติ ไม่มีสมมุติชื่อเสียงโดยประการทั้งปวง แต่ธรรมคือนิพพาน ที่สมมุติว่าอายตนะนั้นมีอยู่แท้ ที่สมมุติว่าอายตนะคือนิพพานนั้น ก็แต่เพียงว่าสิ่งอันหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้มีชื่อเสียงอย่างใด และไม่ใช่ ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่ใช่อากาศ และ วิญญาณ ไม่ใช่มีอาการจากนี้ไปโน้น ไม่ใช่มีอาการโน้นมานี้ ไม่ใช่มีอาการขึ้นไปแล้วลงมา ความจุติ ความเคลื่อนไม่มี และไม่มีที่ตั้งอยู่ที่ใดที่หนึ่ง ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณ์เลยนี้เรียกว่านิพพาน ซึ่งเป็นที่สุดแห่งทุกข์และเป็นที่สุดแห่งความสุขในโลก ไม่มีสุขอื่นยิ่งไปกว่า

อย่างหนึ่ง ที่ว่าเห็นนิพพานรู้นิพพาน ก็เหมือนคนเข้าไปในวิหาร แล้วไปเห็นแก้ววิเศษก็เหมือนกัน คือสมมุติว่ามีวิหารใหญ่

หลังหนึ่งที่มีแก้ววิเศษดวงหนึ่ง ราคาแพงจนเรียกว่าไม่มีค่าและในวิหารไม่มีสัตว์สิ่งต่าง ๆ ใด ๆ ทั้งหมด ที่สมมุติว่า มนุษย์ เทวดา อินทร์ พรหม นาค ครุฑ มารดาบิดา ลุงป้า น้าอา ชายหญิง ไม่มีเลย ยังมีบุรุษคนหนึ่งเข้าไปในวิหารนั้น ไปเห็นแก้วถนัดตาและจับยกขึ้นดูด้วยมือตนเอง แล้วพอใจอย่างยิ่งหาที่สุดมิได้ ครั้นแล้วเมื่อจะพูดกับใครผู้ใดผู้หนึ่งว่าลุงป้า น้าอา จงมาดูแก้วนี้วิเศษยิ่งนัก ก็ไม่มีผู้ใดอยู่ในนั้นพอจะพูดกันได้ จึงเป็นอันว่าพูดไม่ออก

ครั้นวางแก้วไว้ที่เดิมแล้วก็ออกมาภายนอก จึงมาเห็นมนุษย์หญิงชาย เห็นเพื่อนมิตรสหายและพี่น้องป้าลุง จึงพูดขึ้นได้ว่า ลุงอาทั้งหลาย แก้วดวงหนึ่งมีอยู่ในวิหารนี้แสงสว่างไสวประเสริฐที่สุด ใครอยากดูให้เข้าไปในวิหารนี้เถิด จะเห็นแก้วนี้ไม่ต้องสงสัย อันนี้ฉันใด เมื่อดูนิพพานด้วยปัญญาก็เห็นว่านิพพาน ไม่มีสมมุติบัญญัติ ไม่มีสัตว์สังขารใด ๆ ในนิพพานเลย ไม่มีเกิดแก่เจ็บตายอะไรทั้งหมด ดังที่โลกเป็นอยู่ ไม่มีมนุษย์ สัตว์ บุคคล ชายหญิงใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เมื่อจะพูดว่านิพพานก็พูดด้วยสมมุติ ว่านิพพานเป็นอย่างนั้น ๆ คือออกมาพูดกันเพื่อรู้เพื่อเป็นเครื่องหมาย พอให้รู้โดยสมมุติโวหาร เหมือนบุรุษเข้าไปในวิหารยังพูดไม่ได้แล้วออกมาพูดได้แต่ภายนอกวิหารฉะนั้น

ถ้าเมื่อแยกสังขตธรรมอันเป็นสังขาร คือแยกขันธ์ ๕ ออกกำหนดให้แจ้งชัดแล้วและกระทำให้เห็นชัดใจ ส่วน วิสังขาร คือ อสังขตธรรม ที่ได้แก่ ธรรมไม่มีปัจจัยแต่งได้แล้ว จะได้อานิสงส์มากมายเหลือที่จะนำมากล่าวให้สิ้นสุดได้ จะละความเมาลาภ เมายศ เมาความสรรเสริญ เมาความสุขได้ และละความเมารูป เมาเสียง เมากลิ่น เมารส เมาเครื่องสัมผัสถูกต้อง เป็นต้นได้ ตามกำลัง

น้อยมาก ที่เหมือนบุรุษคนเมาไปเห็นกองดอกจานกลางคืนแลหลงว่าเนื้อ เมื่อแสงพระอาทิตย์ขึ้นก็หมดอาลัยดังกล่าวแล้ว เฉพาะอย่างยิ่งในที่นี้ จะละความเมารูปกาย คือ ตัวตนที่เห็นว่าตนเป็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แลเห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นต้น เห็นว่าตนอยู่ใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เห็นว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อยู่ในตน อันเป็นทิฏฐิวิปลาส ๒๐ ประการ อันเป็นสักกายทิฏฐิและเป็นสักกายสมุทัยเสียได้

ครั้นแล้วเบญจขันธ์ คือ ขันธ์ ๕ นี้ ก็กลายเป็นสักกายนิโรธ คือ ทิฏฐิวิปลาส ๒๐ ประการดับไปนั้นเอง ที่เรียกว่าละสักกายทิฏฐิเสียได้ และจะละเสียได้ซึ่งวิจิกิจฉา ความสงสัยในกาล ๓ คือ อดีตกาล อนาคตกาล ปัจจุบันกาล คือว่า เบญจขันธ์ที่เป็นอดีตที่ล่วงไปแล้ว ก็เป็นเพียงสัญญาเท่านั้น ก็เป็นอันว่าล่วงไปแล้วก็ชื่อว่าไม่มี เบญจขันธ์ที่เป็นส่วนอนาคตก็ยังมาไม่ถึง ก็เป็นอันว่าไม่มี เบญจขันธ์ที่เป็นปัจจุบันปรากฏอยู่เฉพาะหน้าเดี๋ยวนี้ ก็เป็นเพียงสัญญาเข้าอีก ที่ดับก็ดับไปว่างไป ที่เกิดเป็นสันตติสืบต่อกัน ก็เกิดไป แล้วก็ดับไปเล่า แล้วก็เกิดสืบต่อกันไปอีก ที่สุดก็เป็นเพียงสิ่งที่ว่างที่เปล่าอยู่เท่านั้นเอง ก็เป็นอันไม่มีนั้นเอง

เมื่อเห็นชัดอย่างนี้แล้ว ก็เป็นอันสิ้นสงสัยใน ๓ กาลดังกล่าวแล้ว และหมดความสงสัยในศีลแลวัตรปฏิบัติของตน หมดความสงสัยในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นอย่างดี เพราะศีล สมาธิ ปัญญา ตนก็ได้ประพฤติปฏิบัติ ทำให้เกิดให้มีขึ้นแล้ว จนได้เห็นคุณเห็นประโยชน์ คือ ความสุขใจได้มีแก่ใจตนแล้ว ได้ความเชื่อ

ต่อไตรสิกขาอันเป็นภายในแจ้งชัด ใจไม่ได้ประโยชน์สุข เพราะศีลแลวัตรปฏิบัติอย่างอื่นอันเป็นภายนอกศาสนานี้ ได้ละความลำบากใจที่สงสัยว่าอะไรหนอ ๆ อย่างนี้เสียได้แล้ว ก็ได้สุขใจที่เห็นประจักษ์ใจไม่ต้องเชื่อแต่ผู้อื่นเป็นเบื้องหน้าได้แล้ว ครั้นแล้วก็ละสีลัพพตปรามาสไปตามกัน ที่ว่า สีลัพพตปรามาส นั้นก็คือ ความลูบคลำศีลแลวัตรที่ตนประพฤติปฏิบัติอยู่นั้นเอง

ด้วยว่าเมื่อไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ยังไม่ปรากฏแจ้งชัดแก่ใจตนเอง ก็ชื่อว่ายังมัว เหมือนกับว่าศีลอยู่กับผู้อื่นข้อวัตรปฏิบัติต้องอาศัยผู้อื่นเป็นผู้นำผู้บอก ต้องไปศึกษาถามผู้อื่นแล้วจึงปฏิบัติเป็นไป ชื่อว่าเหมือนศีลแลวัตรอยู่กับผู้อื่นยังไม่เป็นสันทิฏฐิโกที่ตนเห็นเอง ครั้นแล้วก็ลูบคลำศีลและวัตรปฏิบัติว่า ศีลเราจะบริสุทธิ์หรือหนอ วัตรของเราจะเศร้าหมองหรือหนอ แล้วก็ปฏิบัติเป็นไป และบางทีก็ปฏิบัติเอาแต่ประเพณีธรรมเนียมเข้าว่าบ้างและเอาแต่ตำราเข้าว่าบ้าง เข้าใจว่าบุญกุศลอยู่กับประเพณีแต่อย่างเดียวเท่านั้น ยังไม่เข้าใจที่แจ้งใจว่า ประเพณีธรรมเนียมก็ดีอยู่เปลือกหนึ่ง แต่ส่วนธรรมที่แจ้งที่สว่างกับใจมีอีกทีหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ยังลำบากที่จะลูบ ๆ คลำ ๆ ต่อไป

ต่อเมื่อไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ตนทำให้เกิดให้มีขึ้นที่ตนนั้น ได้ทำให้สว่างแจ้งขึ้นกับใจตนเอง ศีล สมาธิ ปัญญานี้ทำใจตนให้ได้ความสุขใจไม่ใช่อื่น ได้รู้แจ้งผลพร้อมทั้งเหตุแล้วก็หมดสงสัยดังกล่าวแล้ว ก็ละถอนสีลัพพตปรามาสความลูบคลำศีลแลวัตรเสียได้ ผู้ถอนลูกศร ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส อันเป็นเครื่องแทงเสียบอยู่ในอกในจิตใจนี้เสีย

ได้ชื่อว่า เป็นผู้ได้ตกกระแสธรรมที่เป็น โลกุตรธรรม นับว่าเป็นสุปฏิปันโนบุคคลได้แล้ว มีอันไม่ไปสู่ทุคติเป็นธรรมดา

ผู้มีธรรมเกิดในใจ ผู้ตกกระแสธรรมแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่เป็นทุกข์ในใจ เพราะจนทรัพย์ภายนอกถึงว่าเงินทอง เป็นต้น อันเป็นทรัพย์ภายนอก มีน้อยก็ยังมีความสุขใจมาก เพราะเป็นผู้มีอริยทรัพย์ มีศรัทธา มีศีล เป็นต้น ได้เกิดมีกับตนให้ได้ภูมิใจ มีความสุขอยู่เป็นปกติและเห็นนิพพานปรากฏกับใจ ไม่ต้องอาศัยแต่ผู้อื่นบอก และไม่อาศัยแต่อ้างตำราเป็นประมาณ ผู้มีทรัพย์ภายนอก มีวิญญาณกทรัพย์และอวิญญาณกทรัพย์มากมายก่ายกอง ก็ไม่ได้ความสุขเท่าผู้ถึงธรรมนี้ได้ และเป็นผู้มีคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ปรากฏเฉพาะหน้าเป็นนิตย์เสมอ เป็นอจลศรัทธาไม่มีเวลาเสื่อม ผู้ใคร่ต่อความสุขแท้จริงที่มีในพระศาสนาแล้ว ก็อย่าประมาทให้อุตส่าห์พยายามเถิด ถ้าพระธรรมอันเป็นความจริง เป็นของเกินความสามารถแล้ว พระพุทธเจ้าก็คงไม่ตรัสไว้ ถ้าผู้ใดปฏิบัติจริงก็จะได้ปีติปราโมทย์

อายตนะ ๑๒

จกฺขฺวายตนํ อายตนะ คือ ตา **รูปายตนํ** อายตนะ คือ รูป **โสตายตนํ** อายตนะ คือ หู **สทฺทายตนํ** อายตนะ คือ เสียง **ฆานายตนํ** อายตนะ คือ จมูก **คนฺธายตนํ** อายตนะ คือ กลิ่น **ชิวฺหายตนํ** อายตนะ คือ ลิ้น **รสายตนํ** อายตนะ คือ รส **กายายตนํ** อายตนะ คือ กาย **โผฏฺฐพฺพายตนํ** อายตนะ คือ โผฏฐัพพะถูกต้อง **มนายตนํ** อายตนะ คือ ใจ **ธมฺมายตนํ** อายตนะ คือ ธรรมารมณ์

อายตนะ ท่านแปลว่าที่ต่อ แลแปลว่าบ่อเกิด อาตยนะ ๑๒ นี้ ส่วนที่เป็นภายในมี ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ส่วนที่เป็นภายนอกมี ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสถูกต้องกาย ธรรมารมณ์ คืออารมณ์ที่เกิดกับใจดังนี้

อายตนะ ๑๒ นี้เป็นสำคัญอย่างหนึ่ง ว่าทางปฏิบัติก็เป็นได้ทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา ได้ดีด้วย คือ อินทรียสังวรศีล ก็ได้แก่ความมีสติสำรวมอายตนะภายใน ๖ นี้ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเมื่ออารมณ์มีรูปมากระทบทางทวารตา เป็นต้น ที่เรียกว่า อินทรียสังวรศีล ส่วนสมาธิ ก็คือการกำหนดส่วนแห่งศีล หรือส่วนแห่ง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่ส่วนใดสบายแก่ใจ ก็กำหนดเอาส่วนนั้นเป็นอารมณ์จิตก็เป็นสมาธิ ส่วนปัญญา ก็คือ ความรู้ความเห็นในอายตนะที่เป็นภายในแลภายนอก ทั่วถึงตามเป็นจริงอย่างไร แลรู้ไปในศีล

ในสมาธิ ไปตามกัน และอายตนะส่วนภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้

ถ้าปกติอยู่ ไม่ได้กระทบกับอารมณ์อันใด คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อารมณ์ที่เกิดกับใจ ที่เป็นอายตนะภายนอกไม่มากระทบในตา เป็นต้น ก็ไม่เรียกอายตนะ ไม่เป็นอายตนะ ถ้าว่ารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์ มาต่อกันเข้าเมื่อใดก็เป็นอายตนะเมื่อนั้น ครั้นแล้วก็พร้อมด้วยเกิดจักขุสัมผัส และเกิดจักขุวิญญาณ แล้วก็เกิดเวทนา เกิดตัณหา อุปาทาน เกิดทำดีทำชั่ว เกิดพูดเกิดคิดติดต่อกันไปทั่วโลกโลกา ไม่มีที่สุด อย่างนี้จึงว่า เป็นทั้งที่ต่อเป็นทั้งบ่อเกิด เมื่อเสียงมากระทบหูเมื่อใด เป็นส่วนดีหรือเป็นส่วนชั่วก็ให้เป็นอายตนะเมื่อนั้น ครั้นแล้วก็เกิดผัสสะและโสตวิญญาณ เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน แล้วประกอบกรรมดีกรรมชั่ว เกิดโลภ โกรธ หลง เกิดชังเกิดรักติดต่อกันไปยืดยาวไม่มีที่สิ้นสุดอีก เมื่อกลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์ มาต่อกับจมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ให้เกิดเป็นอายตนะ แล้วเกิดผัสสะวิญญาณ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ต่อ ๆ กันไป จนเกิดความเห็นชอบและความเห็นผิด เกิดเป็นประโยชน์เป็นคุณ คิดกุศลคิดบุญทั้งเจริญและเสื่อมแผ่ออกลามปามเต็มโลกเหมือนกันกับจักขุโสตนั้น

อย่างหนึ่ง สิ่งทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เป็นเครื่องใช้ได้ดี เมื่อเวลาต้องการดูรูปใช้ตาดูและเห็นรูป เมื่อเวลาต้องการฟังเสียงใช้หูฟังแล้วรู้เสียงดีเสียงร้าย เมื่อเวลาประสงค์รู้กลิ่นใช้จมูก เวลาปรารถนารสก็ใช้ลิ้น ถ้าปรารถนาสัมผัสก็ใช้กาย เมื่อมีอารมณ์มาทางใจ ก็ใช้ใจรับรู้อารมณ์ดีอารมณ์ชั่วได้ ถ้าขาด

ไปแต่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือ ๒ อย่าง คือ มีตาแต่บอดมืดเสียก็ดี หรือหูหนวกเสียก็ดี หรือทั้งบอดทั้งหนวกก็ดี เท่านี้ก็เสียความสุขในโลกไปไม่ใช่น้อยเลย ยิ่งถ้าเสียส่วนใจเข้า คือ มีใจแต่คลุ้มคลั่งไปที่ได้แก่บ้าอันนี้ยิ่งร้ายที่สุด เลยเสียตามกันไปหมดทุกอย่าง หาความสุขมิได้

ถ้าดีบริบูรณ์ทุกอย่างแต่ไปต่อกับทางผิดใช้ไปในทาง อวิชชาโมหะอย่างเดียว ก็จะเต็มไปด้วยความมืดและเต็มไปด้วยโทษอย่างมหันต์ ถ้าเป็นไปกับทางชอบใช้ไปในทางวิชชา ปัญญา เครื่องสว่างก็ยิ่งสว่างก้าวหน้า ทวีคูณเต็มไปด้วยคุณอนันต์หาที่สุดมิได้ คำว่าเป็นบ่อเกิด ก็ช่างสมเสียจริง ๆ ทั้งเป็นบ่อเกิดที่ทำให้เกิดมรรคผล คือ ทำให้เกิดได้มรรคได้ผล ทำให้ได้ถึงนิพพานที่นี้เอง และทางฝ่ายชั่วก็ทำให้เกิดบาปกรรมและเวร ทำให้เกิดทุคติที่นี้ด้วยอย่างหนึ่ง ความเป็นปกติของอายตนะนี้มีอยู่ คือใจนี้เมื่อไม่มีอารมณ์ดีอารมณ์ชั่วมากระทบใจ ก็เป็นปกติอยู่คือเฉย ๆ อยู่ ส่วนตาเล่าเมื่อไม่มีอารมณ์คือรูปดีรูปชั่วมากระทบตา ก็เป็นปกติเฉย ๆ อยู่ หู จมูก ลิ้น กายก็มีปกติของตน ๆ ถ้าไม่มีเสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสมาถึงก็เฉย ๆ อยู่ ฝ่ายอายตนะภายนอกเขาก็เป็นปกติอยู่อย่างนี้คือ รูปเขาก็ปกติอยู่เฉย ๆ ตามหน้าที่อยู่อย่างนั้น เสียง กลิ่น รส วัตถุเครื่องสัมผัสถูกต้องก็เหมือนอย่างนั้น ย่อมเป็นปกติตามหน้าที่ของตน ๆ

แต่ใจนี้เมื่ออารมณ์ดี หรืออารมณ์ชั่วมากระทบเข้า ใจมักเสียปกติ ถ้าใจเสียปกติไหวไปตามอารมณ์ เกิดยินดียินร้าย ดีใจเสียใจไปตามอารมณ์แล้ว ก็ชื่อว่าเสียปกติ เมื่อใจเสียปกติแล้วรูปก็เลยเสียปกติไปด้วยตามกันน้อยบ้างมากบ้าง เลยกลายเป็น

ยุ่งเหยิงเป็นใหญ่เป็นโตไปก็แล้ว แต่บางคราวถึงรูปไม่มากระทบตาดังกล่าวนี้ ใจก็ยังส่ายหาเพื่อต้องการรูป อันนี้ก็ชื่อว่าเสียปกติแล้ว ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็เสียปกติไปหมดด้วยกัน รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อารมณ์ที่เกิดกับใจ ก็เสียปกติไปทุกอย่าง

เมื่อเป็นเช่นนี้พึงเข้าใจว่า อายตนะภายนอกไม่เป็นสำคัญ เขาก็อยู่ตามเรื่องตามหน้าที่ เขาก็มีเขาก็ดับไปตามปกติธรรมดาของเขาเท่านั้นเอง บางทีเขาก็มาผ่าน บางทีเขาก็ไม่มาผ่าน ที่เขามาผ่านแล้ว ถ้าเราไม่รับเขา เขาก็ผ่านไปผ่านมาตามเรื่องของเขา ผ่านแล้วเขาก็ดับไปเอง แต่เอาอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ให้ได้ก็แล้วกัน ส่วนสำคัญที่สุด ก็คือ ใจ ถ้าเอาใจไว้ให้อยู่อันเดียวก็ปกติอยู่ได้สิ้นทั้งหมดด้วยกัน ครั้นแล้วอย่างหนึ่งพึงเห็นส่วนภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งนี้เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความเป็นของไม่ใช่ตัวตน เป็นปกติธรรมดา อย่าให้อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำใจ และอย่าให้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นเครื่องรกใจ ดังที่มาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นใจความว่า

อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ให้พิจารณาให้เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นของไม่ใช่ตัวตน เป็นของว่างของเปล่า ของศูนย์ที่เป็นเหมือนบ้านร้าง บ้านเซ บ้านเปล่า บ้านศูนย์ทั้ง ๖ บ้าน คือเทียบด้วยบ้านร้างอยู่ ๖ บ้าน ที่ผู้คนไม่มีอยู่หนีไปอยู่ที่อื่น ปล่อยให้ร้างว่างเปล่าเอาไว้จากผู้คน และผลประโยชน์อย่างอื่นมีผลไม้ เป็นต้น อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็เป็นเหมือนบ้านร้างฉะนั้น ที่ยังอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียงกลิ่น รส

โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ถ้าเมื่อรูปมากระทบตา จะเป็นรูปดีก็ตาม รูปชั่วก็ตาม ก็ให้พิจารณาว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ไม่ให้ใจยินดียินร้ายให้เป็นปกติเป็นกลาง เมื่อเสียงมากระทบหู จะเป็นเสียงดีหรือเสียงไม่ดีก็ดี เมื่อกลิ่นมากระทบจมูก จะเป็นกลิ่นดีหรือกลิ่นไม่ดีก็ดี เมื่อรสมากระทบลิ้น จะเป็นรสดีหรือไม่ดีก็ดี เมื่อเครื่องสัมผัสมากระทบกาย จะเป็นของประณีตหรือของหยาบก็ดี

เมื่ออารมณ์คือสิ่งที่เราได้เห็นได้ยินได้ฟัง และได้กลิ่นได้ลิ้มรสอาหารได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย มาแต่ก่อนที่เป็นสัญญาความจำหมายทั้ง ๕ อย่าง คือ เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อารมณ์เกิดกับใจดังกล่าวนี้มาเกิดขึ้น ก็ให้มีสติพิจารณาให้รู้เท่าว่า ไม่เพียงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ให้เห็นตามเป็นจริง อย่างไรแล้วอย่าให้ใจยินดียินร้าย ไม่พึงดีใจเสียใจ ในเมื่อสิ่งเหล่านี้มีขึ้นและดับไป แปรเป็นอื่น ทำใจให้เป็นกลาง เป็นอุเบกขาตั้งอยู่ และให้รู้ให้เห็นใจ และปกติของใจ เมื่อวิปัสสนาปัญญาเกิดกล้า เป็นอริยมรรคฆ่ากิเลสตายไม่ติดในอารมณ์ จิตเป็นอุเบกขาเป็นกลาง ศีลที่เกิดขึ้นพร้อมก็เป็นอธิศีลสิกขา สมาธิที่เกิดขึ้นพร้อมก็เป็นอธิจิตตสิกขา ปัญญาที่เกิดขึ้นพร้อมก็เป็นอธิปัญญาสิกขา

อย่างหนึ่ง อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ท่านว่าเป็นทวาร ๖ ด้วยทวาร คือ ช่องที่เป็นทางเดินของจิตที่เที่ยวที่เดินออกเดินเข้าที่อาศัย อายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อารมณ์ที่มาทางใจ ทวาร คือ ช่อง ๖ ช่องนี้ ช่องใจเป็นช่องสำคัญกว่าช่องทั้งหลายอื่น อย่างนี้สมกับที่มาอัน

พระอาจารย์ท่านกล่าวว่า **"อย่าส่งใจออกไปภายนอก อย่าวิ่งตะครุบแสงตะครุบเงา ให้จับตัวให้ถูก ให้ทวนกลับใจเข้ามาตั้งที่ใจ"** ต่อไปนี้ใคร่จะกล่าวว่า คำว่าอย่าส่งใจออกไปภายนอกนั้น คือ อย่าส่งใจออกไปตามสัญญาอารมณ์ภายนอก ให้ทวนกลับใจเข้ามาตั้งที่ใจ ให้ดับสัญญา อุปาทาน ในอารมณ์ภายนอกเสีย เอาสติมาระลึกอยู่ที่ใจ เอาความรู้ มารู้อยู่ที่ใจ

ที่กล่าวอย่างนี้แล้วปรารถนาจะกล่าวเรื่องเพื่อเทียบกันเปรียบความเพื่อให้เข้าใจง่าย คือมีพรานเนื้อคนหนึ่ง เมื่อได้ข้าวถุงเพื่อเป็นสะเบียง แล้วแบกปืนขึ้นบ่าออกเดินทางไปป่าใหญ่ด้วยความตั้งใจจริง ครั้นไปเห็นรอยแรดตัวหนึ่งที่มีนอดีวิเศษยิ่งนัก ก็ตามรอยแรดตัวนั้นไป ใคร่จะได้ยิงเอานอมาขายให้ได้ ครั้นตามรอยไปด้วยความยังไม่ฉลาดก็เอารอยเข้าว่า ถ้ารอยเข้าป่าเข้ารกก็เข้าด้วยหนามขูดขาขูดแข้ง ถ้ารอยออกที่เตียนก็ออกตาม ถ้ารอยโค้งวกไปโน้นก็โค้งไปตาม และเห็นขี้เก่าบ้างขี้ใหม่บ้าง และทำให้ช้าไม่ทันแรดก็เป็นอันไม่ได้ยิง ครั้นหมดข้าวถุงแล้วก็กลับคืนบ้าน เลยไม่ได้นอแรดดีนั้นมาขายตามปรารถนา

ครั้นแล้วมีพรานคนที่ ๒ เมื่อได้ข้าวถุงเพื่อเป็นสะเบียงแล้วแบกปืนออกป่า ไปเห็นรอยแรดที่มีนอดีเข้าอีก ก็ตั้งใจตามรอยแรดต่อไป ด้วยความดีใจว่า เราจะได้ยิงแรดจะได้นอดีมาขายให้ได้เป็นแน่ ครั้นตามรอยแรดไปแล้ว เป็นกาลสมควรไม่ไกลนักไม่ใกล้นัก ก็หยุดยืนสันนิษฐานกำหนดพิจารณาในใจว่า แรดตัวนี้เมื่อมันไปตรงนี้แล้วมันจะไปติดแม่น้ำโน้น เมื่อมันข้ามน้ำไม่ได้ จำเป็นจะต้องโค้งอ้อมมาทางภูเขานั้น และยังจะไปติดภูเขาอีก เมื่อไปติดผาแห่งภูเขา ไป

ไม่ได้แล้ว ก็จะต้องวกเวียนไปที่ช่องนั้นเป็นแน่แท้ จะไปที่อื่นไปไม่ได้เลยเป็นอันขาด ครั้นแล้วก็ละรอยแรดที่นั้นไม่ตามรอยต่อไป แบกปืนกับสะพายข้าวถุงบ่ายหน้าเดินตัดเดินลัดไปที่ช่องนั้น เมื่อถึงแล้วก็ตั้งท่าคอยแรดอยู่ด้วยดีตามสบาย มีสติสัมปชัญญะ รู้ตัวอยู่เสมอเป็นอันดี

เมื่อเห็นว่าเป็นเวลาอันสมควร ใกล้แรดจะมาแล้วก็เตรียมตัวตั้งท่า ครั้นแล้วแรดก็มาได้ตามเวลาจริง ๆ เหมือนอย่างว่า เมื่อเห็นแล้วก็เอิบอิ่มใจยิ่งนักว่า เราจะได้ยิงแรดตัวนี้และจะได้นอแรดดีตัวนี้โดยแท้ ครั้นคิดรื่นเริงใจฉะนี้แล้ว ก็ยกปืนขึ้นทับไหล่ (ทับบ่า) แล้วเอี้ยวคอหลิ่วตาเล็งให้ตรงและบุ้ยปาก แล้วก็ลั่นปืนไปถูกแรดตรงที่หมาย แรดก็ล้มตายอยู่ที่นั้น นายพรานก็ปีติปราโมทย์หาที่สุดมิได้ว่า สมปรารถนาเราแล้วแรดนี้ มันจะไปไหนได้ เมื่อยิงเอานอแรดได้สมหมายก็เลยกลับบ้าน เอานอมาขายได้เงินรวยทรัพย์

เท่าที่กล่าวคล้ายเป็นนิทาน (เป็นนิยาย) มานี้ เพื่อบ่งบอกว่าช่องใจ เป็นสำคัญที่สุด คือพรานคนที่แรกไม่เข้าใจในวิธีการที่จะยิงเอานอแรด ยังไม่รู้ที่สำคัญ จึงตามเอารอยแรดเข้าว่าแต่อย่างเดียว เมื่อโค้งไปตามรอยก็ทำให้ช้าไปในตัว ก็เป็นอันไม่ทันแรด หมดข้าวถุงแล้วก็ต้องกลับคืน นี่ก็เหมือนเห็นช่องอื่น ๆ คือ ช่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ไปในที่อื่น ทวารอื่นเสียหมด ครั้นแล้วก็วิ่งตามอารมณ์ที่มากระทบ ที่เป็นเพียงสัญญานามธรรม ไม่ใช่ของแน่นอนอะไร และเมื่อจะกล่าวให้กว้างออกหน่อย ก็คือเข้าใจว่า พระธรรมมีแต่อยู่ในคัมภีร์ในใบลานหรือในสมุด ที่ทำที่แต่งเอาไว้กันความลืม หรือเพื่อความเห็นถูกต้องและเข้าใจ แล้วก็กราบไหว้ บูชา ท่องบ่น

สาธยาย มีความเห็นว่า พระธรรมมีแต่ที่นับถืออย่างเดียว ไม่เข้าใจว่าพระธรรมในคัมภีร์ทั้งหมด ท่านกล่าวท่านแสดงชี้มาที่ตัวเราที่ประกอบด้วยทวาร ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราที่เป็นภายในอีกทีหนึ่ง ที่รวมเข้ามาประชุมใจ

เมื่อไม่ได้ความแจ้งสว่างในธรรมอันจริงที่ใจตนก็เลยละเสีย เลยเลิกการศึกษาและปฏิบัติต่อไป เหมือนพรานคนที่แรก ที่ไม่ได้ยิงแรดแล้วกลับบ้านนั้น แต่นายพรานคนที่ ๒ เป็นผู้เข้าใจวิธีการที่จะได้ยิงแรดเป็นอย่างดียิ่ง สันนิษฐานตรึกตรองพิจารณาไปก็เห็นว่าช่องโน้นเป็นช่องสำคัญ ครั้นแล้วโดยไม่ต้องตามรอย ไปที่ไปคอยยิงเอาที่ช่องโน้น ก็ได้ยิงแรดจริง ๆ เหมือนอย่างคิดไว้ นี้ก็คือเห็นทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่ไปอื่นไปที่ใด ย่อมมารวมที่ใจสิ้นด้วยกัน ที่มีใจเป็นธรรมถึงก่อน มีใจประเสริฐกว่า สำเร็จแล้วด้วยใจ

เมื่อกล่าวให้กว้างหน่อยก็คือ พระวินัย พระสูตร พระปรมัตถ์ พระวินัยก็เป็นวินัย พระสูตร พระปรมัตถ์ รวมเรียกว่า ธรรม จึงรวมเข้าด้วยกันทั้งสิ้นเรียกว่า พระธรรมวินัย ที่มีแล้วในคัมภีร์ในตำราทั้งหลายที่ท่านทำไว้ดีแล้ว ทำไว้ดีจริง ๆ เป็นประโยชน์ดียิ่ง แต่เปลือกหนึ่ง เมื่อเอาความหมาย เอาประโยชน์ และเอาอรรถรสอีกเปลือกหนึ่งแล้ว ความก็แสดงชี้มาที่ตัวของเราที่ประกอบด้วยทวาร ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ที่รวมเข้าหาใจที่เป็นทวารคือช่องสำคัญดังกล่าวแล้ว จึงเอาสติเข้าไปตั้งที่ใจ สติเป็นของจำเป็นมาก เป็นของจำปรารถนามาก กำหนดเอาใจที่ไม่ได้ส่ายออกไปภายนอก ให้รู้ใจ ให้เห็นใจ ให้เห็นปกติใจ ก็ได้ความว่าใกล้ต่อเอกจิตเอกธรรม คือ จิตอันเดียว ธรรมอันเดียว

เมื่อรู้ใจเห็นใจชัดแล้ว ก็รู้กายเห็นกายตามเป็นอย่างไร มีเห็นว่ากายนี้เป็นทั้งส่วนแห่งธาตุ ๔ และทั้งส่วนปฏิกูลที่ประกอบด้วยอาการ ๓๒ ในที่สุดเป็นอัพยากฤต มีสภาวะสูญเปล่าอย่างนี้ ครั้นรู้กายรู้ใจให้ชัดใจได้เต็มที่แล้ว ก็กลายเป็นเอกจิตเอกธรรมไป และเมื่อเห็นจิตเห็นธรรมชัดเช่นนี้แล้วก็จะเห็นตน คือ ตนก็เป็นธรรม ธรรมเป็นตน ชื่อว่า อัตตทีปา มีตนเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ธัมมทีปา มีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง อัตตสรณา มีตนเป็นที่ระลึก ธัมมสรณา มีธรรมเป็นที่ระลึก

ต่อไปนี้พึงเข้าใจว่า เมื่อใจเป็นธรรมแล้วจะว่าอะไรก็ได้ดอก คือว่า เมื่อใจไม่มีอาการยินดียินร้าย ไม่ดีใจไม่เสียใจ ไม่มีอาการขึ้น ไม่มีอาการลง ไม่มีอาการไป ไม่มีอาการมา ไม่มีอาการออก ไม่มีอาการเข้า แล้วอย่างนี้ จะว่าเป็น เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก็ได้ จะว่าเป็น สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมา-กัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ก็ได้ หรือจะว่าเป็น ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา ก็ได้ จะว่าเป็น วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา ก็ได้ หรือจะว่าเป็น สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ ก็ได้ หรือว่าจะเป็น โพชฌงค์ ๗ คือ *สติ* ความระลึก *ธรรมวิจยะ* ความสอดส่องหรือเลือกค้นธรรม *วิริยะ* ความเพียร *ปีติ* ความอิ่มใจ *ปัสสัทธิ* ความสงบใจ *สมาธิ* ความตั้งใจมั่น *อุเบกขา* ความวางเฉยก็ได้

อารมณ์ทั้ง ๖ ที่เป็นอายตนะภายนอก คือ รูปที่ตาเห็นย่อมมากมายมีทั้งดีบ้างชั่วบ้าง เสียงที่ได้ยินด้วยหูนี้ ก็มากมาย

เหลือที่จะกล่าวให้ทั่วถึง กลิ่นแลรสแล เครื่องสัมผัสถูกต้องและอารมณ์ที่เกิดกับใจเหล่านี้ทุกอย่าง ก็เหลือที่จะมากต่อมาก ทางฝ่ายดีก็เต็มโลก ทางฝ่ายชั่วก็ลามปามเต็มไปไม่มีที่สุด อารมณ์ทั้ง ๖ นี้ที่มาผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าเราจะเอาเสียทุกอย่างให้ได้ทั้งหมด จะทำตามอารมณ์ให้ได้ทั้งสิ้น จะพูดตามอารมณ์ให้จบสิ้นทุกอย่าง จะคิดไปตามอารมณ์อันเป็นสิ่งที่มาถูกต้องทางใจ ให้ได้ทุกอย่างตามปรารถนา ถ้าจะทำอย่างที่ว่ามานี้ เราก็จะตายทิ้งเปล่า ยิ่งจะทำตามใจทุกอย่าง ก็ยิ่งกว้างเกิน ยิ่งพูดก็ยิ่งไม่รู้จบ ยิ่งคิดก็ยิ่งไม่รู้จักสิ้น ตกลงต้องเอาแต่ที่พอดี เอาเท่าที่ได้ เอาพอกับกำลังความสามารถเท่านั้น จึงเป็นความสุขได้ ฯ

การฟังธรรม

ในเรื่องต่อไปนี้ การฟังธรรมมีชื่อว่า เป็นการยังกุศลให้เกิดขึ้นอย่างหนึ่ง ดูเป็นความสำคัญไม่ใช่น้อย การรู้นั้นดีอยู่มากทีเดียว ดีจริง ๆ แต่ขอให้ระวังว่า อย่ารู้เลยของดีของจริงไปเสียหมด รู้ส่งไปข้างหน้าด้านเดียว ไม่เหลียวมาข้างหลังบ้าง ที่เหมือนรู้มากแล้วไม่นึกถึงน้อย รู้สูงลืมต่ำ หรือ รู้ปลายไม่นึกถึงต้น ที่สำคัญว่าเหมือนกับจะไม่ได้ผลอันใด แต่พึงเห็น เช่น **พระสารีบุตร** เมื่อคราวเป็นคฤหัสถ์ชื่อ อุปติสสะ ฟัง อริยสัจจ์๔ ย่อจากพระอัสสชิ มีความว่า

เย ธมฺมา เหตุปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต

เตสญฺจ โย นิโรโธ เอวํวาที มหาสมโณ

แปลว่า ธรรมทั้งหลายเหล่าใด เกิดแต่เหตุพระตถาคตเจ้าทรงแสดงถึงเหตุแห่งธรรมนั้น และความดับของธรรมนั้น พระมหาสมณะมีปกติกล่าวอย่างนี้ อุปติสสะ ฟังเท่านี้ได้สำเร็จโสดาปัตติผล **พระยสกุลบุตร**เมื่อยังเป็นคฤหัสถ์ เห็นนางปาริจาริกาผู้บำเรอตนทำเป็นวิปริตนอนหลับเปลือยกายแลอ้าปาก เป็นต้น แล้วเบื่อหน่ายสวมรองเท้าได้แล้วบ่ายหน้าไปทางพระพุทธเจ้าเสด็จ ได้ฟังธรรมอนุปุพพิกถาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง เมื่อจบเทศนา ได้สำเร็จโสดาปัตติผล ครั้นฟังครั้งที่สองที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่บิดาของตนก็ได้อรหันต์ เศรษฐีผู้เป็นบิดาพระยสก็ได้ฟังอนุปุพพิกถาได้สำเร็จโสดาปัตติผล

อนุปุพพิกถา คือ แสดงทาน ศีล แลสวรรค์อันเป็นอานิสงส์แห่งทานศีล อาทีนวกถา แสดงโทษแห่งกาม เนกฺขมฺม แสดงอานิสงส์แห่งการออกจากกาม ที่สุดแสดงอริยสัจจ์ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เรียกว่า อนุปุพพิกถา คือ แสดงแต่ต้นไปตามลำดับ มารดาและภรรยาเก่าพระยสกุลบุตรได้ฟังพระองค์ตรัสอนุโมทนา ก็ได้สำเร็จโสดา ท่านผู้ได้สำเร็จโสดาเหล่านี้ ยังไม่เคยได้ยินได้ฟังธรรมเช่นนี้เลย ยังไม่ได้ศึกษาธรรมอย่างนี้มาก่อน พึงได้ฟังเท่านี้แต่น้อยก็ได้สำเร็จมรรคผล เมื่อเป็นเช่นนี้น่าคิดว่า ความสำเร็จมรรคผลไม่ใช่หน้าที่ของความรู้มาก ถ้าฟังเอาธรรมแล้วฟังไม่มากก็ได้มรรคผลหรือไม่อย่างนั้นก็ได้กุศลมาก

ข้ออื่นยังมีอีกคือ พระสารีบุตรได้ไปที่บ้านนายเพชฌฆาตแล้วเทศนาโปรดนายเพชฌฆาตหนวดแดง ด้วยเทศนาธรรมไม่มาก นายเพชฌฆาตหนวดแดงฟังจบเทศนาได้สำเร็จโสดาปัตติผล ถ้าฟังไม่เอาแล้ว ถึงจะฟังมากเท่าใด ก็ไม่ได้มรรคผล หรือเอาความรู้ไปฟังธรรม ก็มักกีดขวางทางอันจะได้มรรคผล คือว่า ถือว่าตนเป็นผู้รู้มากแล้ว อะไร ๆ เราก็รู้แล้ว เราได้ศึกษา เราได้เรียนหมดแล้ว ถ้าถือตัวเป็นผู้รู้มากไปเสียแล้วอย่างนี้ ไปฟังธรรม มรรคผลมักไม่เกิดได้ง่าย เหมือนกับคนที่มีท้องอิ่มอยู่แล้ว หรือกำลังท้องขึ้นไม่ปกติแล้วจะกินข้าวอีกนั้น กินนิดหน่อยก็รับแต่น้อย

ถ้าว่าถึงรู้มาก ก็ไม่ถือตัวที่เป็นอัตตานุทิฏฐิ ความตามเห็นว่าตัวตน เป็นผู้ถ่อมตน อ่อนโยน เคารพพระธรรม อยากได้อยากถึงธรรม เพื่อดับกิเลสหรือละความชั่ว อย่างนี้ฟังธรรมเป็นทางให้ได้มรรคผลได้ดี ถ้าไม่ถึงเช่นนั้น อย่างต่ำก็ได้กุศลมาก เหมือนคนหิวข้าวมาก ท้องก็ว่างไม่แน่นไม่เฟ้อ ก็กินข้าวมาก ฉะนั้น

อนึ่ง ไปฟังธรรม พึงให้ประเพณีธรรมเนียมอยู่ส่วนหนึ่ง คือว่า การรักษาประเพณีธรรมเนียมได้เป็นดี แต่ว่าอย่าติดประเพณี อย่าเอาแต่ประเพณีธรรมเนียมเป็นเบื้องหน้าเพียงเท่านั้น ถ้าเอาแต่ประเพณีเข้าว่า พระธรรมจะไม่ซึมซาบ จะไม่แทรกเข้าในจิตใจของเรามาก จะไม่รู้ธรรมอันดีอันจริงยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม และจะไม่ได้ปีติปราโมทย์มาก เพราะประเพณีเป็นสัญญากีดขวางไม่ให้ก้าวหน้าไปได้ง่าย ให้เพิกประเพณีออกเป็นส่วนหนึ่งเสีย แล้วฟังเอาธรรมเพื่อเอาความรู้ความเห็นแจ้งในธรรม ให้จงหนักเป็นการดี และอย่าไปฟังเพื่อเอาหน้าหรือเอาชื่อเสียง ความสรรเสริญของโลก เพราะจะเป็นโลกาธิปไตยไปไม่ต้องการ ให้เอาธรรมาธิปไตย คือ เอาธรรมเป็นเบื้องหน้า เอาธรรมเป็นใหญ่ให้ถูกธรรม ถ้าไปฟังธรรมแล้วปรารถนาเอาหน้าเอาชื่อเสียง ก็ได้แต่หน้ากับชื่อเสียง เลยไม่ได้บุญที่ต้องประสงค์ในที่นี้ คือ ต้องประสงค์บุญที่เป็นธรรม

ในที่นี้ ปรารถนาใคร่จะนำความเปรียบไว้สักอย่างหนึ่งว่า หมอแพทย์ผู้มีคุณธรรมสมบูรณ์ แลฉลาดในวิธีหมอมีความรู้จริง ๑ ยาของแพทย์ก็เป็นยาที่ดีจริง ๑ คนผู้ป่วยเป็นไข้ก็อยากหายจริงและเชื่อหมอแล้วกินยาจริง ๑ ถ้าพร้อมด้วยการ ๓ อย่างนี้ก็หวังในการได้ผลแน่ ที่จะไม่ได้ผลนั้นน้อยที่สุด ถ้าได้หมอดีและยาวิเศษ แต่คนไข้ไม่เอาการไม่กินยา ในเมื่อลับตาหมอแล้วเอายาซุกซ่อนเสียเช่นนั้น หาความหายโรคไม่ได้เลย เมื่อคนไข้ปรารถนาดียิ่ง เชื่อหมอจริง ๆ คอยฟังคำสั่งและคอยกินยา แต่วิชาความรู้และคุณธรรมความบริสุทธิ์ใจของหมอไม่มี วางยาคือให้กินยาผิด ๆ ถูก ๆ อย่างนี้ความสำเร็จคือได้ผลดีก็ไม่มีอีก ยิ่งทางหมอก็หาวิชาความรู้ไม่ได้

ทั้งผู้ป่วยก็ไม่เอาการ เกลียดชังยาที่สุด กินยาก็จำใจกินเอาอย่างที่ขัดไม่ได้ กินนิด ๆ หน่อย ๆ ก็ยิ่งไปกันใหญ่ ที่หาประโยชน์ไม่ได้ในการรักษาและความหายโรค ในทางการศาสนา คือ ผู้แสดงธรรมและผู้ฟังธรรม ก็เหมือนกับแพทย์และคนผู้เป็นไข้ ฉะนั้น

ในครั้งโน้น พระพุทธเจ้าทรงเทศนาโปรดด้วยพระองค์เอง ยิ่งพระองค์เป็น **อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ** เป็นผู้ทรมานคือฝึกสอนบุรุษ บุคคลควรทรมาน ไม่มีใครยิ่งกว่า ที่ประกอบด้วยความรู้จริตนิสัยสัตว์ทั้งหลายว่า คนหมู่นั้นหรือเฉพาะคนนั้นในบุพพชาติปางก่อนได้เจริญธรรมอะไร จะโปรดแสดงด้วยธรรมอะไรจึงเป็นที่สบาย ก็รู้ชัดด้วยพระญาณทั้งสิ้น ครั้นแล้วก็เทศนาโปรดด้วยธรรมให้ถูกกับจริตนิสัยของผู้ฟังทั้งหลายนั้น ๆ เมื่อการเทศนาและฟังธรรมเป็นเช่นนี้แล้ว ความได้มรรคผลก็มีหวังสำเร็จเป็นส่วนมาก

ในเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสเทศนาโปรดด้วยพระองค์เองก็เป็นอย่างนี้ แต่ครั้นเป็นส่วนของพระสาวกเทศนาและผู้รับฟังเทศนาก็ไปอีกอย่างหนึ่ง ถ้าพระสาวกผู้เทศนาเป็นขั้นอริยบุคคลที่ได้มรรคผลแล้วก็จะไปกันได้ดีอยู่ เหมือนอย่าง พระสารีบุตรอัครสาวก เทศนาโปรดพุทธบริษัทด้วยเทศนามงคลสูตร ปรากฏว่าเมื่อจบเทศนา พุทธบริษัทผู้รับธรรมได้มรรคผลเป็นอันมากนับเป็นหลายหมื่น เป็นตัวอย่าง

หากว่าสาวกผู้เทศนาไม่ใช่ขั้นอริยบุคคลเข้าแล้ว ก็จะไปกันอีกอย่างหนึ่ง และทั้งจะไม่ประกอบด้วยคุณธรรม มีศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาคุณ วิมุตติคุณ เป็นต้น ผู้รับฟังพระธรรมนั้นจะมีกาย วาจา ใจ ไปอีกอย่างอื่น ที่ไม่ต้องด้วยคุณลักษณะพอที่จะได้

รับมรรคผล ที่ได้กับคำว่า คนตาบอดจูงคนตาบอดเลยเวียนรอบต้นตาลอยู่ ไม่ได้ไปไหน อันบอดต่อบอด จูงกันที่จะเอากันไปให้ถึงจุดหมายที่ตนจะไปนั้น มันเป็นการได้ยากอยู่เอง ก็จะพากันวนไปวนมาเวียนรอบต้นตาลต้นเดียวอยู่ดังกล่าวแล้ว อันตนข้ามน้ำยังไม่ได้ แล้วจะเอาคนอื่นให้ข้ามได้นั้นที่ไหนจะไม่ยาก

เฉพาะอย่างยิ่งในที่นี้ การฟังธรรมที่ท่านแสดงพระธรรม ถ้าพุทธบริษัทตั้งใจฟังด้วยความเคารพและสงบเงียบ พร้อมกับด้วยรักษามารยาทด้วยเป็นการดี ถ้ายิ่งไปฟังที่วัดแล้ว วัดนั้นก็ชื่อว่าเป็นบ้านพระพุทธเจ้าและชื่อว่าเป็นบ้านพระสงฆ์ ก็ยิ่งทำความเคารพและรักษากาย วาจา ทำให้ดีให้งาม และเพราะวัดเป็นที่ฝึกที่อบรมกาย วาจา ใจ แห่งผู้ถือพระพุทธศาสนา ด้วยศีลธรรมคำสั่งสอนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อว่าเราไปบ้านพระพุทธเจ้า ไปหาศีลหาธรรมใส่ตน ไปเอาความรู้ ไปหาความดีใส่ตน

ถ้าไปเพื่อฟังธรรม แต่เมื่อถึงเวลาฟังเข้าแล้วก็คุยกันพูดกันให้กลบพระธรรม ไม่เป็นการฟังให้ดีได้อย่างนี้ ชื่อว่าไปฟังธรรมไม่ได้บุญ ชื่อว่าเป็นทาสปาก เป็นทาสแห่งคำกล่าวคำพูด ไม่ได้เป็นนายปากเราเอง และเมื่อถึงเวลาการฟังอยู่ ใจไม่กำหนดเอาเนื้อความในพระธรรม ครั้นแล้วก็ต่อยเหล็กไฟสูบยา หรือขีดไม้ขีดไฟ สูบยาเสีย ไม่เป็นการทำประโยชน์ให้สำเร็จ แต่การฟังธรรมได้อย่างนี้ก็ชื่อว่าไม่ได้บุญ ชื่อว่าเป็นทาสบุหรี่อีก เอาตัวเป็นนายบุหรี่ไม่ได้

ข้อหนึ่งยังมีอีก เมื่อเวลาจะตั้งใจฟังด้วยเคารพ แต่เอาหมากออกมาตำหมาก แล้วกินหมากไปเสีย แล้วส่งใจไปอื่นไม่ได้เอาสติผูกใจไว้ในพระธรรม เพื่อจะได้ความรู้ความเห็น ตามกำลังที่ตนจะได้

อย่างนี้ก็ชื่อว่าไม่ได้บุญ ชื่อว่าเป็นทาสหมากเข้าอีกด้วย เพราะมันเมาในเรื่องหมากนั้น ชื่อว่าเป็นนายหมากหรือเป็นนายปากไม่ได้ จึงเสียปีติและปราโมทย์ **อันความมุ่งหมายก็คือ เพื่อฟังด้วยการกำหนดเอาเนื้อความเอาเหตุผลในธรรม ให้รสธรรมซึมซาบในใจตั้งอยู่ ถ้าให้ซึ้งจนถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ คือ กิเลสความชั่วความเศร้าหมองได้ก็ยิ่งประเสริฐ**

ถ้าไม่อย่างนั้นเล่า เมื่อผู้ฟังอยู่ส่วนใดที่จะได้สังเวชสลดใจก็ให้ได้สังเวช ส่วนใดควรจะได้ความเลื่อมใสก็ให้ได้ความเลื่อมใส และให้ยกเอาตนเทียบดูอีก ให้ตรวจดูตนของตนเราที่ท่านแสดงโทษ ถ้าโทษของเราทางกาย วาจา ใจ มี เราจะได้เพียรละไปตามกำลังของเราเท่าที่จะละได้ ถ้าท่านแสดงประโยชน์มี พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ หรือ ศีลธรรม เป็นต้น ก็ตรวจดูตัวเราว่ามีหรือไม่ ถ้าเรามี เราจะได้ปีติอิ่มใจและเลื่อมใสยิ่งขึ้น ถ้าเรายังไม่มี ก็พึงทำให้เกิดให้มีขึ้นตามสามารถของเรา คือฟังแล้วได้เพียรละความชั่ว แล้วกลับเพียรทำความดีใส่ตนได้อย่างนี้ ชื่อว่าถือเอาประโยชน์แต่การฟังธรรมได้ ชื่อว่าฟังธรรมได้บุญ อย่างน้อยก็ให้ได้ความอิ่มใจและเลื่อมใสในธรรม จึงชื่อว่ามีประโยชน์ตามน้อยมาก และไม่พึงใช้แต่ความสำคัญในใจอย่างเดียวว่า เมื่อฟังจบแล้วคงเหมือนจะได้บุญเพียงเท่านี้ คือให้ฟังเอาปัญญา เอาความรู้ความเข้าใจให้แจ้งในธรรม จะได้นำเอาไปประพฤติปฏิบัติตามบ้าง และให้ฟังเอาตามความจริง อย่าชอบฟังแต่การยอนักเป็นการดี

อริยสัจ ๔

ทุกขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ ทุกข์ อริยสัจจ์ ๑ ทุกขสมุทัยอริยสัจจ์ ๑ ทุกขนิโรธอริยสัจจ์ ๑ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์ ๑ อริยสัจจ์ ท่านแปลว่า ของจริงทำบุคคลให้เป็นพระอริยเจ้าบ้าง ของจริงของอริยเจ้าบ้าง ของจริงทำบุคคลผู้รู้ผู้เห็นให้ไกลจากข้าศึกภายในบ้าง ถือเอาความในที่นี้คือ ของจริงทำบุคคลผู้รู้ผู้เห็นให้ไกลจากข้าศึกภายใน คือ กิเลส

ต่อไปนี้ปรารถนาจะกล่าวโดยปุคลาธิษฐาน คือ ยกบุคคลเป็นที่ตั้ง สกลกายของเราอันเดียวท่อนเดียว แต่มีอาการ ๔ คือมีของจริงอยู่ ๔ อย่าง ที่ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทุกข์นั้นถ้าจะกล่าวตามในที่มามีมาก แต่ในที่นี้จะกล่าวคือ ทุกข์ หมายเอา ชาติ ความเกิดเป็นทุกข์ ชรา ความแก่เป็นทุกข์ มรณะ ความตายเป็นทุกข์

คำว่า **ชาติ** ความเกิด นั้นหมายเอาแต่ตั้ง ปฏิสนธิในท้องมารดาเรื่อยมา ๆ จนถึงวันสิ้นอายุวันตายนี้รวมชื่อว่าเกิด

ชรา ความแก่ นั้นไม่ได้หมายเอาแต่ที่ศีรษะหงอก ฟันหลุดหล่นไป เนื้อหนังเหี่ยวแห้ง พึงเข้าใจว่าความแก่ หมายเอาความแก่ที่แก่มาแต่ตั้งปฏิสนธิวิญญาณมา คือ แก่มาทีละน้อย ๆ แก่มาทุกนาทีชั่วโมง ไม่เว้นระยะเลยทีละนิดหนึ่ง ๆ ดังที่เรียกว่าท้องแก่ก็มีบ้าง เมื่อแก่พอแก่เวลาคลอด ก็คลอดออกจากท้องมารดาโดยธรรมดา

เมื่อเวลาเดินได้ก็ชื่อว่าแก่กว่าเวลานอนอยู่ที่เบาะที่ผ้าอ้อม ระยะเป็นหนุ่มเป็นสาวก็แก่ คือ แก่กว่าเวลากำลังหัดเดิน ครั้นแล้วก็ถึงแก่ศีรษะหงอก กายห่อมถือไม้เท้า รวมเรียกว่า ชรา

มรณะ ความตาย นั้นก็หมายเอาตายมาแต่วันปฏิสนธิวิญญาณเหมือนกันอีก คือ ตายมาเป็นลำดับ เหมือนอย่างว่าเมื่อคลอดออกมานอนอยู่เบาะที่ผ้าอ้อมนั้น ระยะอยู่ในท้อง ๑๐ เดือน หรือ ๙ เดือน ก็ตายไปแล้ว ที่เมื่อเดินได้วิ่งได้ ก็คือเมื่อนอนอยู่เบาะและผ้าอ้อมตายไป แต่เพราะสันตติความสืบต่อ มีอยู่ จึงเจริญขึ้นเป็นลำดับเป็นธรรมดาจนเป็นหนุ่มเป็นสาว เมื่อถึงเป็นคนแก่คนเฒ่าความเป็นสาวเป็นหนุ่มก็ตายไปอีก ตายเรื่อยมาจนถึงตายที่สุด คือดับไป ศูนย์ไป หมดไป แห่งสกลกายนี้ที่เรียกว่า ตาย

ตกลงว่า ชาติ ชรา มรณะ ความเกิด ความแก่ ความตายนี้มาพร้อมกันเลย เต็มหรือตามสกลกายเรามาทั้ง ๓ อย่าง ทุกลมหายใจเข้าออก เมื่อเห็นแจ้งชัดโดยนัยนี้เป็นอันดี จึงจะเป็นทุกขปริญญ คือ กำหนดรู้ทุกข์ ได้ดังกล่าวมานี้ หากจะมีผู้พูดสอดเข้ามาว่าศาสนาพระพุทธเจ้า หรือ ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาเจ้าทุกข์ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าตรัสตามที่เป็นจริงอย่างไร ที่เป็นของจริงโดยธรรมดาอยู่อย่างนี้ ถึงใครจะว่าทุกข์หรือไม่ว่าก็ตาม จะว่ามีหรือว่าไม่มีก็ตาม หรือเพราะเบื่อไม่อยากฟังคำ แก่ ๆ ตาย ๆ แล้วไม่พูดเสียก็ตาม อันนี้ก็จะเป็นอยู่อย่างนี้ คือ ความเกิด ความแก่ความตาย ข้าก็จะเป็นของจริงอยู่อย่างนี้ หรือจะมีผู้พูดสมมุติเรียกว่า ความสุข ข้าก็จะเป็นอยู่อย่างนี้ คือทุกข์ที่เป็นเอง และความเกิด ความแก่ ความตาย นี้ เขาเป็นเจ้าของโลกมาสิ้นโกฏิแห่งกัลป์เป็นอันมาก

ส่วนสมุทัย ที่ว่าสมุทัยเป็นเหตุให้ทุกข์เกิดนั้น ท่านหมายเอาตัณหา คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ทั้ง ๓ นี้ เป็นเหตุความใคร่

ความยินดีปรารถนาอยากในอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์ ที่มากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า *กามตัณหา*

ความอยากเป็นอยากมี ดังนามรูปคือ สกลกายตัวตนของเรานี้มีอยู่แล้วอย่างไร ก็อยากให้เป็นให้มีอยู่อย่างนี้ไปนาน อยากให้เป็นอยู่อย่างนี้ร่ำไป นี่ว่าส่วนภายใน ถึงสิ่งที่เป็นของภายนอก ตัวที่ได้มาแล้ว ที่มีอยู่แล้วก็ขอให้เป็นของเราอยู่อย่างนี้ ให้เรามีอยู่อย่างนี้ ให้เราเป็นผู้มีของนี้ร่ำไปในกาลไหน ๆ เรียกว่า *ภวตัณหา*

ความอยากไม่เป็น ไม่มี ที่อยากไม่เป็นนั้นเป็นนี่ ดังอยากไม่มีโรคาพยาธิเบียดเบียน อยากไม่แก่ อยากไม่ให้มีความตายหรือ เมื่อประจวบ อนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่ชอบใจเกิดขึ้นแล้ว เกลียดชังอย่างนี้ เรียกว่า *วิภวตัณหา*

ตัณหาทั้ง ๓ ดังกล่าวมานี้ท่านว่า เป็นสมุทัย เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด แต่ที่ให้ทุกข์เกิดไม่ใช่แต่ตัณหาอย่างเดียว คืออวิชชาธรรมชาติไม่รู้แจ้งเป็นผู้หนุนอีกทีหนึ่ง ตัณหาจึงตั้งอยู่ได้ ตัณหาเป็นอาการของอวิชชา คือว่าอวิชชามีแล้ว ตัณหาก็มี ตัณหามีแล้วอุปาทาน ความยึดความถือก็มี ครั้นแล้วภพความเป็นความมีก็มีขึ้นเมื่อภพมี ชาติความเกิดก็มีขึ้น แล้วมีชรา มรณะ ความโศก ความร่ำไร ความลำบากกาย ความน้อยใจ ความคับแคบใจที่เป็นทุกข์ก็เกิดขึ้น อย่างนี้จึงว่าตัณหาเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด

ส่วนนิโรธความดับทุกข์นั้นท่านหมายเอาความดับตัณหา คือว่า ถ้าอวิชชาความไม่รู้แจ้งสกลกายตัวเรานี้ว่า เป็นทุกข์ เป็นสมุทัย เป็นนิโรธ เป็นมรรคนี้ดับไปกลับเป็นวิชชา ความรู้แจ้งว่าสกลกายตัวเรานี้เป็นทุกข์ เป็นสมุทัย เป็นนิโรธ เป็นมรรค อย่างนี้ตัณหาก็ดับสิ้น ครั้นแล้วอุปาทาน ภพ ชาติ ชรา มรณะ โศกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสสะ อุปยาสะ ก็ดับไปตามกัน ชื่อว่า นิโรธ ความดับทุกข์หาทุกข์มิได้ เพราะดับตัณหาไม่มีเหลือที่ เนื่องมาจากดับอวิชชา ที่ว่าความดับตัณหาได้สิ้นเชิงไม่มีเหลือ ทุกข์ก็ดับไปหมด ได้ชื่อว่า นิโรธ เพราะเป็นความดับทุกข์นั้นนั้น ขันธ์ ๕ ธาตุ ๔ ก็ยังมีปรากฏอยู่ ยังไม่สูญหายไปไหน ดังขันธ์ ๕ พระอรหันต์ขีณาสพเป็นตัวอย่าง คือว่า พระอรหันต์ยังมีขันธ์ ๕ แต่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ท่านดับเสียแล้ว นิโรธในอริยสัจจ์นี้หมายเอาความดับตัณหา ไม่ใช่หมายความดับสัญญาและเวทนาที่ไม่รู้สึกตัว ที่เรียกว่า สัญญาเวทยิตนิโรธ

ส่วนมรรคนั้นท่านก็หมายเอาสกลกายเอาตัวเรานี้ แต่อาการของมรรคมี ๘ คือ

สมฺมาทิฏฺฐิ มีความเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจจ์ ๔ ได้แก่ เห็นทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ๑

สมฺมาสงฺกปฺโป ดำริชอบ คือ คิดอยากจะออกจากกาม คิดจะไม่พยาบาท คิดจะไม่เบียดเบียนผู้อื่น ๑

สมฺมาวาจา เจรจาชอบ เว้นพูดส่อเสียด พูดมุสา คำไม่จริง พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ พูดเลอะเทอะ ๑

สมฺมากมฺมนฺโต ทำการงานชอบ ท่านว่า การงานที่ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ขโมยลักทรัพย์ผู้อื่น ไม่ประพฤติผิดหญิงเขาหวง ๑

สมฺมาอาชีโว เลี้ยงชีวิตชอบ คือ ทำการงานเลี้ยงชีพที่ไม่หลอกลวงผู้อื่น ๑

สมฺมาวายาโม ทำความเพียรชอบ คือ เพียรระวังตัวไม่ให้บาปไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในตน และเพียรละบาปละความชั่วที่เกิดแก่เราแล้ว เพียรทำกุศลทำความดีให้เกิดให้มีขึ้นในตน ถ้าว่ากุศลถ้าความดีได้เกิดมีแต่ตนแล้ว เพียรรักษาไว้อย่าให้เสื่อมได้ ๑

สมฺมาสติ ระลึกชอบ คือ สติเข้าไปตั้งที่ กาย เวทนา จิต ธรรม แล้วพิจารณาว่า กาย เวทนา จิต ธรรม นี้ เกิดขึ้นอย่างนี้ดับไปอย่างนี้ ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวเราเขา ในที่สุดเป็นสภาวธรรมเป็นของเปล่าของศูนย์จากตัวตน ดังที่กล่าวมานี้ก็คือ สติระลึกในสติปัฏฐาน ๔ ที่จะระลึกในพุทธคุณว่า อรหํ หรือ สมฺมาสมฺพุทฺโธ บทใดบทหนึ่งก็ได้ ก็นับเข้าสติปัฏฐาน ๔ ดังกล่าวมานั้น ๑

สมฺมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ คือ ขณิกสมาธิ ตั้งมั่นนานกว่าจนเฉียดเข้าไปใกล้ อัปปนาสมาธิ ตั้งมั่นชั่วขณะ อุปจารสมาธิ ตั้งมั่นจนแน่วแน่ และในบาลีท่านหมาย ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตฺถฌาน ๑

อาการ หรือ องค์มรรคทั้ง ๘ นี้ สามัคคีกันเข้าแล้ว เป็นสัมมาทิฏฐิ ที่เรียกว่า มีความเห็นชอบ อย่างนี้ก็คือเหมือนเรือนหลังหนึ่งที่จะเป็นเรือนได้ก็ต้องประกอบพร้อมด้วยเครื่องทัพพะสัมภาระ มีเสา กระดาน ขื่อ อกไก่ รอด ตง เครื่องมุง เป็นต้น จึงเป็นเรือนได้ มรรคก็ต้องพร้อมด้วยองค์ ๘ เหมือนเรือนฉะนั้น ที่รวมในสกลกาย

ตัวของเรานี้ คือตัวเราอันเดียวมีอาการ ๘ หรือมีองค์ ๘ เรียกว่า มรรค ในที่นี้ มรรค แปลว่า ทาง คือ เป็นทางของกาย วาจา ใจ จะพึงเดิน คือ ปฏิบัติตามมรรคให้ถึงผลมีนิพพานเป็นที่สุด

อนึ่ง ที่มรรคมีองค์ ๘ นั้นพึงรู้ว่า สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว นี้เป็นศีลสงเคราะห์เข้าในศีล เป็นศีลขันธ์ สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ นี้เป็นสมาธิสงเคราะห์เข้าในสมาธิเป็นสมาธิขันธ์ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป นี้เป็นปัญญาสงเคราะห์เข้าในปัญญา เป็นปัญญาขันธ์ เมื่อรวมเข้ามาอย่างนี้ มรรคมีองค์ ๘ ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้เอง มีเพียง ๓ เท่านี้ ครั้นแล้วกาย วาจา ใจเป็นศีล ใจเป็นสมาธิ ใจเป็นปัญญา ถ้าอย่างว่านี้ก็คือสกลกายตัวเรา คือ กาย วาจา ใจ นี้เป็นมรรคและเป็นผล คำว่าใจเป็นศีลด้วยคือต้องการปกติ

อริยสัจจ์ ๔ นี้ ทุกขสัจจ์ สมุทัยสัจจ์ เป็นสังวัฏฏะหมุนเวียนและประกอบด้วยทุกข์ นิโรธสัจจ์ มรรคสัจจ์ เป็นวิวัฏฏะไม่หมุนเวียนและประกอบด้วยความสุข หรือเรียกว่าดับทุกข์ ไม่มีทุกข์เป็นผล ทุกขสัจจ์ สมุทัยสัจจ์ เป็นกิเลสกับกองทุกข์เหลือที่จะทนได้ยาก นิโรธสัจจ์ มรรคสัจจ์ เป็นความบริสุทธิ์ และมีความสุขดับทุกข์เสียได้เป็นผล และอริยสัจจ์ของจริงทั้ง ๔ นี้ ท่านว่ามีปริวัฏฏ์ละ ๓ มีอาการ ๑๒ คือ

ทุกข์ เป็นของจริงอย่าง ๑

สมุทัย คือ ตัณหา เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด เป็นของจริงอย่าง ๑

นิโรธ คือ ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง เป็นความดับทุกข์ เป็นของจริงอย่าง ๑

มรรค คือ ปัญญาเกิดกล้าที่สามัคคี พร้อมด้วยองค์มรรค ทั้ง ๘ ฆ่ากิเลสตาย คือ ฆ่าตัณหาตาย ให้ถึงความดับตัณหาแล้ว ดับทุกข์ เป็นของจริงอย่าง ๑

จริงทั้ง ๔ อย่างนี้เรียกว่า สัจจญาณ ทุกข์เป็นของจะพึงกำหนดรู้ อันนี้เป็นกิจญาณในทุกข์ สมุทัย คือ ตัณหาเป็นของจะพึงละ อันนี้เป็นกิจญาณในสมุทัย นิโรธ คือ ความดับตัณหาเป็นของจะพึงกระทำให้แจ้ง อันนี้เป็นกิจญาณในนิโรธ มรรคเป็นของจะพึงกระทำให้เกิดให้มีขึ้น อันนี้เป็นกิจญาณในมรรค และทุกข์นั้นได้กำหนดรู้แล้ว อันนี้เป็นกตญาณในทุกข์ สมุทัยก็ได้ละแล้ว อันนี้เป็นกตญาณในสมุทัย นิโรธก็ได้กระทำให้แจ้งแล้ว อันนี้เป็นกตญาณในนิโรธ มรรคนั้นก็ได้ทำให้เกิดให้มีขึ้นแล้ว อันนี้เป็นกตญาณในมรรค จึงรวมปริวัฏฏ์ ละ ๓ มีอาการ ๑๒ ดังกล่าวนี้

อนึ่ง อริยสัจจ์ ๔ นี้ ท่านว่าเมื่อเห็นอริยสัจจ์อันหนึ่งได้แล้วด้วยญาณอันแจ้งชัด ก็ได้ชื่อว่าเห็นทั้ง ๔ สิ้นด้วยกัน คือว่าเมื่อเห็นทุกขสัจจ์ ก็กระเทือนถึงเห็น สมุทัยสัจจ์ นิโรธสัจจ์ มรรคสัจจ์ ถ้าเมื่อเห็นสมุทัยสัจจ์ ก็เป็นอันเห็น ทุกขสัจจ์ นิโรธสัจจ์ มรรคสัจจ์ ไปตามกัน เมื่อเห็นนิโรธสัจจ์ ก็จำเห็น ทุกขสัจจ์ สมุทัยสัจจ์ มรรคสัจจ์ด้วย เมื่อเห็นมรรคสัจจ์ได้แล้ว ก็เป็นอันเห็น ทุกขสัจจ์ สมุทัยสัจจ์ นิโรธสัจจ์ ไปด้วยกันในอีกตัว

ที่ท่านเปรียบอุปมาเหมือนคนแจวเรือข้ามฟาก คือเรือเมื่อข้ามไปฝั่งโน้นคราวเดียวกันย่อมพร้อมด้วยองค์ ๔ คือ ละฝั่งข้างนี้ ๑ บรรทุกของในเรือไป ๑ ตัดกระแสน้ำไป ๑ ถึงฝั่งฟากโพ้น ๑ เรือข้ามฟากไปถึงฝั่งพร้อมด้วยองค์ ๔ ความเห็นอริยสัจจ์ ถ้าเห็นแล้ว

อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็พร้อมไปด้วยกันทั้ง ๔ เหมือนเรือข้ามน้ำนั้น ธรรมของจริง ๔ อย่างคือ อริยสัจจ์นี้ชื่อว่าเป็นของจริงแท้ ไม่มีใครจะมาโยกย้ายให้แปรเป็นอื่น ให้ดับเสียศูนย์เสียจากโลกไม่ได้ ชื่อว่าความจริงเป็นของไม่ตาย และเป็นธรรมมีอยู่เป็นธรรมดา ที่มีก่อนพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ทุกพระองค์ ด้วยก็ชื่อว่า พระธรรมเกิดก่อนพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเกิดหลังพระธรรมนี้ ที่พระธรรมคืออริยสัจจ์มีอยู่ประจำโลกก่อนพระพุทธเจ้าเป็นธรรมดา แต่ไม่มีผู้รู้ผู้เห็นก็เป็นเหมือนไม่มี

ต่อพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้แล้ว แสดงประกาศให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ได้รู้ได้เห็น พระธรรมนี้จึงปรากฏ และเป็นเหมือนเกิดขึ้นใหม่ ต่อไปนี้หากสมมุติว่ามีผู้ถามขึ้นว่า ก็ว่าเป็นธรรมอริยสัจจ์นี้มีทั้งทุกขสัจจ์ว่าทุกข์ก็จริง และทุกข์เหลือทน ดัง เกิด แก่ และ ความตาย เป็นต้น ทำไมจึงไม่ให้มีแต่มรรคสัจจ์และนิโรธสัจจ์อันเป็นฝ่ายสุขเท่านั้น ให้ทุกข์มีทำอะไร ไม่ใช่อย่างนั้น

ที่กล่าวอย่างนั้น ก็เท่ากับว่าจะเอาแต่เย็นอย่างเดียวเกลียดร้อน เหมือนกับจะเอาแต่น้ำเกลียดไฟ ถ้ามีแต่น้ำเช่นนั้นไม่มีไฟเป็นของร้อนอย่างหนึ่ง จะเป็นไปไม่ได้เลย จะมีแต่เย็นอย่างเดียวไม่ให้มีร้อนโลกเป็นไปไม่ได้ ที่จะให้มีแต่มรรคสัจจ์ นิโรธสัจจ์ที่มีแต่สุขอย่างเดียว ก็เป็นไปไม่ได้ฉันนั้น และที่เหมือนกับร้อนนักแล้วอาบน้ำระงับร้อนได้จริง น้ำจึงปรากฏว่าเป็นคุณ ถ้าไม่มีร้อนไม่ได้อาบน้ำแล้วน้ำนั้นไม่ได้ทำกิจอันใดอย่างนี้ น้ำนั้นก็ไม่แสดงคุณ ชื่อว่าหาประโยชน์ไม่ได้ ก็เป็นอันว่าไม่ต้องมี หรือเหมือนไม่ให้มีไข้เสียเลย แต่ให้มีแต่ยาเท่านั้น อย่างนี้ก็มียาหาประโยชน์มิได้ จะมียาไปทำอะไร

อนึ่ง เหมือนจะให้มีแต่เกิดอย่างเดียวไม่ให้มีตาย ถ้าอย่างนั้นแผ่นดินและฟ้าที่ว่างนี้ ก็ไม่พอที่จะใส่มนุษย์ ดินและฟ้าเต็มไปด้วยมนุษย์ ไม่มีที่ว่างจะว่าดีหรือไม่ดี คงไม่ใช่ความสุข ที่มาแห่งที่จะกล่าวว่า คนนี้แหละเป็นกิเลส กิเลสนี้แหละเป็นนิพพาน อย่างนี้ชื่อว่าชั่วกลับดี หรือดีไปจากชั่ว

อนึ่ง ลองนึกดูอีกทีเหมือนอย่างมะม่วงผลหนึ่ง ในระหว่างหนึ่ง ระหว่างต้นมีแต่ดิบกับเปรี้ยว ครั้นต่อมาสุกแล้วก็มีแต่สุกกับหวาน เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อมีแต่สุกกับหวานนี้เป็นมะม่วงผลอื่นจากผลดิบกับเปรี้ยวนั้นหรือ ก็ไม่ใช่ ก็ผลเดียวนั้นเอง และเปรี้ยวไปไหนก็หายไปเป็นธรรมดา แล้วกลายเป็นหวาน ถ้าอย่างนี้จะให้มีแต่มะม่วงสุกและหวานเท่านั้น จะไม่ให้มีมะม่วงดิบที่เปรี้ยวก่อน จะเอาแต่สุกข้างเดียวอย่างนั้นเป็นไปไม่ได้ ฝืนธรรมดาไปเสียแล้ว

เหมือนจะให้มีแต่มรรคสัจจ์กับนิโรธ ที่เป็นผลอย่างเดียว จะไม่ให้มีทุกขสัจจ์และสมุทัยสัจจ์ไม่ได้เป็นอันขาด หรือจะให้มีแต่ทุกขสัจจ์ สมุทัยสัจจ์ เท่านั้น จะไม่ให้มีมรรคสัจจ์และนิโรธสัจจ์เช่นนั้นเล่า ก็เป็นไปไม่ได้เป็นธรรมดาอีก เมื่อมีทุกข์ก็ต้องมีสุขเป็นคู่ เมื่อกล่าวแสดงอริยสัจจ์ ยก ปุคลาธิษฐาน มีบุคคลเป็นที่ตั้งอย่างนี้ ก็ต้องว่าสกลกายตัวเรานี้ เป็นตัวทุกข์ เป็นทั้ง ชาติ ชรา มรณะ เต็มอยู่ในตัวเรานี้

ครั้นแล้วก็ต้องว่า ทุกข์อันใด สมุทัยก็อันนั้น คือตัณหา ๓ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ก็เต็มอยู่ที่ตัวเช่นนี้ และก็ต้องว่าสมุทัยอันใด นิโรธก็อันนั้น คือ ความดับตัณหาก็มีเต็มอยู่ในตัวเรานี้ แต่เราจะดับได้หรือยังดับไม่ได้เท่านั้น และก็ต้องว่านิโรธอันใด มรรค

ก็อันนั้น คือ **อัฏฐังคิกมรรค ๘** หรือสงเคราะห์องค์มรรค ๘ เข้าในศีล สมาธิ ปัญญา ครั้นแล้วในศีล สมาธิ ปัญญา ก็เต็มอยู่ในตัวเรานี้ เว้นไว้แต่ยังไม่ทำให้เกิด หรือจะว่าเหมือนขึ้นทางใดก็ลงทางนั้นก็ได้ หรือกินถ้วยใดก็ล้างถ้วยนั้น

กินสุรารับศีลฟังธรรมไม่ดี

ถ้าหากว่าในบุคคลทั้งหลาย เมื่อเป็นอย่างหนึ่งมีอยู่คือว่า ผู้ใดเมื่อไปฟังธรรมที่วัดหรือที่ใดที่หนึ่ง แล้วกินเหล้าไปฟังธรรมก็ดี หรือกินเหล้าแล้วไปรับศีลก็ดี ย่อมดูไม่งามและเสียวิธีไปแล้ว กินเหล้าไปฟังธรรมและกินเหล้าไปรับศีลนี้พึงรู้ว่า "สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสติเตียน" แล้วทรงเตือนและไม่สรรเสริญ ยังนักปราชญ์ผู้รู้ทั้งหลายอื่นก็เห็นว่าไม่สวยและไม่สรรเสริญอีก ชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่ใช่บุญเสียแล้ว ซ้ำถ้าเมาไปมากแล้ว ในที่สุดก็ไปนอนฟังเทศน์ด้วยความเมา อย่างนี้หาสวยงามมิได้ ไม่ตรงกับคำที่ว่า บุญ คือ ความสะอาด ความงามใจ และงามกาย วาจา ไปตามกัน ชื่อว่า บุญ เมื่อเราหาความดีใส่ตัว และอยากได้ความดีใส่ตัวเรา ก็จงสังวรระวังในเรื่องนี้ให้จงดี การฟังธรรมและรับศีลจึงสะอาดแจ่มใส และจะได้ชื่อว่าได้บุญกุศลแท้

กินเหล้าล่วงสุราอย่างเดียว ทำให้เกิดฆ่าหรือเกิดตีกันเบียดเบียนกันและอาฆาต ทำให้ล่วงอทินนาคือลักขโมยขึ้นได้ง่ายอีก เพราะไม่มีจะกินหรือเพราะมืดใจ ไม่ละอายไม่กลัวบาป ให้ประพฤติผิดในทางกามได้ ไม่คิดถึงโทษและคุณได้ด้วย ทำให้ล่วงมุสาที่พูดพล่ามและหยาบไปตามกัน คือว่า สุราอย่างเดียว ทำให้บาปอื่นลามปามเต็มไปด้วยความเสื่อมอย่างอื่น ไม่มีที่สิ้นสุด และเสื่อมศีลธรรมทางฝ่ายธรรม เสื่อมทรัพย์สินทางฝ่ายโลกทั้งสองอย่างได้

ถ้าเมื่อผู้ใดเวลาไม่ได้กินสุราเข้าหาพระไม่ถึง จะเข้าหาพระไม่ได้ ถ้าไม่ได้ดื่ม เมื่อจะเข้าหาพระก็กลัวหรืออายเกิน เมื่อจะเข้าหาพระแต่ละครั้ง จะไปฟังธรรมรับศีลแต่ละหน จะต้องกินให้เมาเสียก่อนจึงจะไป อย่างนี้ชื่อว่าเป็นเรื่องความเหลวไหลหรือเหลวแหลก ไม่ใช่มงคล

ความดีจะสำเร็จเพราะการกระทำ

ข้ออื่นยังมีอีก ทุกสิ่งทุกอย่างอันจะสำเร็จด้วยผลดีได้ หรือเรียกว่าความดี มีลาภ คือ ความมีทรัพย์ หรือเกียรติยศและความสุข หรืออย่างสูง คือ มรรคผลนิพพาน ไม่ใช่สำเร็จได้ด้วยเพียงแต่พูด หรือความคิดนึกและความปรารถนา คือจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ ราชสีห์สนุกที่จะนอนหลับอยู่ แล้วอ้าปากไว้ให้เนื้อวิ่งเข้าไปในปากให้เอง จะมีได้แต่ที่ไหน

อนึ่ง ถ้าว่ามีคนหนึ่งนั่งปรารถนาและนอนร้องเรียกอยู่ว่า ฝั่งข้างโน้นจงมารับเราบ้างเถิด เราอยากไปจากฝั่งนี้ เพราะไม่บริบูรณ์ด้วยเงินด้วยทอง เราอยากไปฝั่งฟากโพ้นเพราะเต็มไปด้วยเพชรด้วยแก้ว แต่ไม่หาเรือหาแพพายไปหรือถ่อไปเพื่อถึง เพียงแต่จะปรารถนา หรือร้องเรียก แล้วสนุกนั่งสนุกนอนคอยท่าให้ฝั่งมารับ อย่างนี้ไม่ได้เลย เคยมีที่ไหนว่าฝั่งมารับคนเช่นนั้นไปได้

ลาภและความสุข หรือสวรรค์นิพพานก็ไม่มารับคนผู้ไม่กระทำ ที่ไม่ทำการงาน ที่ไม่ปฏิบัติ คือ ไม่มีศีล เป็นต้น คอยแต่นั่งหรือนอนปรารถนาและร้องเรียก ให้สวรรค์นิพพานมารับเหมือนกันนั้น ไม่บำเพ็ญกุศล ไม่ทำบุญ ไม่ปฏิบัติอันใด จะปรารถนาหรือร้องเรียกให้สวรรค์นิพพานมารับ ไม่เคยมีเลยในโลกนี้หรือในโลกอื่น แต่ว่าถ้ามีอีกคนหนึ่งรีบหาเรือได้แล้ว รีบแจวและรีบพาย ไม่ร้องเรียกและไม่ปรารถนา ก็ไปถึงฝั่งฟากโพ้นได้ ผู้ไม่ประมาทรีบเร่งในการ

ปฏิบัติงาน หรือปฏิบัติในทานในศีล เป็นต้น แต่ไม่สักแต่นั่งร้องเรียก ก็ไปถึง คือได้ลาภ หรือเกียรติยศ และได้สวรรค์ นิพพานเองที่ไม่ปรารถนา คือได้เพราะการกระทำเป็นใหญ่ อย่างนี้ได้ผู้รู้สรรเสริญ

อนึ่ง บางคนมักมีนิสัยเหมือนกับจะเอาแมวมาแลกช้าง หรือจะเก็บเอามดเอาปลวกไปแลกเพชรแลกพลอย ที่เป็นไปได้ยาก คือ เหมือนประกอบการกระทำน้อย ปฏิบัติในข้อวัตรนิด ๆ หน่อย ๆ แล้วจะเรียกเอาบำเหน็จและคุณค่าอย่างอื่นให้ล้นเหลือ ปฏิบัติที่ยังไม่สมก็ใคร่แต่จะเอาบุญกุศล หรือสวรรค์นิพพานให้ได้มากเกินค่า หรือให้เร็วเกิน อย่างนี้ไม่ใช่เหตุผลเพราะเหมือนกับจะสุขก่อนห่าม (สุขก่อนเหิ่ม) ด้วย

การปฏิบัติศาสนา เราทำบุญ ที่บุญมีอยู่แล้ว

ข้ออื่นยังมีอีก ในพวกเราทั้งหลายปฏิบัติศาสนาคือทำที่เป็นของมีอยู่แล้ว กล่าวอย่างง่าย ๆ ที่เรียกว่าทำบุญ บุญที่เราทำนั้นเป็นของมีอยู่แล้ว การทำบุญของเราจึงได้บุญ ถ้าบุญไม่มีที่เราทำนั้นก็จะไม่ได้บุญไป เหมือนอย่างทานการให้การสละ ถ้าให้เมื่อใดทานก็แสดงตัวเมื่อนั้น เว้นแต่ไม่ให้เท่านั้น เมื่อไม่ให้ก็สงบเงียบอยู่เป็นเหมือนไม่มี ถ้าเป็นทานเมื่อใดก็เป็นบุญทันทีบุญแสดงตัว ที่เรียกว่าบุญเกิดขึ้น แต่ที่จริงเป็นของมีอยู่ก่อน

ส่วนศีลก็เป็นของมีอยู่แล้วอย่างนั้นอีก แต่ถ้าไม่เว้น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดมุสา ดื่มสุราเมื่อใด สิ่งเหล่านี้ก็กลบอยู่ ปิดบังอยู่ แสดงตัวออกไม่ได้ ถ้ามีวิรัติเจตนา คิดละเว้นเพิกการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดมุสา ดื่มสุราออกเมื่อใด ศีลก็แสดงตัวให้ปรากฏขึ้นเองทันที ที่เรียกว่าเป็นศีลเกิดขึ้น ครั้นแล้วก็เป็นกุศลเป็นบุญเกิดขึ้นตามกัน

สมาธิ ก็มีอยู่แล้วเหมือนกันนั้นอีก แต่ยังไม่ได้ทำ หรือทำแต่ยังไม่ถึง คือว่า นิวรณ์ ๕ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิจฉา ๕ อย่างนี้เกิดขึ้นกลุ้มรุมจิตและปิดบัง

และทำให้ฟุ้งซ่าน เป็นต้น ถ้าเพิกสิ่งเหล่านี้ ๕ อย่างออกได้แล้ว สมาธิก็ปรากฏ ปกติของใจย่อมมีอยู่

ปัญญาความรู้ทั่ว ความประจักษ์แจ้งก็มีอยู่ทั่วกันทั้งหมด แต่ อวิชชา คือ ธรรมชาติไม่รู้แจ้ง หรือโลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธ โมหะ ความหลง ปิดบังให้มืดมน เหมือนฝาหรือกำแพงปิดบังตาไม่ให้เห็นรูปฉะนั้น หรือเหมือนกะเปาะไข่เปลือกไข่อันบังตาลูกไก่ที่อยู่ในไข่ ไม่ให้เห็นดิน ฟ้า อากาศ ฉะนั้น ถ้าเพิกโลภะ โทสะ โมหะ ออกไปจากใจได้แล้ว ปัญญาไม่มีอะไรปิดบังแล้ว ก็ฉายความรู้ออกสว่างทั่ว แสดงตัวได้เอง เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากกลีบเมฆส่องโลกให้แจ่มอยู่ฉะนั้น

ที่ว่า วิมุตติ ความหลุดพ้น ก็มีอยู่แล้ว เหมือนกันนั้นแต่ปัญญายังไม่เกิดกล้าฆ่ากิเลสตาย เป็นอริยมรรคเมื่อใด วิมุตติก็แอบอยู่นั้นแต่ไม่ปรากฏ เมื่อถึงคราวปัญญาเกิดฆ่าอวิชชาสวะ กามาสวะ ภวาสวะ ให้ดับไป ที่นี้จิตก็เป็นวิมุตติหลุดพ้นแสดงตัวได้มรรคผลก็เป็นของมีอยู่แล้ว แต่สังโยชน์ ๑๐ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา บังปิดอยู่ไม่แสดงตัว ที่เรียกว่ายังไม่ได้ไม่ถึงมรรคผล แต่มรรคผลก็ตั้งอยู่นั้นแอบอยู่ เป็นอกาลิโก ไม่เลือกเวลาใด ทั้งหมด

เมื่อใดเวลาเกิดเอานิพพานเป็นอารมณ์ ปัญญากล้าฆ่ากิเลส คือ สังโยชน์ ๑๐ อย่าง ตายไปดับไป คราวนี้ โสดา สกิทาคา อนาคา อรหัตต์ ก็เกิดขึ้นคือได้มรรคผล แสดงตัวออกมาให้ปรากฏแก่ผู้ได้นั้นเอง ที่สุดพระนิพพานก็มีอยู่แล้วที่เป็นอกาลิโก เที่ยงอยู่เป็นปกติ ไม่เลือกเวลา ไม่เลือกกาล เหมือนเมืองหลวงที่เจริญที่สุด

เมืองหนึ่งที่มีอยู่แล้ว แต่ผู้เดินทางไปเมืองนั้น ไปยังไม่ถึงหรือถึงแล้วเท่านั้น ถ้าอย่างว่านี้ขันธ์ ๕ ที่สมมุติว่า ตัวตนคนเราทุกคนก็มีความดีอยู่ด้วยกันทั้งหมด เป็นแต่ได้ปฏิบัติ ได้อบรม ได้ศึกษา หรือไม่ได้ปฏิบัติ ไม่ได้อบรม และไม่ได้ศึกษาต่างกัน คือ คนเรามีดีอยู่ทุกคนถ้าได้ศึกษาและปฏิบัติดับอวิชชา ตัณหา หรือ ละโลภ ละโกรธ ละหลง ได้แล้ว วิมุตติ ความหลุดพ้น หรือรวมเรียกว่าความดีก็แสดงขึ้นให้แจ้ง ละความชั่วได้แล้วความดีก็ปรากฏเท่านั้นเอง

อนึ่ง ที่เหมือนดาบหรือขวานเล่มหนึ่งที่เขาปล่อยทิ้งไว้ ๑๐ กว่าปี สนิมเกิดเต็มรกรุงรังเหลือที่คมจะทู่ไม่มีคม ถึงอย่างนั้นคมก็แอบอยู่ในนั้นเองมีอยู่ เมื่อเจ้าของนึกขึ้นได้ หรือมีคนใดคนหนึ่งเอาไปลับไปฝนหิน ถูไป ๒๐ ทียังไม่คม ก็ถูอีก ๕๐ ที หรือ ๑๐๐ ทีให้ได้พันที หรือยิ่งกว่า คราวนี้คมก็จ๊าดออกมา เมื่อฝนจนบางคมแสดงออกมานั้น ไม่ใช่คมมาจากอื่น ทางทิศเหนือทิศใต้แต่อย่างใด และไม่ใช่มาจากเบื้องบนหรือข้างล่าง แล้วเข้าไปในดาบนั้นใหม่ คือมาจากอื่นใหม่ไม่ใช่ คมก็แอบมีอยู่ในดาบนั้นตั้งแต่เดิม ติดตัวดาบนั้นอยู่ แต่สนิมหรือความทู่ปิดบังให้โทษอยู่แสดงตัวไม่ได้ ต่อเมื่อเพิกสนิมและนำความทู่ความหนาออกด้วยฝนให้มากแล้ว คมที่อยู่นั้นก็ปรากฏเองฉะนั้น

ขอท่านผู้อ่านหนังสือนี้จงเข้าถึงพระพุทธธรรมเพื่อประสบสันติสุขทุกท่านเทอญ

เจดีย์พุทธญาณมุนีรัตนจารุธัมมานุสรณ์ หลวงปู่ทา จารุธมฺโม

พิมพ์ที่

บริษัท ศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด

๔๙ หมู่ ๑ ซอยเพชรเกษม ๖๙ ถนนเลียบคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือ เขตหนองแขม กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐

โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๔-๓๓๕๑-๙ โทรสาร ๐-๒๔๔๔-๐๐๗๘